

VILÁGJÁRÓ ANEKDOTÁK

ÖSSZEÁLLÍTOTTA
GYÖRGY LAJOS

BUDAPEST

1938

A MAGYAR KÖNYVBARÁTOK RÉSZÉRE
KIADJA A KIR. MAGY. EGYETEMI NYOMDA

29340 - Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

BEVEZETÉS

Mint a népdal és népmese, mint a közmondás és szólás-mód, az anekdota is nyugtalanul kóborolja a világot. Térben és időben gazdagon és meglepő változatossággal zajlik az élete. Az ötletes éle, az elmés tréfa, az emberi gyarlóságokon megértően mosolygó, vagy az életviszonyokat derűs szemlélettel tekintő anekdota, a tapasztalati igazságokon nyugvó példa s. az erkölcsiség örök törvényeit találóan kifejező parabola nem merül feledésbe s nem ragad meg egy helyen elszigetelődve, hanem országról országra vándorol, világrészből világrészbe kerül, időről időre, népektől népekhez kalandozik. Kifürkészhetetlen módon hol itt, hol ott üti föl fejét, s ha nem sikerül is áttörnie a nyelvterület határait, szájról szájra száll, nemzedékről nemzedékre hagyományozódik. Vetődjék a földkerekség bármely pontjára, mindjárt gyökeret ver s rögtön otthon érzi magát. Útjában természetesen sok módosuláson megy keresztül. Egyszer formája sínyli meg az ide-oda hányódást, máskor tartalmát viseli meg rendetlen életmódja, de szívós természetűe általában veszteség nélkül állja a vándorlás vi-

szontagságait. Sőt, rendszerint még új vonásokba is öltözködik, friss színekbe takarózik, mert csodálatos rugalmassággal simul minden környezetbe: bármely korhoz, bármely ízléshez és bármely helyhez, a különféle szemléletekhez és eltérő világnézetekhez.

Az anekdoták végrendelet nélkül meghalt örökhagyók, kiknek a szellemi kincsein az egész világ egyformán osztozkodik, örök hangulatfoszlányok, amelyek minden idők emberének a lelkén átsuhannak. Ez a magyarázata annak, hogy Keleten és Nyugaton, az ókorban és középkorban, az újkorban és a közelmúltban csaknem azonos vonásokkal jelentkező anekdotás történetekre akadunk, egy és ugyanazon típusnak egybevágó változataira. Érdeemes ezeket mindig szemügyre venni, mert jellegzetesen verődnek vissza rajtuk a helyszíni sajtóságok, az időbeli távolságok és a különböző művelődési körök elkülönülő vonásai.

Vannak anekdoták, amelyek évezredek óta barangolnak és seregestől nyomulnak elénk olyanok, amelyekben messzire nyúló s különféle származású elemek mutatkoznak. Ha nem sajnáljuk az utánjárás fáradságát s az aprólékos széttekintgetést a kimerítően hosszú útvonalakon, igen érdekes kapcsolatokat és vonatkozásokat deríthetünk ki az elénk vetődő s gyanútlanul eredetieknek látszó darabokból. Találunk olyanokat, amelyek a mindenütt ismert török tréfamester, *Naszreddin*, elmésségére és naiv együgyűségére vallanak, mások a világhírű *Eulenspiegel* kópéságait és vaskos tréfáit juttatják eszünkbe, némelyek a középkorban élt ferrarai udvari mulattató *Gonnella* és a firenzei *Arlotto* plébános nevetséges ese-

teit, vagy a renaissance facetiáját megteremtő *Poggio* pápai szekretárius és a tübingai *Bebet Henrik* professzor humanista élcelődéseit idézik emlékezetünkbe; majd tekintélyes számmal bukkannak fel a középkori prédikátoroknál olyanok, melyekben a Keletről lecsapódott kedélyvilág ma is élő mulatságos emlékeire ismerünk. Amikor könyvekben találkozunk velük, vagy esetleg előszóban halljuk őket, meg sem fordul eszünkben, hogy milyen szétágazó tisztes múlt húzódik meg mögöttük. Meghallgatjuk, talán mosolygunk rajtuk, de rendszerint komolyan nem törődünk velük s gyorsan megfeledkezünk róluk. Pedig rengeteg világgjáró vándortárgy, évezredekre visszatekintő múlt, az örök emberi kedély mélysége és szellemes fordulatossága, a néphumor éles megfigyelése és természetes megnyilatkozása, művelődéstörténeti színvegyület, a koronkint változó ízlés különfelesége és beszédes eszmetörténeti adatsor rejtőzik az anekdotának nem sok figyelemre méltatott halmazában. Alig pár évtizede, hogy az anekdota szövevényes múltját, nem is sejtett külső és belső gazdag életét a tudományos kutatás megvilágította. Sok szorgos munka kiváló gonddal készült gyűjteményeket — francia, angol, német és középkori latin kritikai kiadásokat — eredményezett, s ebből igen terjedelmes tájékozódást szerezhetünk a nyugati műveltség elmúlt évezredeiben a minden európai népnél bámulatos felkapottságnak örvendő legjellemzőbb darabokról. Igen szembetűnő jelenség, hogy a különböző korokban ismételten felbukkanó anekdotaanyag, ha nyelvileg elkülönül is egymástól, tartalmilag azonos megjelenésű. A XIX. század élclapjai-

nak egynémely francia, angol, német vagy magyar anekdotája és a XII. században élt Vitry akkai püspöknek, vagy a mi Temesvári Pelbártunknak a mohácsi vész közvetlenül megelőző évtizedekben lejegyzett prédikációs példája közt lényegileg oly feltűnően kevés az eltérés, hogy párhuzamba állításuk csak árnyalati különbségeket vehet észre rajtuk.

Az emberi kedély halhatatlan tárgyainak ebből az örök hullámzásából, a nemzeti határokat átlépő anekdota világot vándorló viselkedéséből azt a következtetést lehet levonni, hogy a magyar anyagban is kell lennie olyan lerakódásnak, amelyben eredményesen nyomozható a népek közös tulajdonához tartozó vándorelemek színes felhalmozódása. Bizonyosra vehető, hogy a tervszerűen haladó kutató munkának feltétlenül találnia kell olyan réteget, amelynek a feltárása az egyetemes néphumor magyar változatsorát fogja megmutatni.

A magyar anekdota forrásainak beható tanulmányozása csakugyan egy sereg olyan érdekes tárgyat dob felszínre, amelyek további messzi tájakra és óriási terjedelmű vándorút távlatába terelik-érdeklődésünket. Ezek a legtöbbször kifogástalan magyar külsejű és szerény fellépésük mögött előkelő kapcsolatokat, nagy világlátottságot rejtető darabok meggyőzően igazolják, hogy a magyar népszellem is feldolgozta és magához hasonította azokat a tréfás elemeket és jellemző tárgyakat, melyek a francia, olasz, német, angol s más európai és keleti népek kedélyvilágának gazdag megnyilatkozásához tartoznak és szinte kizárólagos tulajdonának látszanak. Sajnos, nem vagyunk olyan szerencsés helyzetben, mint né-

mely keleti vagy nyugati nép irodalma, mely már az ókorban, vagy legkésőbb az újkor elején összeszedte, lejegyezte és tulajdonába vette az akkor már évszázados múltú vándortárgyakat. Csakhogy ugyanazokat a típusokat irodalmunk különböző helyeiről mi is egybe tudjuk terelni és ki tudjuk mutatni, hogy a magyar kedélyvilágnak szintén megvan az a népies tartalma, mely megtalálható Keleten, olvasható a középkori latin gyűjteményekben s az egész világra kiterjedve szemlélhető a francia fabliauban, az olasz novellában, a humanista facetiában, a német schwankban és az újkor anekdota-típusában.

A különböző helyekről — kódexekből, régi krónikákból, prédikációs könyvekből, vitairatokból, erkölcsi példatárakból, kalendáriumokból, adomáskönyvekből és az élclapok áttekinthetetlen évfolyamaiból — összekeresgélt és kiválogatott 200 szöveggel szemléltetjük és igazolhatjuk, hogy anekdotaanyagunk rengeteg vándortárgyat kapcsol irodalmunkba, nevezetes mozzanatokat fog egybe és jelentős vonatkozásokat köt le. Benne Keletet és Nyugatot megjárt hírneves tárgyakkal ismerkedünk meg, az ókor anekdotatermő helyeire találunk, a francia fabliau nyomaira akadunk, majd a középkori latin prédikációs irodalommal és a népies gyökerű schwankkal kerülünk kapcsolatba. Igen sűrűek az olasz novella legkiválóbb mestereivel megállapítható érintkezései, s nem ritkák az olyan vonásai, melyek a világhírű tréfacsinálók — *Nasreddin*, *Arlotto*, *Gonnella*, *Eulenspiegel* — nevével tapadtak meg a köztudatban. A különböző helyekre, különböző időkbe és különböző rétegekbe

nyúló anekdotáink egy része a keleti humor érdekes világát tárja föl, másik része a középkor ábrázatát ragyogtatja meg, itt-ott a szerzetes-tréfák alaptónusába szövődő erkölcsi célzat, majd a renaissance kedélymélysége, féktelen jókedve, a humanista facetia szellemessége, az elmúlt korok nyers ízlésére valló schwank trágársága s a valamikor divatos udvari és népmulattatók rendjének vaskos ötletessége villan ki anekdotáink magyar vonásai mögül. Ezekből a kedves kis darabokból meg lehet látni, hogy az egyetemes néphumor és tárgyi lelemény számos vándormotívuma rakódott le a magyar anekdota széles rétegében, de az is kitűnik belőlük, hogy milyen külső elemek szívódtak föl a magyar néphumor ereibe, s azok milyen jellemző módosulásokkal formálódtak át kedélyvilágunkban, mi bennük az általános emberi megnyilatkozás, s mi bennük az idők szellemét, a korok bélyegét mutató, a barangolások emlékeiből hozzájuk tapadt vonás.

Ezek az anekdoták Kelet és Nyugat leggazdagabb területeivel tartanak összeköttetést s a magyar néplélek kapcsolatainak nagy távlatokba nyúló elágazódását tüntetik föl. Amit szellemi életünk más hagyománycsoportjáról tudunk, itt is beigazolódik: a nyugati kultúrközösségben a mi területünk az a végső határ, ameddig az anekdota egyetemes vándorútja még kiterjeszkedik. Ez a magyarság lelki világának a legnagyobb és a legműveltebb népekével egybeforradó szellemi közösségét bizonyítja.

Gyűjteményünk azzal a rendeltetéssel készült, hogy ezt a jelenséget bemutassa, tudományosan igazolja,

egszersmind a magyar közönség számára helyes szemléletet nyújtson az anekdota világljáró természetéről s a mögötte meghúzódó gazdag szellemi háttérrel. Ennek érdekében a különböző helyekről összeszedett, különböző koré (XVI—XX. sz.) magyar szövegek, mivel elavult fogalmazásukkal nem minden esetben feleltek volna meg a mai igényeknek, nagyrészt átdolgozva kerülnek itt kiadásra, mégpedig abban a felkutatott magyar változatban, mely a nemzetközi formával, tehát az alap-típussal leghiánytalanabbul egyezik. Világljáró természete miatt az anekdota szövegét gyakran kikezdi a romlás. Ezért a lényegbe vágó hiányosságok, különösen a csattanók kiemelésében, többször pótlásra szorultak. Az anekdotáknak számos és számtalan formájuk, alakjuk, változatuk van szétszóródva az irodalmi tereken. Valamennyit meg kellett keresni és összeszedni, hogy közülük kiválaszthassuk azokat, amelyekben a történeti és helyszíni vonások a tökéletes áthasonulást, a magyarrá formálódást mutatják. Olyanok ezek, hogy első pillanatra az olvasó még a legtávolabbi gyanakvást is visszautasítja kifogástalan eredetiségükben, s csak a tudomány módszereinek felderítő munkájából győződik meg arról, hogy minden idő és minden nép közös tulajdonához tartoznak. Ezek a változatok arról tanúskodnak, hogy alig van olyan világljáró anekdota, mely a magyar kedélyvilágban gyökeret ne vert volna.

Az itt következő anekdoták ezer- meg kétezerévesek, néha még annál is idősebbek. Többszire csak olyanok sorakoznak fel, amelyek az idő és a hely óriási messzé- ségeiben mindig egyformán ismeretesek voltak, s ma is

eleven részei az egyetemes népi köztudatnak. Kitűnik belőlük, hogy a jelentéktelennek gondolt anekdota is bizonyosága lehet annak az érzelmi és lelki közösségnek, amelybe a nyugati műveltség elmúlt évezredeiben a magyarság mindig cselekvőleg kapcsolódott bele. Mindenesetre bárkit is meglephet, hogy irodalmunk nem sok figyelemre méltatott lomtárának csak a javából 200 olyan mulatságos apróságot lehet kiválogatni, amely teljesen közös a francia, olasz, angol, német népszellem évszázadok óta emlegetett, sőt sok esetben irodalmilag is értékesített legkedveltebb anekdotáival. Igen gyakran a kutatás arra is rá tud mutatni, hogy ezek Keletről szivárogtak át Nyugatra, s így bennük végelemzésben azokat a legősibb népi anekdotákat szemlélhetjük, amelyeknek halhatatlansága ezután is nyomon fogja követni az emberiség életét.

Nem panaszkodhatunk a miatt, hogy anekdota-irodalmunk szegény lenne. Mintegy 300-ra rúg anekdotás könyveinknek a száma, s közel 800 kötetet tesznek ki élclapjainknak az évfolyamai, az anekdota legkedveltebb telepei. Eddigi gyűjteményeinket azonban nem irányította kritikai és tudományos szempont. A gyűjtők, másolók és olvasók nem vették tudomásul, hogy az anekdota is tárgya lehet a tudományos érdeklődésnek és rendszerezésnek. E járatlan nagy területen elsőízben kíséreljük meg egy olyan tudományos igényű gyűjtemény összeállítását, amelyhez hasonlókkal a nyugati nagy irodalmak bőségesen rendelkeznek. Elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a magyar anekdota további vizsgálatára és feldolgozására több figyelem fordíttassék, s ugyan-

akkor a köztudat ezen a téren is helyesebb felfogást nyerjen.

Gyűjteményünk abban is különbözik minden eddigi hasonló tárgyú kiadványtól, hogy a kritikailag felülvizsgált szövegeket magyarázó jegyzetek követik. Ezek a kísérő sorok utalnak az évszázados és évezredes vándorút nevezetesebb állomásaira, megemlítik az anekdota fontosabb magyar és világirodalmi feldolgozásait, rámutatnak a néphagyományokkal való eleven összefüggésekre, s az érdekesebb változatok bemutatásával a tárgykör terjedelmének, esetleg eszmei és világnézeti tartalmának a szemléltetésére törekszenek.

Mivel elsősorban a művelt olvasókat akarjuk tájékoztatni az anekdota hervadhatatlan életéről, a múlt idők kedélyvilágáról, hangulatáról, ízléséről s az örök emberi érzéseknek mindig és mindenütt egyforma kifejezéseiről, jegyzeteinket óvakodtunk megterhelni a tudományos adatok nehézkes tömegével. Tekintettel voltunk azonban a tudományos érdekekre is. A jegyzetek végén zárójelbe tett rövidítések (*MA.* = A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai. Budapest, 1934. — *DemocritHS* = Kónyi János Democritusa. Budapest, 1932. — *Anekdoták* = Andrád Sámuel elmés és mulatságos anekdotái. Kolozsvár, 1929. — *Naszreddin* — Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai. Kolozsvár, 1933. — *Eulenspiegel* = Eulenspiegel magyar nyomai. Kolozsvár, 1932. — *Bp. Sz.* — Vándoraneidoták. Budapesti Szemle, 236. k.) azokra a tanulmányainkra utalnak, ahol a szakember és a tovább kutató tudományos szándék a pon-

tos lelőhelyeket, a magyar és a külföldi irodalom teljes adatsorát megtalálhatja.

Azzal az óhajtással bocsátjuk útra világjáró anekdotáinkat, hogy a bizalmában megerősödött, töretlen hitében megizmosodott magyarság további lelki frisseséget merítsen belőlük küzdelmeihez s az élet bölcs szemléletéhez.

1938 november.

György Lajos.

I. PENITENCIA

VALAHA megvolt a római anyaszentegyházban a kordázás, vagyis a nyilvános lakolás. Bűncsépelésnek is nevezték ezt az eljárást.

Ebben az időben egy férjes asszonyt gyóntatója arra ítélte, hogy tekerceses kötéllel rovasse rá a penitencia. Férje, mikor meghallotta a súlyos büntetést, magára vállalta a penitencia elviselését, minthogy ez meg volt engedve. Az asszony is jelen volt a bűncsépeléskor, s mélységes bűnbánattal így kiáltott gyóntatójának: — Csak *üsse*, verje, tisztelendő atyám, mert én nagyon, de nagyon bűnös asszony vagyok!

Andrád Sámuel sepsiszentgyörgyi származású bécsi magyar orvosnak ez az anekdotája (1790) középkori eredetű. A XIII. század végéről való *Mensa Philosophica* című gyűjteményében, mely a társaságban folytatható vidám tárgyú elbeszélések mintatárául készült, az asszony a férjét pálcázó barátinak ugyanazt mondja: „Percutite fortiter, Domine, quia magna peccatrix sum.” Még gyakrabban találkozunk azzal a változattal, hogy a feleség szenved el a férjre szabott penitenciát. Olasz területen a firenzei *Arlotto* (XV. sz.), a németeknél *Pauli Johannes* gyűjteménye (1522) a nevezetesebb állomása hozzánk is elkanyarodott vándorútjának. (MA. 182. 1., 173. sz.)

2. FELTÁMADÁS

KÉRDETIK, hogy Krisztus Urunk miért jelenté meg először az ő feltámadását asszonyállatoknak? Feleltetik erre:

— Tévé ezt Idvezítőnk azért, mert azt akarta, hogy az ő feltámadása megjelentetnék egyebeknek. De miért asszonyállatok titkot nem tarthatnak, de valamit halknak, azt legottan megjelentik egyebeknek, azért akará Urunk is az ő feltámadását először megjelenteni asszonyállatoknak, hogy hamarább kihirdetnessék.

Az 1514 körül készült Cornides-kódexünk 113—114. lapján lejegyzett húsvétvasárnapi prédikációból kiszakított anekdotás apróság. Csak mai nézőpontból tűnhetik fel furcsának, hogy az asszonyi fecsegést tréfás módon éppen a templomi szentbeszéd csipkedi meg. Tudni kell azonban, hogy a középkor utolsó szakában, de még a XVI. században is általános szokás volt Nyugat-Európa egyes országaiban az ú. n. *risus paschalis*. Ezt azt jelentette, hogy húsvét napján az Üdvözítő feltámadásának öröme a hitszónoknak a hallgatóságot meg kellett nevettetnie. Az egyház, bár nem helyeselte, túrte, hogy a spanyoloknál külön személyek mesterkedtek a húsvéti templomi sokaság felvidámításában, a franciák pedig egy zsidót állítottak pellengérré s vele Krisztus megfeszítésének megtorlásául mindenféle csúfot üztek a templomban. Általában a tréfálkozást megfelelő alkalmakkor illő és célszerű dolognak tartották a régi prédikátorok. Az olasz *Barletta Gábor* dömés barát a XV. század második felében arról volt híres, hogy komikus szónoklatokkal verte fel a hívek érdeklődését. Róla maradt fenn ez a jellemző mondás: „Qui nescit barlettare, nescit praedicare.” A mi európai hírű *Temesvári Pelbártunk* is, Mátyás király idejében, ha észrevette, hogy hallgatói elálmosodtak, érdekes meséket vagy vidám anekdotákat szőtt beszédeibe az aluszékony lelkek felébresztésére.

Cornides-kódexünk prédikációs anekdotája tehát a mi szellemi égővünk alá is eljutott nemzetközi jellegű művelődéstörténeti emlék. Annál kedvesebb számunkra, mert a Nyulak szigetén élt *Ráskai Lea* áhítatos szívvel vetett magyar betűi őrizték meg. Kódexünk korának tőzsomszédságában *Barletta* és *Herolt* angol dömés szerzetesek prédikációiban is olvassuk, a magyar szöveggel szószerint egyező csattanóval. Később sem merült feledésbe. *Káldi György* jezsuita hitszónokunk 1631-ben a húsvétvasárnapi prédikációjában, — erre az anekdotára célozva, — zúgolódva utasítja vissza azt a feltevést, hogy „az asszonyok csácsogok lévén, hamar híret vitték mindenüvé Krisztus feltámadásának”. „Urunk nem szűkölködött senki csácsogása nélkül”, — mondja méltatlankodva a magyar jezsuita. De ha egyszer egy ilyen anekdota beveszi magát a köztudatba, sem az idő meg nem rágja, sem a tér útját nem állja. *Fáy András* 1807-ben céloz rá, *Babik József* papi anekdotái között pedig, amelyek 1890-ben jelentek meg Egerben, majd a Magyar Herkó Páter című élclap 1906. és 1910. évfolyamában ismét találkozunk vele, mégpedig olyan beállításban, mintha akkor és nálunk esett volna meg az asszonyi csácsogást jellemző prédikáció. (MA. 192. 1., 197. sz.)

3. LISZTLOPÓ

ABBAN az időben, mikor még a passió-játékok Úrnapiján szokásban voltak, a különböző céhek emberei Mezőkövesden felosztották maguk között a kegyes játék szerepeit. A megfeszített Megváltó szerepe éppen egy molnárra jutott. Annak rendje-módja szerint kikötözték a keresztre, majd jöttek a farizeusok és szidták, szidalmazták. A molnár csendes megadással tűrte és hallgatta a csúfságokat, de amikor egy varga azt mondta neki: „te lisztlopó!”, felfortyant benne a méreg s vissza kiáltott:

— Na megállj, varga! Szálljak csak le a keresztről, tudom Istenem, hogy megemlegeted ezt az Úrnapját.

Passió-játékokkal kapcsolatos anekdoták a régi latin és német gyűjteményekben gyakran fordulnak elő. A humanista *Bebel Henrik* tübingai professzor 1508-ban ötödfélszáz facetiával lepte meg a finom éket és a durva tréfát egyforma kedvvel hallgató kortársait, s ezek között több ilyen vidám jelenet találunk. Említést tesz egy papról, aki egy suhancot fogadott fel arra a szerepre, hogy a feltámadás ünnepén a sírból az angyal nevében válaszoljon. A gonosz fickó azonban előlegezett bérével elinalt, s amikor a sírnál felhangzott a Krisztust kérdező ének, de felelet nem jött, bosszúsán így kiáltott fel a pap: „Hova vitt el az ördög?” Ugyancsak *Bebel* parasztja, mikor a megfeszített Jézust ábrázolta, s a zsidók szerepük szerint ütlegelték, ledobta válláról a keresztet s elordította magát: „Az ördög legyen nektek istenetek, én ugyan többé nem!” Szintén *Bebel* beszéli el, hogy máskor egy molnár ábrázolta Krisztust, s mikor a csöcselékből valaki lisztlopónak („fur farinae”) csúfolta, mérgesen rámondott: „Hallgass vagy agyonverlek ezzel a kereszttel”. Nyilván az utóbbi változattal függ össze a magyar anekdota. Ezt *Szirmay Antal*, Zemplén vármegye követe, jegyezte le 1807-ben. Csattanója eredetibb és jobbízű külföldi társaiénál. (MA. 154. 1., 124. sz.)

4. VADÁSZMISE

TARNAÖRS, az Orczyak birtoka, az erki parókia fiókegyháza volt. Blaskovics András erki plébános hivatásánál fogva tehát gyakran megfordult örsön, de azonkívül is mindenkor szívesen látott vendég volt az úri kastélyban, ahol számos elmés tréfát vitt véghez. Ilyen a következő is.

Egy szép reggel élénk sürgés-forgás verte fel az Örsi kastélyt. Sok vendég gyűlt egybe. A nemes fiatalság nagyszerű agaraszatra készülődött. Az udvaron már türelmetlenül toporzékoltak a fölnyergelt tüzes paripák s a pecérek az agarakat alig bírták pórázon tartani. Éppen indulni akartak, amikor egyszerre csak megkondukt a templom harangja.

A báróné igen buzgó, vallásos nő volt, és szigorúan megkívánta, hogy a misén az egész udvar: uraság, cselédség apraja-nagyja kivétel nélkül jelen legyen.

— Tyhű! Láncos teringtét! — kiáltott a fiatal báró észbekapva. — Fiúk, baj van! A mama nem tágít ám. Addig egy tapodtat sem mehetünk, míg a misét végig nem hallgatjuk.

— No, ha már meg kell lenni, Isten neki! — mondták a fiatalok. — De legalább kérdd meg a tisztelendő urat, hogy csak röviden végezze.

Ezzel a vadásztársaság a kastélybeliekkel együtt szép csöndesen elhelyezkedett a templomban; az ifjú báró pedig a sekrestyébe ment, ahol András plébános éppen miséhez öltözködött.

— Kedves atyuskám — hízelkedett a báró —, vadászni megyünk. Nagyon sietünk. Hát kérem, csak olyan vadászmisét... tudja ...

— Vadászmisét? Meglesz! — válaszolt Blaskovics, egyet hunyorítva szemével. Ezzel egy karosszékebe kényelmesen belesüppedt, elővette a Missalét, hosszasan forgatta a lapokat előre-hátra, s keresett összevissza, fejét gyakran csóválva.

Közben múlt az idő, egy negyedóra, majd félóra is eltelt s mégsem kezdődött a mise. A vadásztársaság már nem győzte türelemmel, s kezdett erősen nyugtalanodni. A fiatal báró ingerülten futott be ismét a sekrestyébe.

— De atyus, az Istenért, mit csinál már. olyan soká . . . ?
Miért nem jön már misézni?

Blaskovics pedig nagy bámész tekintetet vetett az ifjúra:

— Mikor azt a mennykő vadászmisét sehol sem találom! — válaszolt tettetett bosszúsággal. — Ha tehát akarjátok azt a misét, amely itt van, elmondom, ha *pedig* az *nem* jó nektek, Isten áldjon meg benneteket s menjetek dolgotokra.

Így tanította meg az erki pap a türelmetlen társaságot, hogy máskor ne kívánjon „vadászmisét”.

Arnóthi (Szabó Ignác): „Az erki pap” című gyűjteményéből (Eger, 1883) lemásolt elbeszélés. Szerepvivője, *Blaskovics András* erki plébános (1749—1825), a maga idejében népies ízű egyházi szónoklataival híresedé« el. Kortársai „Magyar Abraham a Santa Clara”-nak nevezték, mert tréfákkal, csípős megjegyzésekkel és jóízű anekdotákkal fűszerezte templomi beszédeit, akárcsak az augustinusok szűrös beszédű és népies stílusú bécsi provinciálisa (1642—1709), akit éppen ezzel a tulajdonságával szerencsésen szerepeltet *Jókai* a „Szeretve mind a vérpadig” című regényében (1882). Az ötletes Blaskovicsot tréfaszerető, jókedvű természete olyan népszerűvé tette, hogy belekerült az anekdotás könyvekbe, s nevét, különösen az egeri egyházmegyében, még ma is szeretettel emlegetik. Természetesen mit sem von le elmésségének értékéből, hogy a vadászmise ötlete a tarnaörsi agarászatnál jó párszáz esztendővel idősebb. Legrégibb írásos változata olasz nyelven a XV. században élt híres firenzei plébános, *Piovano Arlotto* (1396—1484), nevével kapcsolatban került lejegyzésre. Ezt a nagy tréfa-mestert a török Naszreddinnel és a német Eulenspiegellei szokás

összehasonlítni. Rendkívül elmés tréfái és talpraesett mondásai, amelyek találóan illenek „Arlotto” (Fajankó) keresztnevéhez, már a XVI. században bejárták az egész Nyugatot és mindenütt derűt, vidámságot keltettek. Vadászmise-facetiája oly pontosan egyezik a magyar anekdotával, mintha egyiket a másikról másolták volna le. Ő is egy hebehurgyán viselkedő vadásztársaságon fog ki s a türelmetlenkedő uraknak ezt mondja: „Nem tudom, mi van ma velem. Mind keresem, keresem ebben a könyvben a vadászmisét, és sehol nem találok. Ha tehát megelégedtek a mai napra rendelt misével, jó, s ha nem, az is mindegy nekem.” Hasonló vadászmisét említ Arlotto kortársa, *Carbone Lodovico*, olaszul, továbbá *Pauli Johannes* elzászi franciskánus barát (1522) németül és *Barletta* dömés szerzetes latinul (1521). Ezeknek a szereplői névtelenek. De már *Bebel Henrik* tübingai humanista a híres vadász Ulrik grófhhoz fűzi 1508-ban az Ariottóéval egyező elbeszélését azzal a módosítással, hogy nála a pap komolyan veszi a vadászmisét, és bosszankodik, hogy nem találja a könyvben. Így nem a rövid misét sürgető grófon, hanem a pap tudatlanságán nevetünk. Ez sem véletlen: az egyházzal szembehelyezkedő humanista szellem irányzatossága avatkozott itt az anekdota szellemébe. (Bp. Sz. 320. l.)

5. MENNYEI LAKOMA

VIADALRA serkentette egy török pap a katonákat, s azzal rekeszté be beszédét, hogy akik elesnek, azok a nagy profétánál fognak ebédelni. Az egyik katona, amikor észrevette, hogy a pap a rohamtól visszahúzódik, azt kérdezte tőle:

— Hát atyaságod miért nem jő velünk a mennyei lakomára?

— Nekem, fiam, — válaszolt a pap —, ma böjtöm van.

A Kulcsár István-féle *Hasznos Mulatságok* 1821. évfolyamából kiszedett anekdota. *Poggio Bracciolini* olasz humanista (1380—

1459) az újkori anekdota legkiemelkedőbb képviselője, a XV. század közepén ezt az anekdotát a pápai hadakat Anconánál az ellenség ellen tüzelő spanyol kardinálisról beszéli el, aki a katona kérdésére ezt válaszolja: „Nondum esurio”. Ez a történet, különösen a franciáknál, versben és prózában számos feldolgozássá gyarapodott. Ezekben legtöbbször egy akasztófára ítélt tolvajról van szó, akit a pap sorsával kibékíteni s a rá váró mennyei lakomára előkészíteni igyekszik. A gonosz fickó aztán rendszerint így válaszol: „Szívesen venném, ha helyettem ön fogyasztaná el azt a lakomát”. *Deák Ferenc* is azt mondta, amikor szép színekkel ecsetelték előtte, minő boldogság vár Magyarországra, ha egybeolvad Ausztriával: „Mennyivel nagyobb a mennyei boldogság, s még sem akar senki meghalni”. Hasonlót írt Gyulai Pálnak *Kriza János*: „Ügy vagyunk, mint Szent Pál, aki nem tudta elhatározni, mi jobb: Krisztussal a mennyben lenni-e, vagy a földön maradni”. ÍMA. 142. 1., 101. sz.)

FURFANGOS PRÉDIKÁCIÓ

EGY vasárnap sehogy sem akart a plébános úr prédikálni, ezért fortélyhoz nyúlt. Felment a szószékre és így kezdte:

— Kedves atyámfiai! Tudjátok-e, miről akarok én beszélni?

Mondták a hívek:

— Nem tudjuk, nem tudjuk.

— No hát, ha nem tudjátok, akkor nem is beszélek, menjetek haza!

A hívek összenéztek, de nem volt mit tenni mást, mint szépen hazamentek. A másik vasárnapra azonban jóelőre összebeszéltek, hogyha a plébános úr esetleg megint azt kérdezné, mit a múlt héten, úgy azt mondják rá: tudjuk.

A plébános úrnak a következő vasárnap megint nem volt beszéde, így a már egyszer sikerült fortélyt vette elő. Így kezdte a szószerkről.

— Kedves híveim! Tudjátok-e, miről akarok én beszélni?

A hívek nagy buzgalommal mondogatták:

— Tudjuk, tudjuk.

— No hát, ha tudjátok — vágta vissza a plébános úr —, úgy én el sem mondom beszédemet. Eredjetez szépen haza!

Nagy lehangoltságot szült ez az újabb fordulat s vég-hossza nélküli tanácsot tartottak az előforduló eshetőségekre. Végre elhatározták, hogy a plébános úr hasonló kérdésére a hívek egy része azt mondja: tudjuk, a másik része: nem tudjuk. így majd nem lesz kibúvója. Alig várták már a vasárnapot. Beszéd természetesen megint nem volt. így kezdte újból a plébános úr:

— Kedves fiaim! Tudjátok-e, miről fogok én szólni? A hívek mosolyogva mondogatták összevissza:

— Tudjuk ... Nem tudjuk ...

Hanem a plébános úron most sem tudtak kifogni. Azt mondotta a megrökönyödött híveknek:

— Na hát azok, akik tudják, mondják meg azoknak, akik nem tudják, s így azok is megtudják, akik nem tudják. És most áldásom rátok, eredjetez haza!

Egészen valószínűtlen a római anyaszentegyházban, hogy a plébános valaha és valahol ilyen furfangos prédikációra vetemedett volna. De ez nem zavar bennünket, vidáman élvezzük a furcsa

helyzetet és a tréfás fordulatokat. Más népek is így vannak vele, különben nem lenne az, hogy a világ minden szegletébe elhatolt és letelepedett. Nem nálunk s nem is Európában termett: a messzi Keletről jött, *Naszreddin* legismertebb csalafintasága. Ez a török tréfamester 1360 körül Kis-Ázsiában született, s abban az időben szerepelt, amikor a tatár Timurlenk igáját nyögte hazája. Előkelő társadalmi állást töltött be: hodzsza, tehát egyházi és világi ügyekben vezető és ítélkező személy volt. A neve alatt csoportosult mintegy félezer tréfából kiütköző jellegzetes kópésága, páratlan naivitása, sok kudarcot valló nevetséges együgyűsége Kelet mókázó kedvének egészen sajátos megnyilatkozása. A népszellemmel szorosán egybeforrt furfangossága és találékony bárgyúsága mögül rendszerint mélyértelmű bölcsesség villan ki. Nem csoda, hogy ezek a tulajdonságai az egész világot meghódították s tréfái mindenütt meleg fogadtatásra találtak. Nevével e könyvben még sokszor találkozunk, mert számos anekdotánkról kiderül, hogy belőlük *Naszreddin* örök vidámsága mosolyog ránk. (MA. 127. 1., 74. sz.)

7. RÖVID PRÉDIKÁCIÓ

SZENT István király napján nagy beszédet kellett volna tartania a barátoknak. Valamiképen megfélekedezett róla, vagy nem jutott ideje az előkészületre, így üres fejjel jelent meg a templomban. De nem jött zavarba. Felállt a szószékre és ezeket mondta:

— Szerelmes hallgatóim! Éppen ma egy esztendeje, hogy ezen az ünnepnapon néktek prédikáltam és Szent Istvánról nagy dicséretet tettem. Elmondtam mindazt, amit e nagy férfiúról hallottam és a szent iratokban róla olvastam. Mivel pedig azóta semmi újat nem cselekedett, s a könyvekben sem találtam az előadottaknál többet, valami költeményfélével pedig éppen nem akarok előállni, ezúttal maradjunk csak meg a tavalyi

prédikáció mellett. Ha pedig lenne köztetek olyan, aki a múlt évi beszédemet nem hallotta, kérdezze meg azoktól, akik akkor jelen voltak, s így mindenki egyformán tudni fogja, amit tudnia kell.

Ezzel áldását adta a hívekre és leszállt a szószékről.

Anekdotánk humanista facetiából keletkezett. Mivel gyakran fogjuk emlegetni ezt a latin szót, mely a XVIII. századi magyar nyelvhasználatban még közismert volt, de azóta teljesen eltűnt beszédünkéből, meg kell magyaráznunk, hogy tréfabeszédet jelent. A renaissance idejében így nevezték azokat a latin nyelven írt szellemes ötletességeket és csattanós rövidségű vidám tréfákat, melyeket a lélek felüdítésére, a borúlátás és a világgyűlölet távoltartására szántak. Ennek a műfajnak újkori megteremtője a firenzei *Poggio Barcciolini* olasz humanista tudós volt. 1438 és 1452 között egy *Liber Facietiarum-ot* állított össze azokból az elbeszélésekből, amelyeket, mint szekretárius, a pápai kúriában hallott, s azonkívül Franciaországban és Angliában tett utazásai közben lejegyzett. Finom iróniával átszótt humor csillog 273 facetiáján, amelyek már a XVI. század elején angol, francia, spanyol és német nyelvterületekre átterjedtek, majd később egészen a délszláv irodalmakig elkalandoztak. Meglepő lesz, hogy a mi anekdotáink közül is hány és hány kapcsolódik az ő nevéhez. Ez a rövid prédikáció szintén tőle származik. Nála a pap ugyancsak Szent István (de a vértanú) napján mondja el tréfás beszédét, de nem készületlenségből, hanem azért, mert valaki megkéri, hogy az idő előrehaladottságára való tekintettel a lehető legrövidebben prédikáljon. *Arlotto* Szent Lőrinc napján szintén hasonló okból fogja ily rövidre mondanivalóit. Mind a két forrásban a prédikáció szövege szószerint egyezik a miénkkel. E két ősforma valamelyikével függ össze az a számos változat, amely az olaszoknál, franciáknál és a németeknél századok óta s ma is forgalomban van. Legkorábbi magyar szövege *Kónyi Jánostól* való (1782); ennek nyomán a Poggio-féle (Szent István) változat terjedt el nálunk. (MA. 104. L, 34. sz.)

8. HOSSZÚ PRÉDIKÁCIÓ

EGY tisztelendő lelkipásztornak az a gyászos szokása volt, hogy iszonyú hosszú prédikációkat mondott híveinek. Rendszerint a délután vetette haza lelki nyáját, ha egyszer ő esztrengárra fogta őket.

Egy meleg pünkösdi napon szintén belevágott leghosszabb prédikációi egyikébe. Már delet is harangoztak, s ő még mindig rakta az igét.

A hívek jó sort aludtak már, egy-kettő megéhezett, felkelt és hazament, utána a többi; utoljára úgy elszállingóztak, hogy nem maradt más a templomban, csupán az egyházfi. Az is várta egy darabig áhítatosan az áment. Végre látta, hogy a pap mindig csak beljebb megy az értekezésbe, nemhogy kijebb jönne belőle. Erre elvesztette hitét, megrántotta a pap stóláját, s felszólt hozzá:

— Tisztelendő uram! Ide teszem a kulcsot a pulpitusra. Majd ha elmegy, zárja be maga után az ajtót.

Mindig voltak s bizonyára a jövőben is lesznek olyan szónokok, akik gyönyörködnek hangjukban és fegyelmezetlenül visszaélnék helyzetükkel, hallgatóságuk türelmével. Az ilyenekről találták ki, s adott esetekben az ilyenekről emlegetik ma is ezt az anekdotát. Szerzője azonban nem *Vajda János*, a borús szemléletű költőnk, kinek a szövegét (1876) közöljük, s nem is *Könyi János* „együgyű hadi szolgálta”, aki már 1782-ben elbeszéli, mert előttük száz és kétszáz esztendővel francia és német anekdotás könyvek már mulattatták vele olvasóikat. Jellemző az ilyen tréfás mozzanatok elvülhetetlenségére, hogy néha irodalmi művekbe is beférkőznek és jellemzésre szolgálnak. *Jókai* beszéli el az „Eppur si muove —

És mégis mozog a föld” című regényében (1872), hogy „a színigazgató, teljes magyar vitézi ornátusban, beszédet mondott a távozni készülő közönséghez. Kétségtelen, igen szép beszéd volt, csakhogy kissé hosszú volt, úgyhogy a közönség szépen hazatakarodott, s a szónok még mindig beszélt, a színészek is levetkőztek már, az igazgató egyedül maradt a színpadon, de az epilógnak mégsem volt vége, míg a művészi önkívületből Rák bácsinak ily prózai szava nem rántá le a földre: Aztán direktor úr, ha elvégezte, itt lesz a kulcs, zárja be a szálát, mert már én is hazamegyek”. (Democritus, 140. l., 90. sz.)

9. HOVÁ HELYEZZE ?

EGY franciskánus barát nagy dicsőítő beszédet mondott Szent Ferencről. Fölszámllalta mindahány szent csak van, de egyet sem talált Szent Ferenchez foghatót. E miatt nem tudta, hogy hová osztályozza.

— Hová helyezük őt? — kiáltá nagy hévvel. — Hová sorozzuk Szent Ferenc atyánkat? A többi szent között hagyjuk-e? Az igen kevés volna! A próféták közé tegyük-e? ó, minden próféták felett való ő! A pátriárkák közé emeljük-e? Még ez sem elég! Az angyalok közé sorakoztassuk-e? ó, szentebb ő az angyaloknál, arkangyaloknál, szeráfoknál, és keruboknál! No, hát hová tegyük őt? — hanzgott a barát szava fokozott lelkesedéssel.

Erre az egyik hívő lélek fölkelt székéből, és oda szólt a buzgón tüzelő páternek:

— Ha nem tudja atyaságod, hogy hová helyezze, tegye ide a helyemre, mert én éppen elmegyek.

Régi idők szellemének bélyege van rajta, amikor nemcsak vitairatok támadták, hanem anekdoták is csipkedték az egyház képviselőit. Minden ilyen tréfánál végére lehet járni, hogy a humanizmus vagy a reformáció korából származik. Anekdotánk csakugyan ebben a légkörben gyökeredzik: *Erasmus*, a középeurópai humanizmus vezető egyénisége, a tudatlanság türelmetlen ellensége, írta le először 1535-ben. Nála a Szent Ferencet dicsőítő barátnak egy mogorva ember ugyanazt mondja, mint a magyar hívő lélek a franciskánusnak: „Si deest locus, colloca ilium in locum meum.” *Bebel* parasztja ezt kiáltja föl a barátnak: „Igazán nagyon sajnálom szent atyánkat, hogy oly hosszú időn át helyet nem találhatott; tegye csak hát ide, mert én úgy is a kocsmába készülök.” Az olasz eredetű *Bandello* francia püspök 1554-ben a 10. novellájának egyik epizódjában szintén felhasználta. *Arlotto* egyszer egy tudatlan karmelita barátot hallgatott, aki *János* evangéliumának arról a részéről beszélt, ahol a zsidók Keresztelő Szent Jánost fagatják. (I., 21.) A barát azonban belezavarodott fejtegetésébe, s *Arlotto*ra meresztve tekintetét, egyre hangosabban kiabálta: „Ki vagy te? Éliás vagy te? Jeremiás vagy te?” Amikor unalmassá kezdett válni ez az ismételtetés, *Arlotto* hangosan visszafelelt: „Nem vagyok én sem Éliás, sem Jeremiás, hanem *Arlotto* plébános vagyok. Hát nem ismeresz?” Erre nevetségbe fűlt a prédikáció. Mindkét változat magyarul is számos adatból ismeretes (MA. 179. 1., 167. sz.)

10. VISZONTÜDVÖZLÉS

EGY fiatal tógátus először ment legációba, s mivel éppen Szent Lukács napja volt, ezt a textust vette föl: *Salutat vos Lucas*.

Fölment a katedrára, s nagy vontatottan elmondta: — Üdvözlő benneteket Szent Lukács!

Utána, mint szokás, egy darabig várakozott, míg a hívek leültek és elcsendesedtek. De helyből nem jutott

egy szó sem eszébe gyengén megtanult prédikációjából. A kínos csendet tehát mégegyszer megtörte a szent ige ismétlésével:

— Üdvözl benneteket Szent Lukács!

Amikor egy tapodtat sem bírt tovább haladni, s újból Szent Lukács üdvözlétével hozakodott elő, felállt egy vaskos termetű atyafi, s így szólt vissza:

— Ha egyebet nem kíván tőlünk Szent Lukács, úgy csak tessék neki megmondani, hogy mi is szívesen köszöntjük ő kigyelmét.

Nagy Ignác anekdotája 1845-ből, de idézhettük volna akár napjainkból is, a *Képes Krónika* 1938. február 13-i számából, ahol *Csokonai Vitéz Mihály* az, aki egy alföldi szittya faluban zákányos fejjel megy föl a szószékre, s a prédikáció előtti textust a bibliából fölveve, elkezdi: „Pál apostol szépen üdvözl titeket”, de összefutott szeme előtt a betű, elvesztette a szöveget, s még kétszer ismételte meg: „Pál apostol szépen üdvözl titeket”, mire a padsorból a falu bírása hirtelen rákiáltott: „És a község alázatosan köszöni.” Ezt is először *Bebel* jegyezte le 1508-ban egy tudatlan papról, kit az egyik öregember segít ki zavarából ezzel a közbeszólással: „Köszönjük szépen, s ha találkozik vele tisztelendőséged, adja át neki mindnyájunk viszontüdvözlét.” A német anekdoták általában a pap tudatlanságával gúnyolódnak, míg az olasz és francia változatok, — ezek a viszontüdvözlét egy kardinális szájába adják, — inkább a paraszt együgyűséget emelik ki s beérik csupán a szellemes élcelődéssel. (*Democritus*, 109. 1., 62. sz.)

11. MEGINDÍTÓ PRÉDIKÁCIÓ

A kapucinus barát rettentő tűzzel beszélt a szószéken. Közben egyik hallgatója annyira elérzékenyült, hogy keserves sírásra fakadt. A páter kíváncsi volt ennek okára, s a beszéd végeztével megkérdezte bánatos emberét, hogy mi készítette sírásra.

— Ó, édes tisztelendő atyám — válaszolt a siránkozó —, legkedvesebb bakkecskémet veszítettem el a napokban. Valahányszor úgy oldalvást atyaságodra pillantottam, szerencsétlenül járt kecském jutott eszembe. ..

Igen gazdag anekdotatípus. Még *Kármán József* Urániájában (1794) olvassuk, hogy a lelkész halotti búcsúztatójára egy ember kivételével mindenki könnyekre fakadt. Amikor kérdezték, hogy miért nem indult meg a szívreható beszéden, ezt felelte: „Mert én nem tartozom ehhez a parókiához.” Máskor valaki azért hallgatta sírás nélkül a megindító prédikációt, mert nem hozott zsebkecskét magával. *Törzs Kálmán* a programbeszéde alatt jóleső érzéssel vette észre, hogy egy parasztnak három órán keresztül le nem esett róla a szeme. Kítűnt: az tetszett az atyafinak, hogy beszéde közben a képviselőjelölt egyszer sem köpött. *Haynald Laps* kalocsai érsek egy vidéki templomban prédikált, s észrevette, hogy beszéde alatt egy öreganyó keserves zokogásban tört ki. Az érsek maga is meghatódott, de a sírdogáló néni válaszára alaposan lehült: „Nekem is van egy klerikus fiam Esztergomban, s eszembe jutott, hogy annak a szegény gyermeknek is majd óraszámra így kell vesződnie azért a pár garasért. Hát megfájult a szívem s elsírtam magam.” Valamennyi között mégis a fenti szöveg a legelterjedtebb, s ennek is van egy olyan változatcsoportja, ahol a pap hanghordozása a megindult vénasszonyt a farkasoktól fölfalt számárnak a bögésére emlékezteti. A bakkecskemotívum megvan már az „Ezeregyéjszaká”-ban, ez tehát a tárgy keleti összefüggésére mutat. Nyugaton a XIII. Században

túnt fel *Vitry Jakob* akkai püspök (1180—1240) prédikációs példatárában. Itt a megilletődött asszony ezt válaszolja a papnak: „Én vagyok az a szerencsétlen asszony, kinek a szamarát mukkor a farkas fölfalta. Valahányszor atyaságodat énekelni hallok, mindig eszembe jut, hogy szegény szamaram éppen úgy szokott bőgni.” Ezt az esetet *Boccaccio* egyik novellája *Varlungo* papról mondja el. *Naszreddinről* is följegyezték, hogy egyszer megindultan hallgatta egy fűzfapoéta verseit. Amikor aztán büszke öntudattal kérdezte a versfaragó, hogy mégis különösképen mi hatotta meg, együgyű jámborsággal azt válaszolta a hodzsa, hogy olvasás közben folytonosan a poéta szakállának a játékos mozgását figyelte, s ez a jelenség szerencsétlenül kimúlt bakkecskéjét juttatta eszébe. (Bp. Sz. 329. 1.)

12. EXEGESIS

— KERESZTÉNY atyámfiai! — szólt híveihez a falusi pap — Krisztus olyan csodát is tett többek közt, hogy egyszer ötszáz embert tartott jól öt kenyérrel.

Az egyházi prédikáció után figyelmeztette a lelkészt, hogy erősen elcsúszott a nyelve, mert ötezer ember helyett csak ötszázat mondott.

— Nem tesz semmit — szólt egykedvűen a pap —, hiszen ezek az atyafiak az ötszázat sem hitték el.

Beöthy László anekdotája 1856-ból. Ez a kiváló humorista tréfáival, elmefuttatásaival, ékes naptáraival és anekdotás könyveivel az abszolutizmus legerőszakosabb éveiben vigasztalhatta nemzetét. Anekdotáján azonban megérzik, hogy máshonnan kölcsönözte, s korántsem ő eszelte ki, mert vallásos dolgokkal ilyen könnyedén tréfálkozni csak a humanista időkben tudtak. És csakugyan ráakadunk eredetijére *Poggio* facetiái között. A pápai írnok is úgy tudja,

hogy a pap evangélium-olvasás közben tévedésből mond ötezer helyett ötszázat, s az egyházi morgására szintén hasonlóképen válaszol: „Tace stulte, nam vix numerum, quem dixi, credent.” Tökéletes formáját és tartalmát minden nép ebben a változatlan alakban sajátította ki a magáénak. (MA. 120. 1., 62. sz.)

13. AZ UTOLSÓ ÍTÉLET

A TARDOSKEDDI plébános prédikációt tartott egyszer a következő módon. Azt mondta:

— Szeretett híveim az Úrban! Ha én meghalok, felmegyek a mennyországba, mert egészen biztos, hogy oda jutok. Meg fogom kopogtatni a mennyország ajtaját. Azt fogja kérdezni Szent Péter: Ki az? Azt fogom mondani: Én vagyok a tardoskeddi plébános. Tudjátok-e, erre mit fog felelni? Azt fogja mondani Szent Péter: Nem eresztelek be, mert rosszul őrizted a te juhaidat. Azt meg tudjátok, hogy mit fogok én erre mondani? Azt fogom mondani: Kérem, azok nem voltak juhok, azok disznók voltak.

Szószerint így hangzott el ez az anekdota a magyar képviselőházban 1897. március 27-én, amikor még javában dúltak az egyházpolitikai harcok. Ezen az ülésen *Polonyi Géza* — nevére a mi nemzedékünk még jól emlékszik — az egyház szolgálait támadta, s elbeszélését a hitelesség kedvéért még azzal egészítette ki, hogy a plébános urat a templom után kollárójától megfosztották, megdöngették, s azután bíróság elé került a dolog. Talán némelyek elhitték, hogy csakugyan így is történt a dolog. A tardoskeddi plébánost azonban igazolnunk kell, mert teljesen ártatlan: a szónok egy régi anekdotát ragasztott nevéhez. Ugyanezt *Bebel Henrik* tübingai humanista már 1508-ban leírta egy papról, ki híveit

bűnös életük miatt állandóan korholta, s egyszer azzal fenyegette meg őket, hogy az ördög szolgálai lesznek, ha meg nem térnek. Befejezésül még hozzátette, hogy ő egészen biztosan a mennyországba jut, s majd akkor az Üdvözítő megkérdezi tőle, hogy hol vannak a hívei. Erre ő hátranéz, de egyet sem lát közülök s tanácstalanul áll az Úr színe előtt. Ezt az esetet *Pauli Johannes* ferences barát 1522-ben a kolbingeni plébánosról erősen népies zamattal s ezzel a befejezéssel beszéli el: „Wann er dann sagt: Wo sind ewre Schaff lin? So ich denn hinder mich sehen soll, so hat euch der Teufel alle hinweg, stehe da als wer mir in die Hand geschissen, weysz nit was ich antworten soll.” Francia változatát 1566-ban az az *Estienne Henri* francia filológus írta le, aki a katolikusokat oly hévvel támadta, hogy „Genfi Pantagruel”-nek csúfolták, s féktelensége miatt száműzetésbe küldték. Így vált e tréfa többször is az egyházat támadó szenvedélyes küzdelmek eszközévé. (MA. 213. 1., 236. sz.)

14. AZ UZSORÁS

TEPLOMBA ment az uzsorás egyik vasárnap, s a lelkész éppen az uzsoráskodók nagy vétkéről elmélkedett a szószéken. Istentisztelet után azonnal ajándékot vitt az uzsorás a papnak azzal a kérelemmel, hogy ezután legalább is minden második vasárnap az uzsorások szűkeblúségéről és hitványságáról prédikáljon.

— Hogyan? — kérdezte a lelkész —, hát az úr nem ilyen nyereszkedésnek köszöni vagyonát?

— De igen — felelte a kérdezett —, de többen vannak még itt a városban, akik hasonló üzelmeket folytatnak, s ha a tisztelendő úr ellenök gyakorta prédikál, bizonyosan felhagynak az üzérkedéssel. Akkor magam egyedül maradok s még inkább boldogulok.

Az uzorás

A Ludas Matyi című előlapunkból (1868) másoltuk le. Az uzsoráskodás virágkorából, a középkorból, származik, s *Poggio* jegyezte le először a XV. század közepén egy vicenzai üzérkedőről, ki a papot ezzel az okoskodással lelkesíti még nagyobb szigorúságra: „Annyian üzik ebben a városban az uzsoráskodást, hogy már nem tudok üzletet kötni. De ha versenytársaim megjavulnak és felhagynak mesterségükkel, egyedül maradok, s mindenki hozzám fog jönni.” Szétágazása a világ minden részében hozzá fűződik. *Jókai* az egyik Kakas Márton-levélben (1871) így mondja el: „Egyszer egy pap kegyetlen prédikációt tartott az uzsorások ellen. Templom után odament hozzá egy fő-fő uzsorás, megköszönte neki, hogy olyan hatalmasan beszélt, s kérte, hogy csak nógassa ezután is az uzsoráskodókat, mert annyian vannak már, hogy mind elrontják az üzletet. Ha egy-kettő szívére venné a prédikációt, a többi aztán könnyebben vihetne magasabbra a kama-tot.” (MA. 122. 1., 66. sz.)

15. CSOKONAI PRÉDIKÁCIÓJA

DIÁK korában Csokonai Vitéz Mihályt egyszer legátusnak küldték ki a debreceni kollégiumból a húsvéti szent ünnepekre egy csupa jókedvű földbirtokosokból álló félreeső faluba. Elmés ötleteiért s vidám dalaiért egyik társaságból a másikba vitték a jókedvű ifjút. Nagypéntek délután, mikor már ugyancsak járta a kvaterka, a víg kompánia néhány tagja azt a tréfát gondolta ki, hogy a legátus prédikációs könyvét titkon kicserélte egy hasonló táblájú szakácskönyvvel.

Amint a harmadikat is elharangozták, Csokonai kapta a keze ügyibe tett könyvet s hóna alá csapva indult vele a templomba. Felment a katedrára, elmondta a könyörgést, s azzal felnyitotta a könyvet, ahol bele volt téve a jegyzék, s abban a hitben, hogy a kikeresett textust

fogja ott találni, elkezdte a szemébe ötlött sort nagybizton, hangos szózáttal olvasni:

— Az ecettel és ... Meghökkenve vette észre ebben a pillanatban, hogy valami ecetes ugorkasavanyításról szolt a leírás. De nem jött zavarba, hanem nagy lélekjelenléttel a legkisebb fennakadás nélkül folytatta:

— Az ecettel és epével megitatott Úr Krisztus lehajtván fejét, ekkép sóhajta: Beteljesedett!

S erre a hirtelenében fölvert alapigéröl olyan hatalmas prédikációt rögtönzött, hogy az ájtatos hallgatóság legnagyobb részének szeméböl könnyet sajtolt.

Babik József egri tanítóképző-intézeti tanár papi adomagyűjteményéböl (1892) választottuk ki. *Vas Gereben* óta a *Csokonai Vitéz Mihály* nevéhez fűződik. Egy *Losonczy László* nevű költőnk, ugyancsak Csokonairól, versbe foglalta (1853), *Jókai-nak* pedig annyira megtetszett, hogy három regényében is emlegeti. A „Névtelen vár”-ban (1877) az alispán ezt mondja a tiszteletesnek: „Aztán úgy ne járjon tiszteletes úr, mint nemrégiben Csokonai, akinek a parókián elcserélték a prédikációs könyvét egy szakácskönyvvel, s csak mikor a katedrában elkezdte olvasni a textust: ‚Az ecetes...’, akkor vette észre, hogy ecetes ugorka becsinálásáról van szó. De hamar fölhalálta ám magát, ex tripode folytatá tovább: Az ecetes vízzel megkínált Jézus pedig monda: elvégeztetett. S erröl a textusról stante pede olyan prédikációt improvizált, hogy bámult rajta a presbitérium.” Magyar népszerűségét tehát olyan bőséges adathalmaz igazolja, hogy szinte lehetlenségnek látszik eredetiségének a megingatása. A sok mindennek végire járó kutatás mégis kiderítette, hogy nagyon régi időből és igen messziröl származik. Keleti elágazódása mellett bizonyít a *Cukasaptati* című indiai keretes elbeszélés-gyűjtemény 52. éjtszakája, ahol már megvan a szorult helyzetből kimenekülöl találékonyságának hasonló módja. *Boccaccio* szerint Fráter Cipolla

az ereklyetartó felnyitásakor éppúgy nem jött zavarba, mint Csonkoni a szakácskönyvvel. *Hans Sachs is* feldolgozói közé tartozik. (MA. 153. 1., 121. sz.)

16. BIBLIAMAGYARÁZAT

—UGYAN mit szólna ahhoz, ha én önt most képen ütném? — kérdezte egy berúgott arszlán a legátust.

—Odatartanám másik felől is képemet — felelt szerényen a legátus —, mert azt mondja a szentírás: ha jobbfelől arcul ütnek, tartsd oda bal orcádat is.

Az arszlánt felbátorította ez a bibliai igazság, nekiment a legátusnak, s jobbról-balról képen teremtette. De a legátus sem volt rest. A berúgott arszlánnak hirtelen olyan két poflevet mért le, hogy testvérek között is beillett volna négynek.

—Mi volt ez?! — kérdezte tűzben lángoló arccal az arszlán. — Hogy merészelt ön engem bántani?

—Hja, uram — felelt egykedvűleg a legátus —, ez tennem kötelességem volt, mert a szentírás azt is mondja: amilyen mértékkel mérnek neked, olyan mértékkel fizess te is másnak.

A XVIII. század vége óta felhalmozódott számtalan magyar változata közül azt választottuk ki, amelyet *Beöthy László* „101 Cholera-cepp” című gyűjteményében (1856) találtunk. *Kónyi János* anekdotájában (1782) egy ifjú urat derekasan „megkolompoz” a kandidátus, s a csodálkozó népet így nyugtatja meg: „Ne aggodjatok mi rajtunk, mert mi csak valami két verset magyaráztunk meg egymásnak a bibliából.” Először a *Bebel* facetiái között (1508), tehát latin nyelven jelentkezik az evangéliumi szellemet

tettleges érvekkel magyarázó ellenfelek anekdotája. Itt egy zsidó és egy keresztény a felebaráti szeretet képviselője. A franciáknál ez a forma lett népszerű. A régi német gyűjtemények ellenben protestáns és katolikus papot szerettek egymással szembeállítani, természetesen úgy, hogy az utóbbi húzza a rövidebbet. *Abraham a Santa Clara* bécsi udvari hitszónok megfordította a helyzetet: nála a lutheránus pap rovására nevetünk, akit a szerzetes „hasonló mértékkel” helybenhagy (1717), akárcsak *Babik József* magyar anekdotájában (1892), hol a szerzetes páholja el a protestáns prédikátort. A vallási ellentétek lehiggadása után rendszerint egyházi és világi személy közt foly a vita. Így hordja magán a kis anekdota is a korok bélyegét és a világnézetek színt. (MA. 97. 1., 23. sz.)

17. HATÁSOS PRÉDIKÁCIÓ

A FELSŐSÓFALVI református lelkész sehogysem tudta megkapni híveitől az őt megillető párbért.

— Amilyen kurta a fizetés, olyan furcsa lesz a szentbeszéd is — figyelmeztette és korholta gyakran híveit. De mitsem használt az intés. Megsokallta végtére a lelkész s a következő vasárnap ezt a prédikációt intézte híveihez:

— Keresztyén atyámfiai az Úrban! Beszédemet három részre osztom. Az elsőben elmondom, amit én tudok, de sem ti nem tudjátok, sem Szabó Dénes komámuram nem tudja. A második részben elmondom, amit ti tudtok, de én nem tudom, sem Szabó Dénes komámuram nem tudja. A harmadik részben arról lesz szó, amit Szabó Dénes komámuram tud, ti nem tudtok, s én tudom a legkevésbé.

Erre szünetet tartott. Hallgatói a kíváncsiságtól nyitott szájjal bámultak rá, s el sem tudták képzelni, hogy az ünnepi beszéd hová fog kilyukadni.

— Amit én tudok, ti nem tudtok, sem Szabó Dénes komámuram nem tud, az nem egyéb, mint az, hogy nincs rajtam mellény. Ugye ezt csakugyan nem tudátok?

— Bizony nem — mondták hívei elbámulva, akik még mindig nem foghatták fel, hogy mi a beszéd célzata.

— Amit ti tudtok egyedül, én nem, de Szabó Dénes komámuram sem, az a következő: vájjon meg fogjátok-e valahára adni nekem a konvenciót, s megfizetitek-e a párbért? S ha igen, mikor? Ugye, ezt csak ti tudhatjátok?

— Bizony úgy van — felelte szégyenkezve a nép.

— Ami beszédem harmadik részét illeti, az nem kevésbé fontos az első kettőnél, s azt csupán Szabó Dénes komámuram tudhatja.

Szabó Dénes komámuramat meghatotta ez az elismerés, azt sem tudta, hogyan üljön a padban. Mindenkinek rajta függött a szeme, zavarában ruháját igazgatta, torkát köszörülve köhintgetett. A pap tovább hallgatott, még mindig szemlélte a hatást. Szabó Dénes a nagy kíváncsiságtól majdnem elolvadt s meg nem állhatta szó nélkül:

— Szóljék kee már, tiszteletes uram!

— Arra vagytok kíváncsiak, hogyha ti fizetnétek nekem, én mit veszek a pénzen? Hogy mellényre szövetet veszek, azt tudom, s talán ti is sejtitek. De vájjon Szabó Dénes komámuram megvarrja-e ingyen? Azt sem

én nem tudom, sem ti nem tudjátok, csakis Szabó Dénes komámuram tudhatja. Egyébként írva vagyon: „Adjátok meg az Istennek, ami az Istené” —, de a papnak is, ami a papé. Az Atya, a Fiú és Szentlélek nevében Ámen.

Az olvasó nem is gondol arra, hogy a felsősófalvi református pap prédikációját — az Urambátyám 1887. évfolyamából írtuk ki — a XV. században már *Arlotto* firenzei plébános elmondotta. Egyszer ő is három részre tagolta prédikációját, ilyenformán: „Az első részbe» arról beszélek, amit én értek, de ti nem értetek, jóllehet, egészen világos; a második részben arról lesz szó, amit ti értetek, de én nem értek; s végül a harmadik részben olyasmi kerül tárgyalás alá, amit se ti nem értetek, se én nem értek.” Ez a tréfás forma a XV. század óta francia és német tereken, főképen a sildaiak bolondságait tartalmazó *Narrenbuch-ban* (1597) sokat bolyongott, amíg hozzánk jutott s idegenségét magyar külsőségek alá takarta. Régiségét s nem magyar származását főképen a hármás fölosztás árulja el. A IX. században élt *Scotus Erigena*, a dialektikus szkolaszticizmus úttörője, hozta divatba a *De divisione* című munkájában azt a hármás és négyes fölosztási formát, amelyben az egyes tagok egyensúlyozzák vagy teljesen kizárják egymást. Ebben az alakban a komoly tárgy is furcsa hatást tesz, így önként kínálkozott ki-figurázásra. Az irodalmi adatok szerint ez *Arlotto* idejében következett be. Nem érdektelen tehát a felsősófalvi református pap prédikációjának és az írországi filozófus felosztási rendszerének az összefüggése.

18. A TORKOS SZABÓ

PÁL mester abban a világban élt, amikor a céhek paragrafusai szabták meg a mesterségek életmódját, egymás mellett való állapotát. Bibliás tudományát szívesen csillogtatta a műhelyben is. Az erkölcsi eredménnyel azonban nem érte be, kézzelfogható hasznot is igyekezett húzni tudományából.

Ezt a következőképen cselekedte.

A céhszabályok szerint a legények ételjárandóságát mind ebédkor, mind vacsorakor maga a mester osztotta szét a terített asztalnál, ő szelt kenyeret a legények számára, ő darabolta föl a pecsenyét, ő számolta a tányérokra a káposzta töltelékeit.

De mit cselekedett Pál mester nagy gyakorsággal? Mikor mesterasszonyom az asztal közepére helyezte a sült csirkét, a tyúkot, avagy a fogolyadarat, Pál mester odanyúlt a hosszúágú villával és az egészet a maga tányérjára emelte.

A legények nagy vágyódással néztek a kívánatos étekre. A mester azonban mogorva arccal fordult feléjük. — Mit akartok? Csak nem fogom ezt a csirkét szét darabolni közöttetek? Írva vagyon a bibliában: „Amit Isten egybeszerkesztett, azt ember szét ne válassza.” S egymaga ette meg a csirkét, miközben kegyes arccal nézte, hogy a legények milyen sűrűn nyelik a semmit. Ugyanezt az ígét idézte, mikor valami szépen pirított hal került az asztalra. A jóillatú, finom dinnyét pedig ugyancsak nagy mohósággal ragadta maga elé és

A torkos szabó

LSK

hányta szorgalmasan magába, mondván sóvárgó szemű legényeinek:

— Szünjetelek meg a hiábavaló kívánással! Nyilván va-
gyon a szentírás szava: „Amit Isten egybeszerkesztett,
azt ember szét ne válassza”.

Történt aztán, hogy egyszer egy katona ment be a Pál
mester műhelyébe. Új ruhát akart csináltatni és erős
alkuvást indított néminemű finom posztóra. Pál mester
szilárdan kötötte magát az árhoz, a vitéz egyre jobban
beletüzült a vitába.

Hogy fordult a szó, hogy nem fordult, bizony úgy esett,
hogy a katona egyszercsak öltre kapta a szabót és a föld-
höz teremtette. Ha még beérte volna ennyivel, de ki
tud egy goromba katonának mértéket szabni? A haragos
vitéz ráült a szabóra és keményen kezdte a mester testét
innen is, túl is érdekelni.

Pál mester ordította és fölháborodva kiáltott rá legé-
nyeire:

— Átkozott fickói, mit tátjátok a szátokat? Azonnal
húzzátok le rólam ezt a gonosz katonát!

— Nem tehetjük, mesteruram! — felelt az egyik ifjú
műves húzódozva.

— Hárman vagytok, bírni fogtok velem. Tüstént válasz-
szátok le rólam!

— Nem tehetjük, mesteruram! — ismételte a szétdara-
bolatlan csirkére gondoló legény. — Írva vagyon a bib-
liában: „Amit Isten egybeszerkesztett, azt ember szét
ne válassza!”

Ezt az anekdotát napjainkban (1930) dolgozta fel *Gyallay Domokos* erdélyi író. Nem nála jelenik meg először magyarul, már a XVIII. század óta (1782) anekdotás könyveinkben és élelapijainkban sűrűn üti föl a fejét. Bibliai motívuma arra mutat, hogy olyan időkből származik, amikor a szellemi, sőt a kedélyélet is a vallás eszmekörének a hatása alatt állott. Legrégibb emléke csakugyan annál a *Kirchhof Hans Wilhelm* spangenbergi várgrófnál található meg (1563), aki korának népies hagyományait német nyelven hét kötetben gyűjtötte össze. Az ő nyomán állandósult a torkos szabó alakjának s a Máté evangéliuma 19. versének az egybekapcsolása. A későbbi különböző nyelvű megjelenései úgyszólván semmit sem változtattak eredeti formáján. *Gyallay Domokos* sikerülten magyarosította meg, e mellett hozzáálló régies színnel vonta be. (Democritus, 145. 1., 140. sz.)

19. A BIBLIÁS SZABÓMESTER

BLASKOVICS ANDRÁS erki plébános a szentbeszédei során szerette a biblia szavait idézni.

Egyszer templomozás végén Pál mester a plébános úi elé állt, s a hívek hallatára kifogásokat tett a prédikáció ellen. Különösen a bibliai idézeteket bírálhatta. Mindenképpen azt akarta bizonyítani, hogy ő járatosabb a szentírásban, mint a tisztelendő úr.

András pap intett szemével híveinek: majd ő megakasztja ezt a magahitt embert a fennen való vetekezésben.

— Mi a mesteruram foglalkozása? — kérdezte.

— Szabómester vagyok.

— S csakugyan olyan tüzetesen tanulmányozta a bibliát?

— Ismerem én minden részét.

— Nohát akkor bizonyára ismeri a Titkos Jelenések könyvének tizedik részét is. Ugye, itt azt olvassuk, hogy egy angyalt látott Szent János, aki jobblábával a tengeren, a ballal pedig a földön állott? Már most mondja meg kegyelmed, hány sing posztóból telt volna ki egy nadrág annak az angyalnak a számára?

A szabónak felakadt a szeme.

— Azt én meg nem mondom — hebegte színeváltva.

— Micsoda? Kegyelmed még azt sem tudja, ami a maga mesterségébe vág? Hát akkor hogy mer engemet bírálgatni, az én mesterségembe beleavatkozni? Menjen és szabómester létére mindenekelőtt törődjék a nadrággal! A bibliás mester elpirult szégyenében s a hívek röhögése közt elkotródott.

A XVIII. század vége óta (1784) otthonos anekdota nálunk. Francia és német változatai szintén a szabómesterhez és Szent János Apocalipsiséhez fűződnek. *Gyallay Domokos* ezt is novellává szélesítette (1930). Ugyanez a gondolat — kétségkívül sok bölcsesség van benne — már *Arlotto* egyik facetiájában, megtalálható. (XV. sz.) Egy okvetetlenkedő ember egyszer ilyesféle kérdésekkel ostromolta a tréfás firenzei papot: „Miért nem vagyunk mindnyájan keresztények? Mirevaló az, hogy zsidó és mór is van a világon? Isten ezt bölcsebben is elrendezhette volna.” Erre *Arlotto* ezt válaszolta: „Ilyen nehéz teológiai kérdések fejtegetésébe nem bocsátkozom, hanem sokkal egyszerűbb dolgokat szeretnék tőled megtudni. Mondd csak, miért van a szőlőnek olyan vékony héja, a mandulának pedig olyan vastag burkolata, holott sokkal ézszerűbb lenne megfordítva, hiszen az előbbi nemesebb és zamatosabb gyümölcs? Miért nincs az embernek a bokája elől és a lábujja hátul, hiszen az ujjak sokkal inkább ki vannak téve a sérülésnek? És vájjon meg tudnád-e mondani, hogy a trágya miért nem olyan édes, mint a méz? Előbb fejtsd meg ezt a három

csekélységet, s azután szállj vitába Isten bölcs intézkedéseivel!”
(Democritus, 164. 1., 219. sz.)

20. HIC EST, HIC NON EST

PÁTER GODOFREDUS egy rakás pénzt nyert az osztály-sorsjátékon. Mikor a temérdek vagyont kézhez kapta, azt sem tudta hamarosan, hova tegye, hogy el ne rabolják tőle a kegyes hívek. Fogta hát és elrejtette a szent-ségszekrénybe, s ráírta szép gömbölyű betűkkel a szekrény ajtajára:

Az Úr Jézus Krisztus Van
E Helyen.

Másnap reggel üresen találta a szekrényt s a kegyes mondat alatt ez a kiegészítés állott:

Föltámadott: Már Nincs Itt.

◆◆◆

Az utolsó másfélszázadból új magyar szövegét ismerjük. A közzölt változat osztálysorsjátékról beszél, tehát a közeli időkből való (Üstökös, 1898). Annál régibb a legelső emléke: ezt *Etienne de Bourbon* francia dominikánus (1190—1261) latin prédikációs példagyűjteményében olvassuk, ő úgy beszéli el, hogy egy klerikus az eklézsia mellett pénzét földbe rejtette, egy követ hengerített föléje s ezt a feliratot tette rá: „Hic est.” Valaki arrafelé jártában meglátta a különös jelzést, kíváncsiságból felemelte a követ, zsebre tette a pénzt, s így helyesbítette a feliratot: „Hic non est.” Már a középkorban több letelepedését ismerjük, majd a XVI. században (1542) egy német mesterdalban találkozunk ismét vele. Francia, olasz, svéd és lengyel változatai teljesen egyezők mind az ősi formával, mind a magyar szöveggel. (MA. 139. 1., 94. sz.)

21. SZEGÉNYSÉGI FOGADALOM

EGY franciskánusnak útközben egy kis városban kellett meghálnia, s mivel ismerőst nem talált, kénytelen volt fogadóba menni, ahová éppen egy dominikánus barát is megszállott. Másnap mind a ketten egyfelé törekedtek, ezért együtt ettek és egy szobában háltak. Éjtszaka nagy eső esett, reggelre azonban kiderült, s így útra készülődtek. A franciskánus azt gondolta, hogy „dominus retribuat”-tal (Isten fizesse meg) megszabadul a csaplárostól. De ez nem értette meg, vagy talán nem is akarta megérteni a deák szót, neki csak pénz kellett. A dominikánus megfizetett magáért. A franciskánus kölcsönt kért tőle, s ígérte, hogy visszatéríti becsületesen.

— Kevés pénz van nálam, s arra nekem is szükségem van — mondta a dominikánus ridegen.

A franciskánus végül is kénytelen volt zálogban hagyni könyveit. Ezen nagyon fölbosszankodott s eltökélte magában, hogy bosszút áll a dominikánuson. Az alkalom csakhamar kínálkozott. Egy gödrös úthoz érkeztek, ahol a víz igen megdagadt és száraz lábbal tovább menni már nem lehetett. A franciskánus kezébe vette saruját, föl emelte ruháját és nekikészült az átgázolásra. A dominikánus, ki nadrágot, harisnyát és papucsot viselt, nem tudta, mit csináljon. Szent Ferenc fia észrevette útitársa nyughatatlanságát, s odaszólt hozzá:

— Mit adsz, ha a hátamon átviszlek?

— Ó, öcsém — felelte a dominikánus —, ha ezt megcselekszed velem, könyveidet a zálogból kiváltom és a legközelebbi fogadóban vendégül látlak.

Erre hátára kapta a franciskánus a dömés barátot és nekiindult vele a víznek. Amikor körülbelül a közepéig ért, megállott és kérdezte:

— Van-e pénzed elég, hogy ígéretedet beváltsad?

— Van, az iránt ne aggályoskodj, — és zsebére ütött, hogy a pénz csörgése szavát igazolja. De a franciskánus, kit égetett a bosszúállásnak ördögi kívánsága, dominikánus terhét a vízbe ejtette ezekkel a szavakkal:

— Ó, te emlékeztetsz engem Istennek tett arra a fogadalmamra, hogy pénzt hordoznom nem szabad. Erre kilábalt a vízből és a szegény dominikánust zörgő pénzével együtt benne hagyta.

Ismerjük olyan változatát, amelyben a kapucinus barát a fenti megokolással a nemesembert ejti a vízbe. Másutt egy parasztleány cipeli hátán a tiszaháti tiszteletest, aki éppen a superintendensi törvényszékről tér haza, ahol parókiájától megfosztották, s amikor a víz közepén Gyurka értesül, hogy a tiszteletes úr többé már nem papjuk, a folyóba hullatja terhét. A hajdú a zsidóval teszi ugyanezt, mivel nem mondja a „Jézus, Mária, József szavakat. *Gyallay Domokosnak* a régi tárgyat felelevenítő elbeszélése a marosszéki Szentlászló községben Köntés Benedek togátus diák s Balogh Pál mendikáns húsvéti legációjához fűződik, s a szerelmi motívum ügyes bekapcsolása új szint kölcsönöz neki. Közölt szövegünket *Csukássi Józsefnek* abból a gyűjteményéből vettük, mely a magyar klérusról szóló gazdag anekdotaanyagot tartalmazza (1879).

E sok változatból ismert tréfa egy XIV. századból való latin elbeszélésben jelentkezik először. Ebben két paraszt a szereplő. *Lionardo da Vinci* is megörökítette írásaiban. Azt a változatot, amelyben a mezítlábos barát a világi papon áll bosszút, mivel ez pénzt csörget zsebében, *Hans Sachs* schwankja hozta forgalomba (1550). A franciskánusról és a dominikánusról szóló legbővebb és

legelterjedtebb tréfa, amelyben az előbbi az utóbbin azért áll bosszút, mert kocsmai tartozásának kiegyenlítésére pénzt nem adott neki s így könyvét kellett elzálogosítania, *Fischarttól*, a reformáció korának legtermékenyebb német polemikusától és katolikusellenes szatirikusától származik (1571). Újkori és különböző nyelvű elágazódásai e három változat valamelyikével függenek össze. (MA. 20J. 1., 220. sz.)

22. TESTAMENTUM

EGY kolduló barátot hívtak egy haldokló gazdag beteghez gyóntatni. A barát csakhamar kijött a beteg szobájából és azt mondta a haldokló fiának, hogy atyja nótáriust kíván, mert testamentumot akar tenni. A nótárius nemsokára megjelent, a barát pedig mondta a haldoklónak:

— Uram, itt van a nótárius a kegyelmed kívánsága szerint. Az-e most is az akarátja, hogy klastromunknak ötven akó bort és száz zsák búzát hagyományoz?

A betegnek lehajolt gyöngesége miatt a feje, mire így szólt a barát:

— Írja, nótárius uram, mert akarja, mint kegyelmed is látja. Továbbá uram — mondta ismét a barát a betegnek —, akar-e nekünk testálni ezer forintot is?

A beteg megmozdult, mint előbb, és a nótáriusnak föl kellett írnia ezt a summát is. Ezalatt a haldoklónak a fia kijött béketűréséből, az ágyhoz lépett és azt kérdezte beteg apjától:

— Édesapám, akarja-e, hogy ezt a barátot levessem a grádicson?

A beteg ekkor is, mint előbb, megmozdította fejét.

— Nem szükség fölírni, nótárius uram — mondta a fiú —, én ezt mindjárt elvégzem.

Meg is esett azonnal és a barátnak nagy szerencséje volt, hogy keze-lába épen maradt.

Ez is *Csukási József* előbb említett adomagyűjteményéből való (1879), de már *Kónyi János* (1782) és *Andrád Sámuel* (1790) idejében ismertük. A múlt század 90-es éveiben, az egyházpolitikai harcok idején, két érdekes változata keletkezett. *Baksay Sándor* a Budapesti Hírlap 1891. augusztus 20-i számában, Károli Gáspár gönci prédikátor szájába adva a szót, tréfásan azt bizonygatta, hogy a kálvinistáknak azért nincs egyházi vagyonuk, mert a katolikus főpapok fenti módon a haldokló Szent István királlyal mind magukra testáltatták a sok drága domíniumot. Erre *Babik József* egri egyházmegyei áldozópap bosszúsan egy olyan anekdotával válaszolt (1891), amelyben a protestáns prédikátorok a barát módszerével kaparintják meg a haldokló Lórántffy Zsuzsanna birtokait, de hasonlóképen megjárják, mert az egyik jogos örökös ravaszágukat felismeri s kiebrudalja a kapzsi embereket. Az anekdotának ez az egyházellenes célzata megvan már a legősibb formában, *Bebel* humanista facetiájában (1508), amelyben a fiú ezt mondja apjának: „Pater, debeo fratrem per cunctos gradus deiicere?” Akárcsak *Konyít* hallanók: „Apámuram, a kegyelmed akarátja-e még, hogy én ezt a barátot a grádicsonyon levessem?” Olvassuk tovább *Luthernél és Hans Sachs* „Der Munich mit dem Testament” című schwankjában (14¹). Általában a XVI. század latin és német gyűjteményei tartották időszerűnek a terjesztését. (MA. 210. 1., 228. sz.)

23. FIAT PISCIS

FORGÁCH ZSIGMOND kassai főgenerális 1611-ben táborba szállt Báthori Gábor erdélyi fejedelem ellen. Cudar időt fogtak ki, nagy havaseső és hideg támadott rájuk. A zord időjárásban a katonák elhányták fegyverderekeukat, sisakjukat, páncéljukat és számosan megfagytak. Az éhség miatt is sokat szenvedtek. Kifogytak a kenyérből s valami két hétig csak lóhússal éltek. Forgách generális kíséretében volt egy jezsuita páter, aki egy pénteki napon éppen lómáját készülődött falatozni. Amikor figyelmeztették a böjtire, azt mondotta a páter: — Fiat piscis! Mit csodálkoztok? Vagy nem tudjátok, hogy pap vagyok? Vájjon mi nagyobb: a kenyeret Krisztus testévé, vagy a lómáját hallá változtatni? Azzal keresztet vetett a májra s nyugodtan elfogyasztotta.

Sepsi Laczkó Máté zemplénmegyei református pap krónikája (1521—1624) jegyezte fel e történet magvát 1611. szeptember 18-ról. A tárgy legrégebb formája kegyes legenda alakjában Szent Patrick életében olvasható. *Poggio* humanista facetiájában a püspök szolgálja böjti nap hal helyett foglyot talál fel. Figyelmezteti urát a böjtire, mire az nyugodtan válaszolja, hogy halként fogja megenni a foglyot, majd a csodálkozó szolgának ezt mondja: „An nescis me sacerdotem esse? Quid est maius? Ex pane corpus Christi facere, an ex perdicibus pisces?” Az anekdotának ez a formája tulajdonképen csak újabb változata a XII. században éh *Marie de France* francia író nő egyik állatmeséjének, amely arról szól, hogy a farkas böjtöt fogad, s amikor kost zsákmányol, lazacként eszi meg, hogy fogadalmán csorba ne essék, de ő is jól járjon. A francia irodalom első novellagyűjteményében (*Cent nouvelles nouvelles*) *Antoine de la Sale* provencai író feldolgozá-

sában (XV. sz.), majd az olasz *Malespini* novellái között (1609) találkozunk ismét vele. Régente annyira közismert volt, hogy a csűrés-csavarás szokásmondásaként járta: fiat piscis, azaz hadd legyen! Ebben az értelemben utal rá *Jókai* a „Páter Péter” című regényének (1881) abban a részletében, ahol Idália asszony az elégedetlenkedő barátoknak egy levelet meg egy zacskót küld. A zacskóban 1000 darab Petrus-tallér volt, s az atyák azt felelték rá, hogy „fiat piscis!” (MA. 123. 1., 68. sz.)

24. KÁRTYA ENCIKLOPÉDIA

EGY katona a templomban énekeskönyv helyett játék-kártyát vett elő és szemléletébe oly ájtatosan merült el, mintha a legszebb istenes könyvet lapozgatná. Viselkedése nagy megbotránkozást keltett. Az egyházi megpirongatta, majd a prédikáció befejeztével följelentette az őrnagynak. A felelősségre vont katona kártyáját kivette zsebéből s így védekezett:

— Ebben olyan dolgok foglaltatnak, melyeket az embernek elkerülhetetlenül tudnia kell. Ha ezt az ász szemlélem, arra a hatalmas valóságra gondolok, aki mindenenket teremtett. A kétszem az ó- és újtestamentumra emlékeztet, a háromszem arra a három férfúura figyelmeztet, kik a tüzes kemencében állhatatosan megmaradtak. A négy szem a négy evangélistát juttatja eszembe, az ötszem pedig azt az öt szüzet, akik égő lámpással várták völegényüket. A hatszem azt eleveníti föl bennem, hogy Isten hat nap alatt teremté a világot, a hétszem láttára pedig a szombatira gondolok, amelyen Isten megnyugodott. A nyolcszem azt a nyolc lelket állítja elem, kik a bárkában az özönvíztől meg-

menekedtek, a kilencszem pedig azt a kilenc háládatlan fekélyest jelenti, akik meggyógyulásuk után megfedkeztek a köszönetről. A tízszem pedig mit juttasson jobban eszembe, mint a tízparancsolatot. A dáma arra a jóindulatú királynéra emlékeztet, aki Salamonhoz ment, hogy a világ végéről bölcsességet tanuljon, a király pedig arra figyelmeztet, hogy királyomnak, mint derék katonára, híven szolgáljak.

— Jól van — mondta az őrnagy —, hát miért feledkeztél meg a tökfilkóról?

— Erre is van gondom. Ez a lap azt mutatja nekem, hogy a városban nincs nagyobb gazember, mint az egyházfi, aki engem bepanaszolt.

— Az is jó! No, mondd tovább!

— Az én kártyám nékem kalendáriumom is, mert ha a kártyában minden szemet számbaveszek, azokat pontosan 365-nek találom. Ez éppen az esztendő napjainak a száma. Kártyalap pedig ötvenkettő van, amint az esztendő *is* ötvenkét hétből áll. Így tehát a kártyám mind bibliám, mind imádságoskönyvem, mind kalendáriumom, mind pedig játszó eszközöm. Arról nem tehetek, hogy az egyházfi tudatlansága mindezeket a kártyában észre nem veszi.

A kártyalapok vallásos jelentésének ez a tréfás elbeszélés keretébe foglalt értelmezése Európa-szerte valamennyi népies irodalomban megtalálható. Leginkább elterjedt, mai napig is élő tárgy Franciaországban. Ezenkívül német, svéd, dán, holland, spanyol, portugál, olasz és izlandi változatairól tud a kutatás. Első nyomtatott feljegyzése 1766-ból való dán nyelven, vagyis irodalmi formája csak a XVIII. század második felében alakult ki azok-

ból az elemekből, amelyek már a XV. század óta benne éltek a köztudatban. Ezekben a részint verses, részint prózai feldolgozásokban egyformán azt olvassuk, hogy az istentisztelet alatt egy katona előveszi, nézi és forgatja a kártyalapokat. Ez megütközést kelt s feljelenítik. Az inkább agyafúrt, mint ostoba legény a kihallgatáson azzal védekezik, hogy a kártya az ő imádságoskönyve. Azután elmondja az egyes lapok jelentését. A tiszt nemcsak felmenti, de meg is jutalmazza. Az elbeszélés hőse rendszerint katona; neve a franciáknál Pipi Talduff, az angoloknál Richard Lee, a németeknél, spanyoloknál és portugáloknál Richard. Csak a skandináv változatokban nem katona, hanem pap a főszereplő. Természetesen a kártyalapok jelentésének, színének és számának a magyarázatában az. egyes változatok között, az egyezések mellett, sok eltérő vonás is mutatkozik. Terjedelme miatt *Kónyi János* fenti szövege (1782) nehézkes volt arra, hogy gyűjteményeinkben vándorútra keljen. (MA. 146. 1., 106. sz.)

25. AZ ÖRDÖGNEK IS KELL GYERTYÁT GYÚJTANI

Az EGYSZERI vénasszony a Szent Mihály oltárához járult ájtatoskodni. Két viaszgyertyát gyújtott meg: az egyiket Szent Mihálynak ajánlotta föl, a másikat pedig a szent lába alá festett ördög képe elé ragasztotta. A pap megbotránkozott ezen s odaszólt a vénasszonynak:

— Mit csinál kend? Mit eretnekeskedik azzal az ördög elé tett viaszgyertyával?

— Nem úgy van, uram, ahogy gondolod — felelt az asszony. — Az egyik gyertyát szeretetből égetem, hogy az Isten megsegítsen, a másikat félelemből, hogy az ördög bennem kárt ne tegyen. Egyébként is jó mindenütt jóakarókat szerezni, mert nem tudja az ember, hová jut, mennyországba-e vagy a pokolba.

Közönségesen ismert, szóban és írásban ma is sokszor használt példabeszéd, hogy „az ördögnek is kell néha gyertyát gyújtani”. Magyarul először *Rákóczy György* fejedelemnek 1644. augusztus 13-án Kassán kelt és feleségéhez intézett levelében olvassuk. Ez a szokásmondás rajtunk kívül még a franciáknál („Il faut savoir mettre une chandelle devant le diable”) és a németeknél („Dem Teufel ein Licht anzünden”) járatos. Anekdotás formájának legrégibb szövege a XV. században élt *Bromyard* angol dömés hatalmas példagyűjteményében olvasható, ahol a gyertyagyújtogató asszony ezt mondja a papnak: „Nem hitetlenségből teszem, amint te gondolod; azért állítom az egyiket szeretetből az Isten elé, hogy segítségemre legyen, a másikat meg az ördög elé félelemből, hogy ne ártson nekem.” Ezzel a csattanóval dolgozta fel *Hans Sachs* mesterdallá (1554), s ebben a változatlan szerkezetben ismétlődik a napjainkig lenyúló francia és német anekdotákban. Elbeszélő formáját magyarul először *Kónyi János* fogalmazta meg (1782). *Szirmay Antal* a kis cselekményt eredeti leleménnyel a magyarság pogány korának hátterébe helyezte (1807), *Dugonics András* pedig, báró Apor Péterre hivatkozva, a gyertyatáncsal hozta összefüggésbe (1820). Van azután egy bővebb német szövegű változata 1546-ból. Ebben azt olvassuk, hogy az ördög az illetőt hálából, mert az ő képét is égő gyertyával tisztelte meg, álmában egy olyan helyre vezeti, ahol nagymennyiségű kincs van elásva. Meg kellene jelölnie ezt a hasznos pontot, hogy másnap megfelelő eszközökkel felszerelve kiáshassa, de se kő, se más tárgy nincs kéznél. Ekkor az ördög biztatására olyan drasztikus jelt hagy hátra, amelynek a bűzös illatában felébredése után is érzi a gonosz léleknek nyújtott áldozata kigúnyolását. Ennek az anekdotának egy magyar-rutén változatát jegyezték le e század elején a Munkács környékéhez tartozó Zsukovó községben, s ez még a tanulságot is levonja: „Gyújts, vagy ne gyújts az ördögnek gyertyát, azért csak olyan lesz az, amilyen volt.” Rokon vele továbbá *Naszreddin* hozzászól az elbeszélése arról a fősvényről, aki valahányszor asztalhoz ült, két gyertyát gyújtott s előttük kétszer ismételte ezt a mondást: az Isten őrizzen meg engem az ördögtől és a vendégektől! (MA. 177. 1., 16§. sz.)

26. CSALÁRD ASSZONY

PÉTER mester ebédre volt hivatalos. Sült már a pár csirke, mikor a gazdasszonynak ellenállhatatlan étvágya támadt rá, s mind a két csirkét megette.

E közben megérkezett Péter mester. Mi lesz most az ebéd-
del? Itt már csak a furfang segíthet. A belépő vendégre ráijesztett az asszony, hogy gyorsan forduljon vissza, mert gazdája rettentő haraggal feni a kést, s készülődik, hogy fülét levágja. Péter mestert sem kellett kétszer biztatni, nyomban futásnak eredt. Az asszony ekkor be-
szaladt urához, s elhitette vele, hogy a meghívott vendég mindkét csirkét kiragadta a lábasból s magával vitte. A gazda erre hirtelen felugrott, még a kést is, melyet a csirke fölaprózásához élesített, elfeledte letenni, s üldözni kezdte Péter mestert, egyre kiabálva utána:

— Csak az egyiket, Péter mester, csak az egyiket!

Ő a csirkére gondolt, de Péter úr a fülére értette, s visszakiáltotta:

— De verjen meg a jégeső, ha engedem egyiket is!
Így menekedett meg a csalárd asszony.

Kónyi Jánosnak ez az anekdotája (1782) Keleten és Nyugaton, az irodalomban és a nép között rendkívül elterjedt. Két középkori emlék, egy francia fabliau és egy német vers, csaknem teljesen egybevágóan s a magyar anekdotával egyezően beszéli el. A különbség csak annyi, hogy egyikben egy paraszt házaspár s a káplán, a másokban egy lovag, a felesége s a pap a szereplők, továbbá hol két fogolyadarról, hol pedig egypár nyúlról esik szó. *Hans Sachs* schwankja (1536) két tyúkot említ s feleség

helyett szakácsnét szerepeltet. Ezenkívül három francia és egy-egy portugál, ceyloni és délindiai népies változataról tudunk. A szétágazások mind az Ezeregyéjtszakába torkollanak, ahol már megvan ez a nyugati fabliauval minden mozzanatában összevágó tréfa. Elévülhetetlenségére mutat, hogy még a múlt század közepén is kedvelt volt a francia és a német színpadokon. (MA. 183. 1, 174. sz.)

27. TEJES KÖCSÖG

EGY fiatal parasztleány a városba igyekezett s fején néhány fazék tejet vitt. Útközben így ábrándozott: — Majd ezért a tejtért ennyi meg ennyi pénzt kapok. Ezen egy tyúkot veszek. A tyúkból tojás, a tojásból csirke lesz, s a csirke árán egy malacot szerzek. Ebből kövér disznót hizlalok és rajta borjút veszek. A borjúból tehén lesz és újabb borjakkal fog megajándékozni. Azután férjhez megyek, talán az uraság hajdúja vesz el. Milyen szép lesz, amikor jönnek a szomszédok s így köszöntenek: „Isten áldja meg kendet, szomszédasszony, mint szolgál egészsége?” Meglehet az is, hogy az ispán vesz el, s akkor így szólítanak meg: „Mint van, ispánné asszonyom?” Én pedig így fogadom el: „Szépen köszönöm, jól vagyok.” Ha valami földesúr kér meg, akkor így tisztelnek: „Alázatos szolgálja a tekintetes asszonynak.” Én pedig csak meghajolok ilyenképen, — s csakugyan meg is hajtotta magát, mire a véka leesett fejéről, a tej elfolyt és ez véget vetett gazdálkodási tervének, de az ispánnéságnak s a tekintetes asszonyságnak is.

Világszerte jól ismert kép a csalóka ábrándok gyakran bekövetkező szétfoslásáról. Magyarul *Kónyi János* írta le először (1782) a fenti módon. Mindenki találkozhatott vele már vagy a *Péczei József* (1788), vagy a *Verseghy Ferenc* (1806), vagy a *Greguss Ágost* (1878) verses meséjében. Évezredek távolságába vesző eredete Keletre ágazik. Legelőször a Kr. e. időkből származó *Pancsatantra* szanszkrit mesegyűjteményben fordul elő: itt a bramán egy rizzsel telt tálat tör össze. A kisázsiai török gyűjteményben *Naszreddin* a hiú ábrándszövő: azzal a gondolattal incselkedik, hogy mi is lenne, ha mind arannyá változnék a hátán cipelt gabona. Annnyira beleringatódik ebbe a gondolatba, hogy kezét már ki is nyújtja az arany után, mire a zsák kiesik markából s a gabona szétterül az úton. Nyugaton, a légvárakat építő nő állandósult alakjával, már a XIII. században jelentkezik *Vitry Jakab* és *Bourbon* latin példatáraiban. A XV. században a bóbiskoló hívek felserkentésére a mi *Temesvári Pelbártunk* is elmondta egyik prédikációjában. A köztudatban szakadatlanul benne élő és a népköltészetben szintén talajt vert anekdota népszerűsége igen sokat köszönhet *Lafontaine* és *Andersen* ma is olvastott feldolgozásainak. (MA. 151. 1., 118. sz.)

28. BELFAGOR

EGYSZER egy utálatos, csúnya ördögnek kedve szotytyant, hogy megházasodjék. Mivel a leányoktól kosarat kapott, meg kellett elégednie egy zsémbes vén satrafával. A lakodalmat egy magas akasztófa alatt tartották, a vendégsereg ördögökből és boszorkányokból telt ki, a lakoma pedig sült patkányokból és főtt egerekből készült.

Amikor az ördög e méltó párjából feleség lett, olyan gonoszul bánt az urával, hogy az a pokol kínjánál is elviselhetlenebbnek tartotta állapotját. Ezért alattomban megszökött. Erdőkben rejtőzködve összetalálkozott

egy gyökérésó kis emberrel, aki szintén a felesége miatt adta fejét a bujdosó életre. A sorsközösség összehozta és szövetkezésre készítette a két férjet. Abban állapodtak meg, hogy az ördög megszállja az embereket s csak a szegény ember szavára hagyja el őket. A gyógyítás nyereségén majd osztozkodnak.

Mindaddig jól ment ez az üzlet, míg a kapzsi gyökérésó egyszer be nem csapta az ördögöt. Ez bosszúból a következő alkalommal semmiképen sem akarta elhagyni a megszállott embert, sőt kezdett vele perlekedni. A gyökérésó megharagudott és így szólt:

— Ha ki nem mégy, mindjárt idehozom feleségedet. Majd kikerget az!

E szavakra a megrémült ördögön olyan félelem vett erőt, hogy nemcsak kikotródott a megszállott emberből, hanem még vagyonát is a gyökérésónak adta, csak feleségét elő ne hozza.

Látod, még az ördög is retteg a rossz asszonytól!

Mindazon tréfás gúnyolódások között, amelyek a házsártos asszonnyal évődnek, ez a szellemesen kigondolt történet ért el eddig legnagyobb sikert és világraszóló hírnevet. Keleti ágazata éppúgy megvan, mint nyugati kiterjedése, irodalmi élete éppúgy, mint népies változatsora. A Pancsatantrától kezdve az Ezeregyéjszakán keresztül vándorolt tovább az egyetemes meseirodalomban, s annyira kiterjedt, hogy minden európai nép költészetében feltalálható. Olvasható már a XIV. században *Kaufringer Henrik* középkori költőnél, *Hans Sachs* tréfái és *Lafontaine* elegáns versei közt. Valamennyinél nevezetesebb azonban *Machiavelli* „Bel-fagor” című novellája (1545): innen való e típusnak a neve is. Legrégibb magyar változatát a XVIII. század közepéről (1743)

Belfagor

ismerjük, legnevezetesebb feldolgozását *Arany János* művészetének (Jóka ördöge, 1811) köszönjük. Ez a halhatatlan tárgy a nép között ma is él és folyton újabb változatokat hajt. (MA. 95. 1., 20. sz.)

29. P A P I R I U S

KÉTSZÁZ esztendővel ezelőtt Kassa városi tanácsa nagy titokban haditervet dolgozott ki az ellenség tőrbeccsalására. A főbíró éppen előadta gondolatát, amikor egy kis gyermek ugrott ki a kályhából kormosán, mint a macska, ahova fecskéfészek keresése közben a belépő uraktól megzavarva rejtőzködött. A főkapitány dühösen csapott kardjával az asztalra:

— Utána, Kajta uram! Üldöztesse, fogtassa el! Le kell nyomban fejeztetni!

Kajta uram kiszaladt megadni a rendeletet a kívül álló darabontoknak, de a főbíró, Koós Gergely uram, visszatartotta:

— Hagyja el kegyelmed! Azóta már elmondta, ha akarta, tíz embernek is.

Folytatták a tanácskozást, de kedvetlenül, nyomott hangulatban. Egyszer csak tüntető asszonycsoport vonult föl nagy lármával. Némelyiknek piszkafa, seprő a kezében. Az élen a főbíró hites felesége. Hét tagból álló női deputáció járult a tanács elé. A főbíróné volt a vezető:

— Azt kívánjuk, nemes tanács, amihez jogunk van, hogy ezentúl minden asszony két férjet választhasson. Mert tudjuk ám, hogy miről tanácskoznak kigyelmetek. Megmondta a Schmidtné asszonyom fia, aki a kályhá-

ból kihallgatta a tanácskozást. Mi csak az igazságot követeljük. Kigyelmetek, tekintettel arra, hogy a férfienem nagyon elfogyott a csatározások alatt és e miatt túlságosan elszaporodott az asszonyi nem, úgyhogy egy része fölöslegessé vált, azt a határozatot hozták, hogy a fölösleges asszonyoknak akképpen veszik hasznát, ha mindenki kettőt választ ezentúl. De mi azt nem tűrhetjük ...

A tanácsbeliek nagy hahotával ugráltak föl. A főbíró közbevágott:

— De hiszen mi nem határoztunk semmi ilyent.

— Hallgassanak! Megfaggattuk, megkínoztuk a Schmidt-né fiát, hát kivallotta.

— Ezt vallotta ki?

— Ezt.

— No, akkor derék gyerek! — kiálták a szenátorok. Lett erre nagy örvendezés. Mihelyt azután az asszonyokat sikerült lecsillapítani, ami nehezen ment, rögtön elküldték a város hajdúját a kis Schmidt Miklósért, s a 14 éves gyermeket okos hallgatásáért Kassa város szenátorává választotta meg a tanács.

Anekdotánk *Mikszáth Kálmán* „Tizennégy éves szenátor” című elbeszélésének a kivonata. Kétezeréves tárgy, még az ókorból való: *Gellius* római író (Kr. u. 130) feljegyzése szerint a férfiak bigámiájáról való állítólagos szenátusi határozat tréfája a női titoktartás megbízhatatlanságának jellemzésére *M. Porcins Catotól* (Kr. e. II. sz.) származik. A későbbi nyomok *Plutarchoshoz* vezetnek. A középkorban a *Gesta Romanorum* nevezetű latin példatár (XIII. sz.) népszerűsítette: ebben *Papirius*, a titoktartó ifjú, azt a tanácsi határozatot közli anyjával, hogy a szenátorok arról tár-

gyaltak, vájjon mi jobb: ha egy férfi több feleséget vesz, vagy egy asszony több férjet tart. Erre a római asszonyok a tanácsház elé vonulnak és hangos szóval követelik, hogy inkább egy asszonynak két férje, mint egy férjnek két felesége legyen. Az anekdota jellegzetes mozzanatain sem a *Boccacciot* követő *Sercambi* olasz novellairó (1347—1424), sem *Hans Sachs* (1J45) nem változtatott. Érdekes változatát beszéli el *Pázmány Péter* a pünkösd utáni 5. vasárnapi prédikációjában (1636) szintén egy római tanácsosról, akit felesége sírással ostromol, hogy megtudja a tanács határozatát. A tanácsos erre „azt köké és nagy titkon monda az asszonynak, hogy egy pacsirta fejében aranykoronát láttak, és azon búsulnak, hogy mit jelent az. Az asszony ezt megsúgá szolgájának, ez másoknak, és annyira terjedt, hogy mikor a tanácsba érkezik az ura, mindenek tudták ezt a hírt, és tőle kérdezték, ha látta-e a pacsirtákat?”. (MA. 179. 1., 168. sz.)

30. GONOSZ ASSZONYOK EREDETE

EGYSZER egy ember az erdőn lovagolt keresztül, s hát hallja, hogy valaki segítségért kiáltoz. A hang irányába vette útját, s rövidesen kellemetlen kép tárult eléje. Az ördög éppen arra készülődött, hogy egy szép leány derekasan meghusángoljon. A lovas sem volt rest, kardot rántott s egy hatalmas suhintással lenyisszentette az ördög fejét a nyakáról. Kardja azonban felette éles volt, s mivel a leány szorosán az ördög mellett állott, egy csapással annak a fejét is levágta. A lovas jóvá akarta tenni hibáját, ezért szaporán megkereste a leány fejét s azon melegében ismét helyére igyekezett illeszteni. Csakhogy már szürkület volt, másrészt a két fej megtévesztésig hasonlított egymáshoz, e miatt az ördög fejét találta a leány nyakára tenni. A leány

is fölkapta a maga tulajdon fejét s igen serényen az ördög testére nyomta.

Amikor azután minden rendbe jött, az ördög és a leány összeházasodott. Úgy mondják, hogy ebből a frigyből származtak azok a rossz és gonosz asszonyok, akiket méltán neveznek sátánfajzatnak s ördögadtnak.

A középkort úgy szokás emlegetni, mint a nőtisztelet idejét. A Mária-kultusz hatása alatt csakugyan a lovagi erények közé tartozott a nők védelme és megbecsülése. Ez azonban voltaképen ellenáramlata volt annak a lenézésnek, ellenszenvnek, sőt nagyfokú gyűlöletnek, amely ezekben a századokban a nőket úgyszólván semmibe sem vette. A költészetben, azután az anekdotákban, amelyek sokszor történeti hiteles adatoknál értelmesebben világítják meg a letűnt idöket, igen gyakran kirobban a gyűlölet a nők ellen, különösen nyelvségük, önfejűségük, hűtlenségük és elviselhetetlen gonoszságuk miatt. A régi tréfák mélyén ezt a komoly indítékot ismernünk kell, hogy megérthessük keletkezésük érzelmi alapjait. Ilyen fenti anekdotánk is. Egyetlen emléke magyarul *Andrád Sámuel* elmés és mulatságos tréfái közt (1790) rejtőzik, másutt magyarul nem fordul elő. Irodalmi alakja — legrégibb írásos feljegyzése egy 1667-ből való dán nyelvű prózai schwank — külföldön szintén elég gyér. Annál gazdagabb a népies sora. Flamand-, francia-, olasz-, katalán-, portugál- és litvánnyelvű változatait ismerjük. Ezekben rendszerint Szent Péter az, aki összecseréli a leány és az ördög fejét, mégpedig nem véletlenül, hanem szándékosan. A gonosz asszonyok ördögi eredetét a nőgyűlölő századok képzelete és féktelen ellenszenvre találta ki. (MA. 132. L, 82. sz.)

31. ÖNFEJŰ ASSZONY

MIHÁLY gazda makrancos, civakodó felesége mindenkor s mindenben ellenkezőjét tette annak, amit kellett volna. Egyszer ruhát mosott a Dunában, s lepedőcsavarás közben egyensúlyát veszítve, belebukott a vízbe. A parton álló férje a baj láttára így kiáltott föl:

— Jaj, Istenem! Kimentem, ha életembe kerül is — s futásnak eredt a folyó ellenében, mire az értetlen szemlélők figyelmeztették Mihályt:

— Merre szalad kend? Hiszen nem fölfelé, hanem lefelé viszik a habok feleségét.

— Dejszen — kiáltott vissza Mihály gazda s folytatta futását fölfelé — azt én jobban tudom. Feleségem makrancos természete még a víznek sem engedi meg, hogy lefelé vigye. Fölfelé kell annak őt vinnie, majd meglátják.

Az 1871-ben megjelent Adomatórból kölcsönzött darab. Élete nálunk 1743-ban a *P. Taxonyi János* jezsuita tanár erkölcsárában található elbeszéléssel kezdődik. Itt a férj kissé terjengősebben, de lényegében ugyanazt mondja vízbe hullott „garázda” feleségéről: „Teljes életében mindeneket ellenkezőképen cselekedett, és mint-hogy ehhez hozzászókot vala, senki el nem hitetheti velem, hogy halála után elváltottatta volna szokását, hanem kétség nélkül azt hiszem, hogy most is a víz ellen menni igyekszik.” *Mikszáth Kálmán* azt írja a csiki székelyekről és a majornokiakról, hogy a megdagadt folyamtól elsodort gyalog-hídjuk keresésében a víz mentén felfelé haladtak. Nem lehetetlen, hogy ez az alapszerkezet bővült később az ár ellen úszó akaratos asszony anekdotájává. Adomás könyveinkben, kalendáriumainkban és élclapjainkban később egészen magyar környezetbe illeszkedett formáiba ütközünk. Sokan emlékezhetnek rá *Lafontaine* verséből (*La femme noyée*), aki a XII. században élt *Marie de France* költőnő fabliaujából ismerke-

dett meg vele. *Vitry* óta (XIII. sz.) a középkori prédikációs gyűjtemények is szívesen emlegették. Később a facetia- és schwankirodalom területét behálózó elterjedésének újabb lendületet adott *Poggio* humanista facetiája. Az Ezeregyéjtszakában és *Naszreddin*-nél megint olvasható: ez keleti eredetét árulja el. A nép anekdotás kedve még mindig emlegeti s bizonyára a következő évezred sem fogja elfeledni. (MA. 168. 1., 147. sz.)

32. HÜTLEN ÖZVEGY

EGY menyecskének meghalt és eltemettetett az ura. A cinterem közelében éktelenkedett az akasztófa, amelyre éppen azon a napon egy katonát húztak fel. Szokás szerint strázsát rendeltek melléje. A menyecske este kiment az ura sírjához és fölötte keservesen jajgatott. Meghallotta a strázsá a jajveszékelt, odament a keserves asszonyhoz, s vigasztalta, amint tudta. Bízatta, hogy még fiatal, szemrevaló, s markában tartja a jószerencsét. De erre még inkább kezdett jajgatni:

— Jaj, nem kell nekem senki ezen a világon, mert elszalasztottam az én gyönyörű, drága galambomat! A jajgatás és a vigasztalás közben besötétedett, mire a katona visszament az akasztófához. Míg azonban a keserves menyecske fájdalmát enyhítette, a felhúzott katona testét az akasztófáról ellopták. Rémülten szaladt vissza a keserveshez s elpanaszolta a szörnyű esetet. Most már bizonyosan felakasztják őt is, mert őrhelyét elhagyta.

Erre a menyecske alábbhagyott keserűségével s bízatóan rátekintett:

— Ha engem feleségül vesz kegyelmed, minden bajtól megszabadítom.

A katona esküvel fogadta, hogy megteszi.

— Nosza — mondta a menyecske —, ássuk ki hamar az uram holttestét, s akasszuk föl a másik helyébe.

Ki is ásták gyorsan s felkötözték az akasztófára. Azután a haláltól megmenekedett katona elvette a keserves menyecskét.

Az asszony csak addig siratja holt urát, amíg elevenre kap.

A magyar adatok gazdag sorából — ez 1573-ban Ponciánus Históriajával kezdődik és napjainkig terjed — *Szeles János* székelyudvarhelyi nótárius népies eredetű XVIII. századi kéziratos szövegét választottuk közlésre. Versben és prózában *Verseghy Ferenc*, *Kis János*, *Dugonics András*, *Petrichevich Horváth Lázár* és *Jókai Mór* dolgozta fel — hogy csak a legnevezetesebbeket említsük —, sőt *Széchenyi István* is foglalkozott magyar átültetésével. E rendkívüli figyelem, amelyben nálunk részesült, elenyésző csekély hányada világirodalmi gazdagságának. India az őshazája. Innen került Arábiába, majd tovább Perzsiába és Törökországba. Az Indiából eredő ázsiai típust Nyugaton *Voltaire* *Zadig* című regénye (1733) terjesztette. Az európai típus feldolgozásai részben a Néró korában élt *Petronius* *Satiricon* című ókori regényével, részben a (nálunk Ponciánusnak nevezett) *Historia Septem Sapientium* (1342) elbeszélésével függenek össze. Már a *Marie de France* érdeklődését megragadta (XII. sz.), s a középkori prédikátorok, mint például *Vitry* és *Bourbon* (XIII. sz.), szintén felhasználták. *Lafontaine* figyelmét sem kerülte ki, azonkívül értékesítette *Daudet* a *L'immortel* (1888) című regényében és *France Anatole* a *Mme Lu* című novellájában. Egészen újszerű, 1900-ban keletkezett változata *Dvorak* *Vadgalamb* című szatirikus szimfonikus költeménye, amely *Erben K. Jaromir* cseh költő hasonló című balladája után készült. Több mint kétezer esztendő s szívós élete alatt Kelet és Nyugat minden zugát bejárta. (MA. 118. 1., 60. sz.)

33. NYELVES ASSZONY

EGY asszony kicsi termetű urát állandóan tetvesnek gúnyolta. E csúfolódásért a férj néhányszor megkongatta feleségét, s mikor ez sem használt, kötelet kötött az asszony derekára s a kútba eresztette. A nyelvessel nyakig a vízben tovább kiabálta: „tetves, tetves!” Akkor sem hagyta magát, amikor nyakig merült el, hanem száját feltartva, csak fűtta a magáét. Végül a férj elengedte a kötelet s az asszony teljesen eltűnt. Nemsokára két kéz emelkedett a víz színére, s a körmök olyan mozdulatokat tettek, mint mikor a tetűt öldöksik. Látjátok, ugyan szép maszlag lehetett ez!

A nyelvességnek e pompás példáján évszázadok óta mulat az emberiség. *Kónyi János* fenti anekdotája honosította meg nálunk (1782). Legrégibb emléke (XII. sz.) *Marie de France* francia költő nő fabliauja (*La femme au pouilleux*). *Bourbon* francia dominikánus, Vitryre hivatkozva, 1260 körül prédikációs példál alkalmazta. Tovább terjedését az újkori facetia- és schwankgyűjteményeken keresztül napjainkig *Poggio* szélesítette ki (XV. század). *Gellert*, *Hebel* és *Mistral* verses feldolgozása irodalmi rangot is szerzett neki. Népies területen még tovább követhető. Különösen a veszekedés indítéka mutat érdekes változatosságot. Az orosz változatban a házastársak azon zördülnek össze, hogy a férj leborotválta-e, vagy csak levágta szakállát. Az olasz anekdotában a férj és feleség egy rigón kap össze, akárcsak *Tompa Mihály* versében a három darun. Általában kifogyhatatlan az anekdota találékonysága a nyelvessel, asszony gúnyolásában. Ismeretes, hogy *Arany János* Jókája fényes nappal égő gyertyával keresgéli felfuvalkodottságában szótlanná merevedett feleségének a nyelvét. Egy német anekdota (1762) szerint egy előkelő magyar polgár nyilvános könyörgést végeztet a templomban makrancos

felesége két hét óta elveszett hangjának visszanyeréséért, „ó, mely hathatós a közönséges imádság!” — kiáltott fel, amikor istentisztelet után felesége a szitkok és átkok zuhatagát öntötte szegény fejére. Egy régi angol anekdotában (1526) pedig azt olvassuk, hogy a férj kérésére az ördög megoldja a feleség néma nyelvét. Nagylelkűségét azonban megbánja, mert ettől kezdve csupa gyötrellem az élete. Újból egyezkedni kezd az ördöggel, hogy nem lehetne-e a dolgot visszacsinálni, vagy legalább is valamit tenni, hogy felesége kevesebbet beszéljen. Erre azt a választ kapja, hogy kérését lehetetlenség teljesíteni, mert a pokol összes ördögei sem képesek az asszonyi nyelvet megállítani, ha az egyszer megindult. Említsük meg végül *Rabelais* híres francia író „Femme muette” című darabjának (XVI. sz.) később *Anatole Francétól* is feldolgozott hősnőjét, akit jószívű férje megoperáltat, de a szerencsés műtét után felesége ki nem áll a beszédből, s ekkor saját magát süketíti meg. „Látjátok, ugyan szép maszlag lehetett ez”, mondhatjuk igazán Kón[^]i Jánossal. (MA. 168. 1., 181. sz..)

34. KÉSZ A CIPŐ

GYÖNGYÖSRE gyakran hívták Blaskovics András erki papot prédikálni. Az egyik húsvétvasárnapon a „házastársak versengéséről” beszélt s prédikációjába a következő történetet szőtte bele.

Egy varga az egész nagyhéten serényen dolgozott, hogy a vállalt munkákat elkészíthesse. Nagyszombat estéjén örömmel fohászzkodott fel, sőt feleségének is megparancsolta, hogy kiáltsa vele: „Kész a cipő. Alleluja!” De felesége nem akart engedelmeskedni, s erre a varga a lábszíjjal jól helybenhagyta az engedetlen asszonyt. A vargáné sírva futott a szomszéd kolompárosnéhoz, s elpanaszolta, hogy gonosz ura kékre verte, mert nem akarta utána mondani: „Kész a cipő. Alleluja!”

— Jól tette, szomszédasszony, — berzenkedett a kolompárosné, — bíz' én sem mondanám.

— Nem mondanád? — kiáltott közbe dühösen a kolompáros. — Parancsolom, hogy mondjad mindjárt: „Kész a cipő. Alleluja!”

De a kolompárosné makacsul megtagadta az engedelmességet, mire férje őt is elegyengette a szerszámnyéllel. Most már mind a két asszony jajgatva ment a szomszéd gombkötőnéhez, ki a férjek zsarnokságának hallatára szintén kijelentette, bíz' ő sem mondaná, hogy: „Kész a cipő. Alleluja!”

— Nem mondanád-e? — hördült fel a görcskötő. — Mondjad mindjárt, parancsolom!

Mivel a makacs asszony szintén megtagadta az urának tartozó engedelmességet, hasonlóképen panaszos társainak a sorsára jutott. Most már a megvert asszonyok hárman mentek vádaskodni a bíróhoz. Amikor panaszkodást az igazság kiszolgáltatójának előadták, a bíróné fölfortyant:

— Jól tették, hogy nem mondták! Bíz' én sem mondanám senki fiának, hogy: „Kész a cipő. Alleluja!”

— De ha én parancsolnám, csak elmondanád! — mordult rá a bíró.

— Nem mondanám bíz' én, kendnek sem! — pattogott a bíróné. De szószátyársága csakhamar sírásra fordult, mert az ő hátán tette meg ezúttal a bírói pálcá a szolgálatot.

— E példából láthatjátok íme, ájtatos híveim az Úrban — fejezte be beszédét András pap —, hogy sokszor mily csekély dologból származik a családi életben a per-

patvar, mely végre engesztelhetetlen gyűlölködéssé fajul a házastársak között, kik pedig, esküjük szerint is, szeretettel, hűséggel tartoznak egymás iránt viselkedni...

A vadászmiséből (4. sz.) már ismerős Blaskovics András erki plébános anekdotájának szereplői és külsőségei annyira hazaiak, hogy észre sem lehet venni rajta a nemzetközi jelleget. Pedig a kutatás kinyomozta, hogy a X—XI. század környékén egy francia fabliauban kezdődik, majd a középkori prédikációs irodalomban (*Vitry, Bourbon*, XIII. sz.) folytatódik élete. Az újkorban a nürnbergi mesternek, *Hans Sachs*nak, annyira tetszett, hogy három ízben is feldolgozta (1543). A latin, német és francia facetiákon kívül, amelyeket hiánytalanul számba sem lehet venni, a múlt század első felében *Lacroix Paul* francia verse, *Aurbacher* népies darabja (1827) és *Zschokke Henrik* elbeszélése (1850) jelzi tartós életét, nem különben az, hogy színpadról is mulattatta a francia és német közönséget. 1851-ben Párizsban egy ilyen című komédia került színre: „Dieu merci, le couvert est mis”, s ezt 1884-ben Lipcsében „Gott sei dank, der Tisch ist gedeckt” címen játszották el. A nép között Európa-szerre érdekesebbnél érdekesebb változatokban (pl. nálunk „rák-e vagy mász” alakban) ma is él. (MA. 188. 1., 188. sz.)

35. F É L S Z E M Ű F É R J .

PERESZINÉVEL történt, de lehet, az egész csak Maróthyné csiklandós pletykája, hogy bizony nem unatkozott otthon, amíg Pereszi Pál bácsi, aki igen becsületes és jámbor ember hírében állott, délelőtt, délután a mezőn lakott a külső munkánál. A fiatalasszony nem maradt hideg bizonyos Fátyoly Imre iránt, aki átellenben tanyázott, s mindjárt áthurcolkodott egy kis beszélgetésre a menyecskéhez, mihelyt Pereszi bácsi kitette a lábát.

Egyszer éppen a mezőre ballagtában valami kis bogár röpült Pereszi uram egyik szemébe. Irtóztató fájdalmat érzett s rohant eszeveszetten haza. Otthon a meglepett menyecske javában mulatott udvarlójával, de nem jött zavarba. Míg vizes ruhával fődte be férje sérült szemét, s csókkal zárta le az épet, az udvarló látatlanul kiosont a szobából.

Mikszáth Kálmán „A százezyedik asszony” című elbeszélésének egyik részlete. Értékéből mit sem von le, ha tudjuk, hogy Peresziné elmés eljárása az irodalomban a hűtlen nő találékonyságának másfélezer év óta járatos motívuma. A Pancsatantránál valamivel fiatalabb szanszkrit Hitopadesa egyik meséjében tűnik fel először. Itt a fiatalasszony hízelkedésekkel halmozza el a belépő férjet, s fejét addig tartja kezében, míg a háttérben meglapuló szerető alkalmat talál az elillanásra. Első nyugati változata a középkor legrégebb novellás könyvében, *Petrus Albonsusnak* a XII. század elejéről való *Disciplina Clericalis*ában olvasható. Itt jelentkezik először a félszemű férj, aki szőlőjében csak az imént sértette meg magát. Eléje szaladó felesége, amikor felismeri a helyzetet, azt tanácsolja neki, hogy az ép szemet kell óvni, nehogy az is a másik sorsára jusson. Űgy is tesz: „Apponensque os suum ad oculum sanum tantum fouit, quousque amicus a loco, ubi abseonditus erat, viro nesciente discessit.” Ezt a változatot a *Gesta Romanorum* (XIII. sz.) terjesztette a prédikációs irodalom területén. Másrészt egy ófrancia fabliautól vezet az útja a francia és az olasz novellákhoz. *Kaufringer Henrik* középkori német költő versében (XVI. sz.) a ravasz asszony úgy menti meg szeretőjét, hogy hálósapkával takarja le férje fejét, majd átöleli, erősen magához szorítja, s kedvese közben egérutat talál. Hosszú élete sem viselte meg humorának a frissességét. Elkophatatlanságára jellemző, hogy 1899. december 23-án és 1900. január 6-án a párizsi Odéon-színházba nagy derűtséget keltett egy *Jules de Marthold* nevezetű író vígjátéka, amely a régi tréfa felelevenítésével szerzett mulatságot a közönségnek. (MA. 218. 1., 243. sz.)

36. NITIMUR IN VETITUM

EGY bizonyos erdélyi fejedelem — neve nem jut eszembe — nagyon féltékeny volt szép fiatal nejének a szerelmére. Egyszer a fejedelem néhány napra elutazott. Alig haladt párszáz lépést, amikor eszébe jutott, hogy egyik barátja éppen ezekre a napokra ígérte látogatását. Egyik szolgáját gyorsan visszaküldte nejéhez azzal az üzenettel, hogy barátja látogatását távollétében el ne fogadja.

Az öreg, tapasztalt szolga néma fejcsóválással engedelmeskedett s visszavágtatott a fejedelmi palotába. A fejedelemasszony még akkor is annál az ablaknál merengett, ahol férjétől érzékenyen búcsút vett, s ijedve riadt föl, mikor a siető szolgát megpillantotta. — A fejedelem ő nagysága — szolt minden ceremónia nélkül — azt üzeni a nagyságos fejedelemasszonynak, hogy a mogorva vén házi eb hátára valamiképen ráülni ne merészkedjék Nagyságod.

És ezzel, feleletet sem várva, visszalovagolt urához. A fejedelemasszony nem tudta, bosszankodják-e vagy nevéssen a furcsa tilalmon. Mégis szöveget ütött fejébe a különös rendelkezés, s mikor a vén ebet kullogni látta a vár udvarán, izgalmas vágya ébredezett a tilalom át-hágására.

Másnap megérkezett a fejedelem barátja, de a fejedelemasszony illő formák között a látogatás elől elzárkózott. Egészen más dolog izgatta őt, folyton csak a mogorva házi eben járt az esze. Végre is megtört ellenállása s

megpróbálta rajta a lovaglást. Az eb megütközött a szokatlan tréfán, s levetette szép terhét hátáról. A féltékenység aggodalmaitól nyugtalanított fejedelem csakhamar hazaérkezett. Amikor megtudta a történetet, elpirult önmaga előtt, s megdicsérte öreg szolgája okosságát, aki ezt a megjegyzést tette magában: — Hol lenne már az asszony becsülete, ha megmondtam volna azt a tilalmat, hogy a fejedelem barátját ne fogadja?!

Ennek — a Vasárnapi Újság 1859. évfolyamából kiírt — anekdotának az az éles megfigyelés a magva, hogy a tiltott dolog mindig kívánatos, s éppen azért, mert korlátozva van szabadságunk, különösen izgatja az emberi, főképen a női természetet. Anekdotánknak pontosan megfelelő legrégebb feljegyzését az elzászi ferences barát, *Pauli Johannes Schimpf* und Ernst című schwankgyűjteménye (1533) tartalmazza egy várúrról, feleségéről, a káplánról és az angol ebről. Az évszázadok folyamán még sokszor előkerülő anekdota hosszú sorát a német *Langbein* verses elbeszélése zárja be 1794-ben. De hasonló történetek asszonyokról, akik csak azért is megteszik, amit megtiltanak nekik, gyakran olvashatók különösen a nők rovására vaskos röhejeket fakasztó középkori latin gyűjteményekben, többek közt *Boccaccio* novellái között is. Különösen két változata nevezetes. Egyikben az a tiltó parancs, hogy valaki meg ne fürödjék a pocsolyában. Bár ez soha eszébe sem jutott az illetőnek, annyira izgatja a tilalom, hogy nem nyugszik, míg bele nem fekszik a piszkos lébe. Ezt *Heisterbachi Caesarius* cisztercita történetíró beszéli el a XIII. században. A másik az öreg szaracénról szól, aki 60 esztendeig lakott Damaszkusban a nélkül, hogy egyszer is átlépte volna a város falait. Amikor a szultán megtudja ezt a különös dolgot, megparancsolja neki, hogy most már hátralévő napjaiban meg ne próbálja elhagyni a várost. Ez a tilalom olyan leküzdhetetlen kíváncsiságot kelt a damaskusi öregben, hogy nagy összeg pénzt ajánl föl a szultánnak, csakhogy engedje ki a városból. Ez a történet a már több-

szőr említett *Vitry* elbeszélése (XIII. sz.), de olvasható *Petrarcá-iul*, továbbá *Temesvári Pelbártnil* is, s jóval későbbben *Hebel*-nél (1811), aki joggal állapítja meg: „Der Mensch ist ein wunderliches Geschöpf.” (Bp. Sz. 194. 1.)

37. A LEGNAGYOBB TEHER

Mi a legnagyobb teher? A veszekedő, házsártos, egyenetlenkedő feleség.

Vihar tört ki a tengeren, s a hajó kapitánya fölszólította az utasokat, hogy mindenki dobja a tengerbe legterhesebb jószágát, különben menthetetlenül elsüllyednek.

Erre az egyik utas saját feleségét lökte a háborgó hullámokba, s megdöbbsent útitársait így világosította fel: — Hát nem az volt a parancs, hogy mindenki áldozza fel legsúlyosabb jószágát? Feleségem nyelvénél mérhetetlenebb teher rám nézve nem volt a világon.

Bod Péter nagyhírű rejtvénykönyvéből (1768) kölcsönöztük. *Hegedűs Sámuel* nagyenyedi tanár 1837-ben versbe foglalta s a *Bolond Miska* című élclapunk 1873-ban politikai karikatúrának alkalmazta. Egyetemes viszonylatban *Étienne de Bourbon* francia dominikánus latin példája (XIII. század) a kiinduló pont, ahol a férj „exhibuit uxorem, dicens quod in tota mari non esse gravius aliquid lingua eius.” Ebben a formában ismétlődik azután *Bebelnél* (1508), *Paulinái* (1522) és *Hans Sachs* schwankájában (1552). Az adatok arra vallanak, hogy az újkorban különösen a franciáknál tett szert különös kedveltségre. (MA. 168. I., 148. sz.)

A legnagyobb teher

38. ÉGI ÁLDÁS

EGY szegény ember, amikor nyomorúságos állapotán változtatni semmiképen sem tudott, messzi földre vándorolt munkát keresni. Szép ifjú feleségét otthon hagyta, s megbízta, hogy távollétében viselje gondját a háznak. Az asszony vígan élt s nemigen nélkülözte férjét. Amikor öt esztendő múlva hazatért a szegény ember, házát tündöklő pompában találta. Egyik csodálkozásból a másikba esett, s azt kérdezte feleségétől:

— Kincsem! Mind ez a sok szépség honnan van?
Az asszony ezt felelte:

— Az ég áldott meg vele.

Minél tovább vizsgálódott, annál több okot talált a szegény ember, hogy az eget szüntelenül áldja, mivel az asszony minden kérdésére a gondviselést emlegette. Végül szeme elé került egy háromesztendős kis fiú is. Azt kérdezte a férj, hogy kié a gyermek.

— Azzal is az ég áldott meg, — mondta az asszony.

— Ó, ó! Ami azt illeti, — sóhajtott a gazda, — meg kell vallanom, hogy az égnek felette sok gondja volt az én szegény házamra.

Andrád Sámuel anekdotája 1790-ból; többször nem is találkoznak vele magyarul, pedig pompás humor a világhírűvé tette: *Les-sing*, *Langbein* és *Chamisso* figyelmét megragadta s verses feldolgozásra készítette. *Poggio* gyűjteménye ezzel a facetiával kezdődik. Egy gaëtai szegény ördögöt, ki hosszas távollét után tér haza, azzal nyugtatja meg felesége a házban futkározó sok ismeretlen kicsi gyermekről, hogy az mind az ég áldása. „Sok hállal tartozom az Istennek, — jegyezte meg a gaëtai —, hogy eny-

nyire gondomat viselte.” Rokon ezzel egy XI. századból eredő latin versben olvasható *glacies puer*, egy ófrancia fabliauban pedig *l'enfant de neige* címen feldolgozott anekdota. Egy velencei kalmárról szól ez, aki néhány esztendei kóborlás után hazavetődve, egy fehérhajú fiúcskát talál házában. Szorongó érdeklődésére felesége azt meséli neki, hogy egy velencei télben jégcsapot evett s abból lett a gyermek. Ennek emlékezetére el is keresztelte Jégcsap Gáspárnak. A szegény férj bosszúságát elnyomta, de legközelebbi alkalommal, amikor megint útra kelt, magával vitte a gyermeket s eladta. Hazatérése után pedig ezt mondta feleségének: „Képzeld, kincsem, hogy jártam a gyermekkel! Rekkenő hőségben hajóztunk a tengeren, s olyan hevesen sütött a nap, hogy a szegény Jégcsap Gáspár elolvadt, a tengerbe folyt, s ismét vízzé vált.” Az olaszok e kedvelt novellatémája és a néphumor e régóta emlegetett darabja szintén *Andrád Sámuel* gyűjteményében (1790) olvasható magyarul. (MA. 132. 1., 83. sz.; 131. 1., 80. sz.)

39. KÍVÁNATOS ALMAFA

EGY emberrel az a szerencsétlenség történt, hogy felesége fölakasztotta magát a kertben egy almafára, melynek tiltott gyümölcsét életében kétségkívül sokszor megkóstolta. Néhány nap múlva szomszédja átjött hozzá, és azt kérte, hogy adjon neki abból a fából egy ágacs-kát oltásra.

— Miért éppen arról a fáról kívánsz oltoványt? — kérdezte a tulajdonos.

— Ki tudja, hátha nekem is olyan kívánatos gyümölcsöt terem, — felelte a ravasz szomszéd.

A középkori *Gesta Romanorum* hozta el hozzánk a XVII. század végén, s azóta egyre sűrűsödnek nyomai. Blaskovics András erki pap anekdotái közt is szerepel, s több helyen úgy olvassuk,

hogy a II. József császár újításai ellen hevesen harcoló Esterházy Károly egri püspök sokszor emlegette, de némi módosítással; kertjében egyszer egy német fölakasztotta magát, mire azt mondta: „Bárcsak minden almafa ilyen kívánatos gyümölcsöt teremne.” Arról nevezetes, hogy *Cicerótól* ered, legalább is ő jegyezte le először, majd *Quintilianusál* és *Plutarchosnal* folytatta útját. Se szeri, se száma a népszerűsége mellett tanúskodó különféle nyelvű adatoknak. Ezek közül csak *Vitryt* (XIII. sz.), *Erasmust* (1556), *Hans Sachsot* és *Langbein* verses feldolgozását (1796) említjük tartós életének szemléltetésére. (MA. 91. 1., 11. sz.)

40. A SZÜZESSÉG VÉDELME

EGY leány a bíróság elé hurcolt egy ifjat azzal a váddal, hogy áldozata lett a férfiúi erőszakoságnak. Hiába mentegetődzött az ifjú mindenféleképpen, a bíró súlyos pénzbüntetésre ítélte. Amikor a leány a szép summát már eltette, a bíró azt mondta a legénynek, hogy most bátran vegye csak vissza pénzét. Ennek sem kellett több biztatás: nekirohant, de a leány oly keményen küzdött vele, hogy célját el nem érte. Végre a bíró csendességet parancsolt, s ítéletét úgy módosította, hogy a leány a pénzt az ifjúnak visszaadni tartozik. — Mert, — állapította meg bölcsen —, ha becsületedet is így védelmeztet volna, mint most a pénzt, nem kellett volna idejönnöd s magadat kicégéreztetned.

Hasonló ítéletet mond *Vitry* bírása a XIII. században: „Add vissza a pénzt a fiatal embernek, mert semmi bajod nem esett volna, ha annak idején ilyen derekasan harcolsz és kiabálsz.” Alkalmas volt arra, hogy a száz új novellából álló francia gyűjtemény (*Cent nouvelles nouvelles*) a XV. század közepén be-

A szüzesség védelme

fogadja. *Cervantes* Don Quihotejában (1615) Sancho Panza ezzel a határozattal kergeti el a panaszos nőt: „Már, kincsem, ha ekkora szilárdsággal és bátorsággal védelmeztél volna magad, amekkorával ezt a zacskót oltalmaztad, avagy csak félakkorával is, Herkules ereje sem bírt volna veled.” Még párhuzamba állítható vele *Goethe* Das Schreyen című ifjúkori verse és *Balzac* sikamlós elbeszélése borsos történetei (1831) közt, ahol a bíró tüvel és cérnával szemlélteti, miképpen kellett volna a leánynak sikeresen védekeznie az erőszakoskodás ellen. (MA. 219. 1., 245. sa.)

41. INKÁBB AZ AKASZTÓFA

A MINAP egy leány ugyan pórul jár,
Mert amint egy rabot az akasztófára

Föl akartak vonni: „Kegyelem! — így szól, —

A kötelet hamar vegyétek le róla!
Ha, — úgymond, — a bírák kegyelmezni készek:
Ímhol itt a kezem, felesége leszek”.

De a rab válaszolt, merőn nézván rája:

„Csak akasszatok fel, mert széles a szája!”

Az 1845-ös Debreceni Kalendáriumban találtuk. *Kónyi János* versében (1776) a halálra ítélt katona így szól a leányhoz, aki kegyelmet kér számára:

Való, úgymond, a te jóvöltöd igen nagy,
De már jól esmérlek tégedet, hogy ki vagy!
Jóllehet, hogy mostan kiszabadítanál,
De teljes éltemben csak szomorítanál.
Jóságod köszönöm! s mihez tudjak nyúlni?
Rajta, hóhér! egyszer jobb megszabadulni.

Jókai Mór „Az új földesúr” című regényének (1863) vége felé az öreg Garanvölgyi és Ankerschmidt kedvesen és elégedetten évő-

dik a fiatalok házasságán. „Jövőre öcsémuram hiúságát erősen fogja hűteni az a gondolat — mondja Garanvölgyi —, hogy nem tudott másutt feleségre szert tenni, mint egy puszta szigeten, ahol rajta kívül nem volt házasulandó férfi.” „Au contraire! — ellenkezék nevetve Ankerschmidt, — lányasszonyom lesz az, ki magának szemére vetheti, hogy nem tudott másként férjhez menni, minthogy egy halálra ítélt rabot váltott meg kezével, mint valami francia regényben olvastam valaha.”

Itt megint egy régi művelődéstörténeti jegy keveredett a tréfa motívumába. A néphagyomány Európa-szerte őrzi azt a régi szokást, hogy a halálra ítélt kegyelmet kapott, ha valaki hajlandó volt hozzá feleségül menni. A legrégebbi ilyen eset Párizsban történt 1430-ban, s tudunk még egy későbbi piemonti adatról: e szerint apja gyilkosát az akasztófától mentette meg egy leány házassági szándékának kinyilvánításával. A Vossische Zeitung 1730-ban azt a hírt közölte, hogy Lublinban egy 13 éves gyermek megölése miatt halálra ítélt gonosztevő a vesztőhelyen kegyelmet kapott, mivel egy leány fehér zsebkendője lobogtatásával készségét fejezte ki, hogy hajlandó az akasztófavirágot férjül választani.

A nőgyűlölő századoknak azután kedvére volt a gyengébb nem rovására úgy élezni ki ezt a különös jogszokást, hogy a halálra ítélt inkább a hóhér kezébe adja magát, mint a házasság igájába. Egy 1508-ból fennmaradt humanista facetiában a halálra ítélt a leány hegyes állát és orrát megpillantva, így kiált föl: „Nihil, nihil! Malo suspendi quam talem ducere.” Ezt a visszautasítást a német változat így fejezi ki: „A spitzig Nasen, spitzig Kinn, da sitzt der Teufel drin; mach lieber Gengerl, Gangerl.” *Vitry*-nek egyik rokon prédikációs példájában (XIII. sz.) egy fiatalember mindenkép két feleséget követel apjától. A tapasztalt és okos szülő azonban igen helyesen jár el, amikor csak egyet engedélyez, mert ez az egy is úgy megviseli a szegény fiút, hogy nemsokára a halál a legforróbb vágyakozása. Történt, hogy abban a városban elfogtak egy nagy gonosztevőt, s amikor arról tanácskoztak, hogy milyen kínzásokkal végezzék ki, az egyik azt mondta, hogy kössék ló farkára, a másik azt javasolta, hogy égessék meg elevenen. Ekkor közbeszólt a mi házasságunk: „Adjátok oda neki feleségemet! Meg vagyok győződve, hogy ennél kegyetlenebb bűntetéssel nem sújthatjátok.” (Bp. Sz. 191. 1.)

42. KICSI FELESÉG

AZT kérdezte valaki egy természetes embertől, hogy miért vett magának olyan feltűnően kicsi növésű feleséget, mire az így válaszolt:

— Elvem, hogy két rossz közül mindig a kisebbiket válasszam.

♦♦♦

Vajda János anekdotája (1876). Még az ókorból származik: *Plutarchos* beszéli el Democritusról. E két híres név vitte magával: bekalandozta az egész világot s minden nyelven megszólalt. Útja nálunk *Káldi György* predikációs példájával kezdődik. A bibliafordító kiváló jezsuita hitszónok a vízkereszt utáni második vasárnapi prédikációjában arról beszélt (1631), hogy nem kell a házassággal hirtelenkedni, minthogy ritkán találni jó asszonyállatra, gyakran pedig olyanra, aminőről szól Democritus példája, aki arra a kérdésre, hogy miért vett kicsiny feleséget, azt felelte: „A legkisebbiket választottam a gonoszak közül.” (Democritus, 138. 1., 56. sz.)

43. ELTARTJA A FENTVALÓ

PARASZTLAKODALOM alkalmával annyira kifárasztotta a mulatozó fiatalság a cigányokat az újrázással, hogy ezek, mihelyt szerét ejthették, egyenként megszökdös-tek hangszereik mellől. Így a cimbalmos is hajnal felé módot talált a szabadulásra, s hogy rá ne akadjanak, egy szénaboglya tetejére kuporodott föl az éj fáradaimait kipihenni.

Alig vágta magát hanyatt puha fekhelyén, egy szerelmes-pár közeledett s húzódott meg a boglya tövében. A cigány nem tudott aludni, csak kuksolt türelmesen s hall-

Kicsi feleség

gatta az édes nyilatkozatokat. Végre ezek a hangok ütötték meg fülét:

— S hát a szegény kis ártatlanról ki fog gondoskodni?

— Majd eltartja, aki fölöttünk van!

De erre a cigányból is kirobbant a méreg, s dühösen leszólt:

— Már azs Isten akárhová tegye, in ugyan el nem tartom!

Irodalmi és népies (somogyi és csángó) változataink közül az Üstökös anekdotáját (1872) választottuk közlésre. Egy ófrancia fábliau a legrégebb emléke, s legbővebb feldolgozása az 1456 körül keletkezett első francia novellagyűjtemény „Signeur Assus, seigneur dessous” című darabja. Az anekdota-irodalomban *Luscinius* (1524) és *Bebel* humanista facetiája (1508) nyert tért. Ez utóbbi pap-sze-replővel humanista szemléletet és egyházellenes célzatot árul el. Az előbbiben az udvarló ezt mondja: „Is qui super nos est curam eius rei habebit.” Az alapformát megadó francia irodalmon kívül különösen az olaszoknál tett szert feltűnőbb népszerűsége. A híres régi novellisták, mint *Morlini* (1520) és *Straparola* (1550), dévaj kedvvel részletezték a sok ötletet nyújtó mulatságos helyzetet. *Hans Sachs* figyelmét természetesen nem kerülte el (1554), s vándor-útjának az újkorban még két nevezetes állomása van: *Lessing* és *Langbein* verse. (MA. 87. 1., 3. sz.)

44. ELMULASZTOTT DOLOG

FELETTÉBB makrancos felesége volt Istók mesternek, amiért férje mindennap meg is náspágotla. Történt egyszer —, ami pedig igen ritkán fordult elő —, hogy Maris asszony nem adott okot a lábszój igénybevételére. E rendkívüli eset következtében Istók mester egész nap

Elmulasztott dolog

fütyült, danolt és szokása ellenére örömeben jó idején bevégezte kiszabott munkáját, s akkor ezekkel a szavakkal gyűjtött jóízűen pipájára:

— No, hála Istennek, elvégeztem a mai munkámat! Amikor ezt hallotta a patkán gubbasztó hatéves fiacskája, ilyen megjegyzést tett reá:

— Hát hiszen az édes mamit még nem verte meg, táti!

Azt hitte a kis fiú, hogy apjának ez is a mindennapi foglalkozásához tartozik.

Az üstökösnek ebben az egészen magyaros ízű anekdotájában (i860) az 1291-ben meghalt *Michael Scotusnak* 1475-ben nyomtatásban is megjelent s az újkori anekdotatáraktól alaposan kiszákmányolt *Mensa Philosophica* című gyűjteménye egyik darabjára ismerünk. Ebben is a gyermek így figyelmezteti atyját feledékenységére: „Verberare matrem estis oblitus.” Merőben kifürkészhetetlen, hogy a középkori latin facetia milyen útvonalakon jutott hozzánk és mint vált belőle gyanútlanul eredetinek látszó magyar anekdota. (MA. 176. 1., 161. sz.)

45. SZÉP ASSZONY

EGY szép asszony haladt el a Pilvax-kávéház előtt s az ott ülő egyik ifjú így szólt társához:

— Milyen szép asszony!

A hölgy ezt meghallotta, s azt hitte, hogy gúnyolni akarják. Mérgesen visszafordult és megvetőleg szólt:

— Ezt én nem mondhatom önről!

— Természetesen, — viszonzá az ifjú —, mert ön nem tud úgy hazudni, mint én.

Bámulatosan sokszor emlegetett, igen elterjedt anekdota. A sok közül a *Nagy Ignácét* (1845) szemeltük ki, mert ez már magyar környezetbe illeszkedik. Az olaszoktól ered, népszerűsége is náluk a legnagyobb. Könnyen felismerhető rajta a humanista facetus kedély és fölényes szellemesség. A legrégebb darabban, mely még a középkorból származik, Dante a főszereplő. Az *Arlotto* gyűjteményével (XV. sz.) összefüggő anekdotatárakban az *6* neve alatt terjedt tovább. *Poggio* facetiájában Firenze a színhely, s az ifjú ezt a megjegyzést teszi: „Haec juvencula formosa est admodum”, mire a hölgy ezt válaszolja: „Nequamquam hoc de vobis dici posset.” Ez is, meg csattanója is egyezik a magyar szöveggel: „Imo recte, si quis, prout feci, vellet mentiri.” (MA. 190. I., 192. sz.)

46. CSÁBÍTÓ TILALOM

VALAMELYIK zárda egyszer két apácát küldött Rómába a pápához azzal a megbízatással, hogy a szentszéktől gyóntatásra engedélyt eszközöljenek ki a klostrom tagjainak a részére. Méltatlannak tartották, hogy bűneiket és gyarlóságait papnak, férfiembernek kell megvallaniok, s ezért azt szerették volna, hogy egymás közt végezzék el gyónásukat. A pápa meghallgatta a különös kérést, s rögtön látta, hogy az ördög csalárdsága dolgozik az apácákban, azért nem sokat tárgyalt velük, hanem egy zárt szelencét nyújtott át nekik ezekkel a szavakkal:

— MenjeteK vissza szállásotokra, s holnap reggel ismét jelentkezeteK nálam ezzel a szelencével. De figyelmezteteK, hogy ki ne nyissátok. Akkor teljesedik, amit kívántok.

Az apácák otthon nézegetni, forgatni kezdték a szelencét, s igen fúrta őket a kíváncsiság, hogy mi lehet benne. Az egyik azt mondta:

— Nyissuk meg a szelencét, és nézzük meg a belsejét.

— Ne tegyük, — szolt a másik —, mert megtiltotta a pápa.

Addig s addig tanakodtak, míg ellen nem állhattak a kísértésnek, s fölnyitották a szelencét. Legott egy madár repült ki belőle. A pápa másnap, az üres szelencének a láttára, így szolt hozzájuk:

— Íme, kell-e több bizonyíték ahhoz, hogy mennyire állhatatlanok és gyarlók vagytok. Éppen így tennétek, ha egymás gyónását meghallgatnátok. Nem tudnátok a titkot megtartani, s rögtön kifecsegnétek, ha egymásra megharagudnátok. Ezért nem lehet nektek gyóntatásra engedélyt adni!

A confessorságra vágyó szegény apácák nagy búsan tértek meg társaikhoz.

A XVI. század elejéről való Cornides-kódexünkből merítettük és simítottuk át, lényegének érintése nélkül, ma: nyelvre. Kódexünk lapjaira a XV. század első felében élt *Heroh János* bázeli dominikánus szerzetesnek abból a példatárából került, amelyből a mi Temesvári Pelbártunk is sok érdekes anekdotás történetet kölcsönzött. A XVI. század közepéről magyar nyelven fennmaradt egy „Gonosz asszonyembereknek erkelcsekről való ének”, amely címének megfelelően a női nem gyarlóságait részletezi és korholja. A szebeni *Armbrust Kristófnak* ebben a versében is olvashatjuk a csábító tilalom fenti tréfáját. *Rabelais* híres francia elbeszélő, a francia géniusz egyik legtökéletesebb kifejezője, a satirikus tartalmú *Gargantua* című munkájában (1535) a fonthevraulti apácáról és XXIII. János pápáról mondja el ezt a régi barát-

történetet, melynek nyomai a XII. században élt *Marie de France* francia költőnőig nyúlnak vissza. Különbösen valóság, hogy apácáfőnöknők apácákat csakugyan gyóntattak: kitűnik ez III. Ince pápának két spanyol püspökhöz és a lotharingiai morimondi apáthoz 1210-ben írt leveléből. A próbául szolgáló szelence-motívum első jelentkezését a kutatás *Apuleius* latin regényírónál (Kr. u. 125) állapította meg. A középkorban aztán számtalan változatban keringett egy rokon anekdota arról a szerzetesről, aki az egeret vagy madarat tartalmazó szelencét fölnyitotta, miután előbb hevesen szidta Ádám végzetes kíváncsiságát. (MA. 106. 1., 39. sz.)

47. A PRÓBÁRA TETT APÁCÁK

HAYNALD bíboros, kalocsai érsek, egy távolabb eső városban apácazárdát alapított. A szellemes főpap szeretett tréfálkozni az apácákkal, akik néha vitatkozni is megpróbáltak vele. Egyszer többek közt azzal állottak elő, hogy az apácák is éppolyan egyházi személyek, mint a papok, miért nincs megengedve nekik is, hogy gyóntassanak?

— Miért? Hát azért, édes gyermekeim, mert ti kifecsegnétek, amit a gyónásban hallanátok!

— De azt már nem! — mondták az ájtatos nénék, s ugyan kötötték az ebet a karóhoz, hogy ez nagyon igazságtalan felfogás a nőkről.

A bíboros nem szólt semmit, de föltette magában, hogy megréfálja őket. A legközelebbi alkalommal, amikor ismét náluk volt, igen levertnek mutatta magát, mintha nagyon beteg volna. A jó nénéknek fájt, hogy nem olyan víg, mint máskor. Faggatták is, hogy mi baja van. De a bíbornok csak nem mondta. A főnöknő nem nyu-

godott, s mikor magukra maradtak, ismét ostromolni kezdte:

— Tessék már megmondani, hátha segíthetnék rajta.

— Hidd el, leányom, nem tudsz te azon segíteni, nagyon beteg vagyok.

— Tessék híres orvosokkal beszélni.

— Hiába, leányom, azok sem tudnak segíteni!

Ezzel még jobban felkeltette a főnöknő kíváncsiságát. A sok unszolás után végre a bíbornok belement nagy titkának a megvallásába, de erősen megígértette a főnöknővel, hogy senkinek a világon el nem mondja, mert nem szeretné, ha mindenki megtudná.

— Hát tudod, leányom, nagy az én betegségem, bent a gyomrom nagyon meszes, és tojássá válik bennem, amit megeszem.

— Szent Isten! Ezen már csakugyan bajos dolog segíteni, ehhez mi sem értünk!

Nagy sopánkodás után erősen fogadkozott, hogy senkinek el nem mondja a bíboros nagy baját. Néhány nap múlva táviratot kapott a főnöknő Kalo-csáról, hogy hat apácával azonnal utazzék oda. Megérkeztek nagy sietséggel, s a csekély fontosságú ügy elintézése után az egyházfő ott tartotta őket ebédre. Éppen péntek volt. Egyszer csak rántottát tettek az asztalra. A bíbornok figyelte a főnöknőt, s íme, a hét apáca közül egy sem nyúlt a rántottához.

Ugyanaz az anekdota, mint az előbbi, de nemcsak főszereplőjéről, hanem szelleméről is észrevehető, hogy egészen újszerű termék. A Mikszáth Kálmántól, majd Bartók Lajostól szerkesztett

Urabátyám című előlapunkból (1902) annak a tanulságos példájául kerestük ki, hogy évezredek vándorlása közben egy-egy anekdota milyen érdekes módosulásokon szokott keresztülmenni. Ez a változat a külföldi gyűjteményekben szintén ismeretes. Egy közéikori német anekdotáskönyvben olvastuk, hogy egy pap a gyóntatásra engedélyt nyert apácánál végezte el töredelmes vallomását, s többek közt azt is meggyónta neki, hogy tojást tojt. Félóra múlva már az egész apácazárda tudta a pap különös esetét. *Naszreddin* hodzsa is egyszer nagy titokban megvallotta feleségének, hogy rendkívüli dolog történt vele: egy tojást tojt. Pár nap múlva az egész város sügdösödött róla, s a szultánnak is tudomására jutott: magáéhoz rendelte a hodzsát s megkérdezte tőle, igaz-e, hogy 700 darab tojást tojt. (MA. 106. 1., 39. sz.)

48. VALLÁSOS ELCSÁBÍTÁS

EGYSZER egy barát — a régi időkben ez nálunk is megtörtént — elhitette azzal az asszonnyal, akit gyóntatott, hogy éjtszaka Szent Ferenc meglátogatja. Az asszony otthon elmondta urának, hogy milyen megtiszteltetésben és különös isteni kegyelemben lesz része.

— Jól van, fiam, csak fogadd Szent Ferenc atyánkat

— mondotta a férj, aki már sejtette, hogy nem a hathatós kegyelem akar házára áradni, hanem az ártatlanságot megvesztegető gonosz ördögi csalárdság munkálkodik megrontására.

Maga is hozzákészülődött a nagy eseményhez. Csuhat öltött, s egy nagy kulcsot szerelt oldalára, mintha Szent Péter volna. Amikor aztán éjtszaka megjelent Szent Ferenc, azaz a gyóntató barát, eléje lépett, s a kulcsot kezében villogtatva, nagy mérgesen rászólt:

— Hogy mertél hírem nélkül alászökni a mennyországból?

Erre úgy elpáholta a szegény barátot, hogy örökre elment a kedve visszaélni Szent Ferenc nevével.

Érzik rajta, hogy egyházellenes idők terméke, merészsége pedig a humanizmus szellemére mutat. A harcos hitújító *Bornemisza Péter* semptei prédikátor „ördögi kísértetekről” írt munkájából (1578) közöljük. Bármennyire erősítgeti is hitelességét, ma már tudjuk, hogy elbeszélése annak az anekdota-típusnak a hajtása, amelyben arról van szó, hogy valaki a csábítást vallásos eszközökkel törekszik elérni. Már a Pancsatantrában előkerül ez a tárgy, megvan továbbá a *Kallisthenesnek* tulajdonított, Kr. u. II. században keletkezett Nagy Sándor-regényben és *Josephus Flavius* zsidó történetíró munkájában (Kr. u. I. sz.). Az újkorban *Boccaccio* egyik novellája tette híressé s igen változatos pályát futott meg az olasz és francia novellairódalomban. Az olaszoknál *Masuccio* (1476), *Morlini* (1520), *Bandello* (1554) és *Casti* (1830), a franciáknál pedig *Lafontaine* (1664), *Crebillon* (1730) és *Marmontel* (1761) — híresebbnél híresebb név — dolgozta föl. *Jókai* a „Rákóczi fia” című regényének (1892) egyik helyén Originesre, a Kr. u. II. században élt világhírű bölcsre hivatkozva, említi, hogy a hebraeusok hagyománya szerint Zsuzsanna csintalan vénéjei is éppen így viselkedtek: ha valahol egy szép asszonyt fölfedeztek, azzal a csalfa kápráztatással csábították el, hogy ő van hivatva a fogságból megszabadított Messiásnak életet adni. Ez a gyökere a *Lafountainól* is megverselt Messiást szülő zsidó leány anekdotájának. Az egyszerű fiatal ember — már a középkorban így anekdotázták — eredményesen udvarolt egy zsidó leánynak. Amikor a válságos pillanat közeledett, az ifjú úr a zsidó ablaka alatt földöntúli hangon így zengedezett: „örüljetez és dicsőítsetek az Urat, mert leányotok szüli meg a Messiást, aki néktek megígértett.” Háromszor ismételte meg egyre nagyobb hatást keltő ki nyilatkoztatását. A zsidók hitelt adtak a ‚mennyei’ szózatnak s meghatottan várták a nagy eseményt —, de bezzeg vakarták a fejüket, amikor nem fiú született, hanem leány. (MA. 217. 1., 241. sz.)

49. PÓRULJÁRT UDVARLÓK

HÁROM szép mákvirág belebolondult egy özvegyaszszonyba s nyakrafőre udvarolt kegyeiért. Az asszonynak semmi kedve nem volt egyikhez is férjhez menni, hanem azon gondolkozott, hogy milyen ravasz mesterseggel tudna tőlük megszabadulni. Végre kieszelte a következőket.

A lakása közelében levő kápolnában egy halottat terítettek ki, s ez adta neki azt a gondolatot, hogy mind a három udvarlóját egymásután magához rendelte. Az elsőnek azt mondta, hogyha szerelmét be akarja bizonyítani, menjen a kápolnába éjtszakára, a holttestet vegye ki a koporsóból, feküdjék helyébe, s maradjon úgy másnap reggelig. A másodikat hosszú, fehér ingbe öltöztette, mint az angyalokat szokták ábrázolni, égő viaszgyertyát nyomott kezébe és azt kívánta tőle szerelmének jeléül, hogy ebben a maskarában reggelig álljon őrt a kápolnában levő koporsó mellett. Végül a harmadikat hosszú fekete kapás dolmányba bujtatta — olyan volt, mint a fekete ördög —, s azzal biztatta, hogy szerelme célt ér, ha éjtszaka a kápolnába lopózik, s a holttestet a koporsóból elhozza.

Mire nem képes a szerelem! Mindhárom udvarló szó nélkül vállalkozott az imádott özvegy kívánságának a teljesítésére.

Az első bement a kápolnába, kiemelte a holttestet a koporsóból, félretette az egyik szegletbe, helyébe feküdt s a koporsó fedelét magára húzta. Nemsokára megjelent a második, s égő viaszgyertyával a ravatal mellé állott,

ami alaposan megrettentette a koporsóban fekvő eleven holt bátorságát. A harmadik, amikor meglátta a koporsó mellett örökdő viaszgyertyás fehér alakot, csak azért nem szaladt vissza, mert a vak szerelem bátorságot öntött reszkető inába. Viszont a fehéringű strázsa is holtra vált a fekete kapás ördög közeledésétől, s félelmében a viaszgyertyával elkezdett maga körül csapkodni. Ebből kettőjük közt parázs verekedés támadt. A koporsóban nyugtalankodó halott mindezt jól látta egy hasadékon keresztül, s azt gondolta, hogy az angyal és az ördög a halott birtoklása fölött veszekedik. Mivel attól tartott, hogy az ördög győzedelmeskedik s akkor vele a pokol fenekéig meg sem áll, hirtelen letaszította a koporsó fedelét, kiugrott belőle s eszeveszett futásnak eredt. A halott feltámadására a másik kettő is abbahagyta a verekedést, s most hárman háromfelé futottak. Csak azt sajnálták, hogy mindössze két-két lábuk van. Amikor azután felgyógyultak halálos rémületükből, megtudták, hogy heves szerelmük jutalmául az özvegy üzte velük ezt a csúf tréfát. Így az udvarlásról egyelőre a legközelebbi alkalomig letettek.

Andrád Sámuelnek ez a szemmel láthatólag igen régi veretű anekdotája (1790) világhíres tárgyat képvisel. Nem egyetlen jelentkezése irodalmunkban: *Verseghy Ferenc* verse foglalta s a magyar népmesékig is elhatolt. Legrégibb följegyzését egy IX. században élt arab írónál találták meg. Innen zsidó közvetítéssel került nyugatra, ahol először két ófrancia fabliauban, majd *Boccaccio* egyik novellájában tűnt föl. A XVI. századtól kezdve *Hans Sachs*, *Doni Francesco* és *Straparola* novellájában (1554), majd *Lafontaine* verses elbeszélésében és a francia *Gueulette* (1715) átdolgozásában folytatta kedvelt és tartós életét. (Anekdoták, 25. 1., 5. sz.)

50. ERDÉLYI MENYECSKÉ

A RÉGI világban sokat szenvedett Erdély a török és a tatár hordáktól. Gyakran betörtek a mitsem sejtő lakoságra, s ilyenkor a falvakat felgyújtották, kirabolták, a férfiakat rabságra hurcolták s a nőkön a leggyalázatosabb erőszakosságokat követték el. Nem csoda, ha az erdélyi nép állandó rettegésben élt, mert soha nem tudta, hogy mikor zúdul rá a pogány ellenség. Egy német humanista író még a mohácsi vést megelőző években Erdélyben járt, s ő írja le, hogy egy társaságban éppen azokról a kegyetlenségekről beszélgettek, amelyekkel a törökök a nőket valósággal halálra kínozzák. Ezt a beszélgetést élénk figyelemmel kísérte egy fiatal asszonyka. Lehet, hogy az ebéd közben élvezett pár pohár bor is meglazította szerfölkött pergő nyelvének a fékét, mert így szólt:

— Jól tudom, hogy a halál elkerülhetetlen. De ha már Krisztusért meg kell halni, az összes halálnemek közül ezt a vértanúságot viselném el legszívesebben.

Ez az anekdota magyarul itt jelenik meg először. Bár évszázadok óta kóborol Európában, magyar tollra még nem került. *Luscinius Otbomar* német humanistának 1524-ben nyomtatott „*Joci ac sales*” című gyűjteményéből dolgoztuk át. Luscinius úgy beszél el, — az anekdotázók szokása szerint nyomatékot igyekezve adni hitelességének, — mintha erdélyi útjában egy társaságban maga hallotta és látta volna az esetet, pedig előtte már jó párszáz évvel egy francia fabliau feldolgozta. A XVI. és XVII. század olasz, francia és német mulattató irodalma Luscinius nyomán többször megismételte, így mindenütt erdélyi anekdotaként terjedt el. (Wesselski, Euphorion 1908., 5. 1.)

51. OKOS NÁSTYA

A FOGARAI havasok közt élt az okos Nástya. Olyan szép volt, hogy annyi szépséget nem is egy embernek szánt az Úristen. De a szerencsére sem panaszkodhatott. Aki meglátta, rögtön belebolondult. A félfalu legénye esedezett kezéért, s ő hallani sem akart arról, hogy valakihez férjhez menjen. De ha egy-egy legény megkörményekezte, azt súgta fülébe:

— Gyere el szombat este, de ne felejts nekem egy új bocskort hozni.

És ez így ment szüntelenül. Minden férfi látogatójától egy új bocskort kívánt. Évek alatt lassanként annyi bocskora gyűlt össze, hogy teleaggatta velük szobája négy falát. Senki sem tudta megfejtetni, hogy mit akar Nástya ezekkel a bocskorokkal. Még a sokat tapasztalt öreganyja is azt mondta neki:

— Az ördög értsen, gyermekecském.

Teltek, múltak az évek, s egyszer csak ezüst hajszálak kezdtek csillogni a hervadó Nástya fején. Megöregedett. Bezzeg elfogytak azok a legények, akik minden látogatásukat egypár vadonatúj bocskorral fizették meg. Ekkor azonban Nástya így beszélgetett velük:

— Gyere el valamelyik nap, félretettem neked egy szép, erős bocskort.

Így megfordult a dolog. Amilyen szépen gyűltek egykor, most olyan szépen kezdtek fogyogatni a bocskorok. Ekkor oldódott meg a nagy rejtvény. Valahányszor egy-egy legény távozott Nástyától, hóna alatt az új bocskorral, így vigyorgott magában az öreg anyó:

— Lám, lám. Nézd csak, nézd, előrelátó volt, okos volt ez a Nástya!

Mikszáth Kálmán ezt az anekdotáját — itt csak kivonatosan adjuk — id. gróf Andrassy Gyulától hallotta. Pontosan meg nem állapítható eredetének nyomozása keletig visz: az Ezeregyéjszakában már megvan, de a visszaajándékozás mozzanata nélkül. Nyugaton 1310—1325 között bukkan föl először a *Vincentius Bellovacensis* francia domokosrendi szerzetesnek tulajdonított *Speculum morale* című erkölcsi példatárban, s még ugyanabban a században egy olasz novellában. Mind a két hely csak az ajándék tárgyában (kés) különbözik Mikszáth anekdotájától. A XVI. század híres olasz novellistájának, *Straparolának*, az elbeszélése (íjjo) említi először a cipő-motívumot. Az összes adatok párhuzamba állítása Mikszáth dicsőségére válik: a magyar anekdota a tárgyának legszínesebb földolgozása. (MA. 108. 1., 42. sz.)

52. NŐCSERE

MÉG a régi jó világban jegyezték föl, hogy Csehi János udvarhelyszéki pap megkívánta egy falujabeli székely atyafi jóforma, de tiszta életű feleségét. Addig addig kerülgette, míg egyszer négyszemközt találta, s egy pár veres csizmát ígért neki, ha akaratára áll. Az asszony sok huzavona után a tiszteletes úr erőszakoskodása elől már kitérni nem tudott, és színlag belement a dologba.

— De ott legyen ám a veres csizma! — fejezte be az alkut elváláskor az asszony.

— Ott lesz, ott lesz! — lelkesedett Csehi uram, aki türelmetlenül szabatta a cifra lábbelit, hogy minél előbb célt érhesen.

Az asszonynak azonban eszeágában sem volt a tiszteletes úr kedvtelésének magát feláldozni. Rögtön szólt is Csehiné asszonynak, és a legutolsó betűig elmondotta, hogy miben állapodtak meg.

— Bízod csak rám azt a lóköttőt! — tüzelt a tiszteletes asszony, aki már jól ismerte férje csélcsap hajlandóságát és viselt dolgait.

A megbeszélt helyen és órában, a sötétség leple alatt, a találka megtörtént, némi eltéréssel Csehi uram huncut szándékától. Csakhogy ő nem is sejtette, hogy saját hitvestársával légyottozik, mert feleségében volt annyi tréfás kedély, hogy ott nyomban nem keserítette el szája ízét az urának. Csak másnap reggel hűledezett, sopánkodott a tiszteletes úr, amikor lopva, fanyar pillantásokkal nézegette a házában kopogó s nagyon ismerősöknek tetsző veres csizmákat. Akkurátusan olyanok voltak, mint amilyenekkel a tegnapi pásztorórát megvásárolta. El nem tudta gondolni, hogy kerültek a tiszteletes asszony lábára. De megkérdezni sem merte.

Anekdotánkat *Hermányi Dienes József* nagyenyedi református papnak 1759-ben írt és kéziratban maradt „Nagyenyedi Democritus” című, hasonló kényes természetű pletykás eseteket, humoros históriákat és mulatságos mendemondákat tartalmazó gyűjteményéből dolgoztuk át. A nőcsere érzékcsiklandó helyzetkomikuma évszázadok óta foglalkoztatja az irodalmakat. Legelőször *Boccaccio* dolgozta föl, s utána népszerű tárgya lett az olasz novellának, amint *Sacchetti* (XIV. sz.), *Morlini* (1520) és *Malespini* (1609) elbeszéléseiből látszik. A francia irodalomban egy XIII. századból eredő fabliau, *Lafontaine* verses elbeszélése s a múlt században igen kedvelt *Seribe* egyik regényrészlete jelzi nyomait. Jellegzetes facetiává

Poggio rövidítette (XV. sz.), s az ő közvetítésével folytatta világljáró útját a latin *facetia*-gyűjteményekben és az újabbkori olasz, német, francia anekdotáskönyvekben. Nálunk szintén több szórványos adat mutat a világhíres tárgy magyar rokoni kapcsolataira: szerepel *Mikes Kelemen* 73. levelében és *Jósika Miklós* „A könynyelműek” című regényének (1837) egyik epizódjában. *Kemény Zsigmond* a „Ködképek a kedély láthatárán” című regényében (1852) az eredetileg komikus motívumot katasztrofális színezetűre sötétítette. Fenti anekdotánknál még mulatságosabb az a sokkal inkább elterjedt változat, amelyben a férj önmagát szarvazza fel, a „vir sibi cornua promovens”, amint *Poggio* nevezte. *Kónyi János* ezt úgy beszéli el (1782), hogy egy úr Örsike szobalányával egyezésre jutott. Utolsó pillanatban azonban visszariadt szándékától, s maga helyett inasát küldi találkára a sötét kamrába. A mulatságos helyzet azzal kezdődik, hogy közben a feleség is értesült férje csélcsp szándékáról s magára vállalja Örsike szerepét. Amikor a férj ezt észreveszi, eszeveszetten rohan s kiabál az ajtó előtt: „Megállj, Jancsi, megállj, nem az Örsike!” Jancsi pedig válaszolt: „Vagy Örsike, vagy nem Örsike, most már mindegy!” (MA. 220. l., 246. sz.)

53. A SZEGÉNY DISZNÓ

A PÉK felesége szeretőjével mulatozott, amikor váratlanul hazaérkezett férje. A meglepett szerető hirtelen kilépett az ajtón s a közeli disznópajtába rejtőzött. A gazda, aki bemenetelkor valami zörgést hallott, de a sötétség miatt semmit sem láthatott, oda szólt:

— Ki az?

Erre a kétlábú állat görögni kezdett, mint a disznó. Amikor a pék tovább is kíváncsiskodott kilétére, szorult állapotában reszketős hangon megszólalt:

— Én biz' egy szegény disznó vagyok.

A pék azt gondolta, hogy az ördög beszél a disznóból, és szaporán beszaladt a házba.

Ez az anekdota magyarul csak *Andrád Sámuelnél* olvasható (1790). Majdnem szószерint egyezik *Bebel* humanista facetiájával (1508): ebben is pék a férj, s kérdésére a disznópajtába rejtőzött udvarló ezt válaszolja: „Sum miser porcus.” (MA. 187. 1., 184. sz.)

54. SZEGÉNY TATÁR

A FARSANGI sokadalomkor Csíkra ütött a tatár. A somlyói deákság és a megbátorodott földnépe Szeredától visszaverte az ellenséget. Az egyik faluban egy pajta mellé rejtőzött egy székely, s amikor látta, hogy megunt, gonosz feleségét a tatár maga előtt hajtja, így sóhajtott magában:

— Haj, tatár, szegény tatár, ha tudnád, kit vissz, bizony nem kapnál úgy rajta!

Udvarhelyi Szeles János elbeszélése a XVIII. század végén Székelyudvarhely történetében az 1694-i csíki tatárbetörésről szóló fejezetben. Egyszersmind legrégibb följegyzése anekdotáknak. Prózában és versben rengeteg magyar változata van, s ezekből az állapítható meg, hogy mintegy két évszázad óta csak a magyar nyelvterületen vándorló anekdota. Csattanójából szállóige lett. Külföldön semmi nyomát nem vettük észre. *Tóth Béla* anekdotakincse *Kazinczy Ferenc* elbeszélését közli. *Kisfaludy Károly* és *Vörösmarty* egyszerre írt verse (1830) szintén hozzájárult ahhoz, hogy a magyar köztudatban mély gyökeret verjen. Előlapjainkban politikai paródia lett belőle: a Magyar Herkó Páter 1901-ben Bánffy Dezsőre és Ugrón Gáborra alkalmazta. (MA. 205. 1., 219. sz.)

55. ÉLETKORUNK

RÁCZ PÁL nagybányai prépost-plébános, aki igazi jó magyar ember volt s becsület dolgában mindig elől járt, sohasem ítélt el senkit Hübele Balázs módjára. A szeretet apostolaként nézte a világot. Kedves meséje volt az emberek megítélésében az életkor.

Amikor Isten megteremtette a világot s már minden készen állt, trónusára ült, hogy megállapítsa a teremtett lényeknek a korát. Elsőnek az ember járult eléje s ezt mondotta neki:

— Ádám lesz a neved, feleséged Éva. A teremtés koronája vagytok, minden csak nektek s érettetek van a világon. Magas homlokkal jártok, mindent hasznatokra fordítottok, örömtők legyen az életben. Az élet kora harminc év.

Ádám elégedetlenül, rossz kedvvel állott félre, keveselte a harminc évet.

Most a szamár állott elé s hallatszott az Úr szava:

— A neved szamár. Húzod az igát, az ember üt, vág, dolgoztat; eledeled a bogáncs, a kóró. Élni fogsz negyven évig.

A szamár nagyon elszomorodott, hogy ilyen soká kell neki fáradnia, dolgoznia, folyton, örömtelenül. Mondta is:

— Uram, Teremtőm, könyörülj rajtam, vedd el a felét, elég nekem húsz év is.

Az oldalt álló ember odaugrott s mondta hamarosan:

— Kegyes jó Atyám, neki úgy sem kell, add nekem azt a húsz évet!

— Jól van, legyen a tied!

Így lett az ember ötvenéves.

Előállott a kutya. Az Úr szólott:

— Te különösen az emberért vagy alkotva. Folyton követed, együtt méggy vele mindig, hogy megvédd minden támadástól. Hozod vagy fegyvere elé hajtod a vadat. Nappal dolgozol, éjjel őrködöl. Ezért az urad csontokat dob neked, s ha valamire megharagszik, jót rúg rajtad. Életéveidnek a száma negyven.

A kutya elhült e beszédre és könyörögve mondta:

— Kegyes jó Atyám, szánj meg engem, s vedd el a felét. Nagyon elég nekem ebből az életből a fele is!

— Neki ágy sem kell, add nekem Uram azt a húsz évet! — mondta a trón elé ugró ember.

— Legyen hát a tied! — hangzott az Úr szava, így lett az ember hetvenéves.

Sorban következett a majom.

— Az egész mindenségben legközelebb állasz a teremtés koronájához. Mindig arra fogsz törekedni, hogy embernek nézzenek, de ember sohasem lehetsz. Utánozni fogod, de soha utol nem éred az embert. Csak nevetséges figura maradsz a gondolkodó ember előtt. Életkorod negyven év.

A szegény majom kétségbeesve könyörgött:

— Irgalmas Teremtőm, könyörülj rajtam, vedd el a felét! Negyven évig bolondítani magamat, s igyekeztem világsúfja lenni, — hiszen ez borzasztó!

Az ember megint előugrott:

— Úgy sem kell neki, kedves jó Atyám, add nekem azt a húsz évet is.

— Jól van, legyen az is a tied — hangzott ismét az Úr szava.

Így lett az ember kilencvenéves. Körülbelül ezt az időt tekinthetjük a legnagyobb kornak. S mit látunk az életben?

Az ember növekedik, fejlődik, nagykorú lesz. Harmincéves koráig valódi ember, örömét találja az életben, jó az embertársaihoz, örvideni tud a szép természetnek, a mások boldogságának is. Kevesebb az igénye, szeméből boldogság sugárzik mindenkire.

Harminc év múltán kezdődik a számárkor. Fárad, húzza az ígát, megvon magától mindent, nélkülöz, dolgozik, csak dolgozik és gyűjt.

Az ötvenedik évvel belép a kutyakorba. Amit gyűjtött, őrzi és csak őrzi. Félve néz jobbra-balra, hogy valaki el ne lopja, amit nehezen összekapart. Sajnál mindent mástól, még magától is.

Túl van a hetvenen, következik a majomkor. Az öreg urak és nénik igen kedvesek, főként a fiatalok társaságát keresik, akik maguk közt vén számárnak titulázzák őket. Hamis fogak, hamis haj, szeretik magukat cicomázni. Mindent elkövetnek, hogy megint emberek legyenek, de csak majmolják a valódi embert. Gondolkozzunk csak rajta, hogy nem az élet megfigyeléséből valók-e ezek a megállapítások. A néhai jó prépost szeretettel mondogatta e mesét, s okult is rajta; bár nagy kort ért el, finom lelki jósággal, szívemességgel végig harmincéves maradt.

Egy egészen közelkorú anekdotagyűjteményből (*Dunay János: Víg órák, 1913*) kölcsönöztük. Éppen ezt a darabot magyar vonatkozása miatt választottuk ki a múlt század eleje óta egymásután sorakozó adataink közül. *Mikszáth Kálmán* is beledolgozta a „Kozsibrowszky üzletet köt” című elbeszélésébe, ahol Szlamcsik fiskális azt fejtegeti, hogy Isten megharagudott Ádámmra, s lecsapta a földre, hogy halálának halálával haljon meg. Csupán a terminus volt kérdéses. Végül is úgy határozott, hadd éljen 24 évig. Ádám keveselte ezt az időt, könyörögve járult tehát az Úr elé. Isten azonban mind elosztogatta az éveket az állatok között, s tőlük kellett kölcsönözni, hogy Ádám kívánságát teljesíthesse. A kecske átadott éveiből öt esztendő, a róka, ökör és szamár egyenként tíz-tíz esztendőt. Ádám még mindig nem volt megelégedve. Közelen állott éppen a majom, hát attól kellett kölcsönvenni a többi. Innen van, hogy az ember hol a róka-, hol a szamár-, hol a majomévekben van.

Ez a jellemzés évezredes hagyományokban gyökeredzik. A régi népies felfogásban az emberi életkor ábrázolása két csoportra oszlik: egyik az élet szakait képben, egy férfi vagy nő magatartásában, cselekvésében jeleníti meg; a másik szimbólumot használ ugyanennek a kifejezésére. A szimbólum alapjául az emberi életkor jellege és az állatok tulajdonságai közt vonható hasonlóság szolgált. Ezt a jelképes módot már a héber és a görög költészet ismerte. A Kr. u. III. században élt *Babrius* görög költő elbeszélése szerint a ló, az ökör és a kutya hálából az embernek ajándékozta életévei egy részét. Ezért az ember fiatal korában hányaveti, mint a ló, férfi korában törí magát a gazdagság után, mint a jármás ökör, s öreg korában zsémbes, mint a kutya. Ezt a héber hagyományokra támaszkodó mesét a XVI. században *Juan Falco* spanyol költő latinul és *Hagedorn Frigyes* németül (1757) dolgozta fel. Német, orosz, szerb, horvát, bolgár, cseh, kisorosz, litván és magyar népmesei változatai mutatják, hogy még ma is mélyen benne él a népek tudatában. (MA. 116. 1., 57. sz.)

56. V I G A S Z

EGY király szerelmes feleségének hirtelen halála miatt vigasztalhatatlan bánatba merült. Amikor semmiképen sem enyhült a fájdalma, jelentkezett nála egy remete, s megígérte neki, hogy szüntelen siratott feleségét feltámasztja, ha a király előteremti, ami neki ehhez szükséges.

A király megparancsolta, hogy semmi eszközt ne kíméljen, ami ígérete teljesítéséhez kell, s erre a remete azt mondta neki:

— Egy dolog kivételével minden rendelkezésemre áll, ezt az egyet pedig a te királyi hatalmad könnyen megszerezheti.

Amikor azt kérdezte tőle a király, hogy mi lehet az, amire csak az ő hatalma képes, a remete így válaszolt:

— Ha a meghalt királyné sírjára felírhatom három olyan embernek a nevét, aki soha bánatot és fájdalmat nem érzett, szerelmes feleséged azonnal életre kel.

A király mindent megtett, hogy találjon három olyan embert, akit bánat és fájdalom soha nem ért, de fáradtsága és erőlködése hiábavaló volt. Ekkor a remete így szólt hozzá:

— Hát miért gyötröd magad olyan mérhetetlen módon, mintha egyedül csak rád sújtott volna le ilyen nagy csapás. Jól láthatod, hogy senki sincs a világon, akit a bánat és a fájdalom a maga gyötrelmes kínjaitól megkímélne.

A király belátta, hogy a bánat és a fájdalom emberi sors, s azt megadással kell viselni.

A Zichy-nemzetség zsélyi levéltárának egy XVII. század elejéről fennmaradt kéziratos emlékét dolgoztuk át a fenti szövegben. Ugyanez a tárgy *Radó Antal* „Vigasz” című költeményének. Ez arról szól, hogy az ábratestű, hajnalarcú Fatime meghalt, s Hasszán, Irán és Túrán ura, vigasztalhatatlan búskomorságba esett. Szótlanul járt-kelt, mindennap fölkereste kedvese sírját a nélkül, hogy száraz szemére könnyet lelt volna. Az ország bölcsei aggódva nézték, hogy uruk halálba fonnyad, ha könnye meg nem jön. Ali nagyvezér hírnöksereggel összetoborozta a nép színejavát, s egy óriási teremben dús asztalhoz ült Hasszánnal együtt a sok úri vendég.

És szólt Ali halk hangon, remegőn:
 „Nos, keljen az, az mondjon most imát,
 Ki úgy ment élete ösvényin át,
 Hogy nincs halottja még a temetőben!

Nos, keljen az, ki nem tett soha földbe,
 Ha mást nem, hát egy édes szép reményt,
 Mit táplált és becézett fiaként,
 S egyszer csak látta: vége, meg van ölve!”

Az agg szavára hosszú, néma csönd válaszolt, mindenki arcán felleg vert tanyát s földre nézve merengett.

És Hasszán látva, senki meg se moccan,
 Megérté: nincs, ki ne viselne gyászt;
 S a közös búban lelve gyógyulást,
 Fejét lehajtá, és sírt hosszan, hosszan.

A szomorúság és fájdalom nélküli ember keresése abból a célból, hogy a hitvesét veszített férj, vagy a gyermekétől megfosztott anya megvigasztalódjék — akárcsak a boldog ember ingének a kutatása a betegség gyógyítása vagy a búbanat felderítése céljából —, többezeréves tárgy. *Pseudokallisthenes* Nagy Sándor-regényében (Kr. u. II. sz.) maradt fenn az a részlet, hogy Olympia lakomáján senki sem ült asztalhoz, mert nem volt, akit gond és bánat ne sújtott volna. Ebből megértette az anya, hogy fia elvesztésébe bele kell nyugodnia. *Julianus* római császár beszéli el egyik levelében (Kr. u. IV. sz.) abderai Demokriusról, hogy a felesége halálán bánkódó Dáriust éppúgy vigasz-

tálja meg, mint fenti szövegünkben a remete a királyt. Élete visszafelé a Kr. e. III. századig terjed. A Buddha nevéhez fűződő palinyelvű Kisogatomi-legenda a legrégebb emléke: ebben a fia elvesztése miatt kétségbeesett anyát Buddha vigasztalja meg annak szemléletes bebizonyításával, hogy minden embernek van halottja, s a halál királya, mint valami sodró folyam, minden élőlényt egyszer magával ragad a megsemmisülés tengerébe. (MA. 98. 1., 24. sz.)

57. A BOR TULAJDONSÁGA

MIDŐN Noé apánk Eger városának Eged nevű szőlőhegyén az első szőlővenyigét elültette, befecskendezte a pávamadár vérével. Amikor megfogant s leveleket hajtott a szőlőtő, megöntözte a majom vérével. Azután a szőlőfürtöket leöntötte a fenevad vérével, a megért szőlőfürtöket pedig bepermetezte a disznó vérével. E négy állat vérbeli tulajdonságait a borozóknak tanácsos szem előtt tartani. Az első pohár bor után az ember jókedvű lesz: sétál s mozog, mint a páva. Ha többet iszik, olyanokat cselekszik, mint a majom: ugrál, rendetlenkedik. Ha folytatja az ivást, nekidühösödik, mint a fenevad: tör, zúz, káromkodik. És ha még azután is iszik, olyan lesz, mint a disznó: hempereg a sárban.

A Magyar Herkó Páter fenti anekdotáját (1904) *Mikszáth* is említi egyik regényében (Galamb a kalitkában, 1893). Ő úgy tudja, hogy Noé a szőlőtökét az oroszlán, a birka és a disznó vérével öntözte meg. Egy másik helyen azt mondja, hogy „a tokaji bortól az ember oroszlán lesz, ha ugyan nem disznó.” *Tinódi Sebestyén* 1554-ben az oroszlánt, a majmot és a kecskét sorolja fel. A bornak ez a pszichológiai analízise Indiából szivárgott át az

arabokhoz s tőlük a zsidók közvetítették nyugatra, ahol a híres *Gesta Romanorum* (XIII. sz.) fogadta be először és terjesztette tovább. Természetesen e tárgy gyakran csendül meg a részegség és tobzódás századaiban (XVI—XVII. sz.), amikor értekezésekben, dialógusokban, sőt a színpadon is változatosan részletezték a részeg ember különféle állattípusait. Az újkorban sem merült feledésbe: *Hugo Victor* *A nyomorultak* című regényének (1862) egyik helyén, akárcsak Mikszáthnál, megint élénk vetődik. (MA. 218. 1., 244. sz.)

58. FOCUS

A KIRÁLY a mezőn sétálva, szóba állt egy őszhajú szántóvető emberrel.

— Te sokat dolgozol, noha már öreg vagy. Mennyit keresel egy nap? — kérdezte tőle.

— Nyolc garast.

— Hát elég ez a táplálásodra?

— De még többre is elégnek kell lennie — felelt a paraszt —, mert az a legkevesebb, amit magamra költök.

— Hát ugyan mire költöd?

— Magam és feleségem táplálására naponként elég két garas — mondotta az öreg. — Két garassal mindennap adósságomat fizetem, kettőt kölcsönadok, kettőt pedig kidobok az ablakon.

— Hogyan értsem ezt? — kérdezte a király. Erre a paraszt így felelt:

— Naponként két garasból élek magam és feleségem, amin ugyan sokat nem dorbézolhatunk. Kettőből munkaképtelen atyámat és anyámat táplálom, s ezzel adósságomat fizetem vissza nekik, amiért engem fölneveltek. Két garast neveletlen két kis fiacskámra költök, akik

még erőtlének a dologra, de remélem, hogy ők is visszafizetik a kölcsönt, ha felnőnek. Két garast két leányomra fordítok, ami annyi, mintha kidobnám az ablakon, mert férjhez mennek s tőlük ugyan vissza nem kapom. Férjük ebben megakadályozza őket, még ha volna is ilyen szándékuk.

A királynak igen tetszett ez az elmés beszéd, s megparancsolta a parasztnak, hogy szavainak értelmét bárki előtt csak az ő jelenlétében fődje föl. Azután összehívta országa bölcseit s föladta nekik a szántóvető paraszt rejtélyét. Megfejtésével azonban sehogy sem tudtak boldogulni. Ekkor a bölcsek egy csomó aranyat ajánlottak fel az öregnek. A paraszt a szép summa pénz, különösen a király képének a láttára kinyilatkoztatta a titkot. A király bosszankodva hívatta magához a parasztot s mérgesen rászólt:

— Hallod-e barátom, miért nem tartottad meg a nekem tett fogadásodat?

— Uram — felelt a paraszt —, én parancsolatod ellen nem cselekedtem. Mikor a bölcsek először jártak nálam, semmit sem mondtam nekik, mivel az volt a rendelkezésed, hogy mindaddig hallgassak, amíg meg nem látom Felséged képét. Azután mégegyszer eljöttek hozzám, s Felségednek nem is egy, hanem száz képét mutatták nekem, amire én földig hajoltam és mindent bátran elbeszéltem.

A király bámulta a paraszt leleményes eszét és nagy gazdag emberré tette őt.

A jövedelemfelosztás e találó módját, — *Kónyi János* szövegét (1782) vettük alapul, — ismeri már a Sövényházi Márta apáca által másolt Érsekújvári-kódexünk, s a magyar népmese is. A francia műveltségű *Péczeli József* komáromi református pap versében (1788) tréfás szavát a kapás így fejté meg a királynak:

Az első garassal étemet táplálom,
 S erőt veszek, mellyel a földet kapálom,
 A másikkal fiam ruházom s nevelem,
 Kinél interesttel azt egy nap meglelem.
 Régi adósságom eggyel fizetgetem,
 Mert, mint lehet, azzal vén atyám tengetem.
 Negyedikkel tartom egy eladó lányom,
 S azért mondom, hogy azt mindig sárba hányom:
 Mert ez vissza nékem nem fogja fizetni,
 Ha férjhez megy, majd rám ügyet sem fog vetni.

Eredete évezredek mélységeibe, India és Tibet tájékaira ágazik, sőt a szentatyák irataiban is előkerülő motívum. A népmesékben és az irodalomban egyaránt kiterjedt körű talányfejtés csoportjába tartozik. Nyugati vándorútjának kiinduló pontja a Gesta Romanorum elbeszélése (XIII. sz.): ez Focus kovács nevéhez fűzi a közölt szövegünkkel azonos rejtélyes beszédet. Innen a nemzetközi neve anekdotáknak. (MA. 125. 1., 70. sz.)

59. ASINUS VULGI

ABBAN az időben, mikor a magyar közéletben sok szó esett a csáklósokról, felelevenedett a régi anekdota a szamarat hajtó szegény emberről.

Szamarat vitt a paraszt a vásárra. Közül bandukolt a szamár, kétoldalt a paraszt és a fia. Meglátta ezt a menetet az őscsáklós s felkiáltott:

— Milyen szamár népség! Ott a szamár, s gyalogolnak mellette.

Elszégyselte magát a paraszt s felültette fiát a szamár hátára. Meglátta ezt az őscsáklyás és így sopánkodott:

—Micsoda szemtelen kölyök! Ül a szamár hátán, s engedi öreg édesapját gyalog baktatni.

Megrestellte magát a fiú, leszállt a szamárról, s felültette maga helyett az apját. Az őscsáklyás vérvörösen kiabálni kezdett:

—Micsoda szégyentelen önző apa! Kényelmesen szamaragol, s engedi ártatlan, gyenge gyermekét gyalog jární. A megzavarodott apa és fiú, rövid tanácskozás után, közösen felült a szamárra, de az őscsáklyás magából kikelten ordítózni kezdett:

—Aljas állatkínozók! Hát nem sajnáljátok azt a szegény szamarat?

A paraszt és a fia leszállott a szamárról, hátukra vették a jámbor állatot, s úgy vonultak tovább, csúfjára a világnak. De az őscsáklyás újból kitámadta őket:

—Ki látott ilyen dolgot? Ezek biztosan megbolondultak! Hátukon cipelik a szamarat a helyett, hogy ráülnének.

Nagyon elbúsult ezeken a beszédeken a paraszt és monda fiának:

— ördög győzi ezeknek kedvökre cselekedni! Ha ezt tesszük, nem jó, ha azt tesszük, az sem jó. Sem ekképen, sem akképen nem jó. Jere fiam, vessük a szamarat a vízbe, hogy végkép megmeneküljünk tőle.

És csakugyan bedobták a szamarat a folyó hullámaiba. Így végtére a szegény ember és fiacskája szamár nélkül és pénz nélkül tért haza.

A tudományos világ „Asinus vulgi” néven ismeri ezt az anekdotát. Irodalmunk *Heltai Gáspár* óta (1566) versben (*Péczeli József és Verseghy Ferenc*), prózában igen sokszor megforgatta. Talán nincs is könyvolvasó ember, aki valahol már nem találkozott volna vele. Egyik napilapunk politikai vezércikkéből (Új Magyarország, 1936. május 3.) írtuk ki szövegünket, hogy ezzel is szemléltessük, mennyire enyészhetetlen tárgya ma is a köztudatnak. Legegyszerűbb formáját annak példázására, hogy semmiképen sem lehet az emberek osztatlan tetszését megnyerni, egy *Ihn Said* nevezetű arab író jegyezte föl 1243 előtt. Már itt apa és fia a két szereplő, s megvan a négyféle alkalmazkodás a közvélemény felfogásához. Némelyek talán az Ezeregyéjszakából emlékezhetnek reá. Ez a két adat a tárgy keleti eredete mellett tanúskodik. Nyugatra a XIII. században került, s körülbelül egyidőben tűnik fel *Vitry* akkai püspök prédikációjában, *Petrarca* írásaiban és *Juan Manuel* kastíliai királyi herceg, spanyol hadvezér anekdotás példagyűjteményében (1328). Ettől kezdve gyakran szerepel a prédikációs irodalomban, majd a nyomtatott facetiá- és schwank-gyűjteményekben. *Hans Sachs* feldolgozása (1531) mellett *Lafontaine* tökéletes meséje tett legtöbbet európai népszerűsítése terén. *Hollar Wenceslaus* híres cseh rézmetsző 1620-ban hat elmés metszetben örökítette meg. (MA. 92. 1., 15. sz.)

60. CINKOTAI KÁNTOR

A CINKOTAIK templomukat akarták újra építeni. Az alapok kiásásakor egy olyan követ találtak, amelyből kitudt, hogy valamikor a cinkotai plébánia apátúrság volt és ennek megfelelő jövedelemmel bírt. A plébános nem annyira a maga jószántából, mint inkább mások unszolására eltökélte, hogy a királyi felséghez folyamodik és elavult jussainak helyreállításáért esedezik. Elment hát Budára Mátyás királyhoz, aki azt válaszolta neki, hogy kívánságát szívesen teljesíti, ha három kér-

dés megfejtésével bebizonyítja érdemes voltát az apátúri méltóságra. A kérdéseket a király azonnal feladta, s ezek a következők voltak: „Mit gondol a király? Hol kel fel a nap? Mennyit ér a király?” Egyszersmind a napot is meghatározta, amikor a felelettel a király előtt meg kell jelennie.

Elszomorodva tért haza Budáról a pap, mert a helyes feleleteken megakadt az esze, s elkerülhetetlennek látta megszégyenülését a király előtt.

A mester észrevette plébánosának tartós búslakodását, s addig faggatta, míg az okát megtudta. A szegény pap akkor is azt hajtogatta, hogy szégyen vár reá, a tudatlanság egész életére megbélyegzi.

A mindenkor jókedvű és elmés mester elmosolyodott, s így szólt a plébánoshoz:

— Ó, ha egyéb oka nincs a szomorúságra, ettől egészen nyugodtan alhatik. Megfelelek én a feltett kérdésekre a plébános úr helyett, csak a kitűzött napon reverendáját bocsássá rendelkezésemre. Azt is megígérem, hogy nekem ugyan az apátúrság nem kell, hanem tisztelendő uram számára igyekszem megnyerni ezt a méltóságot. A plébános öröme reá állott a mester kívánságára, s boldog volt, hogy emésztő gondját másnak engedhette. A kitűzött napon a mester papi ruhában Budára ment s a király elé járult. A király, szokása szerint, nagy leereszkedéssel fogadta, s azt kérdezte tőle, hogy készen vannak-e feleletei a feltett kérdésekre. — Feleleteim készek — így szólt —, de a próba dönti el, hogy megelégszik-e velük Felsőged.

— Lássuk hát, — mondta a király —, mire mehetünk egymással. Mi lesz a felelet az első kérdésre: mit gondolok én most?

— Felsőged bizonyosan azt gondolja — felelte a mester —, hogy a cinkotai plébánossal beszél, pedig csak Felsőged legkisebb szolgája, a cinkotai mester, teszi udvarlását.

Elcsodálkozott a király a váratlan feleleten, de meglepődésének nem adott kifejezést, hanem a második kérdést tudakozta tőle: hol kel fel a nap?

— Erre a fontos kérdésre, felsőges uram, — így szólt a mester —, leghelyesebbnek tartom azt felelni, hogy Felsőgednek Budán, nekem pedig Cinkotán kel fel.

— Ez is jó — felelt a király. — Még egy van hátra: mennyit érek én?

— Ez a legnehezebb kérdés — válaszolt a mester —, mégis megpróbálom a helyes feleletet. Én senkit a világon annyira nem becsülök, mint Felsőgedet. Isten után a legelsőnek tartom, s úgy tisztelem, mint annak képviselőjét. Minthogy pedig az Isten fia harminc ezüst pénzre becsültetett: úgy gondolom, hogy Felsőged megér huszonkilencet.

A király elmosolyodott ezeknek hallatára, megdicsérte a mestert, s annyira megszerette elmésségét, hogy az apátúrsággal megkínálta. De ő megköszönte ezt a kegyet, s azt kérte a királytól, hogy az apátúrság legyen csak a plébánosáé. A maga számára azért az egyért könyörgött, hogy Cinkotán a rendesnél nagyobb legyen az icce.

Azóta, amint mondják, mind e mai napig nagyobb az itt, mint minden más pestvármegyei helységben.

E közismert anekdotának a *Kis János-féle* elbeszélését (1806) választottuk ki. Egyrészt a legkorábbi magyar adatok közé tartozik, másrészt itt kapcsolódik bele először Mátyás király neve és a cinkotai kántor személye. *Mikszáth Kálmán* írja, hogy Ferenc József már 1846-ban tanult magyarul, ebből az évből fennmaradt egy dolgozata „Mátyás király vagy a cinkotai icce” címen. (Hasonmását közölte *Az Ujság* 1903. évi albuma.) Ez a kis adoma volt az első lépése hozzánk. Nem is tudott róla, mégis az lehetett. A cinkotai kántor, akivel minden magyar ember még az elemi iskolában ismeretséget kötött, a találós kérdések egyik különálló típusának világhírű képviselője, a legelterjedtebb és leggazdagabb változatcsoporttal dicsekvő népmesei alak. Eddig közel 600 változatát számlálták össze a különféle nyelveken. Legősibb szerkesztését az arab *Ibn-Abdelhakem* jegyezte föl a IX. században. Nyugaton 1340 körül tűnt fel az augsburgi *Derrer Konrád* latin elbeszélésében és az 1400-ban meghalt *Sacchetti* olasz novellájában. Ugyanebből az időből való a János királyról és Canterbury apátjáról szóló angol ballada, amelynek magyar fordítását *Szász Bélától* csak nemrég olvashattuk a Budapesti Szemlében (1937, 71 j. sz.). Az adatok rengetegéből még csak *Bürger* híres feldolgozására, a *Der Kaiser und der Abt* című költeményére utalunk. (MA. 103. 1., 33. sz.)

61. A NAGY TÖK ÉS A NÉGY ÖKÖR

RÁCKEVI városában, amely Csepel-szigeten fekszik, lakott Mátyás király idejében egy sokgyermekes szegény ember. Nyomorúságában az a gondolata támadt, hogy kegyes fejedelmének a jószívűségéhez folyamodik. Illetlennek vélte azonban üres kézzel jelenni meg a felség előtt. Mivel szegénységétől nagy ajándék nem telt, fogta

magát s a kicsiny kertjében termett úri-tökök közül kiválasztotta a legnagyobbikat, s háti tarisznyájába téve, Buda felé ballagott.

Megérkezése után csakhamar a király elé jutott s átadta egyszerű ajándékát. Kegyesen fogadta a király s egy oldalszobában helyezte el a tököt. Azután tudakozta tőle nevét, állapotját és lakóhelyét. A szegény ember megfelelt a kérdésekre s vallomást tett ügyefogyott sorsáról. A király átnyújtott neki valami útravalót azzal a biztatással, hogy csak menjen haza, nem fog róla elfelejtkezni.

A szegény ember otthon nagy örömmel beszélte el feleségének a király kegyességét s biztató ígétét. De nem maradt meg a szó az asszonyban, s legott elhíresztelte, hogy mi történt Budán az ő urával. Meghallotta ezt gazdag szomszédja is, s kifakadt belőle az irigység.

— Szegény szomszédom — így okoskodott — csak egy tököt vitt a királynak, mégis nagy kegyességben részesült. Hátha én valami derék ajándékkal kedveskedem, talán még elnyerem az örökös bíróságot Ráckevidben.

Nem soká késett elhatározásával. Kiválasztotta négy legszebb ökrét s elhajtotta Budára. A király őt is nagy leereszkedéssel fogadta, s kivallatta, hogy hová való és micsoda állapotú ember. Mindent őszintén elmondott, mert azt hitte, hogy gazdagságához képest fogja a fejedelem megajándékozni.

— Barátom — mondta a király —, igen örvendek, hogy neked mindened megvan, amit egy jó gazdánál fel lehet találni.

Azután bevezette az oldalszobába, ahol a tök állott. Megmutatta s azt kérdezte tőle, van-e neki olyan szép példánya? Nem tudta előre a kérdés célját, s azt felelte, hogy nincsen.

— Ezt a tököt — szólt a király — egy szegény ember hozta nekem éppen abból a helységből, ahová való vagy. Mondhatom, hogy örömet szerzett nekem ezzel a különben csekély ajándékkal, mert szeretetét bizonyította be vele személyem iránt. Mivel te semmiben sem szűkölködsz, mással meg nem mutathatom irántad jóindulatomat, mintha ezt a tököt neked ajándékozom. És hogy rosszul ne essék szomszédodnak, hogy én másnak adtam az ő ajándékát, elrendelem, hogy a te ökreid hajtassanak vissza és nevemben adassanak át annak a szegény embernek, aki nekem a nagy tökkel kedveskedett.

Meg kellett nyugodnia a gazdag embernek a király akaratában és szomorúan ballagott haza a nagy tökkel. Feleségében a bánat méreggel keveredett, s bosszúságában úgy hajította át a tököt a szegény ember udvarára, hogy apró darabokra mállott széjjel. A szegény ember süldője azonban jóízűen felhabzsolta a tökdarabokat, és így a gazdag háznép minden szándéka s akarata ellenére különös örömet szerzett nemcsak a szegénységben sínylődő szomszéd családnak, hanem még a malacának is.

Már egy 1792-i pataji népmese Mátyás király személyéhez kapcsolja, ennek alapján szerkesztettük meg fenti szövegünket. *Jókai* ezt írja „A régi jó táblabírák” (1876) egyik helyén: „Elutazott,

hajótörést szenvedett, egy macskával megmenekült, a macska megmentette a nagymogul birodalmát az egerektől, ezért a hős kapott akkora gyémántot, mint az öklöm.” Ezt a magában véve homályos részletet *Arlotto* firenzei plébános anekdotája világítja meg (XV. sz.). Elbeszélése szerint egy genuai kereskedő hajótörést szenvedett és egy olyan szigetre vetődött, ahol valósággal a patkányok uralkodtak. A sziget gazdag és hatalmas királya egyszer ebédre hívta meg, s elpanaszolta neki, hogy boldogságát teljesen tönkreteszik az utálatos állatok. Legközelebbi alkalommal a kereskedő, mikor megint hivatalos volt a királyhoz, kabátja ujjába egy macskát rejtve jelent meg. Amikor a patkányok előrohantak, kinyitotta kabátja ujját, s a macska rövid idő alatt a patkányokat részint elűzte, részint megölte. A kereskedő a hajóról még huszonkét macskát ajándékozott a királynak, aki minisztereinek javaslatára kétszázezer arannyal jutalmazta ezt a rá nézve megbecsülhetetlen jótéteményt. Genuában híre ment a kereskedő különös szerencséjének. Egy bizonyos ember, aki elsárgult az irigységtől, elhatározta, hogy a sziget bőkezű uralkodóját sokkal nagyobb és értékesebb ajándékokkal keresi fel. Egy hajórakomány drágaságot vitt a királynak ajándékba. A király minisztertanácsot tartott, hogy mivel jutalmazhatja ezt a nagy szívességet: az egyik többszázezer aranyat javasolt, a másik nagy kincseket tanácsolt, de a király egyiket és másikat is kevésnek találta. Végre úgy döntött, hogy a sok ajándékot legméltóbban csakis a mindennél értékesebb macskával viszonzhatja. Úgy is tett. A kereskedő vigasztalanul tért vissza Genuába.

A kapzsi ajándékozó felsülése régi keletű vonás. Első nyugati változata *Sacchetti* olasz novellájában (XIV. sz.) és a *Raparius* című középkori latin költeményben található meg. Egy VII. század közepéről való zsidó mese a keleti eredet mellett tesz tanúságot. Ebben egy öreg zsidóról azt olvassuk, hogy egy kosár fügét vitt ajándékba Hadrián császárnak. A császár jutalmul egy aranyozott széket adott neki, s kosarát színültig halmozta dénárokkal. Szomszédja megirigyelte a zsidó szerencséjét, s csakhamar egy kosár fügével jelent meg a palotában. A császár megparancsolta szolgálainak, hogy a fügeket dobálják a szemtelen ajándékozó arcába. *Erasmus Rotterdamus*, aki a *Raparius* alapján az első nyugati anekdotás formát szerkesztette meg, XI. Lajoshoz fűzte a történetet. A későbbi változatok — számuk áttekinthetetlen — vele füg-

gének össze. Ezt az alapformát *Marosvásárhelyi Gergely* jezsuita 1623-ban így adja elő: „Egy gallus nemes ember tizenegyedik Lajos királynak egy lovat ajándékoza, nagy ajándékot várván érte királyától, kinek király egy répát ada ajándékba.” Rokon vele az „Egyszer volt Budán kutyavásár”-változat, amely szintén az irigy gazdag kudarcát példázza. (MA. 171. 1., 1J4. sz.)

62. RUSTICUS IMPERANS

REKETTYE PÁL a Duna partján és a vásárcsarnokban segédkezett a ki- és berakodásnál. Két-három pengőcske napi keresetével azután beült a Darázsfészekbe, ahol addig nyelegette a borocskát, míg keze-lába lekókkadt s szempillája megnehezedett. A csapszék előtt volt a hálókamrája: néhány bokor és egy dúslombú kőrísa. Egy alkalommal kevésen múlt, hogy a bokor alól kilógó lábait el nem gázolta egy gépkocsi. Az úrnak jó ötlete támadt, beemeltette autójába, s egy félóra múlva egy dúsgazdag agglégény svábhelyi tornyos villájában volt a még mindig részeg, kábultan alvó Rekettye Pál. Csak a következő nap ébredt fel selyempaplanos ágyban. Inasok vették körül, szolgálták ki, öltöztették. Majd bevezették egy káprázatos terembe, ahol urak és hölgyek kedves ismerősként üdvözölték. Rekettye Pál egy pillanat alatt levedletté a szegénység patináját s konok elszántsággal dobta magát az érthetetlenül bonyolult helyzetbe. Gögös lett, mint egy fáraó. Élt az alkalommal s jócskán iddogált. Végre kupánütötte a pezsgő, elszédült, elaludt.

Másnap már javában ághegyen volt a nap, amikor a bokrok közül feleszmélt s megpillantotta az ismerős

kőrisfa lombjait, testén pedig a régi rongyokat. Elmosolyodott.

— Hejha, de kutyaszép álmom vót az iccaka... Kár, hogy csak álom vót... Nem is tudtam, hogy ennyi jószág, ennyi szépség van ezen a rusnya világon — sóhajtott, azután elindult a Dunapart felé mázsás terheket cipelni.

Mikszáth Kálmán a Nemzetes Uraimék (1884) egyik személyének hirtelen sorsváltozását ahhoz a szegény arab fakírhoz hasonlítja, akit álmában átöltöztetnek kalifának. *Káldi György* az aprószentek-napi első prédikációjában (1631) egy császárról beszél, aki egy holtreszeg embert az utcán felvétel, palotájába vitette, drága szép ágyba fektette és szolgákat rendelt melléje. Másnap reggel a magához tért paraszt szörnyen csodálkozott érthetetlen helyzetén, de csakhamar beleélte magát rendkívüli állapotába és királyi módon kezdett parancsolgatni. Amikor aztán túlságosan fejébe szállt az uraság, megrészegítették s kitéték oda, ahonnan felvették. A XVII. és XVIII. században irodalmunknak népszerű tárgya volt, az iskolák színpadjain még előadásra is került. Tartós és egészen magyarrá formálódott életének bizonyosságára vettük alapul *Somlay Károlynak* kivonatosa közölt novelláját (Budapesti Hírlap, 1930. 4. sz.)

Mikszáth Kálmán helyesen utal az arab fakírra: anekdotánk csakugyan keleti eredetű, sajátos vonásai is erre vallanak. Az Ezerégyéjszakában Hasszán juhászról olvassuk, hogy álomital élvezete után Harun al Rasid szerepébe ringatódzott bele. Az európai típus először a humanista *Vives Ludovicusnak*, a XVI. század legkiválóbb pedagógus írójának, egyik levelében jelentkezik, s a burundi hercegről szól. Nyugaton a mesterséges elaltatás helyébe a részegség indítéka lép s ez komikus szint ad a történetnek. Feldolgozta *Shakespeare* (1594), de leginkább a dán *Holberg* vígjátéka (1722) szerzett a tárgynak európai népszerűséget. Ennek a hőse egy Jakab nevű paraszt, aki álmában báró és hatalmas úr lesz, de igazán boldoggá felébredése, az a tudat teszi, hogy furcsa

állapota csak kínos álom volt. Shakespearétól és Holbergtől kapott kedvet a tárgy felelevenítésére *Hauptmann Gerhard* a szatirikus és filozófiai elemekkel átszőtt *Schluck und Jau* (1900) című darabjában. Ez a „rusticus imperans” néven is emlegetett tárgy legmodernebb terméke (MA. 194. 1., 202. sz.)

63. A HALÁL ELKERÜLHETETLEN

A KOCSIS öreg, vidám fickó volt, aki a Vargyas-erdőn keresztülhaladva, elmondta a vidék összes történeteit. Egy behorpadt sírhalmot mutatott, ahol egy postakocsis, Milik István, fekszik, kit a híres Patkó ütött le. Most megint egy ilyen sír következett, ez is egy ilyen postakocsisé. Ismeretlen haramia lőtte le a bakról.

— Mind itt vannak elpotyogtatva kocsis pajtásaim — tette hozzá nagy vigyorgással.

— Hát nem fél? — kérdezte a kocsin utazó asszonyság fázékonyan.

— Mit félnék? — felelte egykedvűen a kocsis. — Ha az ember mindig a kocsin van, a kocsin hal meg... Hát a tekintetes asszony nem fél az ágyba feküdni, mikor minden ismerőse az ágyban halt meg?

Így beszéli el *Mikszáth Kálmán* a halál elkerülhetetlenségének azt a népies argumentumát, amelynek legrégebb feljegyzése *Petrarcánál* olvasható. Később a *Hans Sachs* feldolgozása (1545) és *Abraham a S. Clara* elbeszélése (XVIII. sz.) emelkedik ki az adatok sorából. Anekdotás formájának az útját *Pauli Johannes* mélyítette ki (1522) Petrarca szövegének német fordításával. Később, s majd a legújabb időkben abban a változatlanú merevedett formában

találkozunk vele, hogy az egyik szereplő mindig hajós, a másik pedig polgár, paraszt, vagy a halál elkerülhetetlenségét filozófiai nyugalommal szemlélő bölc. (MA. 167. 1., 146. sz.)

64. CRUCIFIXUS VIVUS

A BEKÖLCEI atyafiak elküldték a bírót, meg a templombírót Egerbe Krisztust csináltatni. Villon, a bocsai határban, eszébe jut a templombírónak:

— Hej! Eőfelejteteőnk ám valamit.

— Mit, komám?

— Bíz azt, ho nnem kérdeztük meg otthun a többi embert, ho mminyeő Krisztust míveltessconk, haóttat-e vagy evelent?

— Igaz a, komám! De hát csak aszondom en a magam eszitő, míveltesséőnk ma mink evelent, osztég ha nem szeretyik otthun, hat majd agyonütyik.

E jóízű palóc adomát *Istvánffy Gyula* jegyezte le és közölte az *Ethnographia* 1912. évfolyamában. De már *Dugonics András* elbeszéli az 1820-ban megjelent példabeszédei között. Azután átkerült élclapjainkba, s ezek közül egyik-másik az udvarhelymegyei oláhfalviakra fogja az esetet. Természetesen sem a palócok, sem a derék oláhfalviak nem hibásak a dologban. Ez a tréfás mozzanat már *Lessingnél* előfordul, sőt *Pauli Johannes* elzászi barát 1522-ben egy ilyen című anekdotát ír le: „Die Bauren wolten einen lebendigen Gott haben.” Ugyanabban az időben (1520) az olasz *Morlini* novellájának egyező tárgyát a „De syndicis volentibus crucifixum vivum emere” címből is meg lehet állapítani. További keresgélésünkben *Poggio* állít meg a XV. század közepén: az ő facetiája a legrégebb emlék. Ez a magyar szöveg mozzanataival teljesen egybevág: nála is az atyafi élő Krisztust akar, „nam si eo modo suo populo non piaceret, se ilium e vestigio occisuros.” (Bp. Sz. 331. 1.)

65. SAJÁT AKASZTÓFA

A MULT század elején akasztófára ítétek egy gonosztevőt Kecskeméten. Csak az volt a baj, hogy a város nem rendelkezett akasztófával. Átküldték hát a közeli Kiskőrösre azzal a kéréssel, hogy adják kölcsön egypár napra az akasztófát. De a kiskőrösi tanács méltatlankodva utasította vissza a kérést ezzel a megjegyzéssel: — Nem adjuk kölcsön akasztófánkat, mert az magunknak és gyermekeinknek is szükséges.

Szintén népies ráfogás a Herkó Páter 1896. évfolyamából. A rokon német változatban úgy olvassuk, hogy a bopfingeniek (Württemberg) halálra ítétek egy gonosztevőt. Mivel nem volt akasztófájuk, a lancheimi tanácstól kérték kölcsön ezt az eszközt. A magisztrátus azonban kereken megtagadta kívánságuk teljesítését azzal a kitéréssel, hogy az akták szerint az ő akasztófájuk nekik, gyermekeiknek és unokáiknak van szánva. (Democritus, 60. 1.)

66. EMBERLÁNC

KUTAT ásatott Pilis községe a falun kívül a kint legelesző marhák számára.

Idegen atyafiak ásták, kik ölszámra szegődtek. Sokáig kellett ásni, míg vizet találtak. Végre célt értek, s most már nem volt egyéb hátra, mint a mérés s a fizetés. Egybegyűlt a kupaktanács kiokoskodni, hogy a kút mélységét miként mérjék meg. Sok okos szóbeszéd után

abban állapotok meg, hogy a közeli erdőből egy csatlót vágnak és a kútba bocsátják. Ha eléri vele a kút fenekét, meg van fejtve a titok. Csakhogy a csatló rövidnek bizonyult. Mit tegyenek hát most?

— Tudják mit, emberséges emberek — így szólt az egyik bölcs palóc —, kapaszkodják valaki a csatló végére, ismét egy másik ember ennek a lábába. így le-bocsátjuk őket s bizonyosan eléri a kút fenekét. Azután kihúzzuk, lefektetjük őket, végig szedjük rajtuk az ölet s minden rendben lesz.

— Helös — szólt az egész gyülekezet.

Erre Pesta, egy vékony, hosszú palóc, rögtön a csatló végére csipeszkedett, ennek a lábát pedig Gyuri ragadta meg, Jóska bácsi meg kétrét állt a kút fölött és szép lassacskán bocsátotta őket lefelé. De Jóska bácsi kezét igen meghúzta a nagy teher s a csatló csúszni kezdett kezében, miért is lekiáltott:

— Halljátok-e, Pesta meg Gyuri, megálljatok egy cseppet, míg megköpöm a markom.

A szavakat tett követte s a két legény lepotyogott.

Ez a népies ráfogások közé tartozó anekdota — egy régi élelappból (Mátyás Deák, 1873) írtuk ki, de vannak közvetlen népi feljegyzései is — arab és indiai forrásokig nyúlik vissza. Keleten és Nyugaton alig van olyan helye a világnak, ahová el nem jutott volna. Európában különösen a germán és a szláv nyelvterületeken van elterjedve. A németek ezzel az abderai cselekedettel már a XVI. században hol a wittershausenieket, hol pedig a sildaiakat tüntették ki, (MA. 117. 1., 58. sz.)

A torony füve

67. A TORONY FÜVE

A DOMONKOSIAKRÓL beszélnek, hogy mikor templomuk tornyán fű nőtt, kötelet kötöttek a falu tinájának a nyakára, s úgy húzták föl a toronyra, hogy lelelje. A döglött jószág már félúton volt, s ekkor azt mondta az egyik palóc a másíknak:

— Nézz szí, komé! hogy kevannya, mag a nyelvit is ötögetyi ja füre.

Ez az eredeti palóc anekdota — az Ethnographia 1912. évfolyamából — magyar változata annak a nemzetközi népies ráfogásnak, amely régtől fogva minden nép kedélyvilágában gyökeret vert. Nálunk a görgeiek, a kónyiak, a jászok, meg a rátótiak bölcseségét jellemzik vele. Még verses formája is van:

„Felhúzták a bikát torony tetejére,
Legelné le onnan a füvet kedvére.”

Annak idején egyik élclapunk (Herkó Páter, 1899. 6. sz.) illusztrált szöveggel Széli Kálmán miniszterelnök politikai módszérére alkalmazta. A németek a sildaiakat gúnyolják vele. Legrégibb változata (1597) úgy részletezi, hogy a város falán szép nagy fű nőtt, s a parasztok sajnálták, hogy kárba vesz, senki hasznát nem látja. Tanácsot tartottak és sokféleképen okoskodtak. Egyik azt javasolta, hogy le kell kaszálni, csakhogy senkinek nem volt bátorsága a magas falra felmászni. A másik azt tanácsolta, hogy nyállal le kell lövöldözni. Végül a bíró véleménye döntött: egy tehenet kell felhúzni, hogy legelje le. A bíró mindjárt rendelkezésre bocsátotta a maga állatját. Kötelet vetettek nyakába s a másik oldalon húzták. Elkezdett fulladozni a tehen, s mire felért, nyelve kilógott. A bíró biztatta az embereket: „Zieht noch einmal, zieht! Sie hat das Gras schon geschmeckt und die Zungen darnach ausgestreckt.” (MA. 211. 1., 231. sz.)

68. RÁTÓTI HALÁLOS ÍTÉLET

KORPONA városa pallosjogot eszközölt ki Bercsényi Miklóstól, de ravasz módon becsapta a kuruc sereget. Ez Rákóczi fejedelmet annyira fölháborította, hogy megtorlásul Krametz Mihály főbíró fejét követelte. A tanács meg is hozta a halálos ítéletet, de végrehajtása elől meghőkölt valamennyi illetékes.

— Hiszen pallosunk sincsen! — ellenvetek némelyek.

— De ha pallosunk volna is, hol vegyük hozzá a hóhért?

Végre is hosszá tanakodás után az lőn a megállapodás, hogy a vádlottat a tanács elé vezették. A bíró felolvasta előtte a halálos ítéletet és a markába nyomta:

— Itt a szentencia, Krametz Mihály uram! Ezzel menjen kegyelmed vagy Kassára, vagy Pozsonyba, aholott előmutatván a hóhérnak, ennek következtében törve' nyesen feje vétetik.

Elment-e Krametz Mihály magát lenyakaztatni valamerre, a krónika nem kutatja, csak annyit mond szűkszavúan, hogy a fejedelem értesülvén a nevetséges esetről, elvette vala Korpona városától a jus gladiit, mivel-hogy vele élni nem tudának.

Mikszáth Kálmán egyik elbeszélésének (A rehabilitált város) a kivonata. *Andrád Sámuel* anekdotája (1789) Aradra, vagy Dévára tanácsolja az elítéltet, ahol olyan olcsón köttetheti fel magát, hogy még két forintot meg is takaríthat. *Dugonics András* óta (1820) igen gyakran cigány-adoma alakjában jelentkezik. Egy egészen közelkorú anekdota (*Nagy Imre*: Hagada, 1924) egy dunántúli kisközség kupaktanácsára fogja rá, hogy hasonló határo-

zattal bocsátotta útnak a kommunistát, akit senki sem akart felakasztani. *Jókai* azt írja „A barátfalvi levitá”-ban (1897), hogy „a nürnbergi kódex szerint egy tolvajt sem szabad addig felakasztani, amíg el nincs fogva”. *Reviczky Gyula* ezt a változatot versbe foglalta. (A törvény betűje.) *1597-ből* azt olvassuk a sildaiakról, hogy sokallották a hóhértól követelt 10 tallért egy tolvaj felakasztásáért, inkább adtak egy tallért magának a tolvajnak, hogy akassza fel magát ott, ahol akarja. A bopfingeniek pedig, mivel nem volt akasztófájuk, pénzt adtak a delikvensnek s meghagyták neki, hogy menjen Nürnbergbe, ahol kényelmesen kivégeztetheti magát, mivel ott van hóhér is, meg akasztófa is. Mindezeknek a tréfáknak némi valóságos alapjuk is lehet. Nem régen olvastuk a magyar hírlapokban, hogy Csehországban a halálraítélteket nem lehetett kivégezni, mert a régi hóhér nyugalomba vonult, s újat még nem neveztek ki. Erre a *Vecer* nevű lap felháborodva sürgette az új hóhért, „mert már hetek óta hóhér nélkül állanak az elítéltek, ami bizony rájuk nézve kellemetlen dolog”. (MA. 191. 1., 195. sz.)

69. SALAMONI ÍTÉLET

PALÓCORSZÁGBAN a toronytetőről leesett egy ács a pajtása nyakába. Pajtása meghalt, ő életben maradt, de a rokonok pert indítottak ellene azon a címen, hogy ő volt a halál oka.

A bíróság sokáig nem tudott tisztába jönni, hogy bűnös-e az ács, és csakugyan ő ütötte-e agyon társát. Végre az lett a határozat, hogy a vádlók közül az egyik mászszon föl arra a helyre, ahonnan az ács leesett, s onnét ugorják az ács nyakába.

A vádlók azonban nem állottak kötélnek, így a vádlottat végül is fölmentették.

Ez a népies tréfa (Magyar Herkó Páter, 1901) a XVIII. század vége óta kering nálunk s több változatában palóc anekdotává honosuk. A XV. században *Giovanni Sercambi* latin novellája említi egy Landrea nevű emberről, hogy Lucca közelében a hídról a folyóba ugrott s egy bárkában ülő embert agyonütött. A bírói ítélet így szólt: Üljön Landrea a bárkába s a panaszosnak joga van a hídról ráugrani. Sercambi novellájának párja egy középkori angol költemény: ebben a panaszos hasonló sérelem miatt Salamon királyhoz fordul orvoslásért. Bölcs Salamon nem tud igazságot tenni, ezért udvari bolondjára, Markalfra, bizza az ügyet. Ez úgy ítélt, hogy a kártevő ugyanazon a helyen üljön csónakba, ahol az eset történt, s a halász valamelyik hozzátartozója ugorjék rá. *Naszreddin* görög változata szintén ismeri, *Mikszáth Kálmán* is feljegyezte, mulatságos hatása még napjainkban sem ért véget. (MA. 198. 1., 205. sz.)

70, RÁTÓTI ÉSZJÁRÁS

RÁTÓT lakóiról beszélnek, hogy kovácsuk egyszer rossz fát tett a tűzre, összedolgozott Sobriékkal, s e miatt a nemes vármegye egy kissé föl akarta akasztani. Nosza, fölkerelkedtek erre a rátótiak, megkötöztek két takácsot s bevitték az alispánhoz.

— Tekintetes alispán úr, a kovácsunkat már csak nem hagyjuk, mert annál az egynél nincs több. őt csak tessék hazaereszteni, de hogy a közigazságban hiányosság ne legyen, hoztunk helyette két takácsot, mert ebből még maradt otthon vagy tizenkettő. Ezért nem lesz kár.

Eötvös Károly anekdotája (Utazás a Balaton körül, 1901). Az utóbbi két évszázadban lejegyzett megszámlálhatatlan változata hol a székelyekhez, hol a rátótiakhoz, hol pedig a cigányokhoz és a zsidókhoz fűzi ezt az esetet. Mindenki valamilyen mesterember

feláldozásáról van szó. A XVI. század vége óta összeszedhető spanyol, latin és német szövegeiből arra lehet következtetni, hogy ez az ártatlan tréfálkozás minden nép kedélyvilágának közös tárgya. (MA. 115. 1., 55. sz.)

71. RÁTÓTI DEPUTÁCIÓ

MÁTYÁS király útja egyszer Rátóton vezetett keresztül, s a hintókerék eltörése miatt fél napig ott kellett maradnia. Mikor a bölcs kupaktanács megtudta, hogy a faluvégi kovácsnál Magyarország királya időzik, összeült s tanakodott az üdvözlés legmegfelelőbb módjáról.

— Valamelyik emberi faj kenyeret és sót visz a fejedelem elé — mondta a bíró —, de mi azt nem tehetjük, mert nálunk a lábasjósággal szoktak sót nyalatni. Valamit azonban vinnünk kell.

— Vigyünk jó friss diót, az elég van — szavazott a molnár.

— De szilvánk több van — felelte a bíró —, aztán meg olyan szilva terem itt Rátóton, hogy a budai palota környékén sincs különb.

— Az ám, szilvát viszünk! — helyeslé a tanács a bölcs javaslatot.

A bíróné asszony rögtön tányérokért futott, a kántorné asszonyság pedig ment szilvát szedni. Hat tányérral határozottatott vinni a királynak.

— Minthogy pedig — mondta a bíró — én már világlátott ember vagyok, s tudom, mi a tisztesség és a becsület, ügyeljetek reám, s tegyetek mindent úgy, ahogy én cselekszem.

Ezzel megindultak a királyhoz. Elöl ment a bíró, utána öt tanácsbeli, mindegyik egy-egy tányér szilvával. Bíró uram nagy izgatottságában azonban elfelejtette, hogy a kovács tiszta szobájába a küszöbről két lépcső vezet lefelé, nagyot lépett és Mátyás király előtt szilvástól együtt hasra vágódott. A többiek azon hitben, hogy bíró uram tisztességadásból terült el a földön, sorban hasra feküdtek s a szilvás tányért eldobták a markukból. Mátyás király nagyot nézett a különös deputációra, de nem bosszankodott. Láta, kikkel van dolga. Annál jobban haragudtak a király kísérei, az inasok. Ezek kapták a földön heverő szilvát és agyba-főbe dobálták vele a küldöttséget, úgyhogy azok ész nélkül rohantak vissza a faluházára. Amikor már lélekezethez jutottak, a kántor így szólt a szégyenkező bíróhoz:

— Kelmédnek mégis csak nagy esze van. Köszönjük alázatossággal a jó tanácsot, mert ha szilva helyett véletlenül diót viszünk, tisztára beverik a fejünket, s most véres koponyával jajgatnánk a vackunkon.

Ez a közelkorú Mátyás-anekdota (*Boros Vilmos*, 1895) Keletről származó Naszreddin-tréfa. *Naszreddin* egyszer három szilvaszemet visz a bejnek ajándékba. Útközben kettőt lenyel s egyet nyújt át Timurlenknek, aki, tekintet nélkül az ajándék minőségére és mennyiségére, még meg is ajándékozza a hodzsát figyelméért. Néhány nap múlva a huncut kópé újból ajándékozó hangulatba esik: most répára gondol, de egy ismerőse tanácsára mégis inkább fűgét visz. A bej azonban haragra gerjed a nyilvánvaló szemtelenkedés miatt s a fűgétet a hodzsza fejéhez hajigáltatja (akárcsak Hadrian császár, v. ö. 61. sz.). örül ennek a hodzsza. „Mit örvendezel anynyira?” — kérdi tőle a bej. — „Azon, hogyha répákat hoztam

volna, összezúzódott volna már a fejem” — válaszolta Naszreddin. Legrégibb nyugati feljegyzése a XV. század közepéről való *Cento novelle antiche* című olasz gyűjteményből került napvilágra s utána hosszú sora következik a különféle nyelveken kinevetett bárgyú viselkedésnek. (MA. no. 1., 45. sz.)

72. ÉLÉNK CSEVEGÉS

A RÉGI jó időkben, amikor még a vasútnak híre-hamva sem volt, Debrecenből is csak kocsin jártak Pestre. Buday uram nem győzött a vastagnyakú gazda csikáiban eléggé gyönyörködni. Hol egyiket, hol a másikat találta szebbnek. Amint a Kerepesi-úton kihajtanak, oda köppinti Buday a hetyke kocsisnak:

— Ejnye barátom, de pompás kis ló az a fakó... Mikor aztán Debrecen alá értek, meglegyinti Márton gazda az ostorát és csak úgy félvállról vágja vissza:

— De még ez a pej se kutya ám!

A Jókaitól szerkesztett 1854. évi Országos Nagy Naptárból vettük. Egy másik feljegyzés szerint (Ethn. 1902) az angol lord séta közben inasától ezt kérdi: „John, szereted a burgonyáit?” „Szeretem” — válaszolta. Egy esztendő múlva ugyanott sétáltak s a lord folytatta az abbahagyott beszélgetést: „Mivel?” „Vajjal” — felelte a kitűnően emlékező John. Egy XV. századi francia adat szerint Salamon király egy ízben megszólította Markalfot: „Mit szeretsz a világon legjobban?” „A kenyeret”, — mondta röviden Markalf. Tizenhárom hónap múlva újra találkoztak, s ekkor a király ezt kérdezte: „Milyent?” „Szárázat”, — felelte Markalf. Újabb négy hónap múlva ismét a király szeme elé került Markalf, s bölcs Salamon így folytatta a társalgást: „És miért?” „Mert rendben tartja gyomromat és jól táplál” — fejezte be az eszes

ember másfél év múltán a vontatott csevegést. A Fliegende Blätter anekdotája szerint (1868) két kedélyes szász ballag az úton. Megszólal az egyik: „Szépen fejlődik az árpa!” Három órai hallgatás után rábiccent a másik: „De a rozs is!” Se szeri, se száma a különféle nyelvű változatoknak. A legfrissebbek szívesen jellemzik vele az angol hidegvért és megfontoltságot. (MA. 147. 1., 109. sz.)

73, RÁTÓTI PECSÉTNYOMÓ

A RÁTÓTI bírót valami galiba miatt Pestre küldte az előjáróság, hogy megmentse a falu becsületét. A kiváló eszű férfiú ezt az alkalmat arra is felhasználta, hogy a helység számára pecsétnyomót készíttessen.

— Mit vések a pecsétnyomóra? — kérdezte a metsző.

— Hát engemet egészen — válaszolt a bölcs igazságszolgáltató.

— Igen, de így egészen nem lehet, mert nem fér rá — szörnyülködött a metsző.

— No, semmi — mondta a bíró —, térdig csak ráférek, a lábam alul le is lóghat.

Régi élclapból való (Tatár Péter, 1861). Egy másik változatban a pecsétnyomót készítő cigánytól azt kívánja a molnár, hogy legyen rajta a malom, nézzen ki az ablakon ő, felesége a majorságot etesse, két malomkerék forogjon, egy meg álljon (Üstökös, i860). A kedvelt anekdoták közé tartozik s ezek változatosan részletezik a pecsétnyomó tartalmát. A magyar anekdoták inkább az egyes foglalkozási ágakkal ingerkednek, míg a külföldiek népcsoportokkal, például a németek rendszerint a svábokkal gúnyolódnak. (Democritus, 159. 1., 157. sz.)

74. A SVÁB ÉS A SARKANTYÚ

LÓRA ült egy sváb, de sarkantyút nem kötött lábára, hanem kebelébe rejtette. Amikor lova rest léptekkel cammogott, ezekkel a szavakkal sarkalta gyorsabb iramra:

— Hej, ha tudnád, mi van kebelemben, bizonyosan serényebben mennél!

Andrád Sámuel anekdotája (1789). Csak pár nyoma van nálunk, *Poggio* facetiája a XV. században ugyanígy beszéli el egy velen-cei emberről, még csattanója is szószerint ugyanaz: „En scires quid in sinu haberem, mutares passus.” Arról is nevezetes, hogy két világhírű név: *Ariosto* az egyik« szatirájában és *Rousseau* az epigrammái közt feldolgozta. Nem Andrád fogta a svábokra, minden bárgyúság célpontjára: így kapta készen már a németektől, akiknél a svábok ugyanazt az együgyű szerepet szenvedik, mint nálunk a rátótiak. (MA. 101. 1., 30. sz.)

75. A KECSKE ÉS A KÁPOSZTA

— HOGY lehet átvinni a kecskét, a farkast és a káposztát a vízen egy olyan csónakban, amelyben a révész-szen kívül a három közül csak egy számára van hely?

A kecskét a káposztával, a farkast pedig a kecskével együtt hagyni nem lehet, mert akkor a kecske megeszi a káposztát s a farkas fölfalja a kecskét. Tehát mi-képen oldható meg ez a bonyolult kérdés?

— Legelőször átmegy a révész s magával viszi a kecskét, akkor ott marad a farkas és a káposzta. Azután átviszi a farkast, de visszahozza a kecskét; most itt-

hagyja a kecskét s átszállítja a káposztát; végül még egyszer visszajő s átviszi a kecskét.

Erdélyi János közmondás-gyűjteményében (1851) találtuk „a kecske is, a káposzta is megmaradjon” szokásmondás magyarázatául. *Jókai* ismerte és felhasználta „A Domokosok” című regényében (1883). Amikor Apor István útra akar kelni Ilka asszonnyal Perakopba, hogy Domokos Tamást kiválsa, Boldizsár bá'nak eszébe jut a mese a révészről, akinek egy folyón egy farkast, egy kecskét meg egy káposztát kellett átszállítania úgy, hogy egyszerre csak egyet vihet át lélekvesztőjén, nehogy azalatt a másik parton vagy a farkas megegye a kecskét, vagy a kecske a káposztát. Boldizsár bá' végre is megfejtette a rejtvényt: Ilka asszony otthon maradt s ő ment el Apor Istvánnal. E népies rejtvényt első ízben Nagy Károly római császár tudós barátja és angol származású tanítója, a VIII. században élt *Alcuinus* jegyezte le a feladat-gyűjteményében. *Calderon* spanyol drámaíró a XVII. században beillesztette egyik vígjátékába, akárcsak *Jókai* a regényébe. Sejthető, hogy Keleten szintén ismerik: itt az abesszíniai változat áll legközelebb az európaihoz. Nyugaton a német, francia, olasz, spanyol és dán nép körében gyűjtötték össze sok adatát. Az anekdota-változatok egy részében három feltékeny férfira és feleségükre alkalmazott tréfa lett belőle: ezeknek egy sötét éjszaka át kell kelniök egy folyón, de révész nélkül mindössze egy olyan szűk csónak áll rendelkezésükre, amelyben egyszerre csak két személy fér el. Kérdés: mint lehet elrendezni a kényes helyzetet, hogy az asszonyok férjük nélkül hátra ne maradjanak. A kecske és a káposzta esetéhez hasonló eljárással: 1. keresztülmegy két asszony; 2. az egyik visszajön és átviszi a harmadik asszonyt; 3. az egyik asszony visszahozza a csónakot, s most két férfi ül bele s átevez a túlsó parton várakozó feleségükhöz; 4. egyik férfi a feleségével visszamegy, feleségét a partra teszi, s helyette a harmadik férfit viszi át; most három férfi és egy asszony van a túlsó parton; 5. ez az egy asszony egyenként a másik kettőt átszállítja. (MA. 146. 1., 108. sz.)

76. CORIANDRUMMAG

A TISZTELETES úr elküldte szolgáját az apothékába, hogy hozzon neki coriandrum-magot, mert nagyon fáj a stomachusa és semmiképen sem consummálhat. A leány pedig ezt így adta elő:

— Tiszteli a tiszteletes úr a patikás urat, küldjön neki egy garas árú kalendárium-magot, mert nagyon fáj a domonkosa, semmiképen sem koszpitolhat.

Vas Gereben „A nemzet napszámosai” című regényéből (1857) jegyeztük ki. Érdekes pontossággal egyezik egy XVI. századi latin facetiával (1560), amely ezt a címet viseli: „Rusticus insumit kalendárium pro coriandro”, s azzal az 1560-ból való német adattal is, amelyben „ein bawer, der calender für coriander ass”. Hasonló népetimológias tréfák minden irodalom területéről garmadával gyűjthetők össze. (MA. Ij. 1., 116. sz.)

77. NAGYOTHALLÓK

RÉTHY Mihály telebeszélte a hiszékeny Sántha Tóni fejét, hogy Szigeti József a vakáció alatt tökéletesen meg-siketült. Persze, a vén gonosztevő ugyanezt hitette el Sántháról Szigetivel. Mikor aztán augusztus végén belép a színház udvarára Sántha, Szigeti megeresztli a maga rettenetes hangját s ráköszönti a „jó reggelt” a megdőbbszent Tónira.

— No, nem hiába siket szegény, úgy ordít, mintha mindenki siket volna — gondolta magában Sántha Tóni.

Azzal felelt neki a legmagasabb kappanhangon, hogy csak úgy zengett bele a Griff-kocsma oldala. Mikor aztán kigyöngyözött mind a kettőnek a homlokán a veríték a szívélyes társalgásban, közbeszólt Benkő:

— Melyiketek süket voltaképen?

— Én nem — mondja Sántha —, hanem a Józsi.

— Süket a vakapád, de nem én...

Már akkor Réthy valahol a Zrínyi körül járt, nem óhajtván a „két süketek” legkevésbé sem megtisztelő nyilatkozatait hallani.

Váradai Antal színészhistóriáiból (1922) írtuk ki. *Fáy András* emlékirataiban Erdődy Lajos bihari birtokosról olvassuk. De még régebbi emlékééről is tudunk. A meglehetősen goromba tréfákat űző Vida György tordai hadnagy, kinek a facetiáit a XVIII. század közepén *Olaszteleki Kolumbán János* szedte versbe, Teleki Mihály kancellárt és szállásadó gazdáját ülteti fel azzal, hogy kölcsönösen süketnek tartják egymást. Igen régi s másutt is nagyon gazdag körű tréfa. *Bandello* ageni püspök, aki Shakespeare-nek a Romeo és Júlia-tárgyat adta és Iréné történetét följegyezte, beszéli, el a XV. század elején élt III. Miklós ferrarai hercegről, hogy egyszer ezt mondta udvari mulattatójának, Gonnellának: „Feleségedet küldd fel a palotába a hercegnőhöz!” Gonnella szabadkozott, hogy felesége süket, nehezen lehet vele értekezni. Otthon pedig így szólt az asszonyhoz: „Menj, látogasd meg a hercegnőt, de ne feledd, hogy a herceg süket, s jó hangosan kiabálj, ha vele beszélsz.” Gonnella felesége és a herceg csakugyan olyan kiállhatatlan lármát csapott, hogy a hercegnő rimánkodva lépett közbe a csendesebb társalgás érdekében. „De hát Gonnella asszony süket — felelte a herceg — s kiabálnom kell, mert másképp egy szót sem ért meg.” „Süket bizony ön, nem én” — felelte az asszony és zúgolódva tért haza. Ugyanígy csapta be a bolondos Nithart a XIV. században Ottó osztrák herceget és feleségét, amint ez *Hans Sachs* és később *Grün Anastasius* osztrák író feldolgozásából (18J0) ismeretes. De ezzel még nincs kimerítve valamennyi elő-

fordulása: állítólag *Marót Kelemen* híres zoltárfordító I. Ferenc francia királlyal és *Taubmann Frigyes* wittenbergi egyetemi tanár II. Keresztély szász választófejedelemmel követte el ezt a tré-fát, amely, mint látható, világjártában mindig megtalálta a magához való híres személyeket. (MA. 169. 1., iji. sz.)

78. HÁROM BALGA

HOL volt, hol nem volt, volt Tótországban egy ember, s annak három fia.

— No, fiaim — szólt egyszer hozzájuk az öreg tót —, menjetek világot látni. Van egy ország, ahol a sármány is borban fürdik, ahol még az udvarsövény is kolbászból van fonva. De ha boldogulni akartok, mindenekelőtt nyelvét tanuljátok meg az országnak.

A három fiú örömmel hallgatta a csodás ország leírását s készek voltak azonnal útrakelni. Apjuk elkísérte őket a boldog ország határáig. Itt egy üres tarisznyát akasztott nyakukba, s a legöregebbnek az irányt megmutatva, fennhangon szólt:

— Ah! vigyis Magyarország — s ezzel, mintha a boldogság kulcsát kezökbe adta volna, elbúcsúzott tőlük. A három fiú ment, mendegélt Magyarország felé. Első dolguk volt apjuk intelme szerint magyarul megtanulni. Alig haladtak valamit, egy ember szólította meg őket: hova mennek? ők felelték: magyarul tanulni.

— Ne menjetek tovább fiaim — szólt az ember —, nálam három nap alatt célotokat érhetitek.

A három fiú beszegődött az ismeretlenhez, s harmadnapra az egyik szerencsésen megtanulta ezt a szót: „mi

hárman”; a másik: „egy sajtért”; a harmadik: „az az igazság”. Igen megörvendtek a sikernek, nem akartak tovább tanulni s útnak indultak. Mentek, mendegéltek, s egyszercsak egy meggyilkolt emberre bukkantak. Nézték, s a halottban megdöbbenve ismertek az imént elhagyott gazdájukra. Míg sopánkodtak fölötte, ott termett a csendbiztos s kérdőre vonta a három tót fiút:

— Ki gyilkolta meg?

— Mi hárman — felelte az, aki csak ezt tudta magyarul.

— Miért? — kérdezte őket tovább.

— Egy sajtért, — felelte a második.

— Ha így van — dörgött a csendbiztos —, kötözzétek meg őket!

Mire rámondta a harmadik:

— Ez az igazság!

A fiúkat elhurcolták, s abban a pillanatban a halott fölugrott, megrázkódott, visszanyerte tulajdonképeni alakját. Egy füles, farkas, füstös ördög kacagott a fiúk után, hogy ostobaságukat ilyen kelepçébe csalhatta.

Erdélyi János népmese-gyűjteményéből való (1847). Az idegen ország nyelvét nem ismerő három balga történetének az őshazája India. A népmesevizsgálat eddig flamand, fríz, svéd, skót, francia, olasz, portugál, orosz és finn változatát derítette ki. Legrégibb írásos emléke az 1418-ban meghalt *Bromyard János* angol dominikánusnak az egész középkori példairodalmat összefoglaló *Summa Praedicatorum* című gyűjteményében maradt fenn. Itt a hasonló három felelet így hangzik: 1. Nos três ”Wallenses. 2. Propter denarium in bursa. 3. Justura est. (MA. 136. 1., 88. sz.)

79. OBSITOSFÜLLENTÉS

MIKOR a huszár hazajött Talijányországból, elmesélte, hogy ott olyan nagy káposzta terem, amely alatt az egész ármádia meleg időben hús árnyékot talált, és akkora méhet látott, mint egy ló.

— Hát a kaptár mekkora volt? — kérdezték tőle.

— Hát csak akkora, mint nálunk — felelte a huszár.

— Hát akkor hogy ment be a méhecske? — kérdezték tovább.

A huszár nem jött zavarba s kitért a felelet elől:

— Akkor már eljöttem.

— Ez semmi — mondta a másik. — Mikor mi Pojákországban vótunk, olyan nagy üstöt láttam csinálni, hogy mikor a kovácsok az egyik feliben kalapáltak, nem hallották a kalapálást azok, kik a másik feliben dolgoztak az üstnek.

— Hát mit csináltak azzal a nagy üsttel? — kérdezte a Talijányországban járt huszár.

— Mit? Hát a te káposztádat főzték meg benne — volt a válasz.

Az emberek hiszékenységét, tudatlanságát vagy elnézését kihasználó szándékos füllenőnek az ősrégi típusa a nagyotmondásaival és minden valószínűségnek fittyet hányó túlzásaival a költészetnek is sok indítékot juttatott. Ez a típus minden időben annyira általános volt, hogy vonásai rendszerint valamely közismert személyhez és névhez ragadtak. Valaha leleményes Odysseusnak hívták, majd hengegő miles gloriosus lett belőle, az újabb időben pedig Münchhausen meg Tarasconi Tartarin a neve. Nálunk az obsitosban, Hány Jánosban, testesült meg az ártatlan hazugság, a mendacia explosissima. A kiváltképen népies eredetű lódítás

minden időben, meddig csak az emlékezet visszatekinthet, és a világ minden népénél a mulatságnak kedves tárgya volt. Ez a káposztáról és az üstről szóló, a szegedi nép körében lejegyzett hazugság az irodalomban közel félezeréves múltra tekint vissza. Pontosan egyező változatát olvassuk a horvát *Naszreddinben*, ahol két deák ezzel a füllentessél akarja még a hodsát is túlszárnyalni, s megvan az olasz *Domenichi Lodovico* facetiáinak abban a részében (1548), amely egy 1479-i forrásra hivatkozik. Ettől az időtől kezdve latin, német, angol és spanyol egyező szövegek állíthatók vele párhuzamba. Hozzánk 1782-ben jutott el s mindjárt obsitos hazugságként jelentkezett. (Democritus, 47. 1.)

80. A SZÉKELY POFÁJA

ERDŐLT a székely ember a fiával. Tél volt és nagy hideg. Az öregnek erősen fázott a keze az egyágú kesztyűben. Fogta hát magát, lehúzta a kesztyűt s elkezdte fújni a kezét.

— Mit csinál kend, apó? — kérdezte a fia.

— Fújom a kezemet, hogy melegedjék — felelt az öreg.

— No jó, hát csak fújja!

Nyáron ismét kiment az öreg a fiával aratni. Anyjuk kását vitt nekik frustukra. A kása meleg volt. Az öreg elkezdte fújni.

— Mit csinál kend, apó? — kérdezte ismét a fiú.

— Fújom fiam a kását, hadd hűljön- — felelt az öreg.

— Ej, apó — vágott vissza a fiú —, hogy a Jeédus pusztíccsa el azt a kied pofáját, ha az eccer hideget fű, máccor pedig meleget!

Vas Gereben is azt mondja az „Egy alispán” című regényében (1858), hogy a cigánynak a szája, ha akarja, meleget, ha akarja, hideget fúj. Ezen az eredetinek látszó, jóízű s nálunk közönségesen székely vagy cigány adomának tartott tréfán az ókor óta mulat az emberiség. Kr. e. a VI. században *Aesopus* 126. meséjében ugyanilyen beszélgetést folytat az ember és a szatír. *Avianus* római meseköltő a Kr. u. IV. században megismétli. Olvassuk *Erasmus*-t (1500), újra írta *Lafontaine*, feldolgozta *Voltaire* is. Irodalmunk 1536 óta ismeri és emlegeti: nem csoda, hogy e hosszú idő alatt egészen a magáévá formálta. (MA. 151. 1., 117. sz.)

81. ÁLLATVÉDELEM

A VÁMOSI ember lóháton búzát vitt a veszprémi malomba. Egyszer mit gondolt, mit nem, vállára vette a zsák búzát s úgy nyargalt tovább. Kérdezte a szembejövő atyafi:

— Hát kelmed megbolondult, hogy lóháton is maga viszi a búzát?

— Hát megsajnáltam szegény lovatam — felelt a kérdezett —, hiszen elég, ha engemet cipel.

A vásárról hazatérő *Naszreddin*, hogy szamarán könnyítsen, szintén hátára veszi zsákját, s a csodálkozó embereknek így szól: „Azért teszem ezt, hogy meg ne terheljem a szegény állatot.” Hasonló esetet beszél el *Poggio* (XV. sz.) egy parasztról, aki a szamar hátán ülve ugyancsak kíméletből vállára emeli az ekét s így vigasztalja szamarát: „Nun recte ambulare potes. Non enim tu, sed ego aratrum fero.” Legrégibb emlékét a kutatás egy XII. századból származó latin versben fedezte föl. Ez az angol Norfolk lakóira fogja az állatvédelemnek e keleti kedélyre valló bölcsességét. Felkutatott adataink szerint nálunk *Vas Gereben* adomái között (1856) tűnik fel először. (MA. 89. 1., 6. sz.)

82. FORRÓ LEVES

EGYÜTT ebédelt két diák. Amint a levest föltették, az egyik mohón bevett egy kanállal, de a forró lé úgy összeégette száját, hogy könnyei kicsordultak.

— Hát te miért sírsz? — kérde a másik bámulva.

— Hát, kedves pajtás, az jutott eszembe, hogy édesapámat ma esztendeje ebben az órában temették. Erre a másik, semmi rosszat nem gyanítva, szintén behörpintett egy kanál forró levest, mire az ő könnyei is rögtön megeredtek.

— Hát te meg miért sírsz? — kérdezte vigyorogva az első.

— Hát biz' én azért sírok, kedves pajtás, hogy mikor az édesapádat temették, téged is miért nem akasztottak föl.

Vajda János anekdotája (1876). Több mint 25 magyar változatát ismerjük *Andrád Sámuel*től kezdve (1789) a szegedi népies följegyzésekig (1914) és a Képes Krónikáig (1931). Az utóbbi úgy adja elő, hogy két indián törzsfő hasonlóképen járja meg a soha nem ízlelt mustárral Hoover amerikai elnök hivatalos ebédjén a Fehér Házban. Nemcsak mi ismerjük, világszerte el van terjedve. Azt olvassuk *Naszreddin* feleségéről, hogy boszszúságból forró levest tesz az asztalra, de megfeledkezik róla, s úgy megégeti a torkát, hogy könnye is megered. „Eszembe jutott, hogy mennyire szerette apám a levest, azért könnyezek”, — felelte Naszreddin éreklődésére. Azután a hodzsa égeti meg a torkát és fakad sírásra. „Mi lelt?” — kérdi a felesége. „Azért sírok — szolt a hodzsa —, hogy apád, anyád meghalt, te pedig életben maradtál.” Legrégibb irodalmi följegyzése *Luigi Pulcinak*, Medici Lőrinc udvari költőjének, *Morgante* című 28 énekes komikus eposzában olvasható 1482-ben. A következő évben egy másik olasz író,

Sabadino degli Arienti, foglalta novellába, az 1388. évi bolognai pestis idejére helyezve egy kolostor apátjáról és két szerzeteséről elbeszélte cselekményét. Utánuk napjainkig minden nyelven az adatok megszámlálhatatlan sora következik, (MA. 125. 1., 71. sz.)

83. A SZÉL EREJE

A PLÉBÁNOS úr gyönyörű kertjében többek között répát is termelt. Veteményeit a tolakodóktól úgy biztosította, hogy egy hatalmas komondort tartott. A házőrző eb véletlenül a „Cigány” névre hallgatott.

Egy alkalommal a faluvégi cigány, zsákkal a hátán, belopódzott a kertbe. A plébános ugyanakkor a tornácra szólította kutyáját:

— Cigány!

— Itt vagyok, kezseit csókolom. — szólt odasompolgva a cigány.

— Mit látok? Hát te mi a manót keresel itt?

— Kenyergem alásan, a nagy sélvés bedobott a tistelendő úr kertjébe.

— Hát a répa a kezekben?

— Hát instálom, megfogócskodtam egy répába, de Isten tudja, kicsúszott a földből.

— Ej, ej! Hát a zsák mit vétett?

— A zsák, instálom. Hogy azs erdeg pustította volna el a zsákot, erre má nem is gondoltam.

Valamennyi magyar változatnak — az utóbbi évtizedekből való csupa fiatal adat — cigány a szereplője. Minden jel keleti eredetére vall. *Naszreddin* szintén azzal mentegetőzik, hogy a szél

A forró leves

sodorta a kertbe. A kertésznek arra a kérdésére pedig, hogy ki tépte ki a répát a földből, azt mondja: „Ha a szél olyan erős volt, hogy engem ide belökhetett, akkor volt ereje ahhoz is, hogy a veteményt a földből kirángassa.” „És hogy jutott a zsá-kodba?” „Na, látod — válaszolt a hodzsa —, ez igazán csodálatos dolog. Magam is éppen ezen gondolkoztam, amikor ide toppantál.” Már Naszreddin előtt olvasható az 1370-ben meghalt perzsa *Ubeid Zakani* szívderítő írásaiban. (Naszreddin, 8. 1., 3. sz.)

84. A JÓ FIÚ

EGY palócot azzal a hírrel vertek föl éjtszakai álmából, hogy anyja meghalt. Nyugodtan másik oldalára fordult a jámbor és így szólt:

— Ó, Istenem! Mely igen szomorú leszek én reggel, ha fölbredek!

Ezt a Kulcsár István-féle Hasznos Mulatságokban (1821) talált anekdotát *Nagy Ignác* is említi 1845-ben s ugyanígy beszéli el *Naszreddin* horvát változata. (Naszreddin, 21. 1., 20. sz.)

85. HALLEVES

ELFÁRADT a cigány, s leült pihenni a Tisza partjára. Majd nekihasalt a folyó vizének, hogy szomját eloltsa. Kérdezte a juhász, ki nem messze legeltette nyáját a part buja pázsitján:

— Mit csinálsz, more?

— Hát, hallevessel táplálkozom.

— Bolond vagy te more, hát hol a hal?

— Hol-e? Hát csak itt van ni, itt uskál azs orrom elitt.

Naszreddin egyszer úszkáló kacsákat vett észre a tó vizében. Egy darab kenyérrel a kezében leült a partra s a vízbe mártogatva majszolta. „Mit eszel?” — kérdezte tőle egy ember. „Kacsa-levest” — válaszolta *Naszreddin*. Nálunk cigányadoma lett belőle, változatait csak az utolsó félszázadból ismerjük. (*Naszreddin*, 9. L, 4. sz.)

86. NEM ISMER MAGÁRA

A HORTOBÁGYI csárdába a nagy zivatar elől betért egy kolduló kapucinus barát, egy hadházi parasztember és egy borbély. Az idő nem bocsátotta őket tovább, megháltak a csárdában. Este jól felöntöttek a garatra, közülök még legjózanabb maradt a borbély. Minthogy a csárdában sok szegénylegény szokott megfordulni, a borbély pedig még ijesztgette is a barátot és a parasztembert, elhatározták, hogy éjtszaka fölváltva strázsálni fognak. Megállapodtak, hogy éjfél előtt a borbély, éjfél után a paraszt marad fenn. A barát annyira részeg lett, hogy hasznát venni nem lehetett.

Egy idő múlva a paraszt is lefeküdt s a bor gőzétől mély álomba merült. Alvása közben a pajkos borbély a hadházi paraszt bajuszát tövig levágta s fején koszorút nyírt. Észre sem vette az áldozat, oly mélyen aludt. Éjfél után felköltötte a borbély a parasztot. Nagy mámorosan föltápáskodott, elővette pipáját, s ügyetlenül

megtömködté. Valamiképen rágyújtott, majd véletlenül a fal tükröre pislantott, s megrökönyödvé kiáltott fel: — Aujnye, az áldóját annak a borbély apádnak! Hiszen azt mondtad, hogy én strázsálok éjjél után, mégis a részeg barátot költötted föl helyettem!

A borbélynak, aki az atyafi pénzét is elemelte, ekkor már hült helye volt. A hadházi ember visszatért tanyájára, de nem mert hazamenni, míg bajsza, haja annyira-amennyire ki nem nőtt.

Huszonöt ismert magyar változata közül az Urambátyám anekdotáját (1894) választottuk ki, mert ennek legmagyarabb a megjelenése. A mögötte húzódó óriási vándorútnak csak néhány mozzanatára térünk ki. *Naszreddinnél* is előforduló tréfa. Egyszer egy öreg dervis, akinél az éjszakát töltötte, alvás közben levágta a hodzsa haját és szakállát. Amikor hajnalhasadtával Naszreddin tovább ment, s útközben szomját csillapítva, a víz tükrében meglátta magát, csodálkozva kiáltott fel: „No, ezek a csirkefogók kicseréltek s ott felejtettek az ágyban.” Még közelebb áll anekdotánkhoz *Hierokles* görög költőnek jó másfélezer évvel idősebb tréfája (Kr. u. III. sz.). Ennek hasonlóképen három szereplője van: a kopasz, a borbély és a tökfilkó, akik együtt utaztak és együtt háltak meg. Megegyeztek, hogy éjszaka fölváltva őrzik jószágukat. A borbély kezdette, s időtöltésből leborotválta a tökfilkó haját. Mikor erre került a sor, s nagyálmosan föltápászkodva megsimogatta fejét, felkiáltott: „No, nézd csak azt a kópét, helyettem a kopaszt költötte fel.” Ősidők óta kedvelt és elterjedt mozzanat, hogy ruhája kicserélése, szakálla lenyírása vagy más hasonló külső ok miatt valaki nem ismer magára. A VIII. században *Al-Farazdak* perzsa költő, a XIV. században a már többször említett olasz *Sercambi* beszél el hasonló történeteket. Népies nyomai az európai meseirodalomban sok helyen megtalálhatók. Hajlékonyságára jellemző, hogy még napjainkban is új változatokat hajt. Egy nemrég közölt (1912) szegedi anekdota azt mondja, hogy egy utazó kényszerűségből egy négerrel került

össze egy szállodai szobában. Éjjel a néger korommal befekettette az utazót, aki reggel a tükörbe pillantva, félálmosan morgogta: „Ez a szamár londiner fölkelte a négert s engem hagy aludni.” (MA. 174. 1., 157. sz.)

87. FÉLLÁBÚ LIBÁK

Az EGYSZERI falusi pap cigányinasa, míg a konyhából az ebédlőbe vitte a sültet, bicskájával lemetszette a liba egyik combját és zsebre rakta.

—Hová lett a másik lába, more? — kérdezte a pap.

—A másik? Hátsen ott van, tistelendő uram.

—Igen, az egyik, de én a másikat kérdem.

—No, hát mondtam már, hogy a másik az.

—Nézd csak, te bolond, ott az udvaron valamennyi lúdnak két lába van — mondta a pap, s kimutatott az ablakon, ahol egy csapat lúd álldogált, a téli idő miatt egyik lábukat tollazatuk közé föl húzva.

—No, látja, tistelendő uram, hogy azsoknak is csak egy van.

—Igen ám, more, mert az egyiket eltakarták. De röptesd föl csak őket, majd meglátod, hogy mindegyiknek kettő lesz.

—No, hát röptesse föl, tistelendő uram, ázst is, s meglátja, hogy ennek is kettő les! — felelt a cigány a sült libára mutatva.

Vajda János anekdotája (1876), nálunk közismert cigányadoma. Keleten *Naszreddin* tréfája, nyugaton *Boccaccio* egyik novellája az alapformája. Hasonlóképen tréfálozik *Naszreddin Timurlenk-*

kel, aki erre megparancsolja földobosának, hogy néhányszor üssön a dobjára. A dobszóra a libák megriadnak s rögtön két lábára állanak. „No, látod?” — mondja a kán. „Ha terajta dobolnának, négy lábúvá válnál te is”, — felelte a hodzsa. *Boccaccio* novellájában és *Hans Sachs* schwankjában (154?) szakács, *Pauli Johannes* elbeszélésében (1522) szerzetes szerepel. Külföldön és nálunk is a nép Krisztusról és Szent Péterről meséli. Az ide tartozó magyar változat címe: „Jézus Krisztus, Szent Péter és a sült lúd.” (MA. 121. 1., 65. sz.)

88. HOL A MACSKA?

VENDÉGSÉGET adott a tisztelendő úr s öt fontra utalt ki pénzt a szakácsnének. A konyha élelmes kormányzója azonban szerette volna, ha kétszer kapja meg a hús árát. Nagy ijedten rontott be a tisztelendő úrhoz:

— Mind megette a macska a húst!

— Mind az öt fontot? Hallatlan dolog, hogy egy macska öt font húst megegyék, hisz ez egy farkasnak is sok volna. Hol van az a fenevad? Meg kell fogni! Hol egy mérték?

A bűnvádlott állatot elfogták, megkötözték s rátették egy mérlegre. Majd mindjár kisül, hogy ő volt-e a tolvaj. Hát éppen öt fontot nyomott.

— No — mondta a tisztelendő úr —, az öt font hús, melyet a macska állítólag megevett, itt van! De akkor hol a macska?

Naszreddin világszerte ismert, ma is sokszor idézett tréfája. Az arab változat úgy beszéli el, hogy a hodzsa három font húst vásárolt s azt mondta feleségének: „Süsd meg egy részét!” Az asz-

szony megsütötte és szeretőjével az egészet elfogyasztotta, majd pedig Naszreddin előtt így mentegetődzött: „Míg a konyhában foglalatostkodtam, a macska az egész húst megette.” Naszreddin erre mérlegre tette a vádlottat, s mivel a macska éppen három fontot nyomott, ráförmedt feleségére: „Ha ez a macska, hol van a hús? Ha pedig ez a hús, akkor hol van a macska?” (MA. 139. 1., 95. sz.)

89. BIMBÓ

ELHITETTÉK a pusztai atyafival, hogy a Bimbó borjúból, „akit” egy városi embernek adott el, ügyvéd lett. Egyszer aztán valami ügyes-bajos dolga akadt, elindult hát a városba ügyvédet keresni. Egy ház kapuján kis táblára ez volt írva: Tulok Pongrác ügyvéd. Alig hitt szemének.

— Aunnye! Hát mégis csak kinevelődött a Bimbó, no mán bíz' csak ené maradok — morfondírozott magában.

Benyit az irodába, alig győzi a Bimbót bámulni.

— No, hát kend mit bámul? — kérdezte az ügyvéd. Az atyafi megszólalt:

— Bimbó, nem ismersz?

— Megbolondult kend? — ripakodott rá az ügyvéd.

— Bocikám, ne, ne, — morog a megrökönyödött gánya, s egyszer csak azon veszi magát észre, hogy az ajtón kívül került. Magához térve bámulatából, csak ennyit mondott:

— Ejnye, ütne meg a ménkű! Hát még most is megvan az öklelő természeted!

A Herkó Páter című előlapunknak ez az anekdotája (1898) szintén *Naszreddinhez* vezet. Gonosz kópék egyszer elhitették Naszreddinnel, hogy elveszett számára kádi lett. „Azon egy cseppet sem csodálkozom — felelte a hodzsza —, mert valahányszor hozzászóltam, mindig hegyezte a fülét.” Anekdotánk még közelebb áll a tuniszi változathoz. Ez úgy adja elő, hogy a hodzsza föl is keresi hivatalában a kádit, kedvesen szólítgatja s abrakkal kínálgatja. A kádi bolondnak gondolja a hodzsát és száz botot vágat rá. Nyugaton is széltében ismert. (MA. 173. 1., 15J. sz.)

90. BAROMÉLET

EGY jeles tudósunk, általánosan nagyrabecsült ember, egyszer nagyobb távolságra kocsin utazott. Fuvarosa eredeti típus volt, amilyennel még most is találkozhatni Magyarországon.

Útközben egyszer megálltak itatni egy állás mellett, s tudósunk egypár garast nyújtott a kocsisnak, hogy adasson magának a kocsmában egy icce bort. A kocsis, mint tisztességtudó ember, nem nyúlt a borhoz, hanem előbb megkínálta vele urát.

— Köszönöm, atyafi — válaszolt ez —, nem iszom.

— Nem iszik? — álmétkodott a jámbor ember. — Már hogyne innék, innya csak kell! Vagy valami baja van az úrnak?

— Nincs nekem semmi, jó ember, de nem veszi be a természetem.

— Hát sohasem iszik?

— Nem én, soha.

A kocsis végignézte emberét, de nem szólt egy szót sem, csak fejét csóválgatta, gyanúsán vissza-visszatekint-

getve az első ülésből arra a furcsa emberre, aki sohasem iszik bort.

Már jó darabig mentek, amikor a kocsis előhúzta a hólyagzacskót s pipára töltött. Azután visszafordult:

— No, hát gyújtson rá az ur ebből a dohányból, nincs ám ez megfínyáncolva.

— Köszönöm, nem gyújtok rá, nem szoktam dohányozni.

De ezt már nem tűrhette az atyafi, hanem haragos ráncokba szedte szemöldökét, s visszafelelt félvállról:

— Se nem iszik, se nem dohányozik? Ugyan, hogy tudott felnövekedni ilyen barom módra?

Jókai Mór anekdotája a „Jocus és Momus” című gyűjteményében (1888) „A pénz betegségei” című novellájának (1883) egyik szereplője, nyilván erre az anekdotára célozva, így kiált fel: „Per deos immortales! Se nem iszik, se nem pipázik, se nem kártyázik! Hát hogy tudtál felnőni ilyen barom módra!” Valahol olvastuk egy olyan változatát, amely Arany János nevéhez volt tapadva. Eredetét nem ismerjük, csak éppen sejtjük, hogy Keletről származik. Egyszer egy paraszt azzal a kérelemmel fordult *Naszreddinhez*, hogy prédikációja után hirdesse ki elveszett szamarát, és szólítsa föl a népet, hogy jogos tulajdonát a becsületes megtaláló származtassa vissza. A hodzsa az ima befejezése után így szólt: „Muzulmánok, ha van köztetek olyan, aki kávé, bort soha nem ivott, soha nem kártyázott, nővel nem volt dolga és vidám társaságba soha nem járt, álljon elő, hadd lássam!” A muzulmánok összetekintettek s mozdulatlanul maradtak. Mindenki azt gondolta, hogy a hodzsának nem lesz szerencséje ilyen ritka teremtményt látni, s íme egyszer csak előlép valaki és így szól: „Soha életemben bort, kávé, nem ittam, nem kártyáztam, nőhöz közöm nem volt, a társaságot nem ismerem.” Erre megfordult Naszreddin és így kiáltott: „Hol van az az ember, ki a szamarát elvesz-

tette? Nézd csak, vidd ezt magaddal, mert ennél nagyobb számarat a földkerekségen nem találsz.”

91. CIGÁNY/SZÁMADÁS

EGY úr a piacon nyolc gyönyörű kövér libát vett, s rábízta egy cigányra, hogy hajtsa haza udvarába. De a more útközben elsikkasztott egyet, s amikor kérdőre vonták, mennyre-földre esküdözött, hogy megvan mind a nyolc.

— Tehát olvasd meg — mondta az úr.

A cigány olvassa: egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc.

— Hol van a nyolcadik?

— Itt van la — s egyre rámutatott.

— Hát a hetedik?

— Az meg itt van, ni — s így mutogatta sorba mindeniket. Nem lehetett rajta kifogni, s szemtelen pislogással egyre hajtogatta:

— Megvan ezs, uram, mind.

— Én nem látom, hogy megvolna.

— De bizs én meg látom.

Az udvaron éppen csépeltek. Az úr előhívott nyolc cséplőt, hogy mindenik fogjon egy-egy libát. A nyolcadik természetesen nem foghatott.

— Na cigány, látod, hogy nincs nyolc liba, mert ennek az embernek nem jutott.

— Hát hagyja el a sent lilék az ügyetlenjét, miért nem fogott addig, amíg volt...

Nehéz talány

Magyarul először *Jókai Mór* jegyezte föl (1856) s azóta cigányadomaként jár szájról szájra. Keleten *Naszreddin-tréfa*.. Nála tíz libáról van szó. A hasonló vizsgálat végén a hodzsza így szól: „Hát barátom, te is megragadhattál volna egyet, amíg volt belőle.” (Naszreddin, 17. L, 14. sz.)

92. NEHÉZ TALÁNY

HALLOTTA a csíki székely, hogy a háromszéki nép mennyire felvilágosodott, éles eszű. Átjött Csíkból próbát tenni. Három retket dugott tarisznyájába, s ahogy elérte az első háromszéki falut, szóba állt az első székelylyel.

— Jónapot, atyámfia — szólt —, mindég hallottam, hogy magik, háromszékiek nagy ésszel bírnak. Hát elgyüttem próbát tenni. Találja ki kend, hány retek van a tarisznyámban. Ha eltalálja, mind a hármat kendnek adom.

A háromszéki ember mosolygott, végigdörzsölte orrát s nagy gondolkozva azt felelte:

— Hány retek? Három.

A csíki székely nagyot bámult a feleletre, s hazamenve Csíkba, így jellemezte a háromszékieket:

— No, hát én mondom, hogy nagy eszük van!

Vas Gereben óta (1856) következnek egymásután a magyar adatok. Együgyű vonásaiból könnyű ráismerni a tréfa *Naszreddin*-kapcsolatára. A hodzsza zsebében barack volt, s a mellette elhaladó embereknek ezt mondta: „Aki kitalálja, hogy mi van a zsebemben, az kapja a legnagyobb barackot.” Azok felelték: „Hát barack.” „Honnan tudjátok? — csodálkozott Naszreddin. — ördögötök van, hogy kitaláltátok.” (Naszreddin, 20. L, 18. sz.)

93. A KÖDMÖN

GYÓNNI ment a cigány. Vétkei közt azt is felsorolta a gyóntató atyának, hogy „egyszer az anyja ködmönét földhöz vágta”. Megjegyezte ugyan a gyóntató, hogy ez nem véték, mindamellett a cigány külön abszolúciót kért. Megnyervén végre a feloldozást, gyöngéd lelkiismeretességének azt az okát adta, hogy azon alkalommal s véletlenül „a ködmönben az anyja is benne volt”.

Párját *Naszreddinnél* olvassuk. Egy éjjel összeveszett feleségével, s közben olyat rúgott rajta az asszony, hogy legurult a lépcsőn. A szomszédok reggel aggodalmasan érdeklődtek, hogy mi történt, miféle zaj zavarta meg az éjjeli csendet. „Civakodtunk a feleségemmel — magyarázta Naszreddin —, s annyira nekihevült az asszony, hogy belerúgott a kaftánomba s az legurult a lépcsőn.” „A kaftán csak nem csap olyan nagy zajt!” — mondták neki. „Ugyan, mit firtatjátok — szólt a hodzsa —, én is benne voltam a kaftánban.” (Naszreddin, 16. 1., 13. sz.)

94. NAGY BÁNAT

BAGÓ János palóc gazdát nagy csapás érte, meghalt a felesége. Siratta hét napig folyvást, végre a tisztelendő úr kenetteljes szavaira megvigasztalódott. Alighogy ez megtörtént, újabb baj sújtotta. Megdőglött a tehene. Ezt is siratta keservesen. A tisztelendő úr vigasztalni kezdte, de hiába, a palóc bánata nem csillapult. — Ej no, gazduram, ez mégsem járja, hogy kend a tehén miatt most annyira búsul, holott felesége halála

után elég hamar megvigasztalódott — feddette szemrehányólag a lelkész.

— Bizony úgy van — felelte Bagó uram —, mert hát mikor az asszony meghótt, már harmadnapra keenálgattak szebbnél-szebb feleségnek való lyányokkal, de most, hogy a tehenem pusztult el, bezzeg nem keenál meg senki egy rúgott bornyúval sem.

E palóc anekdotának (Urambátyám, 1886) pontosan egyező párhuzamára a szerb *Naszreddinben* botlunk, ahol a feleségét gyászoló hodzsát szintén azzal vigasztalgatják az emberek, hogy ne búsuljon, mert még sokkal szebb és jobb asszonyt kap. Nemsokára megdőglött a lova s még nagyobb bánatnak eresziette fejét. „Most bezzeg senki sem jön hozzám, — zsörtölődött Naszreddin —, azzal a bátorítással, hogy szebb és jobb lovat szerez. Azért jobban sajnálom lovamat, mint a feleségemet.” (Naszreddin, 21. 1., 21. sz.)

95. MEGFELELŐ KÖVET

GRÓF Kohári Istvánhoz, a nagyérdemű s még nagyobb emlékezetű magyarhoz, követeket küldöttek a kecskeméti esküdtek. Nem tetszettek Kohárinak a követek, sőt nyers nyakasságuk miatt meg is bosszankodott rájuk. Amikor nem tudott velük boldogulni, azt kérdezte tőlük, hogy nincsenek-e Kecskeméten okosabb emberek? Miért éppen őket választották ki?

— Vannak, vannak elegen — feleltek azok. — De jobb helyre jobb kell. Ide mi is jók vagyunk.

Dugonics András szövege (1820). *Jókai* írja „A Damokosok” című regényében (1883), hogy Czirjék Boldizsárt küldték követségbe Akmet basához. „Hát már nincs náladnál okosabb ember a Székelyföldön, te góbé, hogy éppen téged küldtek ide?” — förmedt rá a basa. „Van bizony ott — válaszolt Czirjék uram —, hanem azt okosabb helyre küldik.” Székely- és cigányanekdotaként még többször fölvetődik. Némileg eltérő csattanóval hasonló történetet jegyzett föl a görög *Naszreddin*. A hodzsát — tudvalevőleg visszatartóan csúnya ember volt — valami vajdához menesztették követül, hogy a falu parasztjainak a hódolatát tolmácsolja. „Hát nem akadt más ember, éppen neked kellett előttem megjelenned?” — gorombáskodott vele a vajda. „Uram — felelt neki a hodzsza —, az embereket emberekhez küldik. Engem hozzád küldtek.” Olasz-, spanyol- és németnyelvű változatairól is tudunk. *Naszreddin* említett csúnyaságára vonatkozik az az anekdota, hogy egyszer azt mondta neki valaki: „Leginkább a feleségedet sajnálom.” A hodzsza ezt válaszolta neki: „Ha feleségemet látnád, akkor inkább rajtam szánakoznál.” (*Naszreddin*, 21. l., 23. sz.)

96. VARÁZSLAT

HÁROM csintalan diák, kószáltában, az országút mellett egy parasztot vett észre szamara kordélya mellett aludni. Az egyik rögtön készen volt egy diákgazsággal. Míg a gazda aludt, a szamarat kifogta, s a szerszámot magáraszedte. A másik kettő pedig a számarral odébbállt, ő meg nagy szomorúan várta gazdájának a fölébredését.

— Hát téged melyik ördög hozott ide? — riadt föl a gazda.

— Dehogy az ördög, kedves gazdám, hanem az apám megharagudott rám, s minthogy bűbajos ember, számarrá változtatott. Most kitelt az időm, s várom, kedves gazdám, hogy mit tesz velem.

— Mit tegyek hát? — vigasztalta a szamaras. — Menj Isten hírével haza, hanem azt mondom, hogy apáddal megférj, mert megint számárrá változtat.

Ezzel elment a diák. Másnap a másik kettő a vásáron árulgatta a szamarat. A paraszt is szamarat keresgélt az elvárásolt helyébe, s egyszercsak meglátja a magáét.

— Hát megint összevesztél az apáddal? — mondta a jámbor fülesnek. — Ne félj, nem veszlek meg többször!

Vas Gereben anekdotája (1856). Szeged vidékéről népies följegyzését ismerjük, azonkívül régi élclapjaink is gyakran emlegetik. Hasonló tréfát követett el néhány siheder *Naszreddimmel*. A hódza igen csodálkozott szamarának az átváltozásán s ezzel a tanáccsal bocsátotta útjára: „Menj fiam, apádat, anyádat meg ne bántsd többé!” Amikor másnap a vásárban találkozott valódi szamarával, hozzámert és fülébe súgta: „Megint megbántottad apádat, anyádat, ugye?” Keleti eredetére vall, hogy az Ezeregyéjszakában is benne van. *Longfellow* feldolgozásra értékesítette, világszerte a népies tréfaakészlethez tartozik. (MA. 218. 1., 242. sz.)

97. TIZENKÉT BÖLCSŐ

EGY fiatal matyó megházasodott, s az a furcsa meglepetés érte, hogy felesége mindjárt az első hónap végén egy egészséges kis fiúval ajándékozta meg.

A matyó megvakarta fejét, szekérébe két vendégoldalt tett, s bekocogott Pestre, ahol nagy fejcsóválgatások közt összevásárolt tizenkét bölcsőt. Hazafelé jövet találkozott vele a jegyző és megszólította:

— Hát minek neked az a tizenkét bölcső? Talán csak nem akarsz velük kereskedést nyitni?

Varázslat

— Hogy minek? Hát nem tudja a jegyző úr, hogy fiam született?

— Ha született is, elég annak egy bölcső.

— Igen ám, de az esküvő után egy hónapra született, hát gondoltam, ha az embernek minden hónapban születik egy gyermeke, akkor legjobb mindjárt egy esztendőre való bölcsőt venni.

— Hiszen, ha fiad az esküvő után egy hónapra született, akkor az nem a tied, te bolond!

— Micsoda! Hát ha a jegyző úr tehenet vesz, s annak egy hónap múlva borja lesz, hát az a borjú nem a jegyző úré?

Az Üstökösnek ebben a teljesen magyar környezetbe illeszkedett anekdotájában (1860) *Bebel* humanista facetiájára (1508) ismerünk. Ez a bölcsővásárlást egy francia emberről beszél el jóval rövidebben és ezzel a csattanóval: „Még ez is aligha lesz elég, ha rendkívül termékeny feleségem ily rövid időközökben fog szülni.” Ő is és *Pauli Johannes* is (1522) általában sok bölcsőről beszél, míg *Hans Sachs* (1548) egyenesen 52 darabot szerzett be együgyű parasztjával. A németeknél, sőt nálunk is a változatok egy részében a népies ráfogások kedvelt alakja, a sváb, a főszereplő. (Democritus, 108. l., 59. sz.)

98. OLC SÓ VÁSÁR

FENYŐVIZET — fenyőborókából készített különleges pálinkát — vitt két gyergyói székely atyafi két hordóban Udvarhelyre. Leültek pihenni. Egyszerre megszólal az egyik:

— Halláje, Feri bá', ügyes eladni visszük a fenyővizet, adjonsza nekem négy karajcárra.

— Vaj igen, Están — mondja a megszólított. Mivel mérték nem volt, odaadta a hordót, hogy húz-
zon egyet belőle. Nem mehetek messze, amikor Feri bá'
kért Estántól négy karajcárra. Hosszú az út Gyergyótól
Udvarhelyig gyalog, így hát a kölcsönös vásárlás addig
tartott, amíg azon vették észre magukat, hogy a négy
krajcár hol ide, hol oda vándorolt, s a fenyővíz las-
sankint elfogyott. Nem maradt egyebük, mint a két üres
hordó s a négy krajcár.

Eddig is már sokszor idéztük Vitryt és a középkori prédikáto-
rokat az anekdoták forrásai között. Legalább röviden rá kell
mutatnunk arra az igen érdekes jelenségre, hogy az újkori anekdota
nagy elterjedtsége az első határozott lökést a középkori szerzete-
sektől nyerte. A XIII. század óta divatba jött — s ez tartott a
XVI. század végéig — példákkal s anekdotás elbeszélésekkel élén-
kíteni a prédikációkat, egyrészt a hit- és erkölcsi tételek meg-
magyarázására, másrészt a hallgatók érdeklődésének a lekötésére.
Kezdetben csak az ó- és újszövetségből szemelgették ki a megfelelő
helyeket, majd a szentek legendáival és a szentatyák életének
tanulságos mozzanataival kezdték átszőni beszédeiket. Később a
keresztény tanítás a görög-római mitológiában és a klasszikus iro-
dalmakban talált nyomós érveket. Így lassanként mind könnyebb
és szabadabb témákra siklottak át, s mivel a néphez beszéltek, a
nép körében ismert anekdotás történeteknek is utat engedtek. Való-
ság, hogy az anekdota virágzásának egykori melegágya a templom
volt. A XIII—XV. században hatalmas anekdotaraj vonul végig
a prédikációs irodalmon. Ezt a kimeríthetetlen gazdag anyagot,
melyhez foghatót később sem ismer az irodalomtörténet, mind-
annyiszor fel kell ütnünk, valahányszor egy-egy régies színezetű
tárgy ősi alapformája után érdeklődünk.

A Magyar Herkó Páternek ez a székely anekdotája (1903) is
— egy másik helyen a szatmári szíjgyártóról olvassuk (Üstökös,
1859) — *Vitry Jakab* akkai püspök egyik prédikációs példájával
hozható kapcsolatba. Ebben egy kocsmáros házaspár fogadalmat

tesz Istennek, hogy csak nagy ünnepeken iszik, vagy ha vásárt csinál. Néhány nap múlva azt mondja a férj a feleségének, hogy inni kellene, tehát kössenek üzletet. És eladja szamarát feleségének. Másnap az asszony mondja férjének: „Vásárolj vissza szamaradat, hogy ihassunk.” És így ment ez napról-napra, míg tartott a borból. (MA. 92. 1., 14. sz.)

99. KÉSŐ BÁNAT

ALUDT a cigány, s álmodott arról a jó kávéról, amelynek ökelme eddig csak az alját itta, azt is nagyritkán. Álmában így szólította meg a pincér:

— Na cigány! Van ám kávé, iszol-e?

— Hogyne innám, csak kapjak.

— Hideg kell-e, vagy meleg? — volt az újabb kérdés.

— De ha akar lenni, hát csak legyen meleg — vélte a cigány.

— Akkor várnod kell — mondta a pincér —, mert a hideg készen van, s most kell még fölmelegítenem.

— Hadd melegedjék — okoskodott álmában a cigány. Csakhogy mire fölmelegedett a kávé, az álom elillant, s a cigány fölébredt. Erre hirtelen lehunyta szemét s gyorsan hadarta:

— Meggondoltam a dolgot, add csak ide azt a hideg kávé!

Azután eleget szidta magát válogatós bolond természete miatt.

Vas Gereben (1856) és *Vajda János* (1876) egyformán cigányról beszéli el. *Naszreddin* azt álmodja, hogy valaki kilenc aszpert ad neki. Nem akarja elfogadni, hanem tízet követel. E köz-

Olcsó vásár

ben fölébred, s érzi, hogy üres a tenyere. Hirtelen behunyja szemét s mondja: „Meggondoltam a dolgot, add csak ide a kilenc aszpert.” A valóságra ébredés keserű csalódásának ezt az anekdotáját *Petrus Alphonsus* a XI. század végén szerkesztett *Disciplina Clericalis* című novellagyűjteményében egy juhászról beszéli el, aki azt álmodja, hogy ezer juha van s valaki mind meg akarja tőle venni. Erős alkudozással arra törekszik, hogy minél magasabbra csikarja az árat. Közben azonban fölébred, de szemét ismét lehunyva, szaporán mondja: „Darabonként adj 20 dénárt s valamennyit vidd magaddal.” Az összehasonlító anekdotakutatás ezt összevetette a 450 körül élt *Hierokles* hasonló tárgyú görög facetiájával, egy X. században kelt arab és kínai elbeszéléssel, s meglepően egyezőknek találta őket. (MA. 201. 1., 211. sz.)

100. BAJUSZ

HAJDANÁBAN élt Désen egy szakálltalan és bajusztalan ember. Igen szégyelte kopár állát és bajusztalan orralját, de amint segíteni nem tudott rajta, nem is tehetett róla.

Egyszer bevetődött hozzá egy cigányasszony és sajnálkozni kezdett rajta:

— Milyen nagy kár, hogy ilyen szép embernek nincs szép sárga bajusza!

Aztán kezdte rábeszélni a „szép” embert, hogy majd ő serkent neki akár sárga, akár fekete bajuszt, csak fizesse jól meg. A dési ember kapott az alkalmatosságon, s megesezt az alku néhány forintban.

A cigányné erre ingre vetkeztette emberét és bebujtatta egy nagy kád alá. Közben biztatta, hogy ne féljen, s azalatt a bajuszra vágyónak a mentéjéről az ezüstgombokat posztóstul levágta. Míg ezt tette, buzgón kérdez-

gette, hogy nem viszket-c szakállának a helye, mert már bizonyosan megindult a serkenés. Felelt az ember, hogy igenis érzi. Erre a cigányné súlyos köveket rakott a kádra, s közben cigányul, magyarul és oláhul birbitélt fölötte.

Egyszerre csak nagy csend lett. A cigányné a gombokkal együtt eltűnt, a kád alatt hagyva a szakálltalan és esztelen embert. Végre unatkozni kezdett a dési atyafi, s amikor hiába kiabált, nagy bajjal kikászmálódott a kád alól. öltözködése közben vette észre, hogy oda minden ezüstgombja, de bizony szakálla sem nőtt meg. Hiába vetette magát a cigányné után, többé soha nem akadt nyomára.

Több népies emléke közül a legrégebbit, a Nagyenyedi Deraokritus anekdotáját (1759) szemeltük ki. *Arany János* Szücs Györgynek e közismert esete a horvát *Naszreddinben* is olvasható. Az adatok arra vallanak, hogy jól ismert tréfa az egész Balkánon. Nálunk kétségtelül a cigányság terjesztette el, mégpedig — a legújabb megállapítás szerint — nem mint epikumot ültette be, hanem valósággal elkövetve egyformán a csínyt, egyező helyi anekdoták keletkezésére adott vele alkalmat. (MA. 94. 1., 18. sz.)

101. NAGYOBB ÖKÖR IS...

EGY nagyon elhízott, dölyfös uraság be akart menni egy házhoz este és már messziről kiáltott a kapu előtt álló szolgának:

— Hej, te kamasz! Be lehet-e menni? — értvén ezen, hogy nincs-e még bezárva a kapu.

Mire a szolga, részben kövérségére célozva, így felelt:

— Hogyne mehetne be az úr! Hiszen már nagyobb ökör is ment be azon az ajtón.

Poggio facetiája (XV. sz.) ugyanezt az anekdotát egy Septimi nevezetű, rendkívül terjedelmes apátról beszéli el, aki estefelé Firenzébe törekedett, s félve, hogy még megérkezése előtt a város kapuit bezárják, egy szembejövő parasztot megszólított, vajjon be tud-e menni a kapun. Az elmés paraszt az apát föltűnő kíváncsiségére gondolva, ezt válaszolja: „Nemcsak az apát úr — szénászekér is befér azon.” Az olaszoknál, franciáknál, németeknél, angoloknál — nálunk szintén — egy csomó változatban virágzott tovább. (MA. 200. 1., 208. sz.)

102. FÁZÉKONYAK! FIGYELEM!

CSIKORGÓ hidegben csak ingben-gatyában és egy rongyos szűrben állott egy ház előtt a palóc koldus. Lábát két lyukas bakancs fődte.

— Hát nem fázik-e kied Matyi bátya itt állanyi ebben a nagy hidegben? — kérdezte koldusunktól egy arra menő asszony.

— Dehogy fázok, lelkem, dehogy fázok; iszen minden gúnyám rajtam van — válaszolt a koldus.

Palóc anekdotánk a XV. században még humanista facetiaként díszelgett. *Poggiónil* télvíz idején a gazdag ember szólítja meg a koldust: „Én melegen felöltözve is didergek, s te nem fázol?” A félmeztelen ember erre így oktatja ki a gazdagot: „Ha felölténéd valamennyi ruhádat, miként én, te sem fáznál.” Latin, német, francia és angol irányban követhető további szétágazódása. (MA. 112. 1., 50. sz.)

103. AZ ELVESZETT TEHÉN

GYURKA, kinek eltévedt tehene,
 Azt keresni az erdőre mené,
 S a legszebbik fának tetejéről
 Nyomozta azt közléről s messziről.
 Egy asszony jött s egy ifjacska vele,
 Kit férjénél forróbban kedvele.
 Szép pázsit volt, itt letelepedtek,
 S mint szeretők szoktak, enyelgettek.
 Az ifjú az asszony szépségébe
 Elbódulván, öröm özönébe
 Úgy elmerült, hogy elragadtatott,
 S részeg szíve ily szókat hallatott:
 „Boldog sorsom! Édes érzéseim!
 Miket s mennyit nem látnak szemeim!”
 Miket látott, azt meg nem mondotta,
 Mint titkokat, magának tartotta.
 A jó paraszt aggván marhájáról,
 Megszólamlík csendesen a fáról:
 „Az én uram méltó irigységre,
 Nem lehetne-e nekem könnyebbségre?
 Ha hogy nyert oly sokat látó szemet,
 Nem látja-e az én tehenemet?”

Kazinczy lelki barátjának, *Kis Jánosnak*, a verse (1846). Eléggé megközelíti azt a régi szerkezetet, amelyet *Poggio* humanista face-tiája őriz (XV. sz.). Csakhogy ebben más a helyzet: a szamarát vesztett paraszt az ágy alatt lapul, míg felesége fent szeretőjével enyeleg, aki elragadtatásában így kiált fel: „Az egész világ kitarul szemem előtt.” Erre mondja a paraszt, némi kárpótlást remélve

a rajta eső méltatlanságért: „Nézd csak kérlek, valahol nem látod a szamaramat?” Még kirívóbban színezi ezt a helyzetet az 1460 körül keletkezett *Cent nouvelles nouvelles* című francia gyűjtemény novellája. Ez az ősi szerkezet is megvan nálunk egy somogyi népmesében. A régi francia novella *Lafontaine-nak* annyira megtetszett, hogy versbe foglalta. Ebben — 1719-ben komikus operát készített valaki belőle —, az ismeretes előzmények után a férj így kiált fel:

Homme de bien, qui voyez tant de choses;
Voyez-vous point mon veau? dites-le-moi.

(MA. 91. 1., 13. sz.)

104. SZAMÁRFEJ

TÉL derekán Pestre kocogott a debreceni pógár egy szekérderék szalonnával. Először látta ezt az irtózatos nagy várost s roppant csodálkozott rajta. Különösen az lepte meg, hogy a házak mentén nincsenek pallók, mint Debrecenben. De bámult mindenben, s kérdezősködött erről is, arról is. Egyszer csak szemébe tűnt egy pénzváltó bolt, s ahogy betekintett, nem látott benne semmiféle portékát. Meg nem állhatta, hogy be ne lépjen.

— Ugyan, jó uram, mit árulnak itt kigyelmetek? — érdeklődött nagy tisztességtudóan.

— Szamárfejet, ostoba! — rivallt rá a pénzváltó, akit bosszantott az együgyű háborgatás.

— No hát, akkor kigyelmetek áruja jócskán kel, mert már csak az úr fejét látom — szólta a civis egykedvűen, majd szép csendesen betette maga után az ajtót.

Az elveszett tehén

Amint *Vas Gereben* anekdotájában (1856) a debreceni cíviss, úgy a francia és a német párhuzamos darabokban az egyszerű paraszt főzi le a goromba tanult embert. Népies jellegéből érthető, hogy csak az utóbbi két évszázadban tudott szélesebb körökben érvényesülni. (Democritus, 142. 1. 105. sz.)

105. RÁKOK A LEVÉLBEN

A FALUSI földbirtokos rákokat küldött barátjának a szomszéd tanyára. Útközben a paraszt erősen megszomjazott, s lehajolt inni a patakba. Ezalatt a rákok a putonyból egytől-egyig belepotyogtak a vízbe. Restelkedett az ember, de gondolta, hogy legalább a levelet kézbesíti.

— Hej, atyámfia — szólt a földbirtokos a levél elolvasása után —, itt a levélben rákok is vannak ám!

— No, hála Istennek, — kiáltott a paraszt megkönnyebbülve —, csakhogy ott vannak a levélben! Én már azon búsultam, hogy mind a patakba másztak, amikor vizet inni lehajoltam.

Vajda János anekdotája (1876). *Naszreddin* esete ez: az ajándékba vitt halvát a hodzsa útközben addig kóstolgatja, amíg utolsó falatig megeszi, s bizonyosságul, hogy valóban magával hozta az ajándékot, Timurlenk bejnek előmutatja a dobozt. Naszreddin tréfája egy XVI. század végéről származó kéziratból került elő: ez régiségére és keleti távlataira utal. "Nyomai a nyugati gyűjteményekben a XVII. század közepe óta kísérelhetők figyelemmel. 1786-ban kezdődik a magyar adatok sora s ebben közvetlenül a nép ajkáról feljegyzett változat is előfordul (Democritus, 66. L, 29. sz.)

106. BOLONDOS LÉGYIRTÓ

EGYSZER egy paraszt a bírónál panaszt tett, hogy sem a házban, sem kint az udvarban a sok légy miatt nincs maradása. A bíró látta, hogy kivel van dolga, s mosolygva ezt mondta neki:

— No, hallod-e, felhatalmazlak, hogy akárhol legyet találsz, üsd agyon. Így talán még országunkból kifogyasztjuk e szemtelen állatokat.

Ebben a pillanatban a bíró orrára szállott egy légy. A paraszt sem volt rest, hanem odasompolygott, mintha mondani akarna valamit, s úgy rásújtott a légyre, hogy mindjárt megindult a bíró orrávére.

— Bizony, csak a legyet ütöttem agyon — mondta a paraszt nyugodt lelkiismerettel.

E vaskos tréfa — *Kónyi János* anekdotája (1782) — Keleten és Nyugaton, a régi facétia-gyűjteményekben és az újkori anekdotatárakban, de a népmesékben is régóta mulattatja a világot. Utalni lehet a középkor legelső századaiból való *Pancsatantra* szanszkrit gyűjteményre és *Phaedrus* meséjére, ahol az illető a légy helyett önmagát találja el, vagy a feleség céltévesztő ütése a légy helyett az urára esik. Újkori megjelenése tulajdonképpen ennek a mozzanatnak a fokozása. *Naszreddinre* szabott tréfa. A hodzsa egyszer egy tál joghurtot akart a piacon eladni, de nem bírta róla a legyeket elűzni. Panaszára a kádi ezt válaszolta: „Végy egy botot, s üsd agyon őket, ahol látod.” Ebben a pillanatban egy légy a kádi fejét sétatérnek vélte, mire Naszreddin botjával odavágott. A szicíliai Giufât is felhatalmazza a bírót, hogy a legyek életére törhet, ahol éppen találja őket. Alig hangzott el ez a határozat, a bíró fejére szállt egy légy. Giufâ öklével úgy odasújtott, hogy a bíró koponyája kettérepedt. Nincs nép Európában, amely ezt a tréfát valamilyen formában nem ismerné. Egyik magyar népmesénkben pl.

egy Giufá-féle bolondos ifjú a legyet fejszével üti agyon nagyapja homlokán. Anekdota-formáját irodalmi tereken *Pauli schwankja* (1522) szabta meg és terjesztette tovább. (MA. 153. 1., 122. Sz.)

107. PATHELIN

— AZT hallottam — mondta egy paraszt a falu tudós Mesterének, akire egyébként szörnyen haragudott —, hogy pénzbüntetésre ítélik, aki mást pofon üt, csak azt nem tudom, mennyire.

— Mindössze öt forintra — felelt a Mester.

— Értem, — válaszolt a paraszt.

Erre kivett erszényéből öt forintot, az asztalra dobta s a Mestert irgalmatlanul nyakon vágta.

A Mester törvényszékkal fenyegetődött, mire a paraszt prókátorhoz fordult jó tanácsért.

— Volt-e valaki jelen? — kérdezte a prókátor.

— Senki, csak mi ketten voltunk.

— Ebből csúf per támadhat — nagyképűsködött a prókátor —, de ha tíz aranyat fizetsz nekem, olyan kitűnő tanácsot adok, hogy nemcsak ebből a kellemetlen ügyből, hanem minden peredből világéletedben szerencsésen kikászálódhatsz.

— Örömet megadom a tíz aranyat, csak nyilatkoztassa ki a tekintetes úr azt a nagy titkot — mondta az álnok paraszt.

— A titok kevés szóból áll — felelte a ravasz prókátor.

— Akármit kérdez a bíró, te csak bégecs. Ha kér, könnyörög, dohog a bíró, te csak mondd ezt: „Bee.” Értetted?

— Értettem — válaszolt a paraszt.

— Nohát, ha megértetted, akkor fizesd meg nekem a prókatori tanácsért a tíz aranyat.

— Micsoda tíz aranyat? — hördült fel a paraszt. — Bee! Bee! Bee!

A felsült prókátor, aki végtelenül eszesnek hitte magát, végül is kénytelen volt a sok bégetés elől üres zsebbel visszavonulni, ezt dörmögve magában:

— Hát ez szépen kifizetett engem!

Anekdotánknak azért Pathelin a neve, mert így hívják az ügyvédet abban a XV. századi francia bohózatban, amely e tárgynak ma is emlegetett s változatlanul mindig mulatságosnak maradó feldolgozása. *Balassa Imre* is beillesztette a most megjelent *Molière* regényes életrajzába (35. l.). A XIII. század első felében élt *Odo de Ceritona* francia cisztercita szerzetes egyik prédikációjában már említi a prókátorrá lett parasztot, aki egy pár libát ígér az ügyvédnek, ha megtanítja a sikeres védekezésre. Itt is a paraszt túljár a törvénycsavaró eszén, és saját hálójában fogja meg az ügyvédet. Fenti szövegünk a *Hasznos Mulatságok* (1821) anekdotája és a „Maître Pathelin” francia bohózat alapján készült. (MA. 180. l., 170. sz.)

108. MEGNÉMULT VÁDLOTT

DEBRECEN egyik népes utcáján megy egy paraszt, vállán hosszú deszkával, és szorgalmasan kiáltozza:

— Vigyázni! Vigyázni!

Egy választékosan öltözött fiatalúr nem hallgat a figyelmeztetésre, s a paraszt szerencsésen el is szakítja a deszkával finom ruháját.

Az úrfi dühöng, s követeli a paraszttól, hogy fizesse meg ruháját. Erről az persze hallani sem akar. Szót szó követ s végre is elmennek a rendőrbiztoshoz. Ez ki akarja hallgatni a parasztot, de az csak tátogatja száját s egy szót sem szól.

— Hát néma maga, barátom? — kérdi a rendőrbiztos.

— Ó, nem uram! — vág közbe élénken a károsodott fiatalúr. — Az utcán úgy ordított, mint egy sakál: Vigyázni! Vigyázni!

— Akkor hát mit akar? — mondta neki az igazságra rátapintó rendőrbiztos. — Miért nem tért ki?

A paraszt erre visszanyerte hangját, a fiatalúr pedig maradt a kárával.

Kónyi János óta. (1782) ismerjük, *Dugonics András* Csereijében (1808) olvassuk, kalendáriumaink és élclapjaink unos-untalan ismételtetik. A Pathelin-típushoz tartozik. A máltai *Naszreddin* egyszer zöldséges szekérral hajtott a városba. Egy úr rá sem hederített, amikor kiabálta, hogy álljon félre az útból. A többi mozzanat anekdotánkkal éppoly pontosan egyezik, mint *Wickram* burgheimi városi írnok német elbeszélése (1555), s azok az olasz és francia facetiák, amelyek e népies hagyományt évszázadokon át szájról-szájra adták. (MA. 161. 1., 136. sz.)

109. LOLLIUS ÉS THEODORICUS

- SZERVUSZ Peti! Hogy vagy?
- Hát csak úgy la. Megházasodtam.
- Megházasodtál? Hisz az nagy boldogság.
- Nem nagy boldogság bíz az, mert megvert az Isten a feleségemmel.
- No, már az baj!
- Nem olyan nagy baj bíz az, mert 20.000 pengőt kaptam vele.
- Oh, ez szép vigasztalás.
- Dehogy vigasztalás, amikor pénzemen mind juhot vettem, s az egész nyájnak tetszett egyenkint megdögleni.
- Szegény Peti, be sajnállak!
- Sohse sajnálj, pajtás! Eladtam a bőrüket, s csaknem az utolsó krajcárig visszakerült a befektetésem.
- Így tehát ismét boldog vagy?
- Boldog ám, ha azon a pénzen a Kerepesi-úton házat nem vettem volna, s ha az a ház a Kerepesi-úton el nem égett volna.
- Ah, ezt nevezem én aztán rettenetes szerencsétlenségnek!
- Ne nevezd bíz azt olyan nagyon rettenetes szerencsétlenségnek, mert a házammal együtt feleségem is odaégett!

E fordultatos dialógus legrégebb, latinnyelvű emlékében Lolliusnak és Theodoricusnak hívják a két szereplőt, innen az anekdota nemzetközi tudományos neve. ősi alapformáját *Werner Hayet*

heidelbergi tanuló XV. századi kéziratában fedezték fel a British Museumban. Ez a latin párbeszéd nem egyéb, mint plautusi fordulatokkal cifrázott fordítása a hasonló elemekből álló népies tréfának, amely több európai országban széltében el van terjedve. Német, norvég, dán, holland, francia és magyar népi változatait derítette ki eddig a kutatás. A fenti szöveg *Beöthy László* Puncsából való (1853), egy magyarnyelvű iskoladráma közjátékaként azonban már 1698-ban előadásra került Nagyenyeden. (MA. 155. 1., 126. sz.)

110. CSAK KÍMÉLETESEN?

A JOGÁSZ sétálgat az Andrásy-út aszfaltján s egyszerre csak beleütközik otthoni kocsisukba, az öreg János szolgába.

— Hát kendet mi szél hordja erre, János?

— Köszönöm kérdését, ifjúr, csak főruccantam a kiállítás megvidisőnyi.

— Hát osztán mi újság van odahaza?

— Nincs ott kérem a világon semmi újság egyéb, csak-hogy a Cézár kutya nincs többé.

— Szegény Cézár! Jó vadászkutya volt. Osztán mitül lett oda?

— Attul a sok rossz lóhústul.

— Miféle lóhústul?

— Hát hogy a parádés lovak megdöglöttek...

— Micsoda? Megdöglöttek a parádés lovak? Hogyan?

— Megszakadtak a vízfordásban.

— Hová hordták a vizet?

— Hát csak köllött ótani!

— Mit?

- Hát mikor a kastély leégett.
- Jézus Mária! Leégett a kastély?!
- Haszen! Mondtam én, hogy baj lesz avval a sok fene hosszú gyertyával.
- Mire köllöttek azok a gyertyák?
- Szegény nagyasszonyt mikor temettük ...
- Jóságos Isten! Meghalt az anyám?
- Meg a szegény. Megölte a búbánat.
- Milyen búbánat? Beszélj!
- Hogy a ténsúr fölakasztotta magát...
- Ó, ég! Ne hagyj el Isten! Fölakasztotta magát? Az apám?
- Föl! Nagyon szégyölte a dolgot.
- Milyen dolgot?
- Hogy a kisasszony megszökött a zongoramajszterral.

Az Üstökösből (1896) kiírt párbeszéd. *Kónyi János és András Sámuel* óta sok anekdotás helyen megragadt. *Jókai* igen jóízűen használta fel a „Szeretve mind a vérpadig” című regényének (1882) abban a részletében, ahol Tiszáné nagyasszony vallatja a palócot:

- Mi hírel jöttél a táborból?
- Semmi nagy hírel, biz een.
- Hát a fiam nem jön el?
- Jönne biz az, de nem jöhet.
- Valami baja van talán?
- Nem fáj biz annak semmije se.
- Hát mit izent?
- Semmi rosszat sem üzent biz az, eedes meezem.
- Hát miért nem jöhet? Mért küldött téged?
- Hát mert a cifra dolmánya kilikadt.
- Micsoda cifra dolmánya te?
- Akit az Iluska kisasszony varrott arany tulipántokkal, az a bársony.

— Mi történt vele, mondd hamar!

— Hát egy gelóbis kilikasztotta a cifra dolmányt, aztán olyankor, mikor maga is benne volt.

— Meghalt a fiam? — kiálta fel Tiszáné s hirtelen visszafojtotta hangját.

— Een egy szóval sem mondtam, hogy meghalt; csak azt, hogy a cifra pruszlikját kilikasztotta a gelóbis, az pedig itt van a tarisznýában, nee! De ne búsuljon a nagyasszony — vígasztala a palóc —, mert levágták ám a füleet.

— Kinek a füleet, te?

— Hát nem is az úrfiét, hanem azét a beste Karafiáét, aki meglötte.

— Hát baj vívásban esett el?

— Biz a volt annak a veege.

Világszerte igen elterjedt anekdota-típus. Ilyent olvasunk már *Vitrynél* és *Naszreddin* tréfáinak kalabriai sorozatában. Igen sokat tett a tréfa újkori népszerűsítésében az anekdota kiváló mesterének, *Hebelnek*, a verses feldolgozása (1811). (MA. 149. 1., 112. sz.)

111. VEMHES VAGY NEM VEMHES?

A CIGÁNY szamarat árult, s kérdezte a vevő:

— Vemhes-e?

— Nem — felelte a cigány.

— Akkor nem kell — mondta a vevő s távozni készült.

Erre a cigány buzgón erősítgetni kezdte, hogy igenis vemhes.

— Mikép lehet az? — kérdezte a vevő.

— Könnyen — válaszolt a cigány. — Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes.

Jókai azt írja, hogy „e szólás későbbben politikai mottóvá is alakult”. E közismert anekdota gazdag magyar sora *Kónyi János* feljegyzésével kezdődik (1782). A külföldi források is — csak a múlt századból ismerünk ilyeneket — cigány-anekdotaként emlegetik. (Democritus, 152. 1., 54. sz.)

112. F E L S Ű L T T O L V A J

BEÖTHY LACI, a maga korának népszerű humoristája, szegény legény volt csaknem egész életében, akire reáillett a magyar példabeszéd: kebelén kenyere, hátán van a háza. A garasokat bíz ő nem rakta élire, habár meg tudta keresni.

Rendszerint későn került haza s nyáron éjtszakára mindig nyitva hagyta szobája ablakát, hogy a friss levegő ki s be szabadon járhasson.

Egy szép holdvilágos éjjel olyan erős horkolásba merült Laci, hogy az ablak alatt figyelő csibészben gonosz hajlandóságot ébresztett, s a másik pillanatban már bent is volt az éji látogató a szobában.

A tolvaj sorban húzogatta ki az asztal- és a szekrényfiókokat. Közben a zörejre felébredt Laci, s amikor megpillantotta a buzgó igyekezetet, álmos egykedvűséggel odaszólt:

— De hiszen barátom, ha nem hoztál, nem is viszel. Hasztalan keresgélsz te ott éjjel, ahol én még nappal sem találok semmit. Szervusz! — s azzal Laci a falnak fordult s nyugodtan tovább aludt.

Ez a középkor óta a mai napig közszájon forgó anekdota az újkorban a költők és művészek nyomorúságos állapotának humoros jellemzését szolgálta. Visszafelé vivő útjának végső állomása a XIII. századból eredő *Mensa Philosophica* egyik elbeszélése, ahol a szegény ember ugyanígy beszél: „Nescio quid vos nocte hic invenire velitis, cum sereno die ego nihil invenire possim.” Azóta rengeteg változatban barangolta be a világot. Amikor *Naszreddint* háziasszonya figyelmessé tette a szobába besurrant tolvajra, a bölcs hodzsa így szólt: „Légy csak csendben, hátha még Isten segítségével talál valamit, s elvehetem tőle.” Népszerűségére jellemző, hogy *Luther* is felhasználta egyik komoly írásában, ahol azt mondja, hogy az ördöggel olyan üres gúnyolódást üzünk, mint a szegény ember, aki éjjel a házába törő tolvajhoz így szólt: „Ach du törichter Dieb, willst du bei finster Nacht etwas hierin finden und ich kann bei lichtem Tage nichts hinnen finden.” Anekdotás formáját *Bebel* facetiája (ijo8) indította el százfelé ágazó vándorútján. Élclapjainkban, kalendáriumainkban, adomás könyveinkben nálunk is sűrű nyomokat hagyott. Még a templomban is elhangzott. *Orosz Ádám* egerszalóki plébános 1845-ben a szegényekről szóló prédikációjában többek közt ezt mondta: „A szegény nem félti szegénységét, azt mondja az éjjeli tolvajnak: barátom, ahol te kutatsz, én nappal sem találok semmit.” (MA. 210. 1., 230. sz.)

113. BOLHAPOR

EGY pórnak bolhaport kínált az egyszeri német. Az pedig kérdezte tőle: hogy kell azzal bánni?

— Hát meg kell fogni a bolhát ész a szájájába tenni a port; mindjárt felfordulni tőle!

— De hiszen akkor már kézzel is megölöm.

— Ut isz jó!

Bolhapor

A régi löcsei formára nyomtatott 1813-as Váci Kalendárium éppúgy ezt tudja a „bálnákról való orvosság” módjául, mint az Üstökösnek fenti tréfája (1872), vagy *Nagy Imrének*, zsidó anekdotája (1923). *Balzac* a rabelais-i ízű, sikamlós, borsos történeteiben (1831) szintén foglalkozik ezzel a kérdéssel, s azt ajánlja, hogy szorosan az ujjak közé fogott bolhának be kell fogni a szemét — így elmegy a kedve az ugrástól —, azután száját ki kell nyitni és szép lassan egy kis ágacska puszpángot beledugni. Ismerjük még török szövegét s 1680 óta több angol változatát. Az angolok az Eulenspiegel-tréfák közé sorozzák. Még korábbi időkgig követhetjük életét. Az 1482 körül meghalt *Ludovicus Carbo* olasz humanista, a mi Janus Pannoniusunk tanulótlarsa, akinek a facetiáit Abel Jenő kiváló tudósunk adta ki, egy *Cerse* nevű velencei árusról és kuruzslóról beszéli el, hogy utcahosszatt kiabálta: olyan csodás pora van, mely a bolhákat megöli. Úgy megrohanták a kereskedők, mintha balzsamot árult volna. Azután megmagyarázta a por használatát: meg kell fogni a bolhát, fel kell nyitni a száját és bele kell dobni egy porszemet. A kuruzsló a feldühösödött velenceiek kezei közül csak nehezen tudott megmenekedni. (MA. 99. 1., 2§. sz.)

114. FÁRA NEM MÁSZ

IGEN tetszetős külsejű lovat árult a cigány. Alkuba bocsátkozott vele valami városi ember.

— De cigány, meg ne csalj, hanem megmondd, ha valami hibája van a lovadnak, különben itt a városbíró meg a kaloda.

— Nincs ennek semmi hibája — bizonygatta a rajkó —, csak kútba nem néz, fára nem mász, és vasat nem eszik.

— Hisz énnekem nem is kell, hogy kútba nézzen, madárfészket sem akarok vele szedetni, enni pedig zabot kap nálam, nem patkószeget.

Megalkudtak, kezet adtak s a cigány eltette a pénzt. Hát amint megindult a boldogtalan vevő, akkor veszi észre, hogy a ló vak. De hisz a cigány megmondta, hogy nem néz a kútba. Megy vele tovább, egyszerűen hídhoz érnek. Amint a paripa meghallja lábai alatt dobogni a pallót, egyszerre visszaruszkodik, és sem könyörgés, sem ütés-verés rá nem bírja kényszeríteni, hogy a hídon átmenjen. Úgy kellett a vízen keresztülgázolni vele. Megmondta a cigány, hogy fára nem mász. Végre fel akarják kantározni, s akkor sül ki, hogy a paripa nem enged zablát tenni a szájába. Megmondta a cigány, hogy vasat nem eszik. Mit tehetett a jámbor vevő? Addig járt, míg ő is rászédhetett vele valaki mást.

A *Jókai* szerkesztésében 1854-ben megjelent Országos Nagy Naptárban találtuk. Cigány-adomáink között később még többször szerepel, sőt tudunk egy népies rejtvényről is, amely így szól: „Az egyszeri cigány eladta lovát, azt mondván: ez a ló csillagot nem rüg, vasat nem rág, fára nem mász. Mit jelent ez?” Némelyek emlékezhetnek *Vastagh Györgynek* ugyanezt a tárgyat ábrázoló „Fára nem mász” című festményére (1893). *Laskai Osvát*, aki Mátyás király és II. Ulászló uralkodása idején pesti ferencrendi házfőnök volt, prédikációiban (1506) kétszer is előhozakodik vele, s *Temesvári Pelbárt* szintén utal a fára mászni nem kívánczó lóra. Gondolható, hogy ez a magyar adatsor gazdag világirodalmi háttérben helyezkedik el. Hasonló lóvásárt jegyzett fel a XII. században *Marie de France* s a következő század végén a *Mensa Philosophica* című példatár. A középkori anyagból *Bebel* (1508) és *Pauli* (1522) vitte át az újkori anekdota vándorútjára. 1532-ben *Eulenspiegel* tréfái közé iktatták, s ez még inkább előmozdította, hogy mindenüvé eljusson. (MA. 155. 1., 125. sz.)

115. MIÉRT NINCSENEK SZAMARAK?

BLASKOVICS ANDRÁS erki plébános szorgalmas és takarékos gazdálkodásával egypár igen jó lóra tett szert. Egy alkalommal útja Jászfényszaru községen vitte keresztül. A csinos magyar kocsi sebesen haladt a két derék pej után. Egyszerre csak útját állták a helység kocsmájából éppen kifelé dőlöngöző elöljárók.

— Tisztelendő atyánk, Isten jó nap...! Álljon meg csak egy szép szóra. — kiáltotta a kupaktanács egyik érdemes és bőségesen kapatos tagja, miután a lovak elé ugrott s mesterileg forgatta fokosát feje fölött. Blaskovics megállította a kocsit.

— Fogadj Isten, bírák uraimék! — válaszolt András pap kedélyesen. — Bizonyosan a községházából jönnek s a helység ügyeinek bölcs intézésében szorgoskodtak. Azért van illetén jókedvük.

— Azért hát! — kiáltott dadogva a virító képű törvénybíró. — Hanem ... ni-ni... tisztelendő atyám, de jó két lova van. Pedig Krisztus urunk nem járt lovon, hanem csak számaron.

— Igaz biz a, kedves, okos bíró uram! — viszonzá Blaskovics hirtelen. — Én is azon szerettem volna járni. Kerestem is mindenütt szamarakat, de már egyet sem találtam, mind beálltak a fényszarusi tanácsba. Ezzel Blaskovics intett a kocsisnak, az pedig a lovak közé vágott. A következő percben már bottal üthették bírák uraimék a plébános nyomát.

E kifogástalan magyar külsejű anekdota 1782 óta számos magyar változatot hajtott, részben névtelen, részben megnevezett szereplőkkel. Van olyan, amelyiknek ez a csattanója: „A szamarak beállottak újságíróknak.” A franciák és a németek szintén emlegetik, de csak az utolsó két századból tudunk külföldi párhuzamairól. (Democritus, 136. 1., 30. sz.)

116. JELBESZÉD

MÁTYÁS király idejében történt, hogy egy angol lord hírét vette a nagy uralkodó világhírű könyvtárának, s eljött Budára, hogy a ritka gyűjteményt megcsodálja. A király kiadós magyar vendégszeretettel fogadta, de egy hét múlva megunta a különös lord mindenféle furcsa kérdezősködések Többek közt az iránt érdeklődött, hogy van-e Magyarországon olyan tudós férfi, aki jártas a jelbeszédben. Ha van, szeretné kihívni vitatkozásra, hadd lássuk, ki a különb: az angol-e vagy a magyar. A király azt mondta neki:

— Természetesen van ilyen magyar tudós, csak hogy messzi lakik, soknapig járóföldre, odafent Kassán.

— Mindegy, elmegyek, nekem azt látnom kell — válaszolta a lord.

Gyorsfutárral értesítette Mátyás király a kassai professzorokat, hogy egy angol tudós jelvitázót keres s hozzájuk megy. Teremtsenek neki a föld alól is megfelelő embert, aki a győzelmet meg tudja szerezni. A kassai professzorok nagyon meg voltak akadva, hogy hol vegyenek jelvitázót. Sok töprengés és tanácskozás után az egyik tanárnak szerencsés ötlete támadt:

— Van nekem egy elmés félszemű mészáros komám, az talán megfelelne az angolnak.

Úgy is lett. A mészáros elfogadta a megtiszteltetést, sőt igen kedvére volt, hogy reverendába bujtatták. Még kételkedni sem lehetett, hogy nem professzor. Amikor az angol megérkezett Kassára, összegyűlt a tudós professzorok tanácsa s ünnepélyes külsőségek közt megkezdődött a vitatkozás. Megjelent a két tudós, és szó nélkül kölcsönös hajlongással üdvözölte egymást, majd a nagyszámú hallgatóságot. A lord a katedrára ült és a félszemű reverendás mészáros egy padban foglalt helyet.

Miután ez megtörtént, a vitázok felálltak, s az angol felfelé bökte hüvelykujját; erre a mészáros is feltartotta két ujját, majd az angol három ujját mutatta, mire a mészáros ökölbe szorította kezét. Végül az angol zsebéből egy narancsot vett ki, s ugyanakkor a mészáros egy darab kenyeret kotorászott elő s felmutatta. Ezzel vége is lett a vitatkozásnak. Az angol megszólalt s csak ennyit mondott:

— Ő nyert, én vesztettem. Ő nagyobb tudós. Meghajtotta magát s eltávozott.

Kint megrohanták a professzorok, s faggatni kezdték, hogy tulajdonképen miről is beszélgettek, s meg van-e elégedve a vitával.

— Pompásan sikerült — felelte a lord. — A teológiából tettem fel néhány kérdést magyar tudós barátomnak. Hüvelykujjammal azt mutattam, hogy „egy az Isten”. Ő rögtön két ujját tartotta fel, jelezvén: hol van a „fiú és szentlélek”, mire én három ujjamat emeltem,

s ezzel azt mondtam: igenis „atya, fiú és szentlélek”. Ekkor barátom ökölbe szorította tenyerét, amivel azt fejezte ki, hogy a „három személy egy istenség”. A narancs felmutatásával biztosítottam barátomat, hogy mindnyájan ugyanegy Istent ismerünk, aki a világot ragyogó szépnek teremtette. Erre ő a kenyérdarabbal azt akarta kifejezésre juttatni, hogy az ember nemcsak kenyérral él, hanem még inkább Isten igéjével. Mondhatom, kiváló tudós, párja nincs sem Cambridgeben, sem Oxfordban.

Egy másik csoport a mézáróst vette körül s az ő magyarázatait hallgatta:

— Hüh, majd megütött a guta. Alighogy felálltunk, az impertinens fráter egy ujjával azt mutatta, hogy nekem csak egy szemem van. Micsoda, a saját testi hibámat meri gúnyolni? Mérgesen visszamutattam neki, a két ujjamat emelve: félszememet nem adnám a te két szemedért. De a szemtelen tovább gúnyolódott, s három ujjával azt mondta, hogy kettőnknek van három szemünk. Erre elfogott a düh s ökölbe szorítottam kezemet. Még azután egy narancssal akart megdobni. Már akkor kerestem a mézárszék kulcsát, de csak egy darab kenyeret találtam a zsebemben. Kicsi híja, hogy hozzá nem vágtam. Szerencséje, hogy kereket oldott.

Ez a mulatságos társalgás, mely a jelekkel való értekezés értelmetlenségét teszi nevetségessé, annyira régi nálunk, hogy egy iskoladráma keretében 1698-ban már előadásra került Nagyenyeden. Itt az egyik disputáló fél a tanító, a másik a katona, s közöttük is ujj- és tenyérmutogatással folyt a vita. Elképzelhetjük, hogy

milyen jól mulatott rajta két és félszáz esztendővel ezelőtt az enyedi közönség, különösen mikor a tanító, aki a vitában alul maradt, fogadását elveszítve, kénytelen volt a katonát hátra venni és a színpadon vele körülszaladni. Igen jóízűen meséli el ugyanezt a jelvitát *Mikszáth Kálmán* (1886) Páva Mihály félszemű szűrszabóról és egy német tudósról azzal a tanulással, hogy ilyen az, mikor két tudós megérti egymást — hát milyen lehet, amikor nem érti meg egymást. Azután *Móra Ferenc* vette tollára (1927) az apátfalvi félszemű varga és a német filozófus hasonló menetű vitatkozását azzal a befejezéssel, hogy mindig ez az anekdota jutott eszébe, amikor látta, hogy a diplomaták milyen kölcsönös megértéssel tárgyalnak egymással. A magyar nyelvterületen még jónéhány adat tanúskodik anekdotánk közkeletűségéről, amelyet az Üstökös egyik elbeszéléséből (1874) és a tárgy keleti változatainak mozzanatsoraiból szerkesztettünk meg. A külföldi szálak aztán a világirodalom útvesztőjében a képzetet is megerőltető időbeli és térbeli távolságokba vezetnek. Az 1260 körül meghalt *Accurius* bolognai tanár, a maga idejében a jogtudósok bálványa, egy népmondából jegyezte le a nyugati ősi típust. Ettől kezdve nyomait lépésről-lépésre követhetjük napjainkig. A XIV. században *Giovanni Sercambi* olasz novellista, a XV. században *Hans Rosenblüt* német költő és a XVI. században *Hans Sachs* kedélyes részletezésében kerül elénk a jelvita. Elmés gúnyolódásra használta fel a minden idők egyik legszellemebb francia írója, *Rabelais*, 1532-ben. A prédikációs könyvek lapjai 1483-ban és a schwank-gyűjtemények tág keretei 1522-ben nyíltak meg előtte. Élőszóbeli hagyományának szívós életére jellemző, hogy még napjainkban is egészen friss népies változatai vetődtek felszínre Litvániában, Hollandiában és Németországban. Ezzel azonban még nem érnek véget a nyomok. A kutatás a kínai, mongol, török és indiai népmesékben további gazdag változatait fedezte fel, s csak nemrég derítette ki, hogy eredete lenyúlik az egyik kétezeréves múltú szanszkrit mesegyűjteménybe, ahol azt olvassuk, hogy a dharai király udvarában egy Ranika nevezetű félszemű molnár győzi le a jelekkel való értekezésben a világhírű budhista tudóst. A leg-távolabbiak is a maiakkal mozzanataikban annyira egyeznek, hogy csak a világnézeti különbség és a humor színének árnyalatai különítik el őket egymástól. (MA. 143. 1., 102. sz.)

117. BAGI URAM FRAKKBAN

CSONGRÁDI BAGI JÓZSEF ő kigyelme, a dúsgazdag „pógár gróf”, akinek neve hatalmasan csengett az Alföldön, egyszerű kék abaposztóruhát viselt. A hagyományos mándlit, meg a varjúkalapot a világért sem cserélte volna föl másikkal. Csak éppen egyetlen egyszer esett meg rajta a szomorú világban, hogy midőn az újonnan oda költözött megyei főnök, aki beköszöntő ebédjére a telekkönyv után csinálta a meghívottak lajstromát, őt is meginvitálta az ebédre, de a lakáj visszautasította: „tessék frakkban jönni” — rántott Bagi uram nagy kedvetlenül európai ruhát. Nem hagyta azonban bosszulatlanul a dolgot, mert mikor valami szószós históriából javában kínálta ő méltósága, Bagi uram fölemelte frakkja szárnyát és azt kezdte bemártogatni a tányérba:

— Egyél frakkom, mert te vagy ide meghíva!

Mikszáth Kálmán anekdotás hőse, Bagi József csongrádi mándlis nábob, élő személy volt (1799—1886). A 48-i szabadságharc idején Csongrád város bírói székében sok borsot tört az osztrák katonai hatalom orra alá. A maga idejében nevét az egész ország emlegette; ahányat lépett, annyi adoma támadt a nyomában. Már 1865-ben az Üstökös lapjaira került s Jókai is tollára vette. Híre Mikszáth kíváncsiságát annyira felkeltette, hogy a 80-as évek elején Bérezik Árpáddal Csongrádra rándult és személyesen kereste föl az öreg nábobot. Nagy érdeklődéssel hallgatta, figyelte minden szavát, s ekkor öltöztette frakkba Bagi uramat. A história olvastára méltatlankodva mordult fel az öreg: „Az anyja hitit, mondjátok meg annak a Mikszáthnak, hogy ne irkáljon rólam összevissza minden bolondot.” Még helyreigazító levelet is küldött a

Pesti Hírlapnak: „Ne írjanak rólam olyan bolondságokat, rá nem szolgáltam én azokra.” Bagi uram csakugyan nem követte el a frakk-etetés tréfáját, ebben jóval megelőzte őt a XIV. század közepén Kis-Ázsiában élt *Naszreddin*, aki hasonlóképen cselekedett egy esküvői ebédén, ahol ócska ruhája miatt senki sem törődött vele. Haza szaladt, átöltözködött, s mikor újból megjelent, kitüntető figyelmességgel vették körül, sőt az asztalfőre ültették. Ekkor öltönye széleit emelgetve, így szólt: „Adjatok enni a ruhámnak!” Mindenki csodálkozott, míg fel nem világosította őket: „A ruhámat illeti a tisztelet, miért ne részesüljön ő is a lakomában?” A japánok ugyanezt mesélik a XV. században élt híres papjukról, *Ikkyo Oshoról*, akit szegényes öltözetében észre sem vettek, brokát ruhájában ellenben körülhízelegtek. Erre szegre akasztotta drága ruháját s kínálgatni kezdte a felszolgált ételekkel, mondván: „Nem nekem, hanem ruháimnak készítettétek a drága fogásokat.” A XII. században *///. Ince* pápa ezt a kedvelt történetet egy filozófusról írta meg, *Giovanni Sercambi* olasz író pedig a XIV. században *Danteról* hagyta emlékezetben. E szerint a nagy költő egyszer Róbert nápolyi király asztalához volt meghíva. Egyszerű öltözete miatt az asztal végére szorult. Erre hazaszaladt; ünnepélyes külsőt öltött, s mindjárt a főhellyel tisztelték meg. Ruháját aztán étellel és itallal kezdte öntözni. „Azért teszem ezt — mondta a királynak —, mert nem én, hanem a ruhám érezheti magát megtisztelve, hadd vegye ki részét ő is a lakomából.” Az 1261-ben meghalt *Étienne de Bourbon* dominikánus szerzetes ugyanezt Homerosról, *Odo de Ceritona* francia cisztercita kortársa pedig a XII. század híres tudósáról, a költészetben is sokat szereplő Petrus Abelardusról, beszéli el. Ezek után Bagi uram szelleme is kiengesztelődhetik: Mikszáth művészete világhíres társaságban tette halhatatlanná. (MA. 173. 1., 156. sz.)

118, BOLONDOK KÖNYVE

MÁTYÁS király udvari bolondjának az volt a kötelessége, hogy szorgalmasan följegyezze: naponként mennyi bolondság történik a királyi palotában.

Egyszer a király ezer darab aranyat adott egy merőben ismeretlen és idegen embernek azzal a megbízással, hogy a messzi Keleten, ahol a legjobb és legszebb lovak teremnek, vásároljon neki néhány tüzes paripát. A bolond megfigyelte ezt az esetet és beírta a nagy könyvbe. Este a király kezébe vette a könyvet, s igen megütközött, amikor lóvásárlását az esztelen cselekedetek sorában látta. Kérdőre vont a bolondot, hogy miért tette ezt.

— Aki egy ismeretlen embernek ezer darab aranyat ad vásárlás végett — válaszolt a bolond —, és azt hiszi, hogy az a jöttment visszahozza pénzét, vagy annak ellenértékét, az olyan ember sült bolond!

— Hátha mégis visszajön az idegen. — kérdezte a király, — és vagy lovat hoz, vagy az ezer aranyat lepengeti, mi történik akkor?

— Komám — mondta mosolyogva a bolond —, akkor a te nevedet kitörlöm a bolondok közül, s beírom azét, aki ilyen ostobaságra képes.

1782 óta tizennégy, köztük egy verses magyar változatát ismerjük. *Vas Gereben* fenti szövegében (1868) lett belőle Mátyás-anekdota. A világirodalom egyik legelterjedtebb tréfája, ősi formáját a mókák ellen vitézkedő *Juan Manuel* spanyol infánsnak az a *Conde Lucanor* című anekdotagyűjteménye (1328) őrzi, amelyből *Shakespeare* a Makrancos hölgy tárgyát merítette. Itt a király egy

alkimistának ad nagy summa pénzt, hogy aranycsináláshoz szükséges anyagokat vásároljon. További útjában az anekdota más és más személyekhez kapcsolódott. Van a XV. századból egy olyan olasznyelvű változata, amely Edward angol királyhoz és Merlin nevű írnokához fűzi, egy másik francia elbeszélés I. Ferenc francia királyra és Triboulet udvari bolondjára ruházza az eseményt, a feldolgozások legnagyobb részében azonban Alfonzus nápolyi király szerepel s a tréfáiról híres firenzei pap, Arlotto, a bolondok könyvének a vezetője (XV. sz.). Eddig 23 olasz, francia, spanyol és német változata került elő, s az is kiderült, hogy Indiában manapság is él. (MA. 100. 1., 26. sz.)

119, MINDENKI DOKTOR

MÁTYÁS király udvari bolondja egyszer arra a kérdésre, hogy melyik foglalkozási ág a legnépesebb, ezt felelte:

— Kétségkívül doktor van legtöbb a világon.

— Ostoba beszéd! — harsant fel a király. — Hiszen alig két-három orvos lézeng a városban. Egyébként bizonyítsd be állításodat, különben vedd tudomásul, hogy csúnyán meglakolsz.

Pár nap múlva, amikor már meg is feledkeztek erről a beszélgetésről, állát és nyakát kendőbe pólyálta a bolond, és fájdalmas, szomorú ábrázattal jelent meg a királyi udvarban.

— Mi bajod? — kérdezte mindenki.

Ő pedig keserves taglejtésekkel mutogatta, hogy a foga fáj. Erre azután az egyik meleg borogatást, a másik hideg vasat, a harmadik szeszt ajánlott, ahány, annyi-félét. Majd végigment a városon, s mindenkitől, akivel csak találkozott, tanácsot kért a fogfájás ellen. Közben

felírta mindazoknak a nevét, akik a fogfájás megszűntetésére különféle orvosságokat javasoltak. Ilyenformán egy nap alatt több mint 300 receptet jegyzett föl. Végre betért a palotába s a király előtt is megjelent szörnyen begöngyölt fejével. A király szintén előállt jóakarató tanácsaival:

— Itt van ez az orvosság, vedd be, s örök életedben áldani fogsz, mert azonnal megszabadulsz a fájdalomtól.

Ekkor a bolond hirtelen lekapta álláról a kendőt s vidáman így szólt:

— Kutyabajom sincs, csak azt akartam bebizonyítani, hogy minden ember doktor.

Ezzel átnyújtotta a királynak az orvosok jegyzékét. Amikor Mátyás király átfutotta az írást, s vezető helyen éppen a maga nevét pillantotta meg, alig tudta nevetését visszatartani, de elismerte, hogy a bolondnak igaza van, mert csakugyan orvos van legtöbb a világon.

Anekdotánkat a Vasárnapi Újság (1876) tulajdonítja Mátyás király udvari bolondjának. Egy hódmezővásárhelyi népies adat (1914) ugyanezt teszi. Vannak azután olyan változataink, amelyekben a fenti szerepkört a tudós *Budai Ézsaiás*, a későbbi tiszántúli református superintendentens, és a költő *Csokonai Vitéz Mihály* tölti be. A legrégebb magyar szövegek azonban, mint pl. az *Andrád Sámuelé* (1789) és a Kultsár-féle Hasznos Mulatságoké (1821), Gonnellát, III. Miklós ferrarai herceg (1383—1441) jókedvű mulattatóját, emlegetik a tréfa elkövetőjeként. Az eredeti formához csakugyan ezek a változatok kapcsolódnak legközvetlenebbül. Az 1503-ban meghalt *Pontano Giovanni* nápolyi olasz humanista elbeszélése szerint Miklós herceg egyszer megkérdezte elmésen fecsegő mulattatóját, hogy a városban melyik foglalkozás

a legnépszerűbb. Erre *Gonnella* szószerint a fenti szövegben olvasható bizonyítást vezette le. Ez a kiinduló pont. Ettől kezdve a népies érv olasz, francia, német és angol vándorútját alig áttekinthető, fárasztó adattömeg kíséri. Rendszerint *Gonnella* személye szerepel bennük. Csak egy XVI. századi francia gyűjtemény kapcsolja az eseményt Rómához és II. Pius pápa személyéhez, a keleti variáns pedig a hindusztán Akbár császárhoz (1556—1605) és Birbal nevű miniszteréhez. De ők is a *Gonnella*-típushoz hasonló módon bizonyítják be a tétel igazságát, akárcsak a magyar udvari bolond Mátyás királynak, vagy Csokonai Vitéz Mihály Budai Ezsaiásnak. (Bp. Sz. 201. 1.)

120. AZ ÉTEL FELOSZTÁSA

MÁRTON gazda szegény ember volt. Se földje, se marhája. Csak néhány baromfi kapirgált udvarán, közöttük a tollas seregek hatalmas fejedelme, a kakas. Ez a kakas gyakran átbujt a szomszéd Lőrincék portájára, amiből rendszerint nyelveskedés kerekedett. A szomszédasszony, a finom Ruzsi, alaposan értett a zenebona felidezéséhez. Márton gazda tehát, hogy minden pörpatvarnak véget vessen, megfogta a kakast, magára vette ünneplő ruháját, s fölvitte a kastélyba az uraságnak ajándékba.

Az uraság az ajándékot elfogadta és meghívta Márton gazdát ebédre. Heten ültek az asztalnál: az uraság, a felesége, a háziúr két leánya, két tanuló fia és a békeszerető Márton gazda. Pecsenye gyanánt egy egészben sült kakast tettek az asztalra. Az uraság Márton gazda elé tolta a pecsenyés tálat és jókedvében azt mondta, hogy tíz hold földet ad neki holta napjáig, ha ügyesen

el tudja osztani a kakast hetük között. Fogta Márton a kést, levágta vele a kakas fejét és a háziúr tányérjára tette:

— A nagyságos úr a család feje, tehát nagyságodé legyen a kakas feje. A fej után a nyak következik

— mondotta tovább a bölcs Márton —, meg aztán a nyak forgatja a fejet, tehát a nyak a nagyságos asszonyt illeti. A két kisasszonyé lesz a kakas két lába, hogy jó táncosok legyenek. A két ifjú úrnak a két szárnyat adom, hogy jól tudjanak írni.

Általános derűtség fogadta a kakas felosztását, amiben az volt a legelméőbb, hogy a kakas egész teste Márton gazdának jutott.

Az uraság szavának állt s az ügyes fölosztásért az ígért tíz hold földet kimérte a jó Mártonnak.

Híre ment ennek a faluban s Lőrinc szomszédot addig biztatta felesége, amíg mind az öt kakasukat felvitte az uraságnak a még nagyobb ajándék reményében. Az uraság ezeket is elfogadta s Lőrinc szomszédot szintén meginvitálta magához ebédre. Mind az öt kakast le tették Lőrinc elé: ha föl tudja ügyesen osztani őket, ő is jutalmat kap. De bizony Lőrinc szomszéd megakadt. Csak fészkelődött a helyén, meg irult-pirult, de osztani nem tudott.

Ekkor a háziúr Márton gazdát hívatta, s újból rábízta az öt kakas fölosztását. A jó Márton fogta a villát kezébe és elkezdte:

— Nincs tökéletesebb szám, mint a három; én tehát a kakasokat a hármasszám szerint fogom fölosztani. A nagyságos úr egy, a nagyságos asszony is egy; ez

együttvéve kettő, meg egy kakas az három, — s ezzel elējük tett egy egész kakast. — A két kisasszony kettő, meg egy kakas az három — tehát azoknak is adott egyet. — A két ifjú úr kettő, meg egy kakas az három, — tehát a két ifjú úr is kapott egyet. Itt a tálban maradt két kakas, meg én az három — és maga elejibe emelte a két kakast tálástól együtt. Bizony Lőrinc szomszédnak még csak pecsenyeszaft sem jutott, de hát miért is irigykedett szomszédjára. Az irigy embernek nem árt, ha megszégyenül.

Az eddig ismert magyar adatok — így a Benedek Elektől feldolgozott (1903) bukovinai mese is — csak a második felosztási módot részletezik. A Szent István-Társulat 1912. évi naptárában talált fenti anekdota kétféle felosztása a nemzetközi szerkezetnek megfelelő első teljes magyar változat. Kétségtelen, hogy Keletről vándorolt Európába. Egy VII. századból való zsidó elbeszélésben egy jeruzsálemi férfi öt tyúkot oszt szét a vendéglátó házaspár, két fia, két leánya és maga közt úgy, hogy az eredmény mindenik esetben három lesz. Ezenkívül egy arab változatát s a keleti költészetben még több nyomát derítette ki az összehasonlító kutatás. Nyugaton először a középkori prédikációs példák közt mutatkozik. A zsidó elbeszéléssel pontosan egyezik a *Gobii Johannes* francia domokosrendi szerzetesnek 1300 körül írt *Scala celi* című erkölcsi példatárában olvasható történet. Ez úgy beszél el, hogy egy szegény klerikusnak szállást ad egy katona, s azt kérdezi tőle, hogy mit tanult Párizsban. „Természeti és isteni tudományt”, — válaszolt az ifjú. Házigazdája erre egy libát hozatott, s azt kívánta a klerikustól, hogy a természet rendje szerint ossza szét. Megtette: a fejet az úrnak, a nyakat és a szárnyakat a leányoknak, a lábakat a szolgáknak, a két combot a fiúknak adta, a többit megtartotta magának. Másnap reggelire öt foglyot szolgáltak föl, s most az isteni tudomány értelmében kellett a szétosztást végeznie. Abból indulva ki, hogy a hármas

szám a legtökéletesebb, mivel az istenségben is három személy van, a házaspár, a két fiú és a két leány közt úgy osztotta el, hogy mindenkinek egy-egy, neki pedig két fogoly jutott. Ezt a népies felosztást később *Hans Sachs*ál (1541), az olasz novella-irodalomban és *Paulinál* (1522) látjuk viszont. A néphagyomány Keleten és Nyugaton még ma is mindenütt ismeri. (MA. 113. 1., 51. sz.)

121. BORSÓHALÁSZAT

A SZABADSÁGRA utazó katonák egy parasztembernél találtak szállást. Ebédre a gazdasszony borsólevest talált eléjük. Amikor hozzáfogtak az étkezéshez, az egyik felugrott s vetkeződni kezdett. A házigazda csodálkozva kérdezte, hogy mit jelent ez. Erre a katona így felelt:

— Igen jó úszó vagyok, s most a társaimnak tartozó barátságból a tálba ugrom, s fenekéről a borsót kihalszom.

A rendkívül elmés *Arlotto* firenzei plébánost bőjti időben egyik barátja vendégül látta. Borsót találtak eléje sok levessel, kevés olajjal, még kevesebb borsóval, de Arlotto ahhoz a kevéshez sem tudott hozzáférközni. Hirtelen fölállott, ruháját kezdte ledobálni magáról, majd megdőbent barátját azzal nyugtatta meg, hogy nem történik semmi különös, csak éppen beleugrik a tálba, s alámerül a levesbe, mert nem tudja másképen a borsót megközelíteni, s elvégre neki, mint vendégnek, valamit csak kell ennie. Ez az Arlotto-facetia (XV. sz.) kezdetben az olasz területre szorítkozott, csak 1650-ben jutott el a franciákhoz, majd a következő évszázadban a németekhez. Így került *Kónyi János* figyelme elé (1782), ki a fenti szövegben szemelláthatólag az Arlotto-tréfa kivonatát nyújtja. *Andrád Sámuel* anekdotájában (1789) egy angol

a francia vendéglőben teszi ugyanezt, és mondja: „Azért vetkezem le, hogy ezen a nagy lévő-óceánon arra a kicsi borjúhússzigetre úszhassak.” Az Űstökös egyik adomájában (i860) a deák kardot köt az ebédhez, hogy agyonszúrhatta a levesben található lencsét. (Democritus, γ6. 1., 40. sz.)

122. DAMJANICH ARANYÓRÁJA

DAMJANICH tábornok az alföldi táborozásban sokat járt csapatszemlére. Egyszer egy falusi korcsmában kellett megszállnia. A zsúfolt fogadóban folyt a bor Hencidától Boncidáig, s olyan láрма éktelenkedett, hogy lehetlenség volt tőle aludni. A tábornoknak pedig szűksége volt a nyugalomra.

— Korcsmáros! — szólt Damjanich — holnap korán kelek, a tiszaháti cserjésben elvesztettem az aranyórámat! Költsön fel és segítsen megkeresni. A vigadók erre összesúgtak, kettenként-hármanként elszállingóztak, s míg fáklyákkal az aranyóra keresésével hiába törték magukat — hiszen csak ravasz mese volt az egész —, Damjanich zavartalan álomba merült és reggelig jó kipihente magát.

E sok változatban élő tréfa visszafelé vivő útja *Arlotto* olasz facetiájához vezet (XV. sz.). Ez úgy adja elő, hogy a hideg és nedves időben utazó *Arlotto* betért egy vendégfogadóba, ahol valami harminc paraszt megközelíthetetlenül körülállta a tüzet: sem fölmelegedni, sem ruháit megszáritani nem tudta. Szomorúan húzódott meg egy sarokban, s mikor a fogadás szokatlan rossz kedve iránt érdeklődött, elbeszélte, hogy útközben vigyázatlanságból 14 líra és 19 aranyforint vesztéséig érte. Jól emlékszik a

KSX

Borsóhalászat

helyre is, ahol a pénzt elhullatta, s kérte a kocsmárost, hogy kora reggel kísérje el és segítsen neki a pénzt megtalálni. A parasztok, kik figyelmesen hallgatták Ariottót, összesűgva kettenkint, hármanként elszállingóztak, s amíg fáklyákkal hiába keresték a pénzt — hiszen csak mese volt az egész elbeszélés —, Arlotto kényelmesen megmelegedett, megszántotta ruháit és kipihente magát. Ez a tréfa részint Arlotto nevével, részint a nélkül, s a láb alatt levő vendégek eltávolításában elmés fordulatokkal nemcsak az olaszoknál, hanem a francia, angol és német gyűjteményekben is a legújabb időkig tartotta magát. Hozzánk *Kónyi János* közvetítette (1782). Nála még érzik a tréfa idegenszerűségévé egy évszázad alatt egészen közénk illeszkedett, mint az Üstökös fenti szövege (1874) mutatja. *Nagy Ignác* anekdotájában (1845) kellemetlen pipázó társát valaki azzal füstöli ki a vendéglőből, hogy ő a kőszegi hóhér, s azon van, hogy edző gyakorlatokat végezzon másnapi műtétjéhez. (MA. 128. 1., 75. sz.)

123. A PÉNZ SÚLYA

RÉGEN történt, amikor a mozdony gőze és a motor gáza nem vitte az embert percek alatt mérföldekre, amikor még az imádságos könyvekben külön fohászkodások voltak erre a célra „Utazás előtt” címen. Nem is indult el akkor minden dibdáb ember nagy útra. Nagy becsületet, sok hálát és kedvességet szerezhetett magának úti szolgálataival az ügyes ember.

Ilyen szolgálatra való, hasznos ember volt java életében Buzogány István uram, a kadácsi tanítómester. Minden esztendőben egyszer kiszekerezett Kolozsvárra, leányának látására, akinek férje a guberniumot szolgálta illő tisztességben.

Buzogány uramat rengeteg megbízással halmozták el hívei egy elutazás előtt. Kinek festék, kinek paszománt,

kinek kékkő vagy gyertyabél kellett. Amikor aztán hazajött, egyik a mennyiségben, a másik a portéka minőségében talált ócsárolnivalót.

— Mordizomadta, ezen változtatni fogok — mondta haragosan. — Ezután írjátok föl egy cédulára, hogy mi kell, mennyi kell, milyen kell? Reám ugyan nem gáncoskodtok utólag.

Úgy is történt, a baj azonban nem szűnt meg. Ezután cédulát ugyan mindenki hozott, de pénzt a vásárlásra nagyon sokan nem adtak. Ebből is bosszúsága, sok kára származott Buzogány uramnak.

A következő alkalommal tehát — szellős, nyárvégi napon — így szólt a gyülekezetnek, amely indulására várakozva töltötte meg udvarát:

— Még egy óra is beletelik, amíg elkészülök az útra. Addig tehát ne töltsétek itt az időt haszontalanul. Itt van a lóca, rakjátok le rája szép sorjában céduláitokat, dolgom végeztével majd összeszedem.

A hívek úgy cselekedtek: egyik letette a cédulát és lenyomtatta a vásárláshoz szükséges pénzzel, a másik — nem hozván pénzt — csak a cédulát helyezte a lócára.

Indulás előtt Buzogány István számbavette a cédulákat és zsebre rakta a pénzt. Kolozsvárt mindent lelkiismeretesen elintézett. Amikor hazaérkezett, fölkeresték megbízói. Kinek-kinek nevét szólította a cédulák szerint. Hát a végén egy egész csomó ember zúdult föl, hogy így meg úgy, az ő nevüket miért nem említi Buzogány uram?

— Nyilván azért, mert a ti cédulátok nem volt a többi között! — felelte a tanítómester.

— Már hogyan lett volna! — méltatlankodtak az érdekeltek. — Magunk tettük le a sorba tulajdon kezünkkel!

— Az a kérdés, hogy lenyomtatátok-e pénzzel?

— Nem ... én sem ... én sem ... — hangzottak a válaszok.

— No, ha nem nyomtatátok le pénzzel, nem lehet kétség cédulátok sorsa felől! Akkor nem történhetett egyéb, minthogy a szél szárnyára kapta a lenge papirost és elröpítette a lócáról. Látjátok, látjátok! Mászor pénzzel nyomtassátok le a cédulát, akkor nem viszi el a szél. Ez a tanulság, atyámfiai!

Gyallay Domokosnak ehhez az ötletes anekdotás elbeszéléséhez (1930) párhuzamul idézzük *Arlotto* firenzei plébános olasz facetiáját (XV. sz.). Híre terjedt, hogy Arlotto Flandriába készülődik. Barátai és ismerősei, mint ilyenkor szokás, különféle megbízásokkal halmozták el. Kívánságaikat cédulákra írták, s akadtak kivételesen olyanok, akik pénzt is adtak melléje, de legtöbben azt mondták, hogy a költségeket majd az áru átvételekor térítik meg. Mikor a gálya már útra kelt, Arlotto a hajó fedélzetére rakta a cédulákat. A figyelmesebbekét pénzükkel lenyomtatta. Hirtelen egy szellőcske kerekedett, s a könnyű papírok, amelyeken pénz nem volt, a tenger vizébe repültek. Amikor hazaérkezett, fölkeresték megbízói. Némelyeknek átadta a hozott tárgyakat, a többieknek pedig elbeszélte, hogy milyen nagy szerencsétlenség történt vele, amikor a cédulákat számbavette. Ezek magyarázatot kértek, hogy miért éppen az ő cédulájuk veszett el. Erre Arlotto így felelt: „Ez onnan van, hogy amazok céduláját a rajta levő pénz súlya megtartotta, míg a tietek, mivel semmi sem volt rajtuk, az első légáramlatra, a tenger vizébe kívánczolt.” Mint Arlotto többi tréfája, ez is bejárta a világot, még a népköltészetben is nyomokat hagyott. (MA. 150. 1., 114. sz.)

124. SZINTVALLÁS

EGY ízben keservesen panaszkodott Blaskovics András erki pap előtt egyik szegény híve, hogy sertését ellopták.

— Ne búsuljon kend, édes atyámfia — biztatta András pap a kárvallottat —, megkerül a sertése.

A legközelebbi vasárnap Blaskovics a szószékről dörgedelmes beszédet mondott a tolvajság kárhozatos bűnéről.

— E napokban is egy pokolra való gonosz tolvaj ellopta községünkbeli becsületes felebarátunknak, Kónya Józsefnek a disznáját. De, hála a Szentlélek sugallatának, megtudtam, hogy ki ez a gaz tolvaj. Íme, itt ül a templomban köztetek, s jámbor képet mutat, mintha nem is ő volna a bűnös. De én ismerem őt, s e szent könyvvel fogom gonosz fejét megsújtani...

Ekkor András pap hirtelen magasra emelte a vaskos, kapcsos evangéliumos könyvet, s úgy tett, mintha a hívek közé akarná dobni. Ebben a pillanatban egy szűrös atyafi gyorsan a pad alá kapta fejét.

A tolvaj elárulta magát, a sertés megkerült.

Blaskovics-anekdotánknak (1883) legrégebbi irodalmi jelentkezése a XIV. században élt *Kaufinger Henrik* augsburgi költőnek egyik verse: ebben a pap a szószékről kövel akarja megdobni az eretnokség gyanúja alatt álló parasztot, mire az a pad alá húzza fejét s ezzel beismeri bűnösségét. *Luther* elbeszélésében (1577) a pap a házasságtörőre emel követ, s a tréfa csattanója az, hogy nemcsak az illető búvik le, hanem rajta kívül még húszan húzzák le fejüket. *Hans Sachs* feldolgozásában (1563) szintén a házasságtörés az indító ok, de kő helyett dorong szerepel. *Jörg Wickram-*

nál papucs (1555), majd a francia *D'Ouille-nél* (1641) a helyhez és az alkalomhoz jobban illő imádságos könyv, de van olyan változat is, amelyben a pap íjat von a vádlott lenyilazására. Dobásra természetesen egyiknél sem kerül sor, mert már a pap fenyegető mozdulatára elárulja magát a bűnös, rendszerint nemcsak ő, hanem még igen sokan: húszan, százan, s éppen ez a tömeges szintvallás ad nyomatékos csattanót a tréfának. Jellemzően alkalmazkodott az egyes korok erkölcsi szemléletéhez. A XV. századig az eretnység és a házasságtörés indítéka váltakozva szerepel, majd a nők ellen irányuló éllel az utóbbi kerül uralomra; e mellett a XVII. század közepétől a tolvaj leleplezésének a mozzanata kezdett tért nyerni. Az utóbbi csoport mellőzi a tömeges szintvallás komikumát. Különféle változataiban napjainkig követhető időnként felfrissülő élete. Az eretnek-változat kivételével valamennyi formája megtelepedett és népes családot hajtott minálunk. *Kónyi János* anekdotája (1782) még a Luther-féle típus származottja, hol a prédikátor így kiált föl: „Jaj, azt gondoltam, hogy csak egy van olyan gonosz asszony az én híveim között, de látom, hogy felette sokan vannak.” Később *Jókainál*, *Vajda Jánosnál* és másoknál a tolvaj-leleplezés kerül előtérbe. De van egy ilyen változata is: Mátyás Diák megjelenik az Akadémiában, s kezében tartva egy könyvet, azt mondja, hogy írója plagizálta s most a fejéhez fogja vágni az illetőnek. Amikor a könyvet fölemeli, az összes akadémikusok a pad alá húzzák fejüket. „Tyú, azt a mindenét! — mondja elképedten Mátyás diák —, hiszen itt minden ember bűnösnek tartja magát!” (MA. 208. 1., 225. sz.)

125. BESZÉLGETÉS A HALLAL

BÉREI Farkas András nagyírú magyar poétát, udvari költőt és rózsás vitézt egy pénteki napon lakomára hívta meg egy gazdag úr, hogy vendégeit mulattassa. A költő azonban kivételesen kedvetlen volt, talán azért is, mivel az asztal végére a legalacsonyabb rendű helyre ültették. Szótlan viselkedése mindenkinek föltűnt. A háziúr ezért

meg akarta bosszantani, s valamit odasúgott inasának, mire az apró halakat tálalt a poétának, míg a többi vendégek kövér harcsát fogyasztottak. Farkas észrevette a dolgot, s egyszercsak kezébe vett egy kis halat, sokáig füléhez tartotta, azután pedig fejét csóválva ismét tányérjára tette.

— Mit csinál, barátomuram? — szólt csodálkozva a háziúr.

— Hát, tekintetes uram — felelt sóhajtvá a költő —, két esztendővel ezelőtt egy rokonom a Tiszába fült, s most ettől a kis haltól megkérdeztem, hogy nem tudja-e, hol fekszik a szerencsétlennek a teste. A halacska azt felelte, hogy ő akkor még a világon sem volt, de attól a nagy harcsától alkalmasint biztos hírt hallhatnék, ha lejönne hozzám az asztal felső részéről.

A vendégek kacagtak, s a kövér harcsa azonnal a rózsás vitéz tányérjára került.

Az anekdota *hőst*, Bérei Farkas András, akit a szöveg szerzője, Nagy Ignác (1845), nagyhírű magyar poétának nevez, vándor népköltő volt (1770—1832). Annak idején bekalandozta a hazát, s előkelő családok és tehetős urak környezetét kereste, hogy a saját kézi sajtóján kinyomtatott verselményeit nekik eladogathassa. Ebből élt. Különcsége és jó kedélye a nagy urak házáat megnyitotta előtte: ennyi igaz a nevéhez tapadt anekdotából. Cselekményét azonban jóval nevesebb elődök közel kétezer esztendeje terjesztetik a világon. A Kr. u. III. században élt *Athénaios* görög szofista és grammatikus beszéli el, hogy Philoxenus kytherai költő (Kr. e. V. sz.) egyszer Dionysiusnál ebédelt. Mivel nagyétvágyú ember volt, kellemetlenül érintette, hogy apró halat tettek eléje. Nem is ette meg, hanem kezébe vette, füléhez tartotta, s a kíváncsi Dionysius kérdésére ezt felelte: „Galateáról, a tenger

istenéről, akarok verset írni (csakugyan írt is), és szeretném tudni, hogy a tenger mélyében lakó Nereus anyjával mi van. Erről érdeklődtem e halacskától, de azt válaszolta, hogy fiatalsága miatt semmit sem tud a dologról, de az a nagy hal előtted bizonyára mindenről felvilágosítást adhat.” Dionysius kacajra fakadt s a nagy halat leküldte a költőhöz. Teljesen ezt a történetet foglalta versbe *Hans Sachs* 1563-ban. Pályafutásában az anekdota sokszor cserélt gazdát. Egy régi velencei krónikából olyan változata került elő, amelynek *Dante* a hőse, ki a vendéglátó dózse asztalánál beszélget a hallal. *Naszredin* szülei az ágy alá dugják a nagyobb halat, csak a kisebbiket tálalják föl. Erre a hodzsa ebéd közben füléhez tartja a halat, s úgy tesz, mintha társalogna vele. „Mit csinálsz?” — kérdi az apja. „Beszélgetek a hallal — felelte *Naszredin* —, szerettem volna megtudni tőle, hogy miféle hal volt az, amelyik *Jónást* elnyelte; sajnos, ez nem tudott megfelelni rá, hanem azt mondta, hogy kérdezzem meg az ágy alatt lévő nagyobb és tapasztaltabb halat, mert az bizonyosan tud felvilágosítást adni.” *Bebel* óta (íjő8) az anekdota területére került, s nemcsak a németeknél és az olaszoknál tett szert népszerűsége, hanem a franciákhoz és az angolokhoz is elkalandozott. *Lafontaine* feldolgozta. A népies tréfákban is gyakran szerepel a torkosság kigúnyolására. (MA. 184. 1., 178. sz.)

126. NEVETŐ LOVAK

ALIG lesz valaki a hazában, aki gróf Keglevich Miklós és Józsa Gyuri ezerféle csínytevéseiről egyet-mást ne hallott volna. E két úr minden alkalommal a lehető legvaskosabb módon bosszantotta egymást, de nehogy neveltség tárgya legyen, egyik sem mert soha megharagudni, hanem a helyett igyekezett a kölcsönt legközelebb visszafizetni.

Egy ízben megyegyülésre mentek Egerbe mindketten. Józsa Gyurinak pompás négy fekete, a grófnak négy pej lova volt. Ebéd alatt a gróf valamit odasúgott lovászá-

nak, mire az mosolyogva sietett az istállóba. Félóra múlva elkezdte a gróf:

— Tudják, kendtek urak, hogy mi az újság?

— Nos?

— Gyurka barátunk harisnyában jártatja lovait!

— Az lehetetlen!

— De ha mondom, úgy van!

Józsa Gyuri mindjárt kapta magát s lesietett az istállóba. Amit ott látnia kellett, arra csakugyan megvakarta a füle tövét. Pompás négy lovának a lába meg volt nyúzva térdig. De nem káromkodott, nem fenyegetődött. A helyett ő is egypár szót súgott kocsisának a fülébe. Ezzel visszament az étterembe.

— Nemde, igazam volt? — kiáltotta eléje a gróf kacagva. — Ugye, furcsák a harisnyás lovak, Gyurka barátom?

— Annyira furcsák, hogy a te lovaidd majd agyon nevetik magukat rajtuk — válaszolt ez bajusza alá mosolyogva.

Most a grófon volt a sor lefutni az istállóba. Lovai valóban úgy néztek ki, mintha nevetnének, mert mindegyiknek orra s felső ajka le volt vágva, így tréfálkoztak egyidőben a magyar gavallérok.

Szokoly Viktor anekdotájának (i860) az az állítása, hogy „így tréfálkoztak egyidőben a magyar gavallérok” — ezt *Tóth Béla* is erősíteti —, egyáltalában nem felel meg a valóságnak, bár a szereplők történeti személyek. *Gróf Keglevich Miklós* (1799—1847) a maga idejében élénk részt vett a vármegyei politikai mozgalmakban, s főképen mint a hevesmegyei ellenzék vezére vonta magára a figyelmet. Azonkívül nagy tréfamester volt, s igen jó

baráti viszonyt tartott *Pankotai Józsa Györggyel* (1789—1847), kit a múlt században az egész ország Józsa Gyuri néven ismert és emlegetett. Híres tiszafüredi vörös kastélyában olyan csínyeket vitt végbe, s féktelen természete olyan tréfákban, mulatozásokban és sokszor durva kedvtöltésekben kereste a kielégülést, hogy híruk mindenüvé eljutott s az egész ország visszhangzott a kacagástól. A szabadságharcot megelőző magyar élet minden árnyoldala és rokonszenves vonása rendkívüli méreteket öltött benne s neve köré gazdag anekdotakört vont. Tipikus alakja annyira kifejezése volt a korszaknak, amelyben élt, hogy az irodalom is megörökítette rendkívüli egyéniségét. *Jókai* a Kárpáthy János, Csollán Berti és Horhi Miska vonásait Józsa Gyuri alakjáról másolta le. Tréfáit Vas Gereben is felhasználta regényeiben korfestő részletekül. A lovakkal elkövetett visszataszító tréfa kétségkívül jól illett azokhoz a vaskos mulatságokhoz, amelyekben kedvét lelte Józsa Gyuri, így kortársai el is hitték róla, pedig teljesen ártatlan ebben a dologban. Jó pár századdal korábban hozzá hasonló egyéniség volt Ferrarában egy *Gonnella* nevű szellemes, tréfás, de meglehetősen durva mulatságokat űző személy, kortársai szerint „fabulator facetissimus”. Azt tartja róla a hagyomány, hogy a XIV. század elején élt III. Miklós ferrarai herceget mulattatta. Egy XV. századból való humanista facetia szerint egyszer Miklós herceg levágatta *Gonnella* lovának a farkát. *Gonnella*, amikor észrevette, nem szólt semmit — akárcsak Józsa Gyuri Keglevichnek —, hanem a herceg valamennyi szamarának a felső ajkából kimetszett egy darabot. Azután lovát és a szamarakat kivezette az udvarra. Amikor a furcsa megjelenésű állatok láttára mindenki, még a herceg is hangos nevetésre fakadt, így szólt *Gonnella*: „Való igaz, hogy sem a herceg ő felsége, sem a komoly vitézek nem nézhetik e látványt nevetés nélkül. Csodálható-e tehát, ha a szamarak szintén nevetnek farkatlan paripámon?” Ez a *Gonnella*-anekdota azután bevándorolta a XVI—XVIII. század latin-, olasz-, francia- és németnyelvű mulattató irodalmát s mindenütt számos nyomot hagyott maga után. Amikor hozzánk jutott, kiesett belőle az akkor már ismeretlenné vált *Gonnella* név s helyébe került a Józsa Gyurié, akit derűs mosollyal emlegetett az egész ország, így lett a trecento korának izlését és szórakozását jellemző tréfából magyar anekdota. (Bp. Sz. 196. 1.)

127. SZAGÉRT HANG

SZATMÁRON történt még az 1848 előtti boldog években, hogy a téli vásárra a városba jött egy vidéki szegény ember. Dél körül a Károlyi-ház című vendéglő konyhájában keresett egy kis helyet, hogy a maga módján megebédeljen. A konyhában senki sem volt, fogta hát száraz kenyérét, s a tűz fölött párolgó ételgőzre tartotta, hogy megpuhuljon. Ebben a pillanatban betoppant a vendéglős s böszülten felelősségre vonta, hogy mit cselekedett.

— Kemény kenyéremet tartam kissé a gőzre puhulás végett.

— Jól van, fizet ezért egy garast.

— De uram, hiszen úgysem veszi semmi hasznát az elpárolgó gőznek.

— Mindegy! Én itt bért fizetek, jogom van tehát mindennek megvenni az árát. Ha nem akar fizetni, jöjjön velem a bíróhoz!

A bíró az áldott szívű öreg Jeney bácsi volt. A vendéglős elmondta panaszát s előadta követelését.

— Így történt-e ez? — kérdezte Jeney a szegény embert.

— Így bíz' az, bíró uram.

— Akkor tegye le a garast!

A szegény ember a számtalanszor összecsomózott kendőjéből nagynehezen kikeresett egy garast s tisztességtudóan átadta. A bíró kezébe vette s így szólt:

— Na, vendéglős úr! Nézze, itt a garas! Itt a garas! Itt a garas... — s ahányszor mondta „itt a garas”, mindannyiszor az asztalra ejtette a pénzdarabot.

A vendéglős már önelégülten nyúlt utána, amikor Jeney visszaadta a pénzt a szegény embernek, ezzel a bölcs ítélettel:

— Tegye el! Az étel gőzéért a garas pengése a fizetés.
Kvitt!

Ezt a Mátyás Deák című élclapból (1874) vett anekdotánkat más forrásból *Tóth Béla* is közli és szintén arról a Jeney Györgyről beszéli el, aki a múlt század 30-as éveiben Szatmár városának főbírája és több vármegyének köztiszteletben álló táblabírája volt. Névtelen szereplővel, vagy cigányanekdotaként élclapjainkban, naptárainkban sokszor előkerül. Az egyik változatban a paraszt a gyögyszer szagáért a bankó szagával fizet. A látszólagos szolgálat kiegyenlítése látszólagos fizetéssel indiai eredetű motívum, e mellett több párhuzam tanúskodik. Nyugaton az a formája vált általánossá, hogy valaki az étel illatát a pénz hangjával fizeti ki. A száz novellából álló legrégebb olasz (XIV. sz.) és francia gyűjteményben (XV. sz.) már így olvassuk. így beszéli el később a szellemesen gúnyolódó *Rabelais* (1535) és a minden jó tréfán kapva kapó *Ham Sachs* (1547). Igazán közismertté *Eulenspiegel* tette, ez az 1350-ben meghalt világhírű kópé, akinek már 1483 körül írásba foglalt csintalanságait 1515-ben nyomtatták ki először Strassburgban, s azóta 108 német kiadásán kívül holland, francia, angol, dán, lengyel és latin fordításban az egész világnak közös ismerőse lett. Nála olvassuk, hogy egyszer a vendégfogadóban türelmetlenül várta a megrendelt ételt, de a vendéglős késett vele. Mikor végre a tálalás megtörtént, *Eulenspiegel* kijelentette, hogy már nem kell, mert jóllakott az étel szagával. A vendéglős követelte az étel árát, mert ha jóllakott az étel illatával, annyi, mintha evett volna belőle. *Eulenspiegel* ekkor egy pénzdarabot dobott a padra, s azt kérdezte a vendéglőstől, hogy hallotta-e a pénz hangját. Amikor ez igent mondott, eltette a pénzt, s a fogadós megrökönyödésére megállapítva, hogy az étel illata a pénz csengésével ki van egyenlítve, nyugodtan tovább állott. (MA. 203. 1., 215. sz.)

Szagért hang

128. A SZOKÁS HATALMA

GRÓF Keglevich Miklós egyszer meglátott egypár mezőtúri köznemest Pesten a Váci-utcán sétálgatni.

— Atyafiak, ugye ismerjük mi egymást az egri restelációról? Nem volna kedvük betérni hozzám egy pohár borra?

— Dehogynem, nagyságos uram, ha nem vetné meg az ilyen szegény emberek társaságát.

A gróf szállásán a boros kanták azonnal az asztalon teremtek, s e mellé egy kis borkorcsolya is járult, rostélyos pecsenye a legközelebbi vendéglőből, melyet a gróf rendeletére előbb amúgy magyarmiskásan megraktak fokhagymával. Azután még többféle sült került az asztalra, de akármilyen következett, mindenik rémületesen meg volt tűzdelve fokhagymával. Közben a gróf elküldte inasát a német színházba, s hozatott két zártszéket a mezőtúriak számára, továbbá egy földszinti ülőhelyet a saját maga részére.

A színházban a gróf helyükre ültette vendégeit, s maga távolabbról kísérte figyelemmel, hogy minő hatása lesz a zártszéken ülő finnyás német purgernék között a rettenetes fokhagymaszagnak. Kicsit messzire jutott ő nagysága az embereitől, de azt mégis látta, hogy a zártszékes ténsasszonyságok erősen legyezgetik magukat, s minduntalan előszedik zsebkendőjüket, hogy a rémítő illat ellen valamennyire védekezhessenek. De mi történik?

Az első felvonás végén egyszercsak azt látja a gróf, hogy a mezőtúriak fölemelkednek helyükről, s megvető

pillantásokat vetve szomszédaikra, a színházat elhagyni készülnek. A gróf azt hitte, hogy nem bírták tovább az emberek csípős megjegyzéseit, vagy pedig az érthetetlen nyelvű előadás nem érdekli őket. Eléjük sietett s kérdezte:

— Nos, hát miért jönnek ki oly hamar?

— Jaj, nagyságos uram, nem lehet azt nekünk kiállani: csupa asszonyosságok ültek mellettünk, s mikor előszedték zsebkendőjüket, olyan gyalázatos szag áradt szét, hogy istenfélő ember azt el nem szívelhette.

A gróf megértette: minden a szokástól függ. A finynyás asszonyi népnek a fokhagyma volt bűdös, a mezőtúriaknak pedig a zsebkendőre locsolt pacsuli illat... s még e mellett amazok csak kiállhattak a fokhagymát, míg ezek a cifra illatszertől megszökni kényszerültek.

A népadomákat és ékeket tartalmazó 1871. évi Heckenast-féle Adomatórból kiírt elbeszélés ugyanarról a gróf Keglevich Miklós-ról, akit már ismerünk a Józsa Gyuri-féle anekdotából. (126. sz.) *Tóth Béla* anekdotakincse ugyancsak gróf Keglevichnek tulajdonítja tréfánkat. Bizonyára ez a motívum forgott *Jókai* eszében, amikor az „Asszony kísér — Isten kísért” című regényében (1891) így beszélteti a nihilista Kozákot: „Elvégre minden az ízlés dolga. Egyszer egy gypmesteri gyakornokkal együtt voltam az országház karzatán, amikor ti képviselők odalenn éppen egymással nyájaskodtatok; az érdeemes hóhérsegéd hallgatta egyideig a kölcsönösen egymást lepiszkoló feleléseket, amiket ti országgyűlési szónoklatoknak neveztek, s végre hozzám fordult e szóval: Pfüj teufel! Én ezt a disznóságot ki nem állanám ezer forintért.” Az ízlés különféleségének és a szokás hatalmának ez az anekdotás formában jelentkező motívuma nagyon régi észrevétel. Már *Vitry* akkai püspök a XIII. század elején egyik prédikációjában annak példázására, hogy a bűn bűzéhez szokott emberek Isten szavának

jó illatát már nem is képesek elviselni, egy történetet mond el az egyszeri parasztról, aki egész életét az istállóban és a trágyadomb mellett töltötte. Így annyira megszokta környezetének a bűzét, hogy amikor egyszer a városban a gyógyszertár előtt ment el, ahonnan különféle készítmények jó illata áradt ki, ájultan esett össze, s csak akkor tért megint eszméletére, amikor hazavitték megszokott környezetébe, az istálló és a trágyadomb mellé. Vitry kortársa, *Odo de Ceritona* francia cisztercita szerzetes, szintén tud egy parasztról, aki egyszer kellemes illatkörben önkívületbe esett, s csak úgy lehetett életre hívni, hogy orra alá marhaganajt tartottak. A kutatás e motívum keleti kapcsolatairól is tud. (Bp. Sz., 205. 1.)

129. SZEMBEKÖTŐSDI

MULATSÁGOS jelenet játszódott le egyszer a Lippert-féle Erzsébet-körúti vendéglőben. Már nagyon későn, a gazda távollétében, megjelent ott négy elegánsan öltözött úr és kényelmesen letelepedett.

— Pincér — kiáltott az egyik —, valamit enni szeretnénk. Ha jól kiszolgál bennünket, busás borralalót kap.

A pincér, aki csak akkoriban került valahonnan vidékről Budapestre, szolgálatkészen hajlongott és sorra hordott föl előételeket, halat, sülteteket, pompás borokat, s mindent, ami szem-szájnak ingere. A nagyszerű lakoma végével élénk vita kerekedett a vendégek között. Mind a négy zsebébe nyúlt, mert egyik sem akarta túrni, hogy a másik fizessen helyette.

— Mindent én fizetek — mondta az egyik úr igen érélyesen.

— Nem, én fizetek...

— Elég legyen — mondta a harmadik —, én vagyok a legöregebb, s nagy megtiszteltetés számomra, ha önöket vendégeimül láthatom.

Egyik udvariaskodás a másikat követte, de nem tudtak megegyezésre jutni. Végre a negyedik, aki eddig hallgatott, így szólt:

— Ez mind nagyon szép, de hát a dolognak mégis csak végét kell vetni. Indítványozom, hogy döntsön a sors. Asztalkendővel bekötjük a pincér szemét, s akit megfog, az fizessen.

Az eszmét kitűnőnek találták s nyomban végre is hajtották. A pincérnek bekötött szemmel az étterem egyik sarkába kellett állania, s amikor ez megtörtént, a vendégek szép csendesen kisurrantak az ajtón.

Nemsokára azután megjelent a gazda. A pincér, aki tapogatódzva forgolódott ide-oda, megragadta a vendéglős karját és nevetve mondta:

— Ön fizet mindent!

A gazda rárivallt:

— Megbolondult maga, hogy itt egyedül szembekötődít játszik?

Csak most látta a szerencsétlen pincér, hogy rútul rászedték, és dühösen sietett a rendőrségre jelentést tenni. De a leleményes gavallérokat nem tudták kinyomozni.

Nem látszik hihetetlennek *Tábori Kornélnak* ez az egészen újszerű anekdotája (1909), hiszen jóval nagyobb szélhámosságok történnek meg napjainkban. Nem is foglalkoznánk vele, ha nem emlékezünk rá, hogy *Balzac* borsos történeteiben (1831) három gazfickó a toursi „Három ponty” vendéglősének a feleségével hasonló-

képen fizeteti meg számláját. A XVII. század közepe óta latin, német és francia anekdotákban is föl-fölbukkan, rendszerint diáksze-replőkkel. Nálunk *Kónyi János* Democritusában (1782) telepedett le először, majd *Vas Gereben* elevenítette föl (1856) és terjesztette tovább a magyar anekdotás köztudatban. (Democritus, 142. 1., 104. sz.)

130. MESTERLÖVÉS

EGY úrnak megrögzött szokása volt, hogy minden alkalommal igaz — nem igaz vadászsikereivel dicsekedett. Sokszor majdnem belesült a hazugságba. Ilyenkor azután mindig az öreg Gáborra, hű cselédére, hivatkozott, aki-nek az volt a feladata, hogy mellette tanúskodjék.

— Ej urak, ez mind semmi — mondta egy vadász-ebeden, amikor az urak már jól el-elhajigálták a sulykot —, ez mind semmi ahhoz képest, amilyen lövést én most három éve tettem Lengyelországban egy herceg barátom vadászatán.

— Halljuk, halljuk! — kiáltottak többen.

— Egy szép szarvasnak a bal fülét, meg a hátulsó bal lába körmét lőttem le egyszerre.

— Már hogy lehetett az? — álmélkodott az egyik vendég.

— Az pedig megtörtént dolog. Ugye, Gábor, te is látad?

Gábor a szék mögött nagyot fújt és alig tudta kinyögni az igent.

— Mondjad csak Gábor, hogy is történt?

— Hát biz' az úgy volt... hát egy szép szarvas.. , azaz, hogy mikor kiléptünk a sűrűből, egy szarvast pillantánk meg félfektében. Hátsó lábával éppen füle-tövét vakarta. Erre célba vette a nagyságos úr. Paff! És úgy történt, amint monda.

— Bravo, bravissimo! — kiáltották többen, mialatt a hideg verejtéket izzadó Gábor urához fordult:

— Nagyságos uram, arra az egyre szépen kérem, hogy ne lőjön annyit egyszerre, mert biz' Isten, most is alig tudtam összeszedni a szarvas körmét és a fülét.

Vas Gereben anekdotája (1856). *Jókai* azt írja a „Perozes” című elbeszélésében (Délvirágok, 1856), hogy Bahram perzsa király korának legkiválóbb íjásza volt, s egyszer egy hölggel, akit mindenek-főltt kedvelt, kilovagolt vadaskertjébe, hogy megmutassa felül-múlhatatlan ügyességét a nyilazásban. Száz lépésnyire tőlük lege-lészett egy antilop. Amikor ezt meglátta Bahram, puzdrájából két nyilat szedett elő, s azt mondta, oly könnyedén fogja találni az antilop fülehegyét, hogy az azt hiszi, valami légy csípte meg. Úgy is történt. A nyíl megcsapta a vad fülehegyét, mire az azt vélve, hogy bögöllyel van dolga, fölemelte hátsó lábát, s megvakarta vele a fülét. Bahram király ekkor a másik nyíllal a vad hátulsó lábát a szarvához szegezte. Jókainak ez az elbeszélése, mely a mesterlövést komoly formában adja elő, *Firduszi* perzsa költő *Sahname* című nemzeti eposzának (X. sz.) egyik epi-zódja. Ezt a mondat, mely a kutatók szerint ma is él Perzsiá-ban, Firduszi után 180 évvel, tehát a XII. század végén ismét megírta a perzsa *Nizami* „A hét szép alak”-ról szóló verses regé-nyében. Körülbelül ugyanabban az időben a keleti monda *Vitry Jakab* akkai püspök egyik ősi prédikációs példájában is jelentkezik, de egészen más felfogásban. Egy gazdag ember — így beszéli el — egy társaságban azzal hengegett, hogy egyetlen lövéssel a szarvas lábát füléhez szegezte. „Hazudsz, ez lehetetlen” — kiáltottak fel társai. „Sőt nagyon is való — mondta a hazugságait védelmező

szolgája —, mert a szarvas patájával éppen fülét vakarta, s ebben a pillanatban uram a nyilával a lábat a fülhöz ragasztotta.” Így lett a komoly keleti mondából Nyugaton Münchhausen-féle vadászfüllentés, így függ össze *Vas Gereben* magyar anekdotája és a perzsa Firduszi epizódja. (MA. 163. l., 140. sz.)

131. KÜLDJÜNK CSAK HURKÁT!

EGY parasztember disznóölésre készülődött, s közben azon töprenkedett, hogy miképen bújhatna ki az ajándékküldözgetés kötelezettsége alól. Ebben a bizalmas természetű ügyben komájának a ravasz eszéhez folyamodott.

— Kedves komám — mondta neki —, holnap leölöm hízott disznómat, de ha belőle mindazoknak hurkát és kolbászt küldözgetek, akik rólam hasonlóképen megemlékeztek, magamnak semmi sem marad. Kérlek, adj tanácsot, mitévő legyek ebben a kellemetlen állapotomban?

— Az a legkevesebb — felelt a koma —, csak híreszteld holnap mindenfelé, hogy a múlt éjjel sertésedet ellopták, így megmenekedsz az ajándékosztogatástól.

A paraszt megörült komája tanácsának, s megígérte, hogy a szerint cselekszik. A tanácsadó koma azután a szóbanforgó disznót az éj leple alatt szép módjával ellopta. El lehet képzelni, mennyire megdöbbsent a szegény ember, amikor reggel csakugyan nem találta disznóját. Nagy rimánkodva szaladgált az udvaron fel s alá, majd kirohant az utcára, s éppen belebotlott komájába.

— Édes komám — mondta siránkozó hangon —, gondold meg, ellopták a disznómat.

— Jól van — szólt a koma —, így kell beszélned ma, akivel csak találkozol.

— Úgy ám — folytatta a kárvalott —, de én nem tréfálok, mert valósággal ellopták.

— Igen helyesen beszélsz — szólt a koma —, ha ilyen szavahihetően erősítged a dolgot, az egész világ elhiszi.

Ekkor a paraszt könyörögve és esküdözve bizonyította, hogy ő igazat mond s nem tréfál. De minél inkább hevkedett, a másik annál jobban biztatta, hogy tovább is és mások előtt is így viselkedjék.

— Hidd el, ez az egyedüli mód — mondogatta neki komája —, hogy kénytelen ne légy hurkát és kolbászt küldözgetni ismerőseidnek.

Andrád Sámuelen kívül (1789) alig pár kalendáriumi nyoma van irodalmunkban ennek a gonosz tréfának. Különösen az olasz és a francia anekdota karolta fel, s először *Boccaccio* értékesítette egyik novellájában. *Poggio* Ancona környékére helyezi elbeszélésének színhelyét. Nála a ravasz koma, aki tanácsot adott, hogy miképen lehet elkerülni disznóöléskor a szokásos lakmároztatást, a kétségbeesett emberhez így beszél: „Nagyon bölcsen viselkedsz, úgy, ahogy tanítottalak.” Amikor az mennyre-földre esküdözött, hogy igaz, amit mond, tovább biztatta: „Helyes, tartsd csak tovább is szem előtt tanácsomat.” És amikor minden elképzelhető módon toporzékolt állításának igazsága mellett, hogy csakugyan ellopták disznóját, nyugodtan mondta neki a koma: „Látom, hogy helyes tanácsot adtam neked, s te azt kifogástalanul követed.” (Bp. Sz., 332. 1.)

132. MINDENTUDÓ DOKTOR

Egy szegény varga, hogy nyomorult életét jobbra fordítsa, hasonló állapotú szomszédjával lopásra és jövendőmondásra szövetkezett. Abban állapotok meg, hogy amit a szomszéd ellop, azt ő majd visszajövendöli a károsultaknak. Az egyesség értelmében a paraszt a legjobb gazda két lovát, majd egy másik ember hat ökrét elhajtotta és az erdőben elrejtette. Mindkét esetben a ravasz varga bűbájoskodással jó pénzért kiderítette az eltűnt jószág lelőhelyét.

A varga kezdte megszédni magát s híre futamodott sikeres jóslásainak. Amikor a grófkisasszony gyűrűje elveszett, a kastélyba parancsolták a vargát, hogy mondja meg, hol van az eltűnt ékszer. Szorult helyzetbe jutott a varga, mert a gyűrűt nem a társa lopta el. Ezért háromnap haladékot kért. Azt gondolta, hogy azalatt valamilyen képen csak megszökhetik.

Bezárkózott egy szobába, s amikor az inas behozta az ebédet, így kiáltott föl:

— No, hála Isten, itt van az első!

Kijelentését a varga az eltelt napra értette, de a nyugtalan lelkiismeretű inas magára vette, s rémülten újságot társainak, hogy a varga tisztában van a dologgal. Amikor másnap a másik inas vitte be az ételt, akkor is elkezdte a varga:

— No, hála Isten, a második is itt van!

Erre a megrémült inasok töredelmes vallomást tettek: ők lopták el a gyűrűt. Átadták az elcsent jószágot, s háromszáz forinttal hallgatásra bírták a vargát, aki a

gyűrűt egy falat kenyérben egy kanpulykával lenyelette. A határidő elteltével a mindentudó ember leölette a pulykát s az előkerült gyűrűt átnyújtotta a grófkisasszonynak.

A megjutalmazott és boldogan távozó vargát az inasok próbára akarták tenni, hogy valóban látja-e az elrejtett dolgokat. Az egyik mezei tücsköt szorított markába, s felszólította a vargát, hogy mondja meg, mi van a kezében. A vargának pedig Prücsök Miska volt a neve, s azt gondolta, hogy most jutott igazán bajba. Szorultságában így fohászkodott fel:

— No, szegény Prücsök, izzadj most!

Az inas pedig azt hitte, hogy a varga valóban látja, hogy mit rejteget a kezében. Így lett a szegény vargából nagy jövőmondó.

Kónyi Jánosnak ezt az anekdotáját (1782), amely végelemzésben a botcsinálta doktor tárgykörébe tartozik, megtaláljuk a világ minden részében. Szanszkrit őstípusát *Somádéva* indiai szerzetes mesegyűjteménye (X. sz.) és *Ksemendra* kasmíri szanszkrit költő elbeszélése (XI. sz.) őrizte meg Harisarman bramán történetében. Mind a kettő egy olyan forrásra hivatkozik, amely még a II. századból származik. A szanszkrit típushoz Nyugaton a szláv változatok gazdag sora csatlakozik. A germán és román nyelvterületeken hasonlóképpen otthonos, s magyarul is négy népmese-változata ismeretes. A prédikációs irodalomba korán bekerült. A XIII. század híres német hitszónoka, *Regensburgi Bertbold* testvér, a jövőmondó asszonyok ellen dörgő beszédébe intő például szintén lejegyezte példagyűjteményében. A facetia-irodalom termékeny talajába *Bebel* ültette át (1508), s az ő nyomán élete annyira szétágazódon a francia és a német anekdotairodalomban, hogy múlhatatlanságát igazoló adatokat a legújabb időkben is találtak. (MA. 166. 1., 144. sz.)

133. A PARADICSOMBÓL JÖVŐ EMBER

CSAK az asszony volt honn, amikor alamizsnáért kopogtatott a koldus.

— Hová való kend? — kérdezte az asszony.

— Menasági — felelt a koldus.

— Mennyországi? — csodálkozott az asszony.

— Odavaló — volt a beleegyező válasz.

— Hát az én lelkem jó első uramat, Palkó Pált, ismeri-e?

— Ismerem, elég jól van dolga, csak a gúnyája egy kicsit leszakadozott róla.

Keservesen elsiratta első urát az asszony, s megkérte a koldust, vigyen el neki egy rendecske jó gúnyát és egy pár jó csizmát. Második férje ünneplőruháját csomagolta össze és adta át a koldusnak, aki természetesen készséggel vállalkozott, hogy elszállítja a mennyországba Palkó Pál részére.

Kis idő múltán hazajött a férj. Az asszony sírva beszélt el a történeteket, s kérte, ne haragudjék, hogy jó gúnyáját a néhainak küldte.

A férj látszólag megnyugodott, bár bosszankodott, hogy feleségét valaki galádul rászedte. Észrevétlenül lóra ült, hogy utolérje a mennyországi utast.

Ekkor már a falu határán túl, egy erdő szélén ballagott a koldus. Félelmében gyakran tekintgetett vissza. Amikor maga mögött a sebesen vágató lovast észrevette, batyuját egy bokorba rejtette s gyanútlanul eregelt tovább.

A lovas csakhamar mellette termett s kérdezte tőle:

— Nem láttál errefelé egy koldust batyuval a hátán?

— De igen — válaszolt a koldus —, ketten jöttünk. Ahajt az erdei ösvényen megy Menaság felé.

Mivel az erdei ösvényen lovagolni nem lehetett, az atyafi megkérte a koldust, hogy tartsa kötőféken lovát, míg visszatér. A koldus készsége nem ismert határt. Csak azt várta, hogy emberét az erdő elfedje: elrejtett batyuját rögtön magához vette, lóra ült, s mint a sebes szél, elvágtatott.

Elbolondított emberünk hült helyét kapta lónak és utasnak. Sejtette, hogy alaposan becsapódott. Lesújtva tért haza. Amikor felesége érdeklődött tőle, hogy hol járt, röviden válaszolt:

— Lovat adtam a szegény koldusnak, hogy hamarabb érjen a mennyországba.

Anekdotánk szövege egészen közelkorú, a benne szereplő Menaság egy csikmegyei falu neve. A Menaság-Mennyország kapcsolat éppoly ötletesen magyar, mint *Könyi Jánosnál* a Badacsony-Paradicsom névcseréje a más nyelveken általános Párizs-Paradicsom helyett. Még egy palóc történet, egy nagyszalontai tréfa és két rokon magyar népmese sejteti távolról jövő és messzire terjedő gazdagságát. Csakugyan a tudós utánjárás mintegy félszáz irodalmi és körülbelül harmadfélszáz népies változatát kutatta föl. *Somádévá* kasmiri szankszrit író a XI. század közepén Amata király feleségének mulattatására írt könyvében már elbeszéli. *Naszreddin* tréfái közt is szerepel. A hodzsa azzal ámitja a jámbor asszonyt, hogy fia addig nem mehet be a paradicsomba, míg a földön hátrahagyott ezer aszper adósságát ki nem egyenlíti. Az asszony átadja a pénzt Naszreddinnek, hogy hozza rendbe a dolgot. A hodzsa üldözése, aki egy malomba menekül s ott a molnárral ruhát cserél, körülményesebb, de a kudarc (a pénz és a ló ellopása) s a hazatérő férj nyilatkozata ugyanaz, mint

a nyugati változatokban. Nyugaton legrégibb följegyzése egy brüszszi iskolamester latinnyelvű hexameteres verse a XV. századból. A könyvnyomtatás feltalálása után mindjárt elszaporodott facetiá- és schwank-gyűjteményekben helyet talált, s ezektől a későbbi századok kompilátorai ismételten lemásolgatták, így szakadatlanul életben tartották. *Ayrer Jakob* német drámaíró a XVI. században színjátékot készített belőle. *Hans Sachs* 1550-ből kelt darabját egy müncheni színház 1902-ben Goethe emlékére rendezett előadásán nagy tetszéssel elevenítette föl. Ujabb feldolgozásai közül legjelentősebb *Andersen* elbeszélése. (MA. 180. 1., 169. sz.)

134. A Z Ö R D Ö G SZALONNÁJA

A CIGÁNY fellopódzkodott egy városi embernek a padlására, hogy füstös szalonnát lopjon. Éppen le akarta emelni a sóváran csüngő darabokat, amikor szalonnástól együtt lezuhant. A zördülésre a gazda fölébredt és gyertyát gyújtott, hogy körülnézzen. A cigány, mikor látta, hogy nincs menekvés, markába köpött, majd a füstös szalonnához dörzsölte kezét, s képét még jobban befeketítette. Azután szalonnástul fölállott a füstre.

A gazda reszketve szólt fel:

— Ki vagy?

— Én az ördög vagyok — felelte a cigány —, és szalonnát hoztam ide,

A gazda rémülten beszaladt, mondván:

— Vidd a pokolba szalonnádat, nekem ugyan nem kell!

Andrád Sámuelnek ezt az anekdotáját (1789) egy 1486-ból való latinnyelvű facetiában olvassuk először. A következő évszázadban *Hans Sachs* feldolgozta, s azóta jelentős és kevésbé neve-

zetes gyűjteményeken át változatlanul száll nemzedékről nemzedékre. Különösebb nevezetességet kölcsönzött neki *Grimmelshausen*, a XVII. század legjelentősebb német írója, azzal, hogy a *Simplicissimus* című világhírű kalandorregényébe (1669) beillesztette. (MA. 203. 1., 216. sz.)

135. A PODAGRA GYÓGYSZERE

UTAZÓ diákok egy őszi estén a faluszéli templomromokba húzódtak, s diótöréssel szórakoztak, míg egy társuk a faluba ment, hogy a korcsmáros udvarán szaladgáló fekete bárányt ellopja.

Közben a harangozó a templom felé eregelt esti imára kondítani. Minél közelebb ért a romokhoz, annál inkább rémítette a diótörés zörgése. Végre ijedten szaladt a mesterhez, s megrökönyödve mondta:

— Me... me... mest-ram! A lelkek ébren vannak a romok között.

A mester nevette a dolgot, de a harangozó biztatta, hogy győződjék meg róla saját szemével.

— Csak bár a lábam ne fájna! Erősen beleesett a podagra — szabódott a megriadt mester.

— Üljön fel a hátamra, mestram — mondta a harangozó —, elviszem én, csak jöjjön.

A mester kénytelen-kelletlen a harangozó hátára ágaszkodott s lassan elindultak a romok felé. A templom közelében már hallatszott a zöreje, s a mestert egyre jobban elfogta a félelem. A diákok pedig e közben elunták várni a fekete bárányt zsákmányoló pajtásukat. Az egyik

kinézett, vájjon jön-e már? Jött is, de nem a diák, hanem a harangozó, hátán a mesterrel. A sötétben azt hitték, hogy pajtásuk hozza a fekete bárányt, s odakiáltottak:

— Hozod-e?

— H-o-o-zom! — mondta dadogva a halálra vált harangozó.

— Csak siess, aztán öljük le mindjárt!

A mesternek sem kellett több, ijedten ugrott le a harangozóról, s fájós lábával olyan szapora futásnak eredt, hogy a harangok fürge kongatója hazáig sem érte utol.

Vas Gereben anekdotája (i8j6). *Jókai Mórnak* a „Fekete gyémántok” című regényében (1870) olvassuk, hogy Mahók plébános úr lábába szintén beleesik a köszvény, amikor éjféλι ördögűzésre kell mennie. „Üljön föl a tisztelendő úr az én hátamra” — mondja neki a sekrestyés. Az ajánlat elöl nem lehetett kitérni. A vége az lesz a dolognak, hogy a kísértetektől megrémült pap lekerül a sekrestyés hátáról, s futásnak ered. Hirtelen úgy kigyógyul a köszvényből, hogy versenyt rohan az ösztövér sekrestyéssel, s három másodperccel hamarabb ágyba kerül, mint az egyházfi. Azonkívül egy Hódmezővásárhelyen lejegyzett elbeszélés is (1914) arra késztet, hogy távolabbi vonatkozásait keressük. Az egyetemes meseirodalomban csakugyan mindenütt megtaláljuk az Ezeregy-éjtszaktól kezdve a Grimm-meséig, Nápolytól Pommernig, a svédekig és a finnégig. Az irodalom a francia fabliauk kora óta tud róla. *Bromyard* angol dominikánus 1400 körül prédikációs példatárába fölvette; innen *Pauli Johannes* ferences barát schwankgyűjteményébe (1522), majd *Hans Sachs* kezébe (1532) került, s ezzel korlátlan lehetőség nyílt további irodalmi érvényesülésére. (MA. 185. 1., 180. sz.)

136. MARKALF MACSKÁJA

MÁTYÁS királynak egy olyan macskája volt, amely gyertyát tartott az asztalnál, míg a király vacsorált. A király nem győzte dicsérni macskáját. Markalf azonban nem állhatta szó nélkül a dolgot, s egyszer azt mondotta a királynak:

— Tudja-e, Felsőged, milyen a macska? ősi szokását egyik sem hagyja el.

— Mit beszélsz te, Markalf?

— Azt, hogy ez is csak olyan macska, mint a többi. Ha akarom, úgy elhajítatom vele a gyertyát, mintha nála sem lett volna.

— No, azt szeretném látni — felelte a király. Markalf valahonnan előkerített néhány egeret, s mikor javában folyt a vacsora, eleresztette az egyiket. A macska fülét hegyezve nézte. Erre eleresztette Markalf a második, majd a harmadik egeret. A macskának sem kellett több, aló vesd el magad, elhajította a gyertyát, utána ugrott az egérnek, elfogta, s nagy morogva visszaült vele az asztalra.

Az urak úgy kacagtak, hogy a ház is zengett belé. Vacsora után kérdi egyik a másikat:

— Vájjon bolond-e ez a Markalf?

— Nem bolond az magának, csak másnak. Éppen ilyen kell ide a király multságára.

Egy 1901-ben lejegyzett szombatfalvi (Udvarhely megye) népmeséből kivett részlet. Szereplői miatt is figyelmet érdemel. Ez a gyertyát tartó macskáról és az egerekről szóló történet, amely

tulajdonképpen a *Lafontaine-től* is feldolgozott 169. ezópusi mesének a továbbfejlődése, már a *Marie de France* meséi közt megtalálható (XII. sz.). Majd egy középfelnémet versben bukkan föl, de legismertebb följegyzését az ősi zsidó mondákból a középkorban keletkezett *Salamon és Markalf* tréfás népkönyv örzi. Így már 1577-ben — ekkor jelent meg a népkönyv először nálunk — a magyar olvasók tudomást szereztek róla. *Arlotto* firenzei plébános saját tréfájaként ~dja elő: így bizonyítja be egy filozófusnak, hogy a természet erősebb a nevelésnél, s ezzel hat arany dukátot nyer tőle. Egy másik középkori anekdotában ugyanezzel a mód-szerrel *Dante* mutatja meg, hogy „plus valere naturam, quam nutrituram”. Amint nálunk a népig elhatolt, másutt is széles kiterjedést ért el. (MA. 158. 1., 131. sz.)

137. ÁLOM ÉS VALÓSÁG

MÉG abban az időben történt, amikor a lakosság kötele volt a házhoz beszállásolt katonákat jó húsos étellel ellátni, hogy egy szász faluba éppen szombat estére székely huszárok érkeztek. Az egyik öreg szász konyháján már javában főtt vasárnapra az ízletes, húsos káposzta. A szász meg a felesége sajnálta a katonáktól a pompás ételt, s elkezdett tanakodni, hogy mint lehetne vendégüket kijátszani. Előállt este a szász:

— No vitéz úr, egyet mondok, s kettő lesz belőle. Holnap csak az egyék a húsos káposztából, aki az éjjel közülünk a legszebb álmod látja.

A székely huszár beleegyezett, a zsugori szászt azonban megtréfálta: amikor a két öreg aludt, titkon fölkel, és a káposztából a húst meg a kolbászt mind megette. Reggel előállt a szász:

— No vitéz úr, mit láttunk az éjjel?

Markal macskája

— Első a gazda — szabadkozott a székeley huszár. A fősvény szász erre részletezni kezdte álmát:

— No hát én láttam, hogy enyim feleséggel egy szép zöld réten mentünk. Sok virág volt és bementünk a paradicsomkertbe. Ott egy lajtorja föl volt támasztva az égbe, mink azon a lajtorján az enyim feleséggel fölmentünk és egy ajtón beléptünk a mennyországba, ott asztal volt terítve. Volt étel-ital, mink ott leültünk, ettünk, ittunk, mulattunk. Na, hallám, a vitéz úr mit láta?

A katona ezt mondta:

— Én is éppen azt láttam. Azon a szép réten elsétáltam a lajtorjáig, s rajta én is föllépegettem a mennyországba, de nem voltam olyan szerencsés, mint gazduramék, mert a kapu be volt téve és nem tudtam bemenni. A kulcslikon kukucskáltam, hát láttam, hogy gazduramék benn milyen jól esznek, isznak, mulatnak. Így aztán leszálltam a lajtorjáról, s hazajöttem. Gondoltam, hogy gazduramék ott úgyis jóllaknak s nem esznek itthon a káposztából. Én bizony mind kiszedtem a fazékból a húst s az utolsó falatig megettem.

— Hiszen ez csak álom volt — mondta a szász megöröknyödvé.

— Nem bánom én akármi volt, de már hál' Istennek jóllaktam! — vágta rá a székeley huszár.

Az irodalomban is gyakran előkerülő anekdotának Segesvárt hallott népies változata (1910). *Vas Gereben* anekdotájában (1856) egy koldus hasonló indokolással eszi meg a fazék káposztát. Az Olasztelkén (Udvarhely megye) följegyzett mesének cigány a szereplője. Élclapjainkban is rendszerint cigányadomaként lát-

juk viszont. Általános formája az, hogy három éhes embernek csak egy kenyere van, s mivel nem tudnak megosztzkodni rajta, abban egyeznek meg, hogy azé legyen, aki a legszebbet álmodja. A legravaszabb azután, míg két társa alszik, megeszi a kenyeret, s a fenti álommal menti eljárását. Így beszéli el a XI. században *Petrus Alphonsus*, aki arab forrásokból szerkesztette meg a középkor leghíresebb novelláskönyvét. Anekdotánk útja tehát Kelet felé vezet tovább. Ez az elbeszélés került bele a XIII. században a *Gesta Romanorum*-ba, amely minden népnél rendkívüli kedveltségre tett szert s igen sok, ma is közkeletű anekdotát terjesztett el. Ismerjük még *Hans Sachs* feldolgozásából (XVI. sz.) és Murád Effendi rimes Naszreddinéből. (MA. 211. 1., 232. sz.)

138. OSZTOZKODÁS A JUTALMON

BATTHYÁNY kardinális igen gyakran megfordult rohonci családi jószágán. Ilyenkor seregestül özönlött hozzá boldog, boldogtalan, mert messzi földön híres volt jó szívéről, bőkezűségéről, s nem utolsó sorban vidám kedélyéről, tréfakedveléséről.

Egy ilyen alkalommal, amikor éppen otthon tartózkodott a népszerű kardinális, az egyik szomszédos faluból hetivásárba igyekezett Rohoncra egy csizmadia. Téli idő volt, a város mellett fekvő tavat jég borította. A csizmadia, amint csoszogva ballagott, a jég hátán egy eleven rókát vett észre. Az volt a különös, hogy a ravasz és igen éber állat közeledésére sem mozdult. Már csak tíz lépésnyire volt tőle, s még mindig nem szaladt el. Persze, szívesen elillant volna, csakhogy a halra éhes róka orrába egy nagy csuka kapaszkodott éles fogaival. A csizmadia sem okoskodott sokáig, hanem a nála levő üres zsákba — éppen burgonyát akart hazavinni a vásárról — a

rókát halastól együtt begyömöszölte. Kölcsönösen úgy összeakaszkodtak, hogy még a zsákban sem engedték el egymást.

Amint tovább ballagott, eszébe jutott, hogy a kardinális Rohoncon időzik. Egyenesen a palotába ment, s arra kérte a kapust, hogy eressze be, mert valami tréfás dolgot akar a kardinálisnak megmutatni. Sok rimánkodás után csak azzal a föltétellel nyert bebocsátást, hogy negyedrészt majd átadja annak a jutalomnak, amelyet a kardinálistól kap.

A lépcsőn az inas állta útját, s az is addig kellemetlenkedett, amíg szintén negyedrészt az ajándékból kialakított magának. Ezzel még nem volt vége, mert most a komornyikba ütközött. Ez méltóságán alulinak tartotta volna, ha meg nem kapja az ajándék felét. A csizmadia azt gondolta, hogy ez a világ sora, s mindenbe megadással beleegyezett.

A kardinális vendégeivel együtt nagyon jól mulatott a rókafogta csuka és a csukafogta róka furcsa állapotán, s azt kérdezte a csizmadiától, hogy mire van szüksége, mit kíván ezért a mutatványért.

— Száz botot, kegyelmes uram — felelt a csizmadia nagy bátran.

— Elment, fiam, az eszed? — kérdezte a kardinális elcsodálkozva.

De a csizmadia nem tágitott, s addig erőszakoskodott, míg a kardinális a furcsa kívánságba beleegyezett. Gondolta a főpap, hátha valami tréfa kerekedik ki belőle. Úgy is lett. Amint a derest kitétték — ez a szerszám abban az időben közönséges „asztali eszköz” volt — s

a két hajdú felkészülődött a kiadós munkára, megszólalt a csizmadia:

— Bejövetelemtkor a kilátásban levő ajándék egyik negyedrészt kieroszakolta tőlem a kapus, másik negyedrészt elkérte az inas, felét pedig a komornyik úr követezte magának. Arra kérem tehát eminenciádat, hogy ilyen részletekben átengedhessem nekik az ajándékot, nehogy rövidséget szenvedjenek ezek a maguknakvaló buzgó emberek.

A kardinálisnak csak most nyílt ki a szeme, hogy cselédei miképen zsarolják a szegényeket. Nagyon keveset töprenkedett tehát, hanem a száz botot az illetőknek nyomban hiány nélkül kiosztatta.

A *Vas Gereben* anekdotájában (1856) említett Batthyány kardinális valószínűleg azonos *Batthyány József* esztergomi bíboros hercegprímással (1727—1799). A legtöbb adat az ő személyét emlegeti. Van még változatunk Mátyás királyról (a rutén anekdotában is Mátyás király szerepel), Kollonics László kalocsai érsekről és az Eulenspiegel-féle Csalóka Péterről. *Pósa Lajos* ugyanezt a tárgyat dolgozta fel „A furfangos csizmadia” című versében. Változatos pályát futott meg a világ minden részében. Az Ezeregyéjszakában a hasonló osztozkodási műveletnek a színhelye Harun al Rasid udvara. *Naszreddinről* úgy olvassuk, hogy ugorkát visz Timurlenknek, de ez kedvét akarja szegni a hodzsa kapzsi buzgalmának, s ezért annyi botütést rendel talpára, ahány ugorkát leszednek szekeréről, ötszáz darab volt rajta. Felét Naszreddin szó nélkül elszenvedi, de a kétszázötvenedik botnál engedélyt kér az uralkodótól, hogy a büntetés másik felét a főajtónálló kaphassa, akivel előzőleg megegyeztek, hogy a jutalmon osztozkodni fognak. Első nyugati formája, a XIV. században élt *Sacchetd* olasz novellája, Valois Fülöpről és egy parasztról beszél el anekdotánkat. A XV. század elején *Bromyard* angol dominikánus Fri-

gyes császárhoz fűzi, akinek egy paraszt válogatott gyümölcsöt visz ajándékba. Első németnyelvű változata a XV. században Ottó osztrák hercegre és a kahlenbergi papra ruházta a tréfát, *Straparola* olasz író pedig a XVI. század közepén Leó pápáról és Cimarosto bresciai bohócról beszél el. Olvasható továbbá *Voltaire* verses elbeszélései és *Pfeffel* meséi (1783) között. Érdekes változatait a nyugati meseirodalomban *Grimm* 7. meséje nyomán találhatjuk meg. (MA. 176. 1., 163. sz.)

139. TELJESÜLT KÍVÁNSÁG

MISKA bérest sokan ismerték mindenfelé furcsaságáról s különösen erről a tréfás szavajárásáról:

— Adjon Isten száz forintot, de egy garas híja se legyen, mert akkor el nem veszem.

Egyszer saját gazdája is a korcsmában iddogálván, tisztán hallotta kedves szolgájának ezt a kijelentését.

— Megállj, béres! — gondolta magában. — Majd próbát teszek én veled.

Ezzel hazakullogott, s kilencvenkilenc forintot csupa rézpénzben Miskának a szűrűjébe dugott. Aztán a padlásra feküdt, s várta, mit fog csinálni Miska a pénzzel. Miska nemsokára hazajött. Bár ruháját a korcsmában letépték róla, jó kedve volt, s akkor is mormogta kedvenc szójárását. Mécsset gyújtott, szűrét előkereste, hogy éjjelre betakarózzék vele, azonban a pénznek a súlya figyelmét megcsiklandozta. íme, teljesült a kívánsága, egy csomó pénz, mégpedig kilencvenkilenc forint, csak a századik hiányzik!

— Na, hagyján! — mondta Miska. — Hordja el a patvar azt az egy forintot, a nélkül is jó ez.

Erre a gazda elődugta fejét s a pénzt visszakövetelte, de Miskától nem tudta visszabeszélni, bármennyire okoskodott. Másnap újra kezdte a lármát. Miskán a követelődzés ma is csak annyit fogott, mint tegnap.

— Gyere a főbíróhoz — mondta a gazda.

— Mennék ám, — szólta Miska —, ha le nem tépték volna rólam a ruhát.

— Az még nem baj — biztatta a gazda —, van nekem, húzd föl az enyémet.

Így elmentek. Kérdezte a bíró Miskát, hogy igaz-e a vád.

— Nem igaz az, tekintetes főbíró uram — válaszolt Miska. — Gazdám olyan istentelen, fukar ember, hogy már arra is kileli a hideg, ha a másét látja. Higgye el a tekintetes úr, még kitelik tőle, hogy a rajtamvaló ruhát is a magáénak mondja.

— Persze, hogy az enyém — kiáltott kétségbeesetten a gazda.

— Mondtam, ugye? — szólta Miska.

Erre a bíró a gazdát elkergette, Miska béres pedig fősvény gazdája kudarcán nevetve ballagott haza.

Vas Gereben anekdotája (1856). Ugyancsak *Vas Gereben* tud egy olyan változatáról is, ahol a cigány így könyörög: „Oh, ides uram, Istenem, adj nekem százs forintot, de egy poltura se hiányozzék belüle, mert el nem vesém.” A 99 forintot azután a cigány az utolsó garasig elissza és rablónak áll be az erdőben. Egyszer egy arrafelé utazó püspököt támad meg, s amikor az Isten fiának nevezi magát, így szól rá: „Jó, hogy megtaláltalak. Ha azs Isten fia vagy, fizsesd meg azst azs egy forintot, amivel azs apád adusom maradt.” *Naszreddin* így fohászodik: „ó,

Allah, ezer aranyat adj nekem, de ha kilencszázkilencvenkilencet adsz, el nem fogadom.” Őt egy zsidó teszi próbára, s amikor nem tudnak egyességre jutni, Naszreddin csak úgy hajlandó a bíró elé menni, ha a zsidó öszvért ad alája, s bundát kölcsönöz neki. A bíró előtt aztán azt mondja: „Amilyen gonosz ember ez a jahudi, még a rajtam lévő bundát és az öszvért is, amelyen idejöttem, a magáénak képes vallani.” Úgy is történik, mire a bíró a jahudit elkergeti, a hodzsza pedig az öszvérral és a bundával büszkén megy haza. Ez a régi népies tréfa összefügg egy ófrancia fabliau teljesen hasonló történetével, *Sabadino degli Arienti* olasz novellájával (1483) és *Timoneda* spanyol író elbeszélésével (1576). A Vas Gereben-féle fenti második változat (Isten fia) az angoloknál *Eulenspiegel* csínyjei közt szerepel. (MA. 209. 1., 227. sz.)

140. A R Á S Z E D E T T H A L Á S Z

A TISZA mentén egy mezővároskában egyszer veresnadrágos huszárok szállottak meg. összebeszélt három közhuszár, hogy jó volna paprikás halat vacsorálni. Pénzük azonban nem volt, csínyhez kellett tehát folyamodniuk. Előállt az egyik:

— Na, majd hozok én halat, csak ti valamiképen bort szerezzetek.

Huszárunk azzal beállított egy öreg halászhoz, kinek a vezeték- és keresztnévét megtudakolta, hogy bizalmat kelthessen maga iránt.

— No, öregapám, van-e valami szép potykája?

— Van bíz' itt a bárkában elég, vitéz uram, csak tessék válogatni.

A szebbnél szebb halakra a huszár orrát fintorgatta.

— Szép, szép, de mégis nem ilyen kellene arra az asztalra, ahová válogatok.

A rászedett halász

— De hiszen, maga a főtisztelendő úr is megehetné ezt — mondta az öreg halász.

— Éppen eltalálta, öregapám, mert oda akarom vinni. A főtisztelendő úr ebédre hívta meg az én kapitány uramat és engem bíztak meg a halvásárlással.

Ezzel kiválasztotta a legszebbiket. Az alku két szóból megesett. A huszár kendőbe kötötte a halat és mondta:

— Na, öregapám, jöjjön velem a főtisztelendő úrhoz, az majd kifizeti a hal árát.

A huszár s az öreg halász fölment a parókiára. A tornácon megállította a huszár az öreget.

— Várjon itt, míg megmutatom a halat a főtisztelendő úrnak, hogy tetszik-e neki, vagy nem?

Ezzel bekopogtatott az öreg lelkészhez, köszönt illedelemmel, s fájdalmas hangon így szólt:

— Főtisztelendő lelki atyám, azzal a panasszal jövök, hogy szerencsétlen öregapám néhány nap óta megháborodott elméjében és szüntelen csak a halálról beszél. Legyen kegyes imádkozni érte és próbálja meg őt a vallás szavaival észére téríteni.

A jámbor pap szánalomra gerjedt és kérte a szerencsétlent. A huszár kézcsokkal elköszönt, s a tornácon várakozó öreg halászhoz így szólt:

— Na, öregapám, a halat drágállotta a főtisztelendő úr, de én rábeszéltem, hogy vegye meg, mert igen szép példány. Menjen csak be az áráért, én pedig a hallal a konyhába sietek.

Az öreg halász belépett a szobába, köszönt s megállt a lelkész előtt. Gondolta, hogy fölösleges a szót szaporítani, mivel a huszár úgymint mindent elmondott. Az öreg

pap, mikor meglátta a halászt, könyvet vett elő és így szólt hozzá:

— No, édes fiam, imádkozzunk!

Erre a pap fennhangon egy hosszú könyörgésbe kezdett, s a halász szép rendben mondogatta utána. Azután oktató, vigasztaló és megnyugtató igéket intézett az öreghez. Erre már égni kezdett a halász talpa alatt a föld, s odaszólt a paphoz:

— Hiszen nem imádkozni jöttem én ide, hanem a hal áráért.

De az öreg lelkész, nagyothallása miatt, halált értett, s most már maga is meggyőződött a huszár igaz beszédéről. Elővette tehát ismét az imádságoskönyvet, még hosszabban megimádkoztatta az öreg halfogót, azután újból meggyőző szavakkal intette, hogy ne elmélkedjék szüntelenül a halálról. Hiába szabadkozott az öreg halász, hogy ő nem a halálról, hanem a hal áráról beszél, a pap folyton csak unszolta, hogy imádkozzék vele lelki nyugalmaért és üdvösségéért. Végre bosszúsan kitört a halászból a türelmetlenség:

— De főtisztelendő úr, nem imádkozom én már többet, hanem adja meg a potyka árát, hadd menjek bárkámhoz, nehogy közben meglopjanak.

Az öreg lelkész eszmélni kezdett és kérdezte, hogy mi csoda potyka árát kéri tőle, hiszen ő nem látott semmi féle halat.

— Hát annak az árát kérem — felelt az öreg halász béketűréséből kijöve —, melyet a huszár hozott ide a holnapi ebédre, amikor az ő kapitánya is jelen lesz a vendégségen.

— De hát hol van a potyka? — kezdett zavarba jönni a lelkész.

— Hát a konyhában — válaszolt a halász —, oda vitte a huszár, engemet pedig a tisztelendő úrhoz küldött az áráért. Már idestova körülbelül egy órája, hogy ehelyt imádkozgatunk.

A lelkész csöngetett, a szakács bejött, de a halról mit sem tudott. Ekkor vette észre a két öreg, hogy a közben kereket oldott huszár alaposan rászedte őket.

Csakási József papi adomái közül (1879) választottuk ki, de ugyanezt egy pürkereci csángó népmeséből is idézhettük volna. Minden olyan anekdota, így ez is, mely a népnél megtalálható, föltétlenül nagy múltra tekint vissza és széles rokon körre támaszkodik. *Cortearbe* trouvère ófrancia fabliauja beszéli el, hogy egy vándordiák Compiègneben betér a vendéglőbe, vigadozik, s jól tölti az éjtszakát. A kocsmáros azzal nyugtatja meg, hogy a közeli klostrom papja jótáll adósságáért. A kocsmáros bele-nyugszik, s másnap a diákkal a klostromba megy. Itt a lóköthő megfog egy papot, aki éppen misézni készül, s elmondja neki, hogy a kocsmáros, akinél az éjtszakát töltötte, megháborodott, és szeretné, ha érte könyörgést végeznének. A pap megígéri, a diák eltávozik. Mikor aztán mise után a pap visszatér a klostromba, s a pénzt követelő vendéglős megjelenik nála, igazolva látja, hogy a kocsmáros csakugyan eszelős. Az mindhiába tiltakozik a vád ellen. Végül is megköttözik, s erre kedvét veszti, hogy tovább is a paptól követelje pénzt. Ugyanezt a történetet az 1200—1250 közt élt *Strieker* német vándorköltő is elbeszéli a Pfaff Amisről szóló tréfagyűjteményében, és olvasható a középkor legnagyobb francia költőjének, a műveiről ma is jól ismert *Villon Françoisnak*, a versei között (XV. sz.) *Eulenspiegel* (1515) szintén elköveti ezt a csínyt azzal a különbséggel, hogy nála a kocsmárosné jelenik meg a papnál, s amikor férje megtudja, hogy őt eszelős-

nek tartják, fölfegyverkezve indul a klostrom ellen, Eulenspiegel pedig gonoszul kacagja, hogy milyen parázs verekedést idézett elő. Anekdotánk csonkán maradt, mert nem mondja el, hogy a másik huszár mint szerez bort. *Eulenspiegel* és *Villon* tréfáiból tudjuk ezt a részletet. Két kancsóval megy a kocsmába: egy üressel és egy vízzel telivel. Az üres kancsót szintültig megtölteti borral, majd köpönyege alatt a kancsókat kicseréli. Azután alkudozni kezd a kocsmárossal, s nem akarja kifizetni a bor árát, mert igen drágának találja. A kocsmáros megharagszik, elveszi tőle a kancsót, s a nélkül, hogy észrevenné a csalást, a vizet visszaönti a boros vederbe. Ezt a tréfát egy ónémet schwank is feldolgozta. (MA. 137. 1., 89. sz. *Eulenspiegel*, 19. sz.)

141. LÁTHATATLAN KÉP

A RÉGI világban egy gazdag magyar gróf elhatározta, hogy a birtokán levő kegyúri templomot szép falfestményekkel díszítteti. Amikor jó képíró felől tudakozódott, jelentkezett nála Csalóka, aki a képírás mesterségében magát főmesternek mondotta és készséggel vállalkozott a templom kifestésére. Csak azt az egyet kötötte ki, hogy munkájában senki ne zavarja. Miután készen lesznek a festmények, bemutatja és szép rendben átadja.

És mi történt? A gonosz Csalóka bezárkózott a templomba, senkit közelébe sem eresztett. Hosszú hónapokat töltött így evéssel, ivással és úri semmittevéssel a gróf költségén. A festegetésre nem gondolt, mert hiszen nem is értett hozzá. Amikor tovább nyújtani már nem lehetett ezt a boldog állapotot, megjelent a gróf udvarával és főúri barátaival a falfestmények meg szemlélésére. Csalóka kinyitotta a templomot, nagy ékesen köszön-

tötte a társaságot és egy pálcával kezében mutogatni kezdte a szép módjával megírt láthatatlan képeket.

— Íme, nagyérdemű uraim — szólt büszke önérzettel —, méltóztassanak jobbfelé tekinteni és gyönyörködni abban a drágalátos képben. Balfelől ezt, ott amazt látják.

A vendégek nézegettek jobbra-balra, forgatták fejüket, körülgették szemüket, de bármint erőlködtek, semmit nem láttak. Az udvari szolgák egymás közt suttogni kezdtek:

— Hitemre mondom, én semmit nem látok.

— Isten engem úgy segéljen, egy fikarcnyi kép sincs a falakon.

— Higgyétek el, hogy a ravasz Markalf ez.

— Fejemet teszem rá, hogy nem képiró ez, hanem a gonosz Csalóka.

Jól hallotta ezeket a megjegyzéseket Csalóka, de észrevétlenül elengedte füle mellett. Nyugodtan mutogatót és magyarázókat tovább:

— Látják, uraim, fönt a baloldalon azt az alakot? Annyira eleven, csak egy hajszál híja, hogy meg nem szólal. Hát hogy tetszik oldalt az a kép, amely gyönyörű részarányosságával, a mellette levő pedig ragyogó színeivel nyűgözi le a szemet?

Kezdett már sok lenni ez a szemtelen gabszág, s hangos zugolódásra fakadt a társaság: hagyja abba a gúnyolódást és a szemfényvesztést, mert semmit sem látnak, noha jó szemük van. Ezt már Csalóka sem nyelhetette le szó nélkül. Hátrafordult s bátran mondta:

Láthatatlan kép

— Nem csoda, uraim, ha mindenki nem látja a képeket, mert ez olyan különleges szent munka, hogy fattyú nem is láthatja!

Azután nyugodtan folytatta:

— Nézzék, ott szemben milyen remek szép az a csoportozat! A földbe gyökeredzik az ember lába az ámulattól, amikor azt a hatalmas erőt szemléli, amely amott azon a képen megnyilvánul...

A főurak és az udvari cselédek egyszerre megváltoztak. Az egyik már azt mondta, hogy kezdi sejdíteni a képeket, A másik úgy nyilatkozott, hogy ő egészen derekasan látja, sőt akadtak olyanok, akik még Csalókánál is többet láttak, csakhogy fattyú hírébe ne keveredjenek. A gróf, aki szintén semmit sem látott, de azt hitte, hogy mások látják, amit ő nem lát, egészen megdöbbszent származásán. Nehogy fattyúnak gondolják, a többivel együtt magasztalta a festmények szépségét, dicsérte a főmester művészetét, és súlyos aranyakkal jutalmazva fáradtságát, békével útra bocsátotta a hétországra szóló kópéságairól hírhedt Csalókát.

Az a régi szöveg elevenedik meg ebben az anekdotában — kiegészítve a szükséges mozzanatokkal —, amelyet Pázmány Péter kiváló tanítványa és munkatársa, a konvertita *Veresmarti Mihály* bátai apát, 1639-ben a híveihez intézett „Intő és tanító levél”-be tanulságul foglalt. Az anekdota hőse *Csalóka* (népmeséinkben *Csalóka Péter*), az Eulenspiegel-féle kópének a régi magyar népies neve. E nem közönséges csínytevés nevezetes tárgyat sejtet. A láthatatlan kép anekdotája, mely a könnyen elvakítható emberi természetén gúnyolódik, váltakozva a láthatatlan ruha azonos jellegű mozzanatával, évezredek óta vándorló tárgy Kelet és Nyugat irodalmaiban. A XIII. században élt *Stricker* osztrák költő beszéli

el, hogy Amis pap egyszer a párizsi királyi udvarba toppan, s hajlandónak ajánlkozik olyan képeket festeni, amelyeket csak az láthat, aki törvényes házasságból született. Amikor elérkezik a kép bemutatásának a napja, sem a király, sem más nem lát semmiféle festményt, de mindnyájan gyönyörködnek a semmiben, csak-hogy törvénytelen születésűeknek ne tűnjenek föl. *Eulenspiegel*, aki Stricker verses elbeszélését követi (1483), a hesseni örgróftot szemeli ki áldozatául. Ez azzal a hátsó gondolattal esik a csapdába, hogy törvénytelen származású vazallusaitól majd bevonja a vagyont, de őt is éppúgy utoléri a gúny, mint a francia királyt. A már többször említett *Gonnella* (119., 126. sz.) a mantuai herceg termét „festi ki”, s a bemutatás a velencei követ jelenlétében történik. *Cervantes* a „Csodaszínház” című híres darabjában (1615) pompás jókedvvel adja elő, ahogy a tiszteletreméltó nézők viselkednek, törvényes származásuk miatt aggodalommal telnek el, s ahogy vakságukat egymás előtt palástolják, s úgy tesznek, mintha mindent látnának. *Piron Alexis* francia költő vígjátékában (XVIII. sz.) egy fekete köpenyről van szó, amelyet a csaló szándékai szerint mindenki vörösnek lát. *Gautier Théophile* darabjában a múlt század közepén egy láthatatlanná tevő kalap körül forog a cselekmény. A láthatatlan ruha változata, amelyet *Don Juan Manuel* spanyol herceg hozott Keletről (1328), *Andersennek* a császár új ruháiról szóló pompás meséjében (1837) ma is tartja népszerűségét. E tárgy különféle kép színezett változatain évezredek óta mulat minden nép. Ma sem vesztett frissességéből, sem az alkalmosságából. (MA. 132. 1., 119. sz.)

142. CSODÁLATOS GYÓGYÍTÁS

KÓBORLÁSA közben egy olyan városba ért Lipli, ahol egy nagy ispotály tele volt betegekkel. A gondnok örömet túladott volna rajtuk. Meghallotta ezt Lipli és feltette magában, hogy hasznára fordítja a dolgot. Fekete köpönyegbe öltözött és egy nagy, híres orvos személyében mutatkozott be a gondnoknak. Majd megszűgta neki,

hogy a bűbájossághoz is ért, és ezzel a mesterséggel valamennyi betegét meg tudná gyógyítani, ha száz arany tiszteletdíjat kapna fáradozásáért.

— Szívesen megígérem — felelte a gondnok —, de a pénzt csak akkor adom át, amikor csodálatos gyógyításodról meggyőződom.

Megelégedett ezzel is Lipli. Rögtön munkához látott, vagyis egyedül a betegek szobáiba ment.

— Atyámfiai — mondta nekik —, tudtokra adom, hogy ti mindnyájan még ma meggyógyultok és makk-egészségesen haza mentek, egynek a kivételével. Valakinek fel kell áldoznia magát, hogy porrá égessem és hamvát a többieknek az orvosságába keverjem. Az lesz az áldozat, aki köztetek a legbetegebb. Ezt pedig arról ismerem fel, hogy biztosan az vánszorog ki legutolsó-nak a kórházból.

Ezzel elment és becsukta a betegeknek a szobáit, majd máglyát rakatott az udvaron és meggyújtatta. A lángok magasra csaptak, a betegek bent szepegtek. Ezután a gondnokhoz ment Lipli, és mondta neki:

— Hozza magával a pénzt, mert sokáig itt nem tartózkodhatom. Ha bűbájosságom elhíresedik, a törvényszék megidéz és keményen megbüntet. Jöjjön velem az úr és lássa, hogy szavamnak helyt állok.

Kezéhez vette a gondnok a pénzt és Liplivel együtt a betegekhez ment. A „nagy orvos” most felnyitatta az ajtókat és harsány hangon bekiáltott:

— Készüljetek atyámfiai, mert most végebeviszem, amit megígérttem. Az egészségesek nyomban takarodjanak!

A betegek erre, minden erejüket összeszedve, az ajtónak rohantak. Egymást taposva iramodtak az udvaron keresztül az utcára. Az ispotály-gondnoknak szeme-szája elállott bámulatában és nagy készséggel fizette ki Liplinek a százarany jutalmat.

Lipli sem sokáig zavarta a vizet, hevenyében egy lovat vett és elszárguldott. Két nap múlva azonban valamennyi beteg visszatért az ispotályba. Igen csodálkozott a gondnok, de amikor megtudta Lipli orvosságát, tökéletes tudatára ébredt annak, hogy milyen csúnyán becsapta a gazfickó.

Ezt s még a következő néhány anekdotát az első magyar Eulenspiegel-könyvből (1808) szemeltük ki, mely a híres tréfamestert Lipli néven szerepelteti. *Kónyi János*, egy olyan változatát beszéli el (1783) amelyben gyógyítás helyett a nők megfiatalításának a motívuma szerepel: ez a megégetés és a gyors siker mozzanataiban függ össze a csodálatos gyógyítás ősrégi népies tréfájával. Egy ófrancia fabliauban a botcsinálta doktor szorult helyzetéből úgy menekszik meg, hogy megégetéssel fenyegeti a legsúlyosabb beteget. *Stricker* német vándorköltő verses művében, mely a XIII. század első feléből maradt fenn, Amis pap Lotharingiában tudomásukra hozza a betegeknek, hogy közülük azt, ki legelesettebbnek érzi magát, megöli, s annak a vérével gyógyítja meg a többi. *Poggio* facetiájában (XV. sz.) Petrillus gyógymódja, aki egy telezsúfolt kórházzal rendelkező kardinálisnak akar szolgálatot tenni, még drasztikusabb: a legbetegebbet meg akarja főzni és zsírával társait meggyógyítani. *Eulenspiegel* azzal a fenyegetéssel üríti ki a nürnbergi kórházat, hogy azt fogja porrá égetni, aki az adott jelre legutolsónak távozik a szobákból. *Reznicek* „Till Eulenspiegel” című népoperája, melyet a berlini kir. operaház 1903. május 7-én mutatott be, ezt a beteggyógyítást vitte színpadra. (MA. 107. 1., 41. sz.)

143. ADÓS MARAD

LIPLI eltökélte magában, hogy török szakad, lovat fog szerezni, bár erre a célra elég pénze nem volt. Elment egy lókupechez és kiválasztotta a legjobb lovat. A kereskedő váltig nem akart engedni a száz tallérból.

— No, jól van — mondta Lipli —, ötvenet mindjárt kifizetek, ötvennel pedig adós maradok.

Reá állott a kupec, mivel ismerte ügyfelét. Lipli pedig az ötven tallért leszámlálta és szép paripáján elnyargalt. Nyugodtan büszkélkedett nemes jószágával és gyakorta járt rajta sétálni. Amikor a kölcsönzés ideje már rég elmúlt, a lókupec fölkereste Liplit és pénzét követelte tőle.

— Ejnye barátom — mondta Lipli —, hogy is jut eszedbe ilyen arcátlanul viselkedni, amikor az utolsó bajszálig állom ígéretemet. Ugye, az volt a megállapodásunk, hogy a száz tallér egyik felét kifizetem — ezt rögtön teljesítettem is —, a másik felével pedig adós maradok. Szavamat megtartottam és meg is fogom tartani: felével továbbra is adósod maradok. Ezzel természetesen nem elégedett meg a tőzsér, hanem panaszra ment a bírósághoz. Lipli itt is ragaszkodott álláspontjához, s az ítélet úgy hangzott, hogy a vevő az ötven tallérral ezután is adós maradjon. Lipli tovább ágált paripáján, míg a becsapott lókupec dühében eszeveszetten toporzékkolt.

Az egyik magyar anekdotagyűjteményben (1861) a következő újszerű változata olvasható: „Én öntől ezt a házat megveszem, de

az árának csak a felét fizetem meg, a többivel adós maradok.”
 „Jól van, áll az alku.” Elmúlik az esztendő, az adós nem fizet.
 Találkoznak egyszer egymással. „Miért nem fizeti ki adósságát?”
 „Nem kötöttem én ki világosan, hogy a ház árának felével adós
 maradok?” Ebben a formában nem is sejthető, hogy már *Marie
 de France* költőnő feldolgozta a XII. században, s *Poggio* facetiája
 egy firenzeiről beszéli el. Legismertebb az *Eulenspiegel* scrrwankja
 (1532), fenti anekdotánknak az eredetije. Ezt *Fischart*, a reformá-
 ción korának legjelentősebb szatirikusa, rímbe szedte (1572). A mi
*Janus Pannonius*nk egyik epigrammájának is ez a tárgya:

Megszegtem szavamat — mondd —, mert nem fizetek? Nem!
 Akkor szegném meg, hogyha talán fizetek.
 Mert ne feledjük az esküt, az én fogadásom az így szólt:
 Mindig hálás és mindig adós maradok.

(MA. 120. 1., 61. a.)

144. TUDÓS KÉRDÉSEK

LIPLI bekukkant egy kollégiumba s a diákokkal vitat-
 kozni kezdett. Azt állította magáról, hogy határtalan
 bölcsesége a legnehezebb kérdésekre is meg tud felelni.
 Erre összegyűlt a kollégium elöljárósága és a diákok
 serege. Lipli nagy gögösen az iskola igazgatója elé lépett,
 aki ezt a kérdést intézte hozzá:

— Mondd meg nekünk főtudományú bölcs, hány csepp
 víz van a tengerben?

Gondolkozás nélkül felelte Lipli:

— Főérdemű igazgató, az utolsó cseppig meghatározom
 a tenger vízcseppjeinek a mennyiségét, mihelyt meg-
 parancsolod a folyóvizeknek, hogy ne ömöljenek a ten-
 gerbe, mert e nélkül természetesen meg nem számlálha-

tom a tenger vízcseppjeit. Azt hiszem azonban, hogy ez nem áll hatalmadban, s így tárgyaltan, hogy kérdésedre válaszoljak.

Az igazgató rákvörösen elkotródott. Most egy másik professzor intézett hozzá kérdést:

— Ádám óta máig hány nap múlt el? Fölényesen válaszolt Lipli:

— Ádám óta hét nap múlt el, majd újabb hét nap következett, s ez így tart a világ végéig.

A diákok nevetése közt távozott a professzor, majd egy harmadik tudós lépett elő, aki ezt kérdezte:

— Hol van a világnak a középpontja?

Lipli biztosan felelt:

— A világnak a középpontja itt van ebben a kollégiumban. Ha nem hiszitek, mérjétek meg egy zsinórral az egész földet, és ha egy hajszálnyit hibáztam is, nevezetek számárnak.

A diákok hatalmas hahotája kísérte az elmés feleletet. Most Lipli szólt:

— Drága uraim! Bebizonyítottam, hogy nincsen olyan nehéz kérdés, amelyre válaszolni nem tudnék. De most ti feleljetek nekem! Mondd meg, tudós uram, milyen nehéz a hold?

A tudós hiába taszigálta idestova vendéghaját, semmi okosság nem jött ki alóla. Nevetve fejtette meg a kérdést Lipli:

— Nem nehezebb a hold egy fontnál, mert egy font, ugyebár, egy olyan egész, amely négy negyedre oszlik,

de a hold is négy negyedből áll, tehát éppen egy fontos.

A deákok szünni nem akaró kacagásra fakadtak, közben a tudósok hazaszökdöstek és Lipli jó békével tovább ballagott.

A talányfejtés népszerű csoportjába tartozó tudós kérdések eredete a messi Keletre ágazik. Az ókor, a középkor és az újkor irodalmaiban és népies költészetében megszámlálhatatlanok az emlékei. *Jókai* is alkalmazza „A debreceni lunatikus” (1876) című elbeszélésének „akadémika promóció” fejezetében, ahol az esperes ilyen kérdéseket tesz fel Dallos Ádámnak: Mikor lesz a vén emberből fiatal? (mikor a vén káplán ekléziához jut); Hány font füstöt lehet nyerni egy mázsa fából? (meg kell mérni a hátramaradt hamut, le kell vonni a fa súlyából; ami hiányzik, az a füst). *Vas Gerebennél* (1856) valaki fogadást tesz, hogy kiissza a tengert, de előbb különítsék el a folyóvizeket. Komoly kérdések és feleletek előfordulnak már a Talmudban és a keresztény iratokban. Ezek gyakran teszik a világ középpontjává Jeruzsálemet és a Golgotát. A tréfás népies változatokban arra a kérdésre: hol van a világ közepe, a tipikus válasz az, hogy az illető földre üti botját, s ahol megáll, azt a helyet jelöli meg középpontul. *Folengo Girolamo* olasz költő Orlandino című komikus költeményében (1527) egy papnak többek közt arra a kérdésre kell felelnie: hány csepp van az Adria-tengerben? A pap szakácsa, Markalf, aki ura helyett válaszol, azt kívánja, hogy előbb zárják el a folyók torkolatát, s majd azután megszámlálja a tenger vízcseppjeit, miként az *Plutarchosál* és *Aesopusál* is előfordul. Az is tipikus forma, hogy taláalomra egy bizonyos számot mond a kérdezt, s azt kívánja a kérdezőtől, hogy vizsgálja felül adatainak a helyességét, ha nem hisz szavának. Egyébként a fenti anekdota valamennyi kérdése megvan *Eulenspiegel* históriájában (1515). E szerint Lipli tudós vizsgálata a középkori egyetemek haszontalan vitatkozó betegségét parodizáló Eulenspiegel-típus körébe tartozik. (MA. 212. 1., 234. sz.)

145. BESZÉLŐ SZAMÁR

LIPLI közhírré tette, hogy saját módszerével bármely szamarat megtanít az olvasásra. Akadt azután egy gazdag ember, aki kétszáz tallért ígért Liplinek, ha szamarát a beszéd művészetébe bevezeti.

Lipli haladéktalanul hozzákezdett a nagyúr szamarának oktatásához. Egy könyvet kerített és minden két levele közé szénát helyezett. A könyvet azután a jászolba tette. Mihelyt a szamár a szénát észrevette, nyelvével a könyv levelét megfordította és a szénát onnét kiette. Majd tovább forgatta a könyv leveleit mindaddig, míg az egész szénát el nem fogyasztotta, s akkor kielégítetlen éhségében felordított: — iá, iá! A levelek forgatását naponkint gyakoroltatta Lipli a szamárral, s amikor egészen simán ment a dolog, jelentette az úrnak, hogy tanítványa már néhány magánhangzót kifogástalanul tud. A szamár gazdája és pár barátja megjelent az istállóban a bemutató vizsgára.

Az egész nap éheztetett szamár az előbbi módon oly kitűnően vizsgázott, hogy elismerését a gazdag úr Lipli tudománya iránt újabb ötven tallérral fejezte ki. Lipli azonban unta ezt a kínlódást, és sátorfáját fölszedve tovább állt, de előbb cédulát tett a jászolba ezzel a figyelmeztetéssel:

— Aki elhiszi, hogy a szamár olvasni megtanulhat, megérdemli, hogy ő maga szamárnak neveztesse.

Hasonló anekdotát beszél el *Vas Gereben* (1856) egy török fogásba esett magyar vitézről, aki arra vállalkozik, hogy a szultán

elefántját megtanítja beszélni, magában pedig így okoskodik: „Addig oktatom a jámbor állatot, hogy azalatt vagy megdöglik, vagy a szultán hal meg, s időközben tán meg is szabadulhatok.” Az a tréfa, hogy valaki ravasz szándékkal valamely állatot, szamarat vagy elefántot, beszélni tanít, régi anekdotatárgy. Szerepel már *Marie de Francenil* (XII. század) és megtalálható *Stricker* Pfaffe Amisában (XIII. sz.). Amist a püspök megbízza, hogy egy szamarat oktasson, ő is azzal a módszerrel dolgozik, hogy egy régi könyvet a jászolba tesz, a levelek közé zabot szór, s rászoktatja a szamarat, hogy a könyv lapjait forgassa s a zabot közülök kivegye. A vizsgáztatáskor a püspök nagyon meg van elégedve a számár tudományos előrehaladásával. Ez volt a forrása *Eulenspiegel* Erfurtban elkövetett csínyének (1515), amelyet a fenti Lipli-anekdota tolmácsol. A Vas Gereben-féle változat megfelelőjét *Poggio* facetiájában (XV. sz.) találjuk meg, ahol az illető ugyanazt mondja, mint a magyar vitéz: „Nil timeo, nam interim aut ego moriar, aut asinus, aut dominus.” Ezt dolgozta fel minden különösebb újabb vonás nélkül *Lafontaine* a *Le Charlatan* című verses elbeszélésében. (MA. 91. 1., 12. sz.)

146* JÓ TANÁCS A SZABÓKNAK

TILLINKÓ egyszer azt mondta a szabók céhmesterének, hogy a szomszédos tartományokból és városokból hívassa össze a szabókat, mert olyan hasznos mesterségre tanítja meg őket, hogy míg a világ áll, hálásan fognak megemlékezni róla még a maradékaik is. Nosza, a céhmester egy nagy pecsétes levelet küldött szét és meghagyta a szabóknak, hogy egy bizonyos napon kivétel nélkül megjelenjenek.

Amikor összejött a temérdek szabó, Tillinkó egy tágas piacra vezette őket, maga pedig felment egy magas toronyba, és így kiáltott le:

— Halljátok-e becsületes céhbeli szabó mesteremberek! Jól megjegyeztétek magatoknak, hogy az olló, rőf, cérna, tű és gyűszű elég a ti mesterségetekhez. Mindazonáltal tanuljátok meg tőlem, és testamentumban hagyjátok fiaitokra, hogy amikor varrni akartok, el ne felejtsetek csomót kötni a cérnának a végére.

A szabók csak néztek egymásnak a szemébe.

— Ezt a mesterséget mindnyájan tudjuk — kezdtek hangosan zúgolódni —, hanem az a kérdés, hogy tudsz-e más valamit. Talán csak nem hiszed, hogy tíz-tizenöt mérföldről hiába és ilyen bolondságért fáradtunk ide. — Halljátok-e — mondta Tillinkó —, ami igazság, az mindig igazság marad, de mivel csak így köszönitek meg jóakaratomat, takarodjatok mindnyájan a szemetek világába!

Lett erre nagy lárma. Ki nevetett, ki szitkozódott, ki dühöngött, ki toporzékolt, s még a mai napig is mérgesen emlegetik a szabók a gaz Tillinkó határtalan szemtelenségét.

Tillinkó a népmeséinkben is többször felbukkanó magyar neve Eulenspiegelnek. Az irodalomban *Kónyi János* szerepelteti ezen a néven. Kónyi Tillinkó-tréfája rokon a három bölcseségről szóló középkori elbeszéléssel s pontosan egyező párja annak a gonosz tréfának (1515), amelyet *Eulenspiegel* Rostockban követ el a szabók összejövetelén. Az Eulenspiegel-magyarázók eredeti német tréfa maradványának tekintik, s kapcsolatba hozzák azzal, hogy a szabók a középkorban csakugyan tartottak kongresszusokat a mesterségükbe vágó dolgok megtárgyalására. Eulenspiegel tréfája ennek a szokásnak a kigúnyolása. A magyar Eulenspiegelben (1808) Lipli a halálos ágyához kéreti a szabókat, s végrendeletében köti lelkükre a cérna végére bogozandó csomót. Hasonló ehhez *Nagy*

Ignác anekdotája (1845) egy magyar földesúrról, aki összehívja a vidék valamennyi koldusát, s amikor ezek izgatottan lesik az alalmaznát, kihirdeti, hogy koldulni hozzá soha ne jöjjenek, mert teljesen hiábavaló lesz a fáradságuk. (*Eulenspiegel*, 21. 1.)

147. IGAZMONDÓ

— Mi VAN abban az üvegben, szomszéd? — kérdezte a zsidót a vasúton valaki.

— Ebben az üvegben van edj oljan foljadék, amitül lesz az ember igazmondó.

— No, hadd húzzak egyet belőle!

— Thessék.

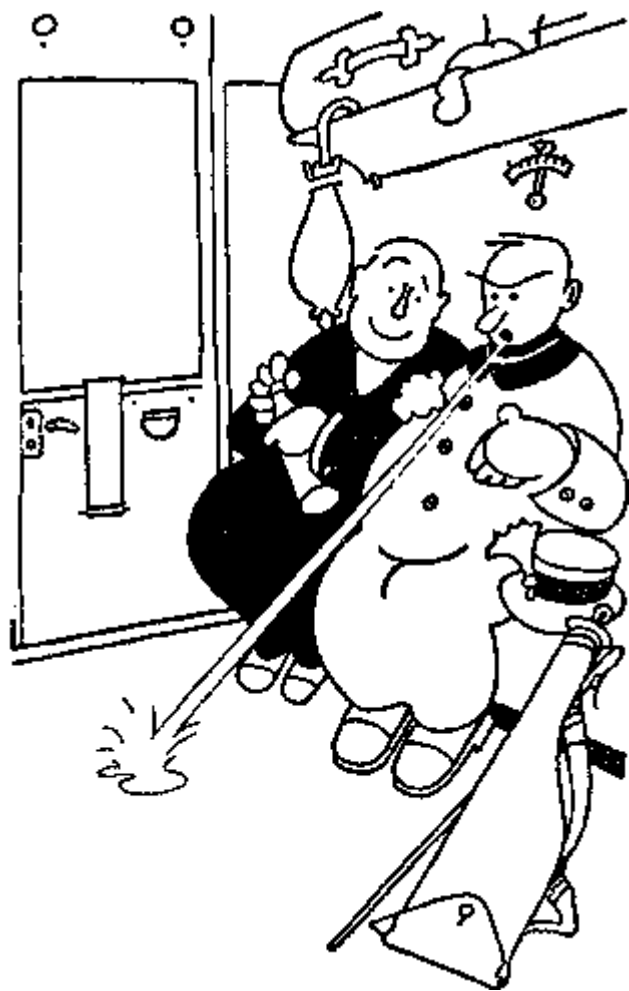
Az útitárs nagyot kortyantott az üvegből, azután savanyú ábrázattal e szavakra fakadt:

— Huh, a Jebezeusát! Hisz ez ecet!

— Odje mantham én mogának, hodj lesz thüle igazmondó?

A legősibb anekdotákban, mint a „De la crote” című francia fabliauban, *Sacchetinék* vele összefüggő olasz novellájában (XIV. sz.) és *Poggio* facetiájában (XV. sz.) nem igazmondásról, hanem jövendőmondásról van szó. Legmulatságosabban *Eulenspiegel* követi el ezt a tréfát (íjij), amikor magaszerveztette prófétaepret árul a zsidóknak, akik a Messiás eljövetelét szeretnék megtudni. A „prófétaeper” nálunk is szólás lett. *Jókai* mondja egy helyen: „Isten uccse prófétaepret evett kelmed”, s „A Domokosok” című regényében (1883) írja: „Kied talán prófétaepret evett, hogy még azt is kitalálja, mit evett a székely ma?” Elhomályosult eredetét *Eulenspiegel*nek a középkor vaskos humorát igen jellemzően szemléltető trágár schwankja (1515) magyarázza. (MA. 189. 1., 190. sz.)

Igazmondó

148. HASZNOS TANÁCS

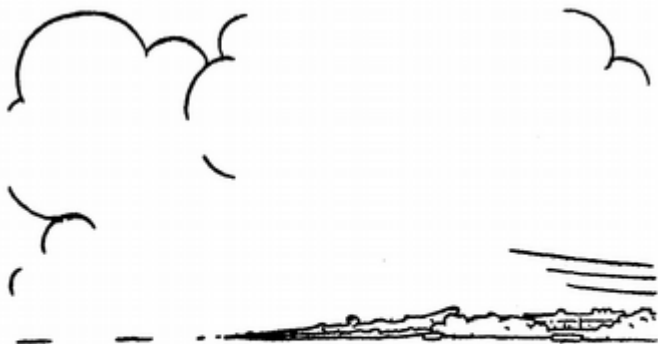
PETŐFI vándorútján egyszer át akart jutni egy folyó partjáról a túlsó oldalra, de nem volt egy krajcárja sem. Nem sokat tőprengett, hanem így szólt a révészhez:

— Barátom, szállíts a túlsó partra, de előre megmondom, hogy pénzem nincsen számodra, csak egy hasznos tanácsom.

A révész, miután Petőfi biztosította, hogy tanácsa rendkívül sokat ér, utasával átevezett a folyón. Megérkezésük után Petőfi rácsapott a révész vállára:

— Barátom — mondta —, azt tanácsolom, hogy másokkal ne tégy így, mert akkor nem igen élsz meg. Ezt hidd el nekem és jegyezd meg magadnak örökre! Azután elsietett.

Ezt a Petőfi-anekdotát — névtelen szereplővel még csak Andrád Sámuelnél olvassuk (1789) — egy Hódmezővásárhelyen megjelent élcclapban (Karikás, 1894) fedeztük fel. Nem lehet érdektelen, hogy állatmese formájában már *Marie de France* francia költőnő elbeszéli a XII. században egy farkasról: ez három igazságot ígér a hajónak, ha a folyón ingyen szállítja át. *Poggio* facetiája (XV. sz.) mindössze abban különbözik anekdotánktól, hogy az utas nem jelzi előre, mint Petőfi, hanem csak a túlsó parton mondja meg, hogy nincs pénze. Poggio kiadói ehhez a tréfához sok latin és francia párhuzamot idéznek a XVI. és XVII. századból. Egyébként számbavehetetlen a különböző helyeken és különböző időkben felmerülő jótanácsok sorozata (rendszerint három). Ezek részint komoly tartalmúak, részint paródiák. Tréfás jellegű a *Naszreddin* három tanácsa: 1. Ne hidd el, ha valaki az éhséget többre becsüli a jóllakottságnál. 2. Ne hidd el, ha valaki azt mondja, hogy jobb gyalog, mint lóháton. 3. Ne hidd el, ha valaki a szegénységet többre tartja a gazdagságnál. Magyar gyűjteményeinkben igen elterjedt Mátyás királynak az a szavajárása,

Hasznos tanács

MSK

hogy őrizkedni kell a kétszer főtt levestől, a megbékélt baráttól és a szakállas asszonytól. *Jókai* a „Nincsen ördög” című regényének (1891) egyik helyén ezt a hármas tanácsot adja: könyvből ne gazdálkodj, nagy úrral jót ne tégy, asszonyra meg ne haragudj. (MA. 196. 1., 204. sz.)

149. MAGYAR ORVOSSÁG

EGYSZER régen Kolozsvárt valaki hideglelésbe esett és az orvosok semmiképen sem tudták elverni róla a nyavalyát. Hasztalanul próbálkoztak a legkülönbélebb gyógyszerekkel. Közben a beteg nagyon megéhezett kolozsvári káposztára s jóllakásig megtömte magát vele. Elég furcsa ugyan, de többé nem jött rá a hideglelés. Az orvos erre tudományos észleletei közé följegyezte, hogy hatalmas szer a hideglelés ellen a kolozsvári káposzta. Alig várta az alkalmat, hogy más emberen is kipróbálja az új gyógyszer hatását, s íme, beállít hozzá egy sze[^]cni szász, aki éppen hideglelés ellen kért orvosságot. Mi sem természetesebb: kolozsvári káposztát rendelt neki. A szebeni szász azonban a káposztától reggelre meghalt. Az orvos rögtön úgy módosította észleletét, hogy a kolozsvári káposzta magyar embernek hideglelésben orvosság, a szásznak pedig halál.

Vas Gereben elbeszélése 1858-ban az „Egy alispán” című regényében. 1800 óta rengeteg változatát ismerjük egyforma cselekménnyel, de különféle megállapítással. Az egyik például azt mondja, hogy különös hasznú orvosság hideglelés ellen a borsóleveles, de csak a magyar gyomornak; a másik szerint a töltött káposzta a szabónak halál, a csizmadiának egészség; a harmadik úgy tudja, hogy a savanyú káposzta disznóhússal kovácsnak jó, szabónak megárt.

Vajda János a töltött káposztát hagymáz ellen ajánlja, de csak csizmadiák számára. *Jókainak*, a töltött káposztáról az a megállapítása, hogy kovácsnak orvosság, szabónak halál. *Tisza István* egyszer állítólag azt mondta, hogy a sajtószabadság olyan, mint a töltött káposzta: a német felfordul tőle, a magyarnak egészségére válik. Az adatokból kétségtelenül látszik, hogy ez a magyar eredetű anekdota külföldre is tőlünk került ki. Egy 1788-ban Frankfurtban megjelent német anekdotatárban olvassuk egy Németországban tanuló magyar diákról, hogy a töltött káposztától meggyógyult, míg ugyanettől az orvosságtól német diáktársai meghaltak. A német orvos ebből ezt a tudományos orvosi tételt vonta le: „Haec medicina valet tantum pro Hungaris”. (MA. 159. 1., 132. sz.)

150. AHASVERUS HALÁLA

EGYSZER egy magyar ember Londonba utazott, ahol idejét a város nevezetességeinek a megtekintésével töltötte. Sok mindent látott és tapasztalt. Legnagyobb élménye az volt, hogy véletlenül találkozott Ahasverussal, a Krisztus halála óta szüntelenül bolygó zsidóval. Beszédbe ereszkedett vele, s a vén zsidó elpanaszolta, hogy elviselhetetlen teher neki az élet, de semmiképpen sem bír tőle megszabadulni. Többször vízbe ugrott, de a hullámok kivetették, kútba ölte magát, de a víz nem nyelte el, tűzokádóhegy kráterébe szaladt, de az is kiköpte elevenen. Egyetlen célja a halál és semmiképpen sem tudja elérni.

A magyar utazó, amikor ezeket hallotta, azt tanácsolta Ahasverusnak, hogy menjen Magyarországra. — Van ott Pest megyében egy orvos: kit az kúra alá vesz, nincs annak számára Istennél irgalom — mondotta a magyar utazó. — Keze alatt még egy beteg sem került ki a földi szenvedésektől megváltó halált.

A bolygó zsidó megköszönte a tanácsot s azonnal útnak eredt Magyarország felé. A megnevezett városban vendéglőbe szállt, s arra kérte a tulajdonost, hogy hívasson orvost, mert rosszul érzi magát.

— A városban csak két orvos van — mondotta a vendéglős —, az egyik a pusztára ment, a másikat pedig ne kívánja az úr, mert ha arra bízza magát, nem lesz többé orvosra szüksége.

Ahasverusnak felcsillant a szeme és türelmetlenül sürgetni kezdte, hogy minél előbb hívják el azt az orvost, mert neki még akkor is nagy reménysége van az élethez, ha ez a sírásó fogja gyógyítani.

Az előhívott orvos a bolygó zsidót azonnal kúra alá vette. És mi történt? Ahasvérus, akin közel kétezer esztendeig sem víz, sem tűz, sem az idő nem fogott, rövid huszonnégy óra alatt a pestmegyei orvos keze alatt Ábrahám kebelébe költözött.

Ahasvérus — a bolygó zsidó, mint a franciák, vagy örök zsidó, mint a németek nevezik — egy XIII. századi latin krónika szerint Pilátus ajtónállója volt, aki Jézust hátbautította, amikor a palotából kivitték és azt mondta neki: „Lódulj, mit tétovázol!” Jézus komolyan ránézett és így szólt: „Én elmegyek, de te megvárod, míg visszatérek.” Azóta Ahasvérus szüntelen és nyugtalanul kóborolja a világot: legjobban szeretne meghalni, de ez elérhetetlen számára. Ennek a tárgynak — világnézeti irányokhoz és koreszmékhez alkalmazkodva — több mint 200 feldolgozása van a világirodalomban. Anekdotánk — az Életképek 1848. évfolyamának I. kötetében találtuk — az orvosi mesterség ellen irányuló éllel komikus változata az Ahasverus-mondának, s e vonatkozásánál fogva tarthat számot nevezetességére. (MA. 85. 1., 1. sz.)

151. DIAGNÓZIS

A NAGYHÍRŰ öreg doktor Kinint praxis-szerzés végett beteglátogatásaira elkísérgette Dongó orvosnövendék. Egy hideglelésre egyszer ráivallt az öreg:

— Ügye, már megint almát evett kend? Nem megmondtam, hogy ne egyék gyümölcsöt, mert könnyen elpatkol.

— Nem ettem én, uram.

— Dejszen engem ugyan meg nem csal. Látom a szeméből, hogy az almától lett kend betegebb.

Egy kis csúrés-csavarás után a beteg beismerte, hogy csakugyan evett almát. Rendkívül csodálkozott az orvosnövendék, hogy honnan ismerhette fel az öreg az almaevést.

— Látja barátom — felelte ez —, egy kis gyakorlat dolga az egész. Mikor beléptem a szobába, a sarokban egy almacsutkát vettem észre; mindjárt gondoltam, hogy a paraszt dobta oda. Ráfogtam, s íme, igaznak bizonyult észleletem.

No ez nagyszerű. Alig várta doctorandus Dongó, hogy valóságos doktor legyen belőle, s ő is megmutathassa megfigyelő-képességét.

— Lóhúst evett kend! — kiáltott egyszer egy betegének a szobájába lépve.

— Uram, ne hagyj, tekintetes uram! Már hogy ettem volna én lóhúst?!

— Dejszen — szólt önérzettel és meggyőződéssel az ifjú Aeskuláp —, a kutyát tegye kend bolonddá: ott a nyereg az ágy alatt.

Az Üstökösnek ez az anekdotája (1882) a középkor óta lényegében semmit sem változott. A XIII. század végén szerkesztett *Mensa Philosophica* facetiájában az orvos szintén így oktatja tanítványát: „Szemlélődj az ágy körül, s ha almahéjat, vagy más effélet látsz, mindjárt megtudhatod, hogy a beteg mit evett.” Legközelebbi alkalommal a tanítvány szamar-nyerget vett észre a beteg ágya alatt, s ebből azt a diagnózist állapította meg, hogy paciense szamarat evett. Vidáman és szinte változatlanul ismétli ezt a tréfát *Naszreddin*, *Poggio* (XV. sz.), *Morlini* (1520), *Pauli Johannes* (1522), *Hans Sachs* (1546), *Straparola* (1550), s általában az elmúlt idők valamennyi mulattató gyűjteménye. Nagyszerű alkalmazkodó képességére kitűnő példa egy 1931-ből való magyar változata (*Tali Ferenc Lajos*: A világ 1200 legjobb anekdotája). Ebben már orvostanár, asszisztens és operaénekesnő szerepel. A professzor a szekrényen tömegesen heverő cukorkadobozról állapítja meg, hogy a művésznő egészségét a sok édesség zavarta meg. A következő alkalommal az asszisztens egyedül szerepel. „Méltóságos bárónő — szólt a beteghez —, az ön idegeire hátrányos a sok autózás.” A professzort meglepte a kitűnő diagnózis, s megkérdezte az asszisztent, honnan vette, hogy a bárónő sokat autózik. „Észrevettem a soffört, ki az ágy alatt húzódott meg” — válaszolta. (MA. 110. 1., 46. sz.)

152. FENYEGETŐDZÉS

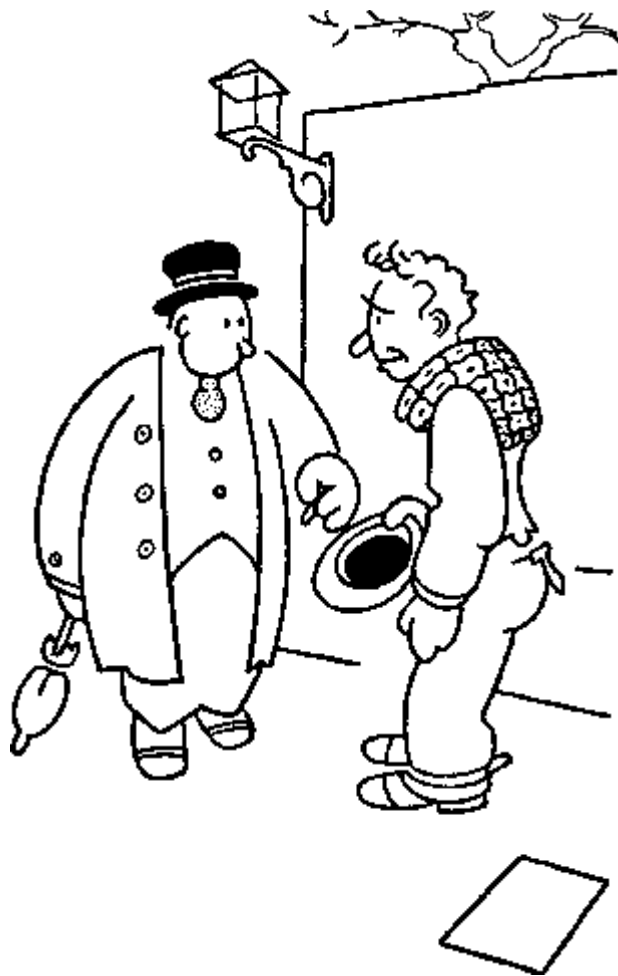
— Az ISTEN nevében, adjon nekem alamizsnát! — rímázkodott a koldus. — Különben olyasmire vetemedem, amit még soha életemben nem tettem.

A megszólított elővette tárcáját, s pénzt adott a koldusnak, miközben kérdezte:

— Hátha most nem kapsz pénzt, mit tettél volna?

— Uram... elmentem volna — dolgozni!

Beöthy László anekdotája (1856). Részben cigányadomává alakulva még sokszor találkozunk vele gyűjteményeinkben. Egyik nép-

Fenyegetőzés

mesénkben ilyen változata van: „Zsiduó, véd még észet a sulkot, ha nem, hát!...” Rokon vele az a közismert anekdota, hogy valaki fenyegetően felszólítja a szembejövő kocsit: térjen ki, s amikor ez megtörténik, azt mondja, hogy különben ő tért volna ki. Legrégibb irodalmi feldolgozása a Nagy Károly császártól 794-ben orleansi püspökké kinevezett és Jámbor Lajostól négy évig (817—821) fogságban tartott *Theodulphus* költeményei közt olvasható. Egy XV. század végéről előkerült olasz kéziratban VIII. Incze pápa spanyol követe meséli el Medici Lőrinc titkárának, hogy Spanyolországban volt egy koldus, aki egy vashegyű botot szegezett kiszemelt áldozata mellé, mintha meg akarta volna támadni, s rákiáltott: „Isten nevében adj valamit, különben...” Egyszer egy lovaggal került össze, aki kardot rántott s viszonzta a kérdést: „Különben?” A koldus a nélkül, hogy zavarba jött volna, felelte: „Különben pénz nélkül megyek tovább”, s ezzel gyorsan el is inalt. Hasonló változatok, amelyekben a koldus helyén maga *Nasreddin* szerepel, több helyen olvashatók. (MA. 122. 1., 67. sz.)

153. LEGRÚTABB HELY

VOLT Magyarországon egy nagy úr, aki derék magyar ember, de visszataszító cinikus egyéniség volt. A víztől valóssággal undorodott, soha önként nem mosakodott, így az örökös piszok a különben is rút, ripacsos képét még inkább elcsúfította. Csak hébe-hóba sikerült húszárjának nedves spongyával egyet húzni mocskos arcán, felhasználva a kedvező alkalmat, amikor ő méltósága éppen országos dolgokban elmélyedve ült. A tisztaságot szerető hú szolgának ilyen esetekben egypár pof volt a fizetsége.

Gróf Széchenyi István egyszer Bécsben találkozott ezzel a cinikus emberrel egy nagy úr estélyen, ahol a termék

csillogó fénye és ragyogó szépsége mindenkit bámulatra ragadott.

— Örvendek — mondta Széchenyi a mellette álló földijének —, hogy a köpködést utálok és lapjainkban is cikket írtam ellene, mert különben e ripacsos piszkos arcra köpnék, mint a legundokabb arravaló egyetlen helyre ezekben a fényes termekben.

Hajnik Károly visszaemlékezéseiben (1856) olvassuk ezt a kevésbé ismert Széchenyi-anekdotát. Az a részlete, hogy Széchenyi a ripacsos, piszkos arcra köpne, mint az egyetlen arravaló helyre a fényes termekben, a Kr. u. III. sz. első felében élt *Diogenes Laërtius* anekdotája. E szerint Diogenes egyszer egy ragyogóan fényes épületbe lépett be, s egy embernek az arcába köpött azzal a megokolással, hogy ezt az egyetlen piszkos helyet látta alkalmasnak erre a műveletre. Sokáig divatban volt és változatosan cserélgette szereplőit: *Vitry* Diogenesről (XIII. sz.), *Jovianus Pontanus* humanista író Aragóniai Péter követéről és a tuniszi szultánról beszéli el (1483), *Bandello* novellájának (1554) színhelye egy római kurtizán szobája s a tett elkövetője a spanyol követ. A „Salamon és Markalf” népkönyvbe is belekerült, amint az 1577-1 magyar fordításban áll: „Itt az Markalf pökik az királynak egy kopasz szolgájának az homlokára.” (MA. 202. 1., 213. sz.)

154. SÍRÓ GYERMEK

MIKOR még nem volt vasút s természetesen mindenki szekéren ment a debreceni vásárra, az országúton a várostól néhány kilométernyire állott egy fogadó, ahová már előző este megérkezett a vásáros nép, hogy ott akadja magát s hajnalban folytassa útját Debrecen felé. Egyszer vásár idején ennek a fogadónak egyetlen nagy

szobájába bezúfolódott vagy negyven ember. Minden-
kinek megvolt a maga szalmája, s mindenki lefeküdt,
hogy aludjék. De alvásról szó sem lehetett. Egy haszon-
talan gyermek úgy bőgött, ordított, visított egész éjt-
szaka, hogy senki sem hunyta le szemét. Végre hajnali
két óra felé hirtelen elcsöndesült a gyermek. Mindenki
megkönnyebbülten lélezett föl, mindenki elhelyezke-
dett a vackán, és mindenki azt hitte, hogy most már
nyugodtan fog aludni. Sőt egy paraszt ember meg is
szólalt hangosan:

— Mégis csak jó gyerek ez. Elcsöndesedett.
Erre a gyermek mérgesen fölkiáltott:

— Fenét csöndesedtem el! Most csak kifújom magamat,
azután tovább bőgök.

Hoitsy Pál anekdotájaként beszéli el a Vidám Könyvtár 8. kö-
tete, ahonnan átvettük. *Vas Gereben* „A nemzet napszámósáidban
(1857) ugyanígy vonja össze: „A makrancos gyermek sírás köz-
ben elhallgatván néhány percre, midőn anyja hálát akart adni
Istennek, hogy a fiú elhagyta a sírást, akkép vigasztalta, anyját,
hogy ő még tovább fog ordítani, mert ő most csak nyugszik.” Egy
középkori oxfordi kéziratban Robinetus az állhatatosan síró gyer-
meknek a neve. *Vitry Jakab* prédikációs példájában (XIII. sz.) a
síró gyermek a beálló csendnek örvendező társaságot ugyanúgy hűti
le, mint a debreceni kölyök: „Ego fatigatus eram, sed parum
quiesco, ut postea magis valeam clamare.” (MA. 193. 1., 199. sz.)

155. EBRIUS

OLYAN némely ember, mint az a szolga, akinek számára gazdája mindig írásba foglalta napi teendőit. A jámbor ember sorjában és pontosan teljesítette is azokat a szolgálásokat, melyeket a betűk megparancsoltak neki. Történt egyszer, hogy ura szekereüstül, lovastól egy nagy pocsolóba dőlt, és tehetetlenül vergődött a ragadós sárban.

— Jere már, te élheteretlen — kiáltott a parton nyugodtan szemlélődő szolgájának —, és segíts kimenekedni ebből a pocsetából.

A szolga kikapta zsebéből teendőinek napi jegyzékét, előre-hátra forgatta, nézegette, böngészte, s fejét rázva így szólt:

—Uram, olyan instrukciód, hogy a sárból kivonszoljalak, nincs a mai napra előírva.

És otthagya nyomorult helyzetében nyavalyás urát.

Pázmány Péter anekdotája az Alvinczi Péter uramhoz intézett „öt szép levél”-ben (1609). Igen elterjedt tréfás mozzanat. *Bromyard* angol dominikánus prédikációs példatárából (1400 körül) ültette át németre *Pauli Johannes* elzászi ferences barát (1522) azt a schwankáját, amely egy jámbor asszonyról szól, aki készséges engedelmességgel teljesítette férje minden parancsát és kívánságát. A férj azonban semmivel sem volt megelégedve. Azt mondta tehát neki az asszony: „Kedves férjem, ird föl nekem mindig egy papirosra, amit meg kell tennem, hogy kedvedre cselekedhessem.” Ebben megállapodtak. Történt egyszer, hogy a szomszéd faluba mentek rokonaik látogatására. A férjürem a kelleténél több bort nyakalt be és részegen tántorgott hazafelé. Egy hídon elvesztette egyensúlyát s belezuhant a patakba. „Hallod-e, feleség — kiáltozta —, húzz ki!” Az asszony ezt válaszolta: „Tudod,

előbb hazamegyek, s megnézem, fölírtad-e a cédulára, hogy a patakból kihúzzalak.” És otthagya emberét. *Hans Sachs* ezt kétszer is versbe szedte: „Der wunderlich Man” (1536) és „Das Weib sol nichts dencken” (1554) címmel. A változatok nagy részében Pázmány anekdotájának megfelelően asszony helyett szolgál szerepel, mint *Ayrer Jakab* német drámaíró Jan Posset című komédiájában (XVI. sz.), s abban a középkori francia farceban, amelyet *Viollet-le Duc* művészettörténeti író a múlt században az Ancien Théâtre Francaiseben tett közzé. (MA. 114. 1., 52. sz.)

156. A BORIVÓ SZOMJÚSÁGA

Az 1834-1 Ricsajos esztendőben hangos volt a Baglas-hegyen egymás mellett sorakozó Édeskuthy, Rosthy, Cseh László, Vajda, Oszterhueber pincehajlékok tája. Sőt még a borivásban mértékletes Kisfaludy Sándor is gyakrabban kilátogatott szőlőjébe. Marschal doktor pedig orvosi rendelő óráit is a diófa árnyékában gubbasztó malomkőasztalnál tartotta.

A katonaköponyegét otthon felejtett Skotty őrnagy vékonyát — egyik ricsajozás közben — átjárta a várvölgy szele. Másnap már ágnak esett. Lázban égett az arca, amikor bekopogtatott hozzá Marschal doktor:

— Erős lázad van, öcsém! Nem érzesz szomjúságot?

— Dehogynem! De már megcsömöröltem a sok mandulatejtől.

— No, majd írok fel orvosságot, amitől elmúlik.

— Köszönöm, ha írsz, kedves bátyám. De csak a lázat szüntesd meg. A szomjúság eloltásáról majd magam gondoskodom!

Mintegy tizenöt változata közül szándékosan választottuk *Darnay Kálmán* korfestő anekdotáját a „Kaszinózó táblabírák”-ból (1929); így akárki láthatja, hogy az ősi anekdotának még ma sem záródott le az élete, s bizonyára még minket is túlél. *Poggio* facetiája (XV. sz.) egy kitűnő ivóról beszél, ki lázas betegségbe esett s égető szomjúságban gyötrődött. Köréje gyűltek az orvosok, s amikor arról tanácskoztak, hogy miképpen szüntethetnék meg lázát és szomjúságát, a beteg közbeszólt: „Febris tantum removendae officium et onus sumatis volo, sitim autem mihi curandam relinquite.” Csaknem ugyanez a szövege az *Arlotto* firenzei plébános tréfái közt olvasható változatnak (XV. sz.), *Pauli Johannes* schwankjának (1522), s annak az összeszámlálhatatlan latin-, olasz-, német-, francianyelvű feldolgozásnak, amely félézer esztendeje kering a nagytorkú borívó szomjúságáról. (MA. 188. 1., 186. sz.)

157. AZ ÖREG HÁZ

GRÓF TISZA ISTVÁN, akinek szembaját annakidején Grósz Emil gyógyította, egy nagyon kedves számadó juhászát küldte el egyszer a professzorhoz. Odahaza Biharban a doktorok lemondtak az öregnek a félszeméről; amikor a professzorhoz beállított, már alig látott vele.

Grósz Emil alaposan megvizsgálta, kikérdezte és hamarosan megállapította, hogy az öreg juhász elissza a szemét. Megrögzött alkoholista, aki az iszákosság miatt előbb-utóbb elveszti szemevilágát. Ezt természetesen meg is mondta neki:

— A szesz öli meg a kend szemét. Ha abbahagyja az ivást, még talán megmenthető a szeme, de ha tovább is iszik, erre a szemére biztosan megvakul. Nem szabad tehát többé innia.

Az öreg nagy figyelemmel hallgatta a professzor szavait, azután felállott, vette sapkáját és tisztelettudóan köszönt.

— Az Isten áldja meg kegyes jó uram — mondotta alázatosan. — Köszönöm szívbeli jó tanácsát, de én már ezt az öreg házat mégis csak fűteni fogom, ha betörök is az egyik ablakja, mert inkább az ablakok romoljanak el, mint a ház dőljön össze.

Annyira újnak és hitelesnek látszik ez az anekdota — 1914-ben jelent meg a Vidám Könyvtárban —, hogy szinte sajnáljuk kideríteni róla: ezt az elmésséget nem a Tisza István számadó juhásza találta ki. Már *Kónyi János* anekdotájában (1782) a megvakulás előtt álló részeges embernek ez az álláspontja: jobb, ha az ablakok elromlanak, mintha az egész ház összedül. *Vas Gereben* részeges embere, kinek orrán már virított a borvirág és szemei gyöngülni kezdtek, az orvosnak „hagyj fel az ivással, különben megvakulsz” tanácsára ezt válaszolja: „Az ivással hagyjak fel? Az lehetetlen. Inkább az ablakok legyenek oda, mint az egész ház” (1856). *Szászy István* szentendrei anekdotájában Halasy Péter uramnak is ez a felelete: „Inkább az ablak törjön be, semhogy a fundamentum dőljön össze.” Ősidőkre ugyan nem tudjuk visszavinni, de pontos párvját olvassuk a XVII. század legnevezetesebb német anekdotagyűjteményében, *Johann Peter de Memel* Lustige Gesellschaftjában (1656), ahonnan a következő évszázadok kompilátorai ezt a darabot is sokszor kimásolták. (Democritus, 152. l., 61. sz.)

158. ÚGY SEM LESZ VICISPÁN

A FÖLDÖN feküdt az elázott kortesvezér. Odament egy kutya s elkezdte a képét nyalni.

— Ne csókolj! Ne csókolj! Úgy sem lesz vicispán.

Mikó Dezső adomagyűjteményéből (1871) vettük. Van ilyen változata: „Hiába nyal az úr, mégsem lesz követ minálunk” (1887). *Gracza György* anekdotájában (1887) a barátságos nyalogatásra a kortes mámoros fővel félálomban ezt dünnyögi: „Hiába csókolgatsz, komám, nem megyek. Én már csak tovább is a Bánffyék pártján maradok.” Azt hinné az ember, hogy kizárólagosan hazai és a parlamenti korszakhoz tartozó termék, ha ugyanezzel a cselekménnyel nem olvasnók 1569-ből *Kirchhof Hans Wilhelm* spangenbergi várgróf schwankját arról, hogy „ein hund schiert dem dorfschultheissen den bárt”. (MA. 213. 1., 235. sz.)

159. ÁLLATPÖR

DALNOKI GÁBOR urambátyám minden áldott reggel kilovagolt három kanagár kíséretében a fenyérre, s minden reggel része volt abban a bosszús mulatságban, hogy agarai ugyanabból a rekettyésből rendesen fölvertek egy vén nyulat, majd elhajtották egészen a cserepcsurri csárdáig, s ott a nyúl egyszerre elveszett, sem ember, sem agár nem talált rá többet. Ez így ment hat nap egymásután. A hetedikén megsokallta Gábor úr a tréfát, s egyik vadászlegényét előreküldte a csárdába, hogy a hajtás megindulása után lessé meg, hová lesz a nyúl.

Ismét abban a rendben történt minden, ahogy azelőtt: a nyúl felugrott a rekettyésből, végigszaladt a buckák közt, egyszerre oldalt csapott a csárda irányában, s azzal eltűnt. Most azonban rálestek s meglátták, hogy ő kegyelme egyenesen felfutott a tyúkpadrásra: ott meghúzódott, s nevette magában, hogy ember és állat előrehátra szaladgál, keresve a nyomát.

Megcsípték, lehozták. Mit csináljanak már most vele? Ott rögtön a vadászurak törvényszéket tártának fölötte, s jövendő esetekre példát szolgáltatandó az egész nyúlfamíliának, arra ítélték a delikvenst, hogy puskavesszővel reá huszonöt csapattassék, s azzal a gonosztevő útnak bocsáttassék, tudtára adatván, hogy újabb elfogatás esetében nem kerüli el a sokkal fájdalmasabb megspékelést.

Nem is jött a nyúl többet arra a tájékra.

Temesvári Pelbárt említi egyik prédikációjában azt a történetet, hogy egy szarka rendszeresen fosztogatta a fősvény kincses ládáját. A fősvény bepanaszolta a tolvaj szarka tulajdonosát, de az kijelentette, hogy semmi felelősséget nem érez, mire a bíróság úgy ítélkezett, hogy a bűnös szarka akasztassék föl. A Vasárnapi Újság följegyzése szerint (1886) a magyar néphumor is emlegeti azt az esetet, hogy az egyszeri város lakói egy jámbor dongót, mert a polgármester orrát megcsípte, egészen komolyan arra ítélték el, hogy a város tornyából ledobassák s így merényletéért szörnyű vég érje. E furcsáknak tetsző anekdotanyomok a közép-korban Európa-szerre divatos állatpörököt juttatják eszünkbe. Nem tréfa s anekdotás multság, hanem komoly valóság volt, hogy az emberhalált okozó, vagy az emberben kárt tevő állatokat valaha perbe fogták s a rendes bűnvádi eljárás formaságainak vetették

alá. Némelykor még a kínpad tortúráit is rájuk kényszerítették, ez felfogás a parszizmusból került a pozitív vallások rendszerébe, s innen szivárgott át az általuk befolyásolt néphiedelmekbe. 1266-ból ismeretes az állatpör legrégebb európai hiteles adata. Ebben az évben Párizsban egy disznót, mivel egy gyermeket meg-evett, hivatalosan megégettek. 1479-ben Bern városa a cserebogarakat a lausannei egyházi törvényszék elé idézte, ahol a püspök egyházi átkot mondott rájuk. 1579-ben egy tiroli község bepörölte a kártevő egereket. A bíróság a vád és a védelem meghallgatása után elrendelte, hogy a vádlottak 14 nap alatt takarodjanak ki a határból. Utoljára 1845-ben ítélték halálra állatot Franciaországban. Itt volt leginkább elterjedve ez az eljárás. A köztudatból azonban teljesen még nem vészett ki. Nemrég egy amerikai filmet láttunk egy vérengző farkaskutyáról, melyet a törvényszék a bizonyító eljárás után felment a lelövés alól.

E régi néphiedelem emléke az irodalomban is megmaradt. Itt azonban az inkább lassanként letűnő állatpörök paródiája jelentkezik anekdotás történetekben. A Kr. u. III. században keletkezett Philogelos című görög anekdotagyűjtemény az abderitákról beszéli el azt a mulatságos esetet, hogy egy szamarat, mivel a gimnázium udvarán az olajos korsót fölborította, a város összes szamarainak a szemeláltára az utcákon végigkorbácsoltak. A XIII. század első felében élt *Vitry Jakab* francia püspök latinnyelvű prédikációs példája egy szigorú magatartású nemesemberről beszél, akinek szíjgyártója panaszt tett, hogy tövisbokra ruháját elszakította s arcát megsebesítette. A nemesúr úgy szolgáltattott neki elégtételt, hogy a kártékony tövist egy szíjjal fölakasztotta. *Racine* egyik komédiájában a kutya egy kappan ellopásáért kerül vád alá, *Diderot* pedig 1760-ban egy *Bacquerille* nevű úrról írja, hogy a lótársadalom okulására hitvány gebéjét az istállóban felkötötte. Az állatexkommunikáció rendkívüli elterjedtségét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy nyoma van a legendákban, s a kérdésről maga *Aquinói Szent Tamás* is véleményt nyilvánított. Az Üstökösből vett (1859) és vadászfüllentésként ható anekdotánkban tehát igen régi népszokás rejtőzik, csakhogy a tréfás vonások mögött ez a mag annyira elhomályosult, hogy nagy utánjárással lehet rájönni, mi benne a valóság és mi a tulajdonképeni nevetnivaló. (Bp. Sz., 188. 1.)

160. A RÁSZEDET TOLVAJ

MÉG a tatárjárás idején történt, hogy egy gazda a rabló tatár hordák elől arany- és ezüstpénzekből álló kis vagyonszármazékát elásta kertjében. A kincs helyéről tudomást szerzett szomszédja, és egy éjszaka az egész kincset ellopta. A gazda észrevette a rablást és sejtette, hogy ki a tolvaj. Elhatározta, hogy a kincset visszaszerzi a gonosz szomszédjától. Átment hozzá és így szólt hozzá:

— Kedves szomszéd, elástem kertemben egy csomó drágaságot. Most még néhány értékes drágakövet és aranyedényt akarok ugyanoda elrejteni. Vén vagyok már és érzem, hogy nem sokáig élek. Ezért szeretném, ha holnap éjszaka átjössz segíteni, hogy majd unokáimnak megmutathasd a kincs rejtékhelyét.

A szomszédnak sem kellett több. Este gyorsan visszavitte az ellopt kincset és mindent elrendezett, nehogy a vén ember észrevegye gaztettét. Úgy tervezte, hogy majd az újabb kincsek elrejtése után szerzi meg az egészet.

Másnap éjszaka a két szomszéd kiment a kertbe, hogy a kincset elássa. Mikor a hely színére érkeztek, így szólt a gazda gonosz szomszédjához:

— Köszönöm, hogy visszahoztad a kincset. Tudtam, hogy te vitted el; azért rendeztem ezt a játékot, mert ismertem kapzsi természetedet.

Ezzel szépen hóna alá vette megtalált kincsesládáját s faképnél hagyta a póruljárt szomszédot.

Magyar vonatkozása és közelkorúsága miatt választottuk ki a kolozsvári Magyar Nép című hetilapból (1928). Voltaképpen olyan szöveget kellett volna közölnünk, amelyben a kincsrejtő ember vak, mert az adatok legnagyobb részében a tréfa azt akarja kiélezní, hogy némelykor a világtalan többet lát a szemesnél. Ilyen például *Taxonyi János* jezsuita tanár erkölcsi elbeszélése (1743), *Andrád Sámuel* (1789), *Kis János* (1816), *Vas Gereben* (1836) anekdotája és *Czuczor Gergely* meséje (1857). Különösen *Lafontaine* feldolgozása — ez az Ezeregyéjtszaka ugyanezen tárgyú meséjével hozható kapcsolatba — szaporította meg az újkorban nyomait. Az anekdota magva megvan már *Boccacciótól* kezdve több olasz novellában és a csodálatos tehetségű *Lope de Vega* egyik spanyol drámájában. (MA. 149. 1., 113. sz.)

161. KEGYETLEN ÍTÉLET

A KISVÁROSI tanácsos, aki gyakran felöntött a garatra, kissé kaptos állapotban botorkált a tanácsház felé. Útközben néhány halat vásárolt, s hazaküldte azzal az üzenettel, hogy felét sütve, felét főzve csináltassa meg felesége. A tanácsházban a bor kábító erejétől kissé elszenderült. Éppen egy szegény delikvens került a törvény elé, akiről a tanácsnak személy szerint egyenkint kellett ítékeznie.

— És az ön véleménye? — kérdezte szomszédja, egy kissé oldalba lökve.

— Ű, ó, micsoda szemtelenség ez! — kiáltott álmosan, azt gondolva, hogy még mindig a halról van szó.

— Mondtam már, hogy felét süssék, felét főzzék meg!

Jókai Mór írja „A kis királyok” című regényében (1886), hogy Decebált a főfiscus kapacitálgatta, jó lenne belenézní ebbe meg amabba a mai korból kelt paksamétába, de rá sem hallgatott.

A saját pereről volt szó. „Bánom is — mondta. — Amit rám fognak, mind igaz. ítéljenek el. *Felét sütve, felét főzve.*” Jókai kiemelt kifejezése a fenti anekdota ismerete nélkül valószínűleg érthetetlen marad a legtöbb olvasó előtt. *Szokoly Viktortól* kölcsönöztük (1867), de vehettük volna *Könyi Jánostól* is (1782): a kettő fedí egymást. Mivel a németek is használják a „halb braten, halb sieden” szólásmódot, az anekdota szélesebb elterjedtségére lehet gyanakodni. Meg is találjuk a humanista *Bebel Henrik* facetiájában (1508); az urachi magisztrátus egyik szenátora mámoros szunyókálásából fölriadva ezt mondja: „Partim elixos esse debere, partim assos” (részben főzve, részben sütve). (Democritus, 118. l., 71. sz.)

162. MEGVESZTEGETETT BÍRÓ

EGY kerékgyártó és egy polgár hevesen összetűzött, s pörük a bíró elé került. A kerékgyártó, hogy az igazság mérlegét maga felé hajlítsa, kocsit ajándékozott a bírónak, a polgár pedig egypár gyönyörű csikót küldött neki. Mind a két fél rendületlenül bízott, hogy az ítélet az ő javára üt ki. A pört a polgár nyerte meg, mire a kerékgyártó keservesen sóhajtott föl:

— Ó, kocsi, kocsi, nem jól mégy te!

— Barátom — viszonzá a bíró —, a kocsi nem mehet másképp, mint ahogy a lovak húzzák.

Máskor a mészáros és a szűcsmester pörösködött. Az első borjút kötött a bíró istállójába, a másik egy szép bundával kedveskedett a törvény örének. Amikor ügyük ítélet alá került, bosszankodva tapasztalta a mészáros, hogy a szűcs fogja megnyerni a port, mire fojtott hangon mormolta:

— Bőgj borjú, most bőgj!

Kegyetlen ítélet

— Nem böghet, mert bundát dugtam a torkába — sutogta vissza a dolgában biztos szűcs, és csakugyan ő győzedelmeskedett.

Ugyanilyen pöröskedésben a kereskedő olajjal, a mészáros pedig sertéssel puhítgatta a bíró részrehajlását. A mészáros kerekedett felül, s a kereskedőnek meg kellett nyugodnia a bírónak ebben az évében:

— Barátom, nagyon sajnálom a dolgot, de a sertés az olajat feldöntötte.

Az is efféle anekdota, hogy az egyszeri pörlekedő ember, amikor hamis ügye sehogy sem ment, egy csomó olyan aranyat öntött a bíró elé, amelyen Szent László király fegyveres képe volt kiverve. Ennek láttára az igazság tevője megilletődéssel így kiáltott fel:

— Ennyi fegyveresnek ki állhatna ellen? Raboddá tettél!

Ez az egy tárgykörbe tartozó s csak a megvesztegetés eszközében eltérő négy anekdota — sorrendben: *Vas Gereben* (1856), *Nagy Ignác* (1845), *Vas Gereben, Bot Péter* (1768) a lelőhelyük — arra vall, hogy valaha elég oka volt a népnek változatos gúnyolódásban részesíteni az igazságszolgáltatás részrehajlását. Azt lehet mondani, hogy a középkor óta nem készült olyan prédikációs gyűjtemény, erkölcsi példatár és anekdotás könyv, amelyből hiányoznék a megvesztegetett bíró kipellengérezett alakja. A típusnak a legközkeletűbb, a népek tudatában mindenütt meglévő és mindig emlegetett legrégebb változatait csoportosítottuk. A megkent szekérre még *Mikszáth* is céloz Mácsik pörében (Nemzetes uraimék), de már a középkori szerzetesek sokszor leírták és elmondták prédikációikban, s belőle 1556-ban *Hans Sachs* egyik mesterdala virágzott ki. Az ökor és bunda-változatot *Eyring* latin példagyűjteménye (1601) említi először. A feldöntött olaj (oleum effusum) *Poggio* facetiája (XV. sz.). A pénz-változat a reformáció korában jelentkezik egyházellenes éllel. *Kirchhof*

anekdotája szerint (1563) Leó pápa elhatározta a szerzetesek megreformálását, de amikor ezek 80.000 aranyat nyomtak a markába, így szólt: „Wer kan so viel gewapneten widerstehen?” (MA. 161. 1., 137. íz.)

163, MEGKENT BÍRÓ

A BATANYAI embernek valami ügyes-bajos dolga volt, de sehogy sem tudott a bíró elé jutni. — Nem is hallgat meg az téged, hiába töröd magad, — mondotta neki valaki —, amíg meg nem kened egy kicsit a kezét.

Az együgyű ember jól megjegyezte ezt az intelmet, s amikor végre az igazságtevő hatalmasság magas színe előtt állott, a magával hozott hájjal a szó szoros értelmében kenegetni kezdte a tekintetes szolgabíró urom markát.

Vas Gereben a forrása ennek az anekdotának. A „Nagy idők, nagy emberek” (18 jé) című regényének a lapjaira bizonyára közvetlenül a néphagyományból került. A „bíró megkenni” szólás-mód szövszerinti értelmezéséről szóló népies szellemű anekdota adatai a középkorba nyúlnak vissza. Egy ófrancia fábliaiban (*La vieille qui oint la palme au Chevalier*) merül fel először, azután *Vitry Jakab* említi a XIII. században asszonyszereplővel, aki ezt mondja a bírónak: „Uram, azt mondták nekem, ha meg nem kenem kezedet, igazságot tőled nem várhatok.” Vele egyidőben *Odo de Ceritona* francia cisztercita egy püspökről beszéli el, hogy nem akarta fogadni és meghallgatni a vénasszonyt, aki állhatatosan járt igazsága után. A püspök barátja egyszer azt mondta neki: „Nem is fog az téged meghallgatni, míg meg nem kened kezét.” Erre a vénasszony három font vajjal jelent meg s a püspök mar-

kát derekasan bekente. Sok adat mutatja, hogy az újkor sem feledkezett meg róla: utalhatunk *Hans Sachs* „Der Richter Hend schmieren” című mesterdalára (i J48) és *Abraham a S. Clara* prédikációs példájára (1717). (Bp. Sz., 328. 1.)

164. FÜLEMILEFÜTTY

EGYSZER két szomszéd keményen összeakaszkodott, mert egyik is és a másik is azt vitatta, hogy a közös fájukra szállt fülemile füttye egyedül csak neki szólt. Amikor a tulajdonjogban tetteges érvekkel sem tudtak megegyezni, bíróhoz mentek, panaszt tettek s ítéletet kértek, majd az igazság hathatós támogatására egy-egy tallért csúsztattak a bírói zsebbe.

Mivel a bíró a paragrafusok közt a fülemilefüttyre útbagazítást nem lelt, a nyomatékos tallérokra s a panaszosok vállára ütve, ezt az ítéletet hozta: — Sem kendnek, sem pedig kendnek nem füttyült a fülemile, hanem nekem füttyült. Elmehetnek!

Hegedűs Sámuel nagyenyedi rektor-professzor 1837-ben megverselte azt a szirmnai görög és zsidó kereskedőt, akik a fülemile énekén összevesztek. Kádira mentek, s ez így ítélkezett: „Két szamarak, higgyétek el, egyedül nekem énekel a kicsiny fülemile.” Erről a tárgyról, amelyet *Arany János* művészete halhatatlanná és a világirodalomban páratlanná formált (1854), *Sárosy Gyula* verset (1859), *Nyirő Sándor* népszínművet (1877), *Farkas Imre* operettet írt (1932). Az a vonás, hogy a bíró a felektől vitatott tárgyat a maga javára ítéli, mélyen az egyetemes néphagyományban gyökerezik. *Arlotto* firenzei plébánosnak a XV. században termett s 1500 körül már nyomtatásban is megjelent face-tiás könyvében olvassuk, hogy egyszer két paraszt ezzel a panasz-

Fülemile fütty

szal járult eléje: „A szőlőhegyen dolgoztunk, s egyszerre csak megszólalt a kakuk. Ugyanabban a pillanatban mondtuk mindketten: nekem szólt. Azután nagy vitába keveredtünk, majd 20 lírába fogadtunk, hogy kit illet meg a kakukszó. Hozzád jöttünk, s alávetjük magunkat ítéletednek.” Arlotto elfogadta a döntőbíró szerepét. Hát este egyik embere két sajttal belopódzik hozzá, hogy aztán neki szóljon az ítélet. Jóformán el sem távozott, mikor a másik 20 tojással ajánlotta magát kegyeibe. Másnap a sajtos ember két csirkét, a tojásos egy pár kappant hozott, s ez így ment napról-napra, folyton növekvő értékű ajándékokkal. Amikor Arlotto úgy érezte, hogy már éppen eléggé elhalmozták, így szólt hozzájuk: „Nem akarom, hogy akár egyiketek, akár másíkotok 20 lírával károsodjék, ezért halljátok ítéletemet: a kakuk nem nektek szólt, hanem nekem. Ebből láthatjátok, hogy igazságosan döntöttem, mert mindketten egyforma számú és értékű ajándékokkal látatok el.” A kakukpernek ez a formája azután végigkalandozta a következő évszázadok latin, francia, német, spanyol gyűjteményeit. Az adatok a tárgy keleti származásáról és európai hatalmas kiterjedéséről tanúskodnak. (MA. 128. 1., 77. sz.)

165. AZ ÖRDÖG ÉS A FISKÁLIS

EGY luteránus atyafi rendkívül szeretett volna az ördöggel ismeretséget kötni. Kívánsága teljesedett: meg is jelent neki éppen egy országos vásár alkalmával. Egymásba karolva, a sokadalomban fel s alá jártak. Figyelmük mindjárt egy asszonyra irányult, aki kocamalacot vett, s lábánál fogva húzta, de sehogy sem bírt vele. Végre nagy bosszúsán szabadjára eresztette a madzagot s ráripakodott:

— Vigyen el az ördög!

— Hallod, ördög? Emlegetnek.

— Eh, ne bánts! Nem érdekel. Nem szívből mondja.

Azután egy napszámossal találkoztak, aki igen goromba hangon enyelgett feleségével. Az is azt mondta végül:

— Eh, hát vigyen el az ördög!

— Hallod, ördög? Megint emlegetnek.

— Eh, ne bánts! Ez sem érdekel. Csak szokásból s nem szívből mondja.

Alig hagyták félbe beszélgetésüket, egy szegény emberbe ütköztek, aki a fiskálistól tántorgott ki nagy fejcsóválva. Biztosan a pöre veszett el az atyafinak. Vissza sem nézett, csak kezével intett hátrafelé:

— Vigyen el az ördög!

— Hallod, ördög? Megint emlegetnek.

— Dejszen, barátom, ezt már elviszem, mert ennek a tiszta szívből fakadt kívánságnak ellenállni nem tudok.

A Herkó Páter című élclap fenti anekdotája (1894) lényeges mozzanataiban semmit sem különbözik *Heltai Gáspárnak* attól a fabulájától, amely „egy nemes emberről és az ördögről” szól (1566), sem pedig *Bornemisza Péter* semptei prédikátor elbeszélésétől (1578), amely egy vallásos intelmet választott keretétül. Az adatok nagy távolsága meg nem szűnő kedveltségére és régiségére vall. Már Heltai és Bornemisza korában idős tárgy volt: erre vall *Heisterbachi Caesarius* cisztercita történetírónak a „de advocato, quem diabolus vivum rapuit, dum iret facere exactionem” című tanulmányos példabeszéde a XI. században. A prédikációs példatarak azután céljuk szerint hol az ügyvédet, hol a bírót, hol az uzso-rást dobják az ördög martalékául. *Stricker* német vándorköltő, a tréfa nagy mestere, a XIII. század eleven versbe foglalta, innen *Eulenspiegel* huncutságai közé került (1532), majd *Hans Sachs* részesítette figyelembe (1J37). Mellőzve számtalan előfordulásának felsorolását, még csak azt említjük meg, hogy a német, dán, svéd, norvég, ír, francia és angol néphagyományból a legújabb időben jegyezték le ma is szájon forgó változatait. (MA. 189. 1., 189. sz.)

166. MOLNÁR ÉS PRÓKÁTOR A MENNYORSZÁGBAN

EGY szegény vénasszony lisztet koldult a molnártól, s hegy jóakarátát megnyerje, így hízelkedett neki:

— Ó, édes molnár uram, éppen olyan kend, mint a Boldogságos Szűz Anyánk!

A molnárt bőkezűségre készítette ez a dicséret, de kíváncsiságát nagyon csiklandozta a szép szavak jelentése. A vénasszony, amikor már megkapta ajándékát, így fejtette ki a hasonlat értelmét:

— Valamint a Boldogságos Szűz Anyánk mind szülésében, mind előtte és utána szűz maradt, hasonlóképen a molnár is mind a malomban, mind kívüle, mind előtte és utána tolvaj marad.

Pörre került a dolog. A prókátor azt állította, hogy az asszonynak igaza van, mert Szent Péter is a mennyország ajtaján kopogtató molnárt ezzel kergette el:

— Takarodj hamis lelkű, köztetek egy igaz sincs!

A vádló erre azt válaszolta, hogy tudomása szerint a molnár ekkor prókátort kért ártatlanságának igazolására, de Szent Péter, a mennyország minden szögletét átkutatva, ezzel a megállapítással tért vissza:

— Barátom, nem segíthetek rajtad, mert az egész mennyországban egy prókátor sincs!

Az irodalomban már a XV. század óta figyelemmel lehet kísérni a mesterségeket és a mesterembereket gúnyoló tréfák térhódítását. Ezek később a facetia- és schwank-gyűjteményekben elmaradhatatlan külön csoportba sorakoztak. Valóságos anekdotakör alakult ki a torkos szabó, az akasztófára való takács, a vízszertő korcs-

máros, a törvénycsavaró ravasz ügyvéd s az életre-halálra kúráló orvos körül. De egyik mesterséget sem érte annyi csipkelődés, mint a molnárét. Talán a régi világban nem is alaptalanul emelték ellene azt a vádat, hogy kelleténél jobban megszédte a vámot. Minden molnár született tolvaj, — körülbelül ez a meggyőződés villan ki az anekdotás apróságokból. „Melyik mesterségen nem akasztják és kötik fel az lopókat? — kérdezi nálunk az 1629-i lőcsei Mesés Könyvecske. — Felelet: Az molnár mesterségen, oka ez, mert hogyha az tolvajokat mind felkötnék, félő volna, hogy kenyér nélkül meg ne fogyatkoznánk.”

Kónyi János fenti elbeszélése (1782) két közkeletű anekdota egybeszerkesztése. Első része, a Szűz Mária-hasonlat, a molnárra alkalmazva először *Bebel* humanista facetiájában (ijo8) olvasható: „Ut enim Beáta Maria ante partum, in partu et post partum esset mansissetque virgo, sic molitores ante molendinam, in et post molendinam esse fures.” A magyar anekdota ennek a hasonlatnak a kiszélesítése. Ezt a képet különben már *Arlotto* is használta (XV. sz.). Azt kérdezte egyszer tőle Francesco Dini firenzei plébánostársa, hogy ebéd előtt, vagy ebéd után öhajtja-e a malagát? Erre vendéglátó gazdájának ezt válaszolta: „Tudjuk, hogy Szűz Mária szülés előtt, szülésekor és szülés után szűz maradt”, s ezzel értésére adta, hogy az asztalon nem akar más bort látni, csak malagát. Az anekdota második része szintén közkeletű, nagyon régen és minden népnél emlegetett népies tréfa. A magyar néphagyományból is történtek ilyen lejegyzések (1929): „Hány ügyvéd van a mennyországban?” (MA. 167. 1., 145. sz.)

167. PRAECEDAT LATRO, SEQUATUR CARNIFEX

EGY temetési menetben az elsőség fölött vetélkedett egy jurista és egy medicus. Utoljára az lett a megegyezés, hogy a jurista menjen elől ama deák mondás szerint: — Praecedat latro, sequatur carnifex! Azaz: Menjen elől a gonosztevő, s kövesse a hóhér.

A régi világ gúnyolódására vet világot *Andrád Sámuelnek* ez a ma is emlegetett és mindenütt egyformán ismert anekdotája (1789). *Pauli Johannes* elzászi ferences barát schwankja (1522) a szólás eredetét úgy magyarázza, hogy a páduai egyetem jogászai és orvosdoktorai egyszer egyenletlenségbe keveredtek, mert mind a két fakultás magának követelte az elsőbbséget. Mivel megegyezni nem tudtak, a milánói hercegtől kértek döntést: bizonyos alkalmakkor a jogászokat, vagy az orvosokat illeti-e meg az első hely. A herceg tudós emberekkel tanácskozást tartott, de eredményre jutni nem tudott. Udvari bolondja oldotta meg a kérdést egy közbeszólásával: „A dolog igen egyszerű: közönséges szokás, hogy a gonosztevő elől megy, s utána lépked a hóhér.” *Hans Sachs* „Die Juristen und Medisten” című mesterdálán kívül (1554) a XVI. és XVII. századból még számos német, németalföldi éi francia följegyzéséről tudunk. (MA. 188. 1., 187. sz.)

168. SZOFIZMA

EGY apa jogvégzett fiát további gyakorlat megszerzése céljából ügyvédi irodába adta. Az ügyvéddel olyan szerződést kötött, hogy három év múlva 500 frtot fizet neki, ha fia a szerzett gyakorlatával egy általa választandó pert sikerrel megnyerni képes lesz. Három év múlva az ügyvéd kijelentette, hogy a fiú a teljes gyakorlat birtokában van és az apától az 500 frt megfizetését követelte. Az apa megtagadta a fizetést, és azt kívánta, hogy fia indítson pert az ügyvéd ellen, mivel úgylis fenntartotta magának a per kiválasztását, amellyel fiának az ügyességét be kell bizonyítania. Az ügyvéd beleegyezett és a per megindult. A fiú az apát képviselte és a tárgyaláson így védekezett: — Apám semmiesetre sem marasztalható el a fizetésben, mert 1. ha én nyerem meg a pert, apámnak az

ítélet értelmében nem kell fizetnie; 2. ha pedig elvesztem a pert, apámnak a szerződés szerint nem kell fizetnie. Így fizetésről szó sem lehet.

Az ügyvéd ellenben így okoskodott:

— Az apa mindenesetre köteles fizetni, mert 1. ha a fiú elveszti a pert, az apát az ítélet kötelezi a fizetésre; 2. ha pedig a fiú megnyeri a pert, az apának a szerződés értelmében kell fizetnie. Kinek van igaza?

A krokodilus-okoskodásnak (antistrephon) e klasszikus példáját az afrikai eredetű *Gellius* római író jegyezte föl (Kr. u. II. sz.) a *Noctes Atticae* című művében a Kr. e. V. században élt aberai Protagorasról, a szofisztika első képviselőjéről, és Euatlus nevű tanítványáról. *Apuleius* római ügyvéd és szofista bölcsele, Gellius kortársa, a *Florida* című művében szintén megörökítette. Csak a XVI. században irányult a figyelem ezekre az ókori forrásokra, s *Pauli Johannes* volt az első (1522), aki schwank-gyűjteményében közismertté tette. Azóta hol tréfásan, hol komolyan minden nyelven számtalanszor leírták, még az iskolai tankönyvekbe is föl-vették a visszafordítható dilemma példájául. Nálunk először *Andrád Sámuel* beszéli el (1790) Protagorasról és tanítványáról. A fenti változat (1884) már egészen a mai viszonyok közé illeszti. (MA. 189. 1., 191. sz.)

169. PECUNIA DEPOSITA

EGY fiatal özvegy fogadósnéhoz beszállott három kereskedő s pénzüket megőrzésre a csinos menyecske kezébe tették le. Egyetlen kikötésük az volt, hogy a pénzt csak akkor szolgáltathatja ki, ha mind a hárman együtt kéri. A szép asszony s Lajos, a legifjabb kereskedő, a kelleténél jobban összeemelegedett. Nagyon megértő s igen

bizalmas viszonyba kerültek. Egy alkalommal a kereskedők azzal távoztak hazulról, hogy rögtön el kell utazniuk, ha levelük érkezik. Alig tették ki lábukat a házból, lelkendezve szaladt vissza Lajos a hírrel: a levél megjött, s társai megbízták, hogy a pénzt nevükben is vegye föl. A megállapodás ellenére a fogadósné átadta a közösen letétbe helyezett összeget, mert hogy is kételkedhetett volna mézes-mázos szavú kedvesének becsületességében.

Csak akkor döbönt meg igazán s kezdett a valóságra ébredezni, amikor este hazaállítottak a kereskedők — Lajos nélkül. Kiderült a szörnyű valóság: Lajos, kinek a kereskedők semmiféle megbízást nem adtak az összeg felvételére, a pénzzel megszökött. Hiába hangoztatta ártatlanságát és jóhiszeműségét a szerelmében szörnyen csalódott asszony, a károsult felek tőle követelték a pénzt, s mikor nem tudta előadni, a törvény elé hurcolták.

Mindenki az asszonynak fogta pártját s védelmét egy fiatal prókátor önként vállalta. Ez igen lelkesen s elmésen védte az ügyet, s végül a bírák is helyt adtak annak az érvelésének, hogy a megállapodás értelmében az asszony csak akkor köteles visszafizetni a pénzt, ha mind a három kereskedő egyszerre kéri. Csak azért nem fizeti vissza, mert ketten kéri, s nem tudja, hogy a harmadik beleegyezik-e. Kerítsék meg tehát eltűnt társukat, jelenjenek meg egyszerre mind a hárman, s pénzüket a megegyezés szerint vissza fogják kapni. A kereskedők szégyenkezve távoztak, mert bottal üthették megszökött társuk nyomát. A prókátor pedig nem-

csak az ügyet nyerte meg, hanem a szép asszony szívét is. Nyomban feleségül vette a fiatal özvegyet, s per nélküli való nyugodalmas időket töltött vele,

E nem érdektelen anekdota szerzője *Andrád Sámml* (1790). *Kis János*hoz (1816) angol forrásból jutott el: nála az angol kereskedők és az özvegy fogadósné között felmerült peresügy védője Nay, I. Károly generális prokurátora. *Vas Gereben* három marhakereskedőről s a vendégfogadósról beszél el (1856), a szerelmi motívum mellőzésével. Dvorzsák Jánosnak a több mint tizenegyezer adomát tartalmazó gyűjteményében (1903) már egészen újszerű alakban jelenik meg: két üzlettárs úgy veszi fel a kölcsönt, hogy közös tartozásukat a fizetéskor mind a ketten kötelesek ellenjegyezni. Közben az egyik megszökik, a másik pedig ragaszkodik a feltételhez: a hitelezőtől azt követeli, hogy teremtse elő társát a törlesztés ellenjegyzésére. Ebből látszik, hogy jól ismert, élénken forgó anekdotáról van szó. A gyakorlott szem rögtön észreveszi rajta, hogy két mozzanata, a megőrzésre letett pénz s a bírói ítélet, keleti jellegű vonásokat árul el. Csakugyan rá is akadunk az Indiából származó, majd arab és szír közvetítéssel a XI. században Bizánca került Hét Bölcs Mester (Poncianus) történetében, ahol egy ötéves gyermek az ítélkező. Azoknak a véleménye szerint, akik e tárgy vizsgálatával foglalkoztak, Nyugaton *Valerius Maximus* római író a végső forrása, ki a Krisztus utáni I. században egy kilenc könyvből álló anekdotás gyűjteményt szerkesztett. Ő Demosthenest szerepelteti ügyvédként. Ismerte a tárgyat *Boccaccio*, s a római író nyomán beszéli el *Petrarca*, az anekdotás történetek nagy kedvelője. Elsősorban *Arlotto* részes abban (XV. sz.), hogy ez a keleti mesekincsel szoros kapcsolatban álló történet az anekdotás könyvekben folytatta útját. Nála s a vele összefüggő változatokban — az ügyvéd szerepét *Arlotto* viszi s ezért jutalmul három kappant kap — nem özvegyasszony szerepel, hanem bankár, s a pénztulajdonosok is rablók, kiket igazságosan ér a veszteség, mert becstelen úton jutottak pénzükhöz. Feldolgozói közé tartozik *Hans Sachs* (1547) és a kalandorregények híres francia mestere, *Le Sage* (1734). (MA. 181. l., 171. sz.)

170. BECSÜLETES MEGTALÁLÓ

KIHIRDETTE a dúsgazdag uzsorás, hogy nagyobb pénzösszeget tartalmazó pénztárcáját elvesztette, s a becsületes megtalálónak 100 forint jutalmat ad belőle. Másnap jelentkezett is egy fiatal ember a községházán egy 800 forinttal tömött pénztárcával. A bíró nyomban maga elé hívatta az uzsorást.

Az aljasan gondolkodó férfiú útközben azon törte a fejét, hogy mint lehetne a száz forint jutalmat elvitatni és megtartani. Végre egy nagyszerű ötlete támadt. Legalább is ő azt hitte.

— Köszönöm uram — szólt a megtalálóhoz —, s mint-hogy ön a 100 forint jutalmat már kivette belőle, a jutalomdíj dolgában rendben vagyunk egymással.

— De kérem — válaszolt sértődve a megtaláló —, én egyetlen fillért sem vettem ki a pénztárcából.

— Bocsánat, én 900 forintot vesztettem el, itt pedig csak 800 van.

A bíró azután igazságot szolgáltatott:

— Minthogy ön 900 forintot vesztett el, s ez az úr csak 800-at talált, világos, hogy ezt a pénzt nem ön vesztette el; tessék tehát addig várakozni, míg valaki olyan jelentkezik, aki éppen 900 forintot talált.

A kapzsi vesztes és az okos bíró ítélete keleti eredetű, a *Pancsatantráig* visszanyúló tárgy, ahonnan *Petrus Alphonsus* megkeresztelkedett zsidó közvetítette Nyugatra a XI. században szerkesztett *Disciplina Clericalis* című novellagyűjteményében. Nála egy gazdag ember ezer talentumot vesz el, s a becsületes meg-

találónak 100 talentumot ígér jutalmul. A szegény embertől a díjat azzal tagadja meg, hogy a pénzen kívül még két ékszer is volt a zsákocskában. A vita a király tudomására jut: az ítélet szövegünkkel egyező, de a történet a gazdag ember beismerésével s a szegény becsületességének igazolásával végződik. Alig van olyan középkori prédikációs példatár, *Sercambi* óta (XIV. sz.) olasz novelláskönyv, s *Pauli Johannestól* kezdve (1J22) anekdota-gyűjtemény, amely vagy az erkölcsi tanulság, vagy a bírói élesemeljűség, vagy a kapzsi cudarság kiemelésével kedvét ne lelte volna anekdotánkban. Nálunk *Andrád Sámuel* (1789) és *Vas Gereben* (18J6) terjesztette. (MA. 95. 1., 19. sz.)

171. CSIMAZ

— SEMMIREKELLŐ! — kiáltott a bíró az elébe idézett tolvajra. — Hogy merészeltél fényes nappal az utcán lovat lopni?

— Én lovat lopni? — csodálkozott a cigány. — Hogy gondol ilyent a bíró úr! Úgy történt a dolog, hogy a lú a szűk utcán utamba állott. Sietős dolgom volt s tovább akartam a lovat liptetni. „Vigyázz!” — kiáltott hozzám egy ember, — „megrug a lú”. Ekkor lassan mellé simultam, hogy tovább mehessek. „Megállj!”

— kiáltott egy másik — „azs a lú háráp is”. Mit volt mit tennem, hogy magámat utalmazzam, kintelen vultám ráilni. De álig iltem, a szilaj lú fejét lába keze csáptá s nyárgált velem hegyen-völgyön, mint a madár a levegőben, s tizennégy mérföldig meg sem állt. így értem én ide nemzetes bíró úr. Már most én kirdem, hogy én loptam-e el a lovat, vagy a lú engem?

Ismeretes a Nagyidai Cigányoknak (1851) az a részlete, mely , lólopáson ért Csimaz ravaszságát ezzel a történettel jellemzi:

„Nem loptam, felelé, követem alászon,
Keskény úton fekütt, hol menni akartam —
Bizony sohsem esett ilyen csúfság rajtam.

Hátul mennék: de rúg; elől mennék: harap;
Átugrani könnyebb, sokkal is hamarabb;
Ugranám: felpattan ... a hátára estem ...
Jó, hogy elfogatok, áldjon meg az Isten!”

E vonásokat *Arany János* az „ártatlan” cigányról szóló közéletű anekdotából kölcsönözte, mely az irodalmi adatok szerint 1792 óta napjainkig megszámlálhatatlan helyen fölbukkant, s anynyira ismerte mindenki, hogy 1899-ben az Üstökös című élelapunk Bánffy Dezsőre és Széli Kálmánra alkalmazott politikai karikatúrának rajzoltatta meg. Csimaznak az a ravasz esete azonban, hogy akarata ellenére ellopja a ló, az egyetemes vándoranyaghoz tartozik. Egy régi olasz komédiában Scapin panaszkodik Arlequinnek, hogy a bíróság elítélte. „Miért is kellett fényes nappal lovat lopnod?” „Én loptam? — válaszolja Scapin. — Igazságtalan vagy, ha ezt mondod. Uram megbízásából a városba indultam, s egy kis utcában egy lovat találtam. Zavarba jöttem, mert az utat egészen elállta. Amikor mögéje kerültem, rám kiáltottak: Vigyázz, nehogy megrúgjon! Ekkor elől akartam mellette elsuhanni, de azt mondták: Közel ne menj, mert harap! Kénytelen voltam tehát, hogy meg ne rúgjon, vagy meg ne harapjon, föléje kerekedni s ráülni. Mihelyt lábamat az egyik kengyelbe tettem s másikat a hátán átvettem, a ló behúzta fejét s mint az ördög szaladni kezdett, huszonöt mérföldig meg sem állt. No, mondd, hát loptam a lovat?” *Naszreddin* szamaráról is a görög változatban föl van jegyezve, hogy megközelíthetetlen volt: elől harapott, hátul rúgott. Ezért a hodzsa mindenképen meg akart szabadulni tőle. (MA. 107. 1., 40. sz.)

172. BEVONULÁS

ZSIGMOND király elé lépett Rozgonyi, s leterítve előtte a hely térképét, haditervét tanácskozás alá bocsátotta. Arról volt szó, hogy az egész hadsereg az éj leple alatt átkel a túlsó partra s majd ott mit csinál. A tervet általános helyeslés fogadta, csupán Beczkó, Stibor bolondja, szólalt föl ellene:

— Azt, hogy miként menjetek át, szépen elvégeztétek, urak. Már most tanácskozzatok meg azt a másik fontos kérdést is, hogy miképen jöttök vissza.

Anekdotánk történeti magva III. Lipót osztrák herceg 1386. évi svájci hadjárata, amelyben lovaghada tönkrement s ő maga is Sempach mellett elesett. A hozzáfűződő anekdotát a humanista *B ebei* jegyezte föl 1508-ban. Nála az udvari bolond ezt mondja: „Omnes deliberatis de ingressu, sed nemo de exitu.” E szellemes észrevétel hol Lipót herceg nevével, hol a nélkül, hol pedig más történeti személyekhez tapadva, igen széles kört járt be. A francia változatok az okos figyelmeztetést I. Ferenc udvari mulattatójának, Tribouletnak, az ötleteként tüntetik föl, s a francia király 1525-1 szerencsétlen olasz hadjáratával hozzák kapcsolatba. Mint másutt, nálunk is közismert eseményt keresett az anekdota. Fenti szövegünket *Jókai Mór*nak a Rozgonyi Cecilia című elbeszéléséből szemeltük ki. *Nagy Ignác* a napóleoni háborúk idején Magyarországra merészkedő franciákra alkalmazza az okos-bolond észrevételét. A Nagyenyedi Democritus kéziratos anekdotája (1759) találta meg legszerencsésebben a megfelelő magyar történeti hátterét, a végzetes kimenetelű lengyelországi hadjáratot, amelyre találoán illik az udvari bolondnak II. Rákóczi Györgyhöz intézett kérdése: „Elvégeztétek Kemény Jánossal, hogy Lengyelországba menjetek, de hát azt elvégeztétek-e, hogy jőjjetek vissza?” (MA. 141. 1., 99. sz.)

173. RÖGTÖNZŐ GALEOTTI

MÁTYÁS király rendszeren tudósai körében ebédelt s ilyenkor csak úgy pattogtak a jobbnál jobb élcek és tréfák. A nagy király jó kedvében maga is kiváló tréfamesternek bizonyult.

Egyszer a tárnokmester éppen ebéd alatt mutatta be az újonnan vert szűzmáriás aranyak első példányait. A király észrevette, hogy tudós Galeotti uram nagyon sóvár pillantásokkal nézegeti a fényes sárga csikókat. Erre egy aranyat borral telt serlegébe dobott, s így szólt kedvelt tudósához:

— Jó hívem, tiéd az arany, ha egy találó verset rögtönzők

Galeotti uram egy hajtásra kihörpintette Tokajnak aranyszín nedűjét, s ex tempore kiugratta a következő versecskét:

„Két istennek lakóhelyül
Szűk e kehely öble,
Bacchus sétálj le gyomromba,
Plutus te — zsebembe.”

Dörgő tetszészaj és vidám hahota jutalmazta a költő történettudóst, ki elégedetten csúsztotta az aranyat zsebébe. A nagy király, hogy párja legyen, még eggyel megtoldotta.

Öletessége és szellemessége hosszú évszázadokon át nagy híren tartotta *Taubmann Frigvest* (1565—1613), a wittenbergi egyetem költészet-professzorát, aki az irodalomban is sokrabecsült

nevet szerzett működésével. Humora és elméssége miatt nemcsak a diákok előtt és tanártársai közt volt kedvelt és népszerű, hanem az udvarnál is tiszteletben és kegyben állott. II. Keresztély szász választófejedelem gyakran meghívta asztalához, hogy tréfáit, találékonyságát és ötletes megjegyzéseit hallhassa. A neve alatt forgalomba került anekdotákat, az úgynevezett Taubmannianakat, amelyek rendkívüli eredetiségükkel tűnnek ki, halála után összegyűjtötték s életrajzával együtt kiadták (1675). Így azok csakhamar széltében-hosszában elterjedtek, az anekdotás könyvekbe utat találtak, s közülök a legjobbak még manapság is élnek. Ilyen a fenti anekdota is, melyet róla jegyeztek fel először. Taubmann így válaszol a fejedelemnek:

Zwei Götter können sich in einem Glas nicht vertragen,
Geh Pluto in den Sack, und Bacchus in den Magen.

Nálunk is régen még Taubmann neve alatt forgott, csak a legújabb időben lett belőle Mátyás-anekdota (Herkó Páter, 1894). (Anekdoták, 24. 1.)

174. ÁRTATLAN GAZEMBEREK

MÁTYÁS király egyszer meglátogatta az egyik fogházat. Néhány rabot maga elé sorakoztatott, és megkérdezte őket, hogy miért kerültek börtönbe. A foglyok persze szépítgették a dolgokat s egyik sem vallotta magát bűnösnek. Feleletükből az tűnt ki, hogy valamennyien „ártatlanul” szenvednek. Végre egy cigányhoz fordult:

— Hát te miért vagy itt?

— Birkát loptam, felséges uram.

Erre a király e szavakkal fordult a fogházfelügyelőhöz:

— Bocsássa rögtön szabadon ezt a gazembert! Még utóbb elrontja ezt a sok ártatlan, becsületes embert,

Nemzetközileg ismert anekdota. A legrégebb változatokban gályarabról van szó, aki annyira bűnösnek érzi magát, hogy nem tart számot kegyelemre. Erre mondja a látogató, az olasz és francia változatokban rendszerint Osuna Pedro nápolyi alkirály (1616—1620): „El ezzel a bűnössel, mert még elrontja a többit, akik ártatlanoknak érzik magukat.” *Könyi Jánosnál* (1782) és *Kis Jánosnál* (1816) még ez a közvetlenül külföldről jött szöveg olvasható. Csak a legújabb időben (1898) lett belőle Mátyás-anekdota. Ez egyszersmind arra figyelmeztet, hogy a vándoranekdoták átalakulása állandó folyamat. (Democritus, 161, 1., 182. β*.)

175.A HÁLÁS ÁLLÁSNÉLKÜLI

EGY fiatal ember Mátyás király udvarában tisztségért esedezett. Az udvarnokok szokás szerint hiú reményekkel biztatták, de ügye csak nem haladt előre. Az ifjú erre egyenesen magához Mátyás királyhoz folyamodott. A király tagadó válaszát víg arccal köszönte meg és élénk örömmel távozott. Mátyás nem tudta mire vélni a fiatal ember különös viselkedését. Visszahívatta és azt kérdezte tőle, hogy miért hálálkodott az előbb. — Felséged őszinte jóakarátát köszöntem meg — felelte az ifjú —, mert az udvarnokok közel két esztendeig csupa reményekkel áltattak. Felséged bizonyossá tett, hogy a kívánt hivatalt meg nem nyerhetem, most tehát másfelé tájékozodom.

Tetszett a válasz Mátyás királynak. Az ifjút szolgálatába fogadta és boldog életpályát nyitott számára,

Ballagi Mór a „nehéz a hosszas remény” példabeszéd magyarázatára használta föl (1850). Először *Erasmus Rotterdamlul* be-

Ártatlan gazemberek

szélgetéseiben (1534) olvassuk. A későbbi német változatok Nagy Frigyesről beszélnek el. *Dugonics András* színezi e Mátyás-anekdótává (1820), s azóta minden magyar szöveg, *Tóth Béla* anekdotakincse is, így emlegeti. (Democritus, 161. l., 179. <*.)

176. ÁDÁM APÁNK

MÁTYÁS királyhoz egy koldus jött kéregetni. Kérelméhez hozzátette, hogy többet is adhat neki a király, mint rendesen, mert ő a király testvére — hiszen mindnyájunknak közös atyja Ádám.

A király erre egy fillért adott neki. A koldus panaszkodott a csekély adomány miatt. A király így válaszolt: — Ha minden testvérünk ennyit ad neked, nemsokára gazdagabb leszel, mint én.

Taxonyi János jezsuita erkölcsi példatárában (1743) a császár ezt feleli a koldusnak: „Ha neked minden ember, aki atyád fia az Ádámtól, egy-egy krajcárt ad, sokkal gazdagabb leszel ennélamnál.” A sok magyar szöveg közül, amelyekben hol Habsburg Rudolf, hol Rudolf császár, vagy „egy tudós” szerepel, azt választottuk ki (1895), amelyet Mátyás király neve hoz meleg közelségünkbe. Az 1261-ben Lyonban meghalt *Etienne de Bourbon* francia dominikánus elbeszélése szerint Fülöp francia királyhoz fordult egy tréfás ember segélyért, rokonságukra, egyazon Ádámtól való származásukra hivatkozva. A király időt kért gondolkozásra, t másnap egy obolust nyújtott át a mókás embernek ezzel a megjegyzéssel; „Ha többi testvérednek és rokonodnak is csak ennyit adok, rámegegy az egész birodalmam.” *Bebel* humanista facetiája (1508) III. Frigyes német császárnak, az olasz *Domenichi* facetiája (1548) Nagy Sándornak, ismét mások Albert szász hercegnek tulajdonítják a nagyobbára változatlanul egyforma anekdota csatánóját. (MA. 116. 1., 72. sz.)

177. A KIRÁLY POHARA

MÁTYÁS király egyszer ebéd után még egy üveg tokaji bort hozatott s bolondjához így szólt:

— Rajta, bolond, légy most pohárnokunk!

Az udvari bolond azonnal az asztal közepére tette a király serlegét, köréje pedig az udvari emberek poharait helyezte el. Az utóbbiakét egymásután mind színültig töltötte, e miatt a király serlegébe már csak néhány csöpp jutott.

— Mit jelent ez? — kérdezte csodálkozva a király.

— Azt — felelte nevetve a bolond —, hogy tekints bele az ország jövedelmeinek a kezelésébe: mi jut az uraknak, mi jut neked, és mi a népnek. Neked valamicske még csak csurran, de a népnek ugye, hogy semmi sem cseppen.

E sokszor idézett, komoly tanulsággal szolgáló tréfa *Taubmann Frigyes* wittenbergi professzor anekdotája (1. 173. sz.). Előtte nem találkozunk vele, utána mindenütt az ő nevéhez fűződik. Csak a legújabb időben (1899) alakult át nálunk Mátyás-anekdotává, s így még nem tartozik ama legismertebb történetek közé (az előbbi három sem), amelyek a nagy király neve alatt szerepelnek. Még a *Jókai Mór* versében is (A király pohara) csak „egy derék királyról” van szó; ennek az udvari bolond így fejtí ki, hogy miért éppen az ő pohara maradt üresen:

„Kegyelmes úr, szól a bolond, ez nem az én adomám,

Udvarodnál tanított rá ez a sok úri komám.

Hogy tetszésed nem nyeré meg, azon nagyon örvendek,

Ezt nevezik országodban finágiális rendnek.

Elébb, aki hozzáférhet, megtölti a poharat,

És azután — te neked is jut belőle —, ha marad.”

(Anekdoták, 24. 1.; Democritus, 77. 1.)

178. A KÖVET FEJE

MÁTYÁS király egyszer Kinizsi Pált a török szultánhoz olyan veszedelmes követségbe akarta küldeni, amelyben inkább halált, mint sikert remélhetett. Azzal bízatta Kinizsit, hogyha a török esetleg leüti fejét, tüstént rájuk esik, s meg sem áll addig, míg az ő feje helyett harmincezer török koponyáját le nem szabdalja. — Úgy ám — mondta Kinizsi —, csakhogy ama harmincezer fej közül egy sem illik úgy Palkónak a nyakára, mint ez a mostani fejem.

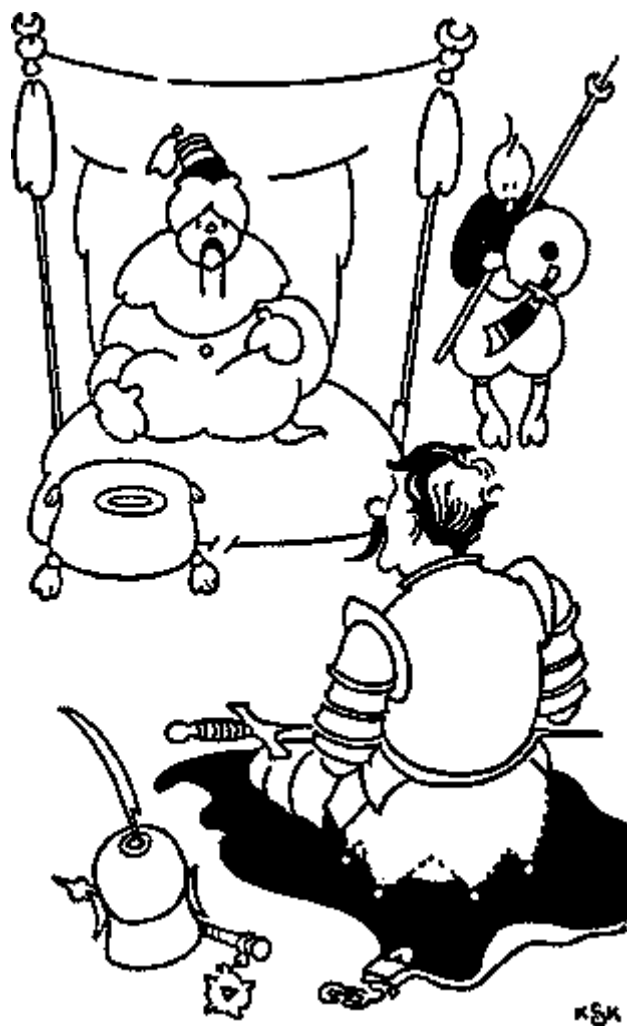

Dugonics András anekdotája (1820). Utána csaknem minden magyar anekdotázó Mátyás királyról és Kinizsi Pálról mondja el. *Mikszáth Kálmán* „A szelistyei asszonyok”-ban (1901) Bánffy Istvánt szerepelteti, akihez így szól Mátyás király: „Nem volna kedved követségbe menni Konstantinápolyba?” „Nagyon feszültek a viszonyok — felelte Bánffy —, féltém a fejemet.” „Ne félj, jó barátom, tízezeret vágatok le helyetted, királyi szavamat adom rá.” Bánffy elmosolyodott: „De abból a tízezerből, Fölség, egy sem illik úgy a Pista nyakára, mint amely most rajta van.” A németek és a franciák is sokszor emlegetik, rendszerint VIII. Henrikről és egy püspökről, vagy Erzsébet angol királynéről s a párizsi orosz nagykövetről. (Democritus, 147. 1., 164. sz.)

179. A KÖVET KÖPÖNYEGSZÉKE

MÁTYÁS király egyik követét Mohammed szultánhoz küldte valami fontos üzenettel. A gögös császár nem tétetett széket a követ elé. Az önérzetes magyar nem tűrte ezt a megaláztatást, minden ceremónia nélkül tehát földre terítette köpönyegét, ráült s előadta mondókáját.

A követ köpönyeg-szék.

A török császár azt hitte, hogy ez így szokás Mátyás király udvarában. Minden megjegyzés nélkül végignézte a követ műveletét és nagy képpel meg is hallgatta őt. A követ bátran és nyugodtan beszélt. Mohammed nem is sejtette, hogy a magyar követ ugyanakkor császári gőgöségét fricskázza meg.

Mikor a követ mondókáját elvégezte, fölállott és kifelé indult. A császár azt hitte, hogy a követ megfélemezett köpönyegéről. Visszahívta tehát és figyelmeztette rá.

— Bocsánat, Felség — szólt a követ tisztességtudással —, Mátyás király követei nem szokták magukkal elvinni a széket.

Kónyi János (1782) és *Andrád Sámuel* anekdotája (1789) még igen közeli kapcsolatban áll azokkal a német és francia forrásokkal, amelyek V. Károly császár követét szerepeltetik ebben a történetben. Csak legújabbán lett (1895) ebből is Mátyás-anekdota. (Democritus, 158. 1., 149. sz.)

180. RÖVID KARD

MÁRIA Terézia idejében arról panaszkodtak a huszárok, hogy görbe kardjuk jóval kurtább, mint a porosz katonaság egyenes kardja. Kérték a királynét, hogy hosszabítsa meg az ő kardjukat is, mire Mária Terézia csak ennyit felelt:

— Fiaim, toldjátok meg kardotokat egy lépéssel, s azonnal beteljesedik kívánságtok.

Azóta a huszárság csakugyan igyekezett egy lépéssel toldani meg kardja rövidségét.

Végső forrása a rendkívül termékeny ókori írónak, *Plutarchos*nak (Kr. u. I. sz.), a következő helye: „Lacaena dicenti filio, parvum gladium sibi esse, adde, inquit, gradum.” Adatok vannak rá, hogy a keleti költészet is ebben a formában ismeri. *Lessing* a *Philotas* című darabjának 8. jelenetében beszötte (1759), s ez sokat tett a klasszikus apoftegma (ékes, csattanós mondás) újkori népszerűsítése terén. A köztudat e buzdítást annyira a spártai anyának tulajdonítja, hogy egészen szokatlanul hathat a fenti szöveg, de a *Tóth Béla* közleménye is, amely a Lengyelországba bujdosott s a pomerán óriással harcoló Árpád-házi Béla hercegről mondja el a „rövid kard” anekdotáját. (MA. 194. 1., 201. sz.)

181. AZ ÁRTATLANSÁG BIZONYÍTÉKA

HÁBORÚS megszállás idején panaszt tett valaki a katonának embertelen zsákmányolása miatt:

— Kapitány úr! Tegnap este két katona tökéletesen kirabolt. Mindenem elvették, csak az ingem hagyták meg.

— Barátom — válaszolt a kapitány —, a fosztogatók nem az én csapatombeliek lehettek. Azok még az ingét is elvették volna.

Poggio facetiája (XV. sz.) *Facino Caneról*, a kegyetlenségéről hírhedt tábornokról, beszéli el, hogy egyszer egy ember panaszt tett nála katonái ellen, akik útközben köpönyegét leszedték róla. A tábornok végignézett a panaszoson, s látta, hogy egészen jó öltöny van rajta. Megkérdezte, hogy kirablásakor is azt viselte-e. Amikor igenlő választ kapott, így szólt: „Takarodj! A rablók nem lehettek az én katonáim, mert azok ilyen jó öltönyt nem hagytak volna rajtad.” Dán és francia változatain kívül még *Pauli schwankját* (1522) és *Hans Sachs* feldolgozását (1545) ismerjük, más előzményekkel, de hasonló csattanóval, s ezt a tőlük távol-első magyar anekdota is (1861) megőrizte. (MA. 202. 1., 212. sz.)

182. MÁTYÁS KIRÁLY LUSTÁI

MÁTYÁS király összeszedte az ország három leglustább emberét s egy házat bocsátott rendelkezésükre. Egyéb dolguk nem volt, mint naphosszait semmit sem csinálni. Egyszer tűz ütött ki abban a házban, ahol a három lusta a henyélés nehéz mesterségét űzte. Amikor már fejük fölött lángolt a ház, az egyik megszólalt:

— Talán mégis el kellene innen menni.
A másik idő várta azt felelte rá:

— Ha kellünk a királynak, majd csak elvitet innen bennünket.

A harmadik végre így szólt:

— Ugyan hogy nem restelitek beszéddel fárasztani magatokat?

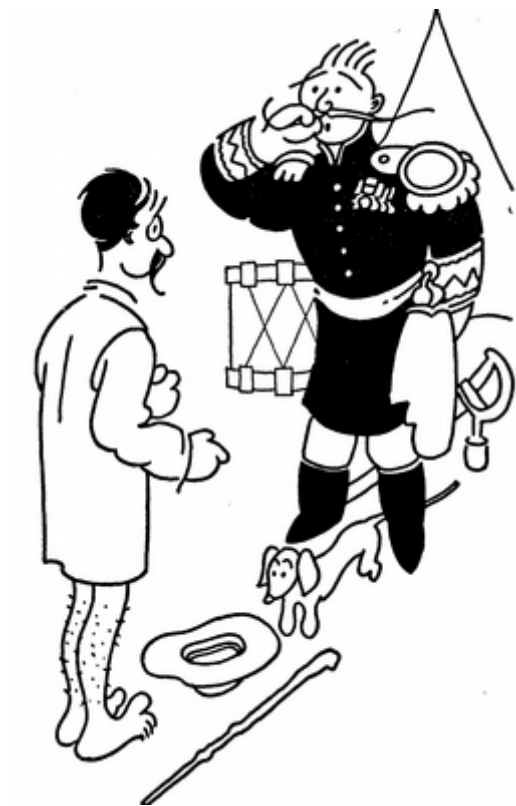
És mind a három odaégett.

Verses változatunk így tudja:

Mátyás király, mint tréfán kapdosó,
Mulatságból hizlalt egy házban három restet.
Egykor a ház történetből kigyúl.
„Ég a ház!” — sikolt az egyik rest.
Felel a másika: „Kihordat a király —,
Ha kellünk nékie.” A harmadik szól haraggal:
„Hogy nem restek a szátok szólni!”
Mint ment ki a dolog? A három rest ott égett.

Ráday Gedeon verse óta (1790) a híres három restet Mátyás királyénak tartja a magyar anekdotás köztudat. A lustahistória általában régóta emlegetett és mindenütt elterjedt anekdotatárgy. A *Hierokles* neve alatt a Kr. u. III. századból fennmaradt Philogelos nevezetű gyűjtemény igazolja, hogy már a perzsák és a görögök ismerték. Különösen népszerű a lustasági verseny, rend-

Az ártatlanság bizonyítéka

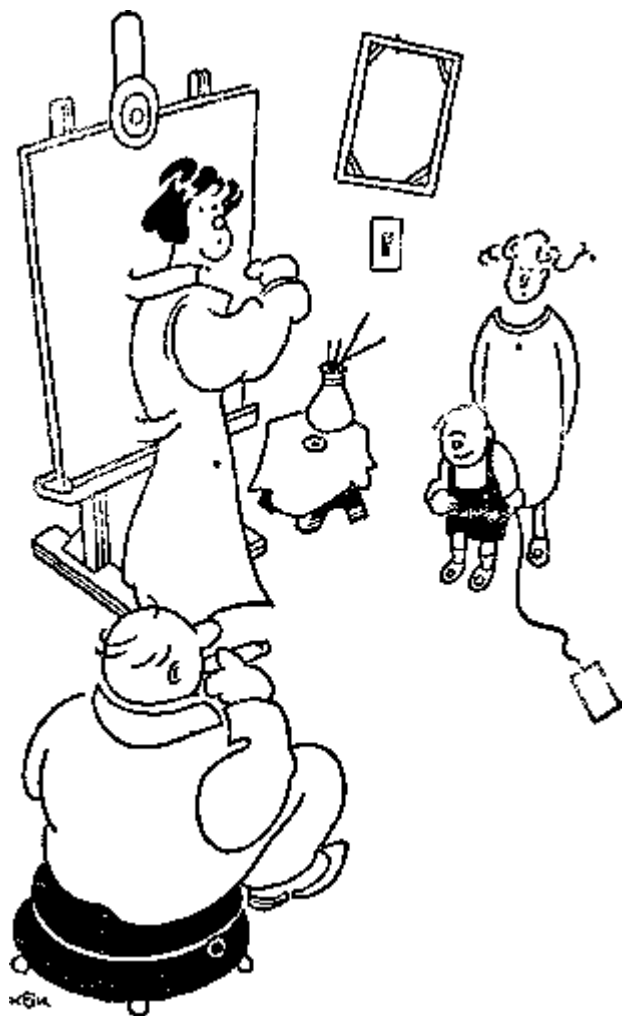
szerint három lustának a „küzdeme” az elsőségért. A Gesta Romanorum óta (XIII. sz.) azzal a változattal is gyakran találkozunk, hogy az örökösök közül az kapja meg a birodalmat, aki a leglustább. A prédikációs irodalomban és Keleten, Nyugaton a népies hagyományokban sűrű nyomok jelzik a lustasághoz fűződő történetek rendkívüli változatosságát. (MA. 184. 1., 174. sz.)

183. AJÁNDÉKPÉNZ

VALAMELYIK pécsi püspök állandóan egy máriás tallért hordott a zsebében azzal az eltökéléssel, hogy mindjárt átadja a legközelebbi koldusnak, ha egyszer olyan férfitársaságba vetődik, ahol frivol dolgokat nem emlegetnek. Mondják, hogy az érdemes püspök örökké megtartotta a tallért, vele is temették el.

Mikszáth Kálmán írásaiban találtuk. *Schopenhauer* életrajzában olvasható, hogy a nagy filozófus az asztalnál mindig egy aranypénzt tartott maga előtt, s asztalbontás után zsebre tette. Amikor feltűnő szokása iránt érdeklődtek, azt válaszolta, hogy a pénzt a szegényeknek szánta: nekik is adja, mihelyt megtörténik, hogy az asztaltársaságában levő tisztek más egyébről is beszélnek, mint lovaikról, kutyáikról és szeretőikről. *Matthisson Frigyes* német lírikus az emlékirataiban ugyanezt személyes élményeként beszéli el egy angolról, aki 1799-ben Innsbruckban hasonlókép járt el. Rokon vele *Bebelnek* az a humanista facetiája (1508), amely arról szól, hogy valaki egypár csizmával járja a világot, s annak a férfinak akarja ajándékozni, aki nem fél a feleségétől. Végre egy parasztra akad, aki mellveregetve erősíteti bátorságát. Odaadja neki a csizmát a hozzátartozó kenőccsel együtt, s azt ajánlja, hogy ez utóbbit tegye az ingébe. „Világért sem — felelte ez —, feleségem rossz néven venné, ha ingemet bepiszkolnám.” Erre az ajándékozó a csizmával fejbeverte a parasztot s tovább állt. Talán mai napig is cipeli ajándéknak szánt csizmáját — fejezi be elbeszélését *Bebel*. (MA. 87. 1., 2. sz.)

A festő gyermekei

184. A FESTŐ GYERMEKEI

EGY képírónak igen csúnya gyermekei voltak, noha igen szép képeket tudott festeni. Jó barátjának, aki ezt szemére vetette, így felelt:

— Ez nem csoda, hiszen a képeket nappal csinálom, a gyermekeket pedig éjtszaka.

Kónyi János képírójának elmés felelete (1782) a Kr. u. V. században élt *Macrobius* grammatikus anekdotájáig vezethető vissza, ahol *Mallius* piktor hasonlóképen felel: „In tenebris fingó, luce pingo.” *Petrarca* és *Bromyard* angol dominikánus ezt változatlanul ismétli. *Imolái Benevenuto* a *Divina Commediához* fűzött magyarázataiban említi, hogy *Dante* egy alkalommal meglátogatta a Páduában dolgozó *Giottót*. Feltűnt neki, hogy a gyönyörű képeket festő művésznek milyen csúnya gyermekei vannak. Megfigyelését ki is fejezte, mire *Giotto* nevetve így felelt: „Quia pingo de die, sed fingó de nocte.” Később *Pauli* elbeszélése (1J22) — ezt *Hans Sachs* versbe szedte (1554) — szélesíti ki útját az újkori latin, német, olasz és angol gyűjtemények felé. A számtalan kézen átment anekdota itt-ott új színeket kapott, új vonásokat vett fel, de csatánója *Macrobius* óta nem változott. Csak egyetlen helyen találkozzunk az „illud didici, hoc non didici” enyhébb formájával. (MA, 183. l., 176. sz.)

185. HÁLA

Az ÖREG dádé összeveszett fiaival. A fiúk jól helybenhagyták apjukat, s végezetül lábánál, üstökénél fogva ráncigálták ki az udvarra.

— Megálljatok, bibasok! — szólt az öreg, mikor a küszöböt elérte, — in is csak eddig húzstam azs apámat!

Hála

Vas Gerebennek e cigányadomáját (1856) *Bornemisza Péter* semptei prédikátor 1778-ban így adja elő: „Mondják, midőn egy apát az fia el kihurcolná üstökénél fogva az kapun kívül és az sárba tapodna és verné, mond az atyja: Hagyd el fiam, mert én az én atyámat csak az ajtőküszöbig vontam.” *Pázmány*nál s régi irodalmunkban még más helyen is előfordul erkölcsi példa gyanánt. *Aristoteles* idejében (Kr. e. IV. sz.) már ismerték, mint etikájának egyik helyéből megállapítható. A XVI. század óta minden nyelven különösen az apoftegma-gyűjteményeknek elmaradhatatlan darabja. Felfedezhető a keleti és a nyugati néphagyományokban is, ahol a szülő és a gyermek közötti viszony éppen ebben a vonatkozásban sokszor jut kifejezésre. (MA. 134. l., 85. sz.)

186. JÓLLAKOTT SZÚNYOGOK

MIKOR még Baján a herceg Grassalkovich-családnak birtokai voltak, és amikor még a földesúr a maga bírája volt, történt egyszer, hogy az öreg herceg nagyon megharagudott egyik tisztartórára, mert megtudta róla, hogy szörnyen lopja és egészen megterebélyesedett mellette. Megidézte tehát a hűtlen kezeléssel gyanúsított alkalmazottat, kihallgatta és csakugyan bűnösnek találta abban, hogy többet szerzett, mint amennyit igazságosan oly rövid idő alatt szerezni lehetett volna. Ezért arra ítélte, hogy pányvazzák ki a Páva-szigeten és hagyják ott a szúnyogoknak prédául, hadd szívják vérét éppen úgy, mint ő szipolyozta az uraság vagyonát. A büntetést végre is hajtották a szerencsétlenül. Levetköztették, kikötötték. A szúnyogok belepték, mint könyvet a betű, és szívták egészen vérefogytaig. Délután a herceg maga akart meggyőződni a büntetés pontos végrehajtásáról, s kiment a szigetre, hogy meg-

nézze a hűtlen szolga kinszenvedését. Kimondhatatlan fájdalomának láttára a megsértett lelkű úrnak megesett a szíve rajta, s hogy némi enyhülést szerezzen neki, reá fűjt s a szúnyogokat testéről elkergette.

— Kegyelmes uram — szólalt meg erre a kegyetlenül kínzott ember —, ne bántsa őket; azzal rajtam nem segít, mert elhajtja a jóllakottakat, s helyükre még éhesebb újak jönnek.

Valami eszébe juthatott erről a hercegnek, mert kapta magát, egyet fordult és szabadon bocsátotta, sőt visszahelyezte tisztébe meggazdagodott tisztartóját.

Nagyon helytelen következtetés kerülne ki az Üstökös (1881) fenti anekdotájából, ha valaki a régi magyar földesúr vérszívó kegyetlenségét akarná vele példázni. Más helyen nem is olvasható Grassalkovich hercegről és bajai tisztartójáról. Az egyik magyar változat a szólószedőkre alkalmazza ezzel az okoskodással: „Ne bocsássuk el a jóllakottakat, mert megint éhes szedők jönnek, s azok többet fognak enni.” 1931. augusztus havában a Teréz-körúti színpadon *Nagy Endrének* egy egyfelvonásos tréfájában (Egy kis népszínmű hangulat) zsidó példabeszédként beszöve hallottuk. Ez már közelebb jár az igazsághoz. *Pázmány Péter* a pünkösöd utáni 22. vasárnapra írt prédikációjában (1636) a fejedelmek kötelességeiről szólva azt mondja, hogy Tiberius császár az alattvalók érdekében „ritkán változtatta a tisztviselőket, a fekélyes ember példáját említvén, ki nem örömet látta, hogy a legyeket elűzték, félvén, hogy az éh legyek inkább kínozzák”. Tiberius császárról pedig ezt az anekdotát a vele egyidőben élt *Josephus Flavius* (37—94) zsidó történetíró jegyezte fel a zsidó nép régiségeiről írt munkájában, ahol a megkínzott ember így hártja el a szúnyogok elűzését: „Még nagyobb kínt szerzel elhajtásukkal. Ezek már tele vannak vérrel és nyugton hagynak. Ha újak jönnek, azok halálra szívnak.” Josephus anekdotája később a középkor leghíresebb prédikációs példatárába, a XIII. században szerkesz-

tett Gesta Romanorumba került, s ennek útján egy sereg hasonló célú és tartalmú gyűjteménybe vándorolt, amelyek tovább ápták és terjesztették emlékezetét. Így jutott el *Lafontaine* meséi közé is. Anekdotává alakulását nálunk is a Gesta egyengette. Cselekménye természetesen olyan viszonyok közé iparkodott illeszkedni, amikor még volt korlátlan hatalom a büntetés módjának kiszabására és végrehajtására. (Bp. Sz. 322. 1.)

187. HALVÉRŰ MATRÓZ

RETTENETES vihar tombolt a tengeren, minden pillanatban az elsüllyedés veszedelme fenyegette a hajót. Mindenki rettegve imádkozott és ereje végső megfeszítésével dolgozott a veszély elhárításán, csak egy matróz ült zavartalan nyugalommal a fedélzeten és jóízűen fogyasztotta a heringes láda tartalmát.

— Hogy gondolhatsz ilyen rettenetes körülmények közt az evésre? — kérdezte tőle a kapitány.

— Azt hiszem — felelt a matróz —, hogy nemsokára rendkívül sokat kell innunk, ezért valami sósat eszem, hogy az ital jobb ízűen essék.

A fenyegető viharban nyugodtan sonkát falatozó matróz alakja közel ezeréves s e hosszú idő alatt vonásai változatlanok maradtak. Ha a Magyar Herkó Páter fenti anekdotáját (1906) latinra fordítanók, megkapnók *Vitry Jakab* (XIII. sz.), vagy *Bromyard János* oxfordi teológiai tanár (XIV. sz.) prédikációs példájának a szövegét. Az utóbbiban például a tréfás ember a kétségbeesett jajgatóknak ezt válaszolja: „Multum habeo hodie bibere, ideo carnes salsas oportet me comedere.” *Bebelnèl* (1508) és *Paulinil* (1522) sem módosult semmit, mert ezek az első gyűjtemény-szerkesztők nagyrészt közvetlenül a középkori példatárakból írták ki darabjaikat.

Halvérű matróz

Mivel időnként a régi anyagot felelevenítették, egyik-másik anekdotát csaknem ugyanazzal a szöveggel kapja a mai olvasó, mint a Vitry vagy a Bebel közönsége. (MA. 102. 1., 32. sz.)

188. EGYSZERŰ MEGOLDÁS

EGY közismert bankdirektor, akinek hatalmát még a miniszterek is rettegni szokták, a Kossuth Lajos-utcán sétálgatott, míg hintója lassé lépésben követte a kocsiuton. Jobbról-balról alázatos köszöntések röpködtek a hatalmas úr felé, ő pedig méltóságos kézlegyintéssel viszonozta. Olykor pedig elégűlten simogatta meg szakállát. Egyszerre egy sápadt arcú fiatalember állott eléje és bágyadtan rebegte:

— Méltóságos uram ...

A direktor úr kényelmetlenül nézett rá.

— No, mi baj, mit akar?

— Méltóságos uram, már két nap óta nem ettem és ma sem tudok ebédelni.

A méltóságos úr elmosolyodott és könnyed, ékelő hangon válaszolta:

— Tegyen úgy, mint én. Sétáljon délben egy félórácskát és akkor majd megjön az étvágya.

És a hatalmas úr elégűlten lépdelt tovább.

Napjainkból való anekdota (1913). Egy másikban (1913) a lipótvárosi előkelő dáma divatból környezettanulmányt végez a külvárosi pincelakásokban, s felháborodva szól rá a szegény asszonyra: „Nem szabad a gyereket ütni! Ha nevetlenkedik, tessék megbüntetni azzal, hogy ebéd után nem kap csemegét.” „Az élet komédiásaidban (1876) említi *Jókai* azt az adomát, hogy az osztrák

miniszterelnök egyszer ezt mondta: „Ha szárazság van Magyarországon, miért nem öntözik a parasztok búzájukat?” Szociális érzéketlenséget kinevető anekdoták már a régi világban járatosak voltak. *Martin Montanus* anekdotájában (1557) egy grófnő ezt mondja: „A szegény emberek egyenek sajtot és kenyeret, hogy éhen ne haljanak.” 1576-ban egy másik német anekdotában egy nemesasszony így beszél: „Miért panaszkodnak és szenvednek az emberek az éhség miatt? A piacon pénzért bőven vásárolhatnak kenyeret, zsemlét, vaját és sajtot, ezzel a sok jóval könnyen csillapíthatják éhségüket.” (MA. 116. 1., 56. sz.)

189. ANGYALI DOLOG

TUDVALEVŐ, hogy az öreg Mészáros Lázár bácsi 1848-ban egyike volt a legjobbkedvű hunoknak.

Amikor Angliában Szemere meglátogatta, az öreg éppen elég keserves helyzetben volt. Szemere kérdésére, hogy mikép megy a dolga, így felelt:

— Barátom, mint az angyaloknak: se nem eszem, se nem iszom.

Kideríthetetlen, hogy egy-egy anekdota milyen úton-módon kapcsolódik ismert történeti személyekhez. A vizsgálat a jelen esetben csak annyit tud megállapítani, hogy a múlt század 70-es éveiben lett Mészáros-anekdota abból a talpraesett feleletből, amelyet már *Kónyi* említ (1782) egy szegény emberről, s utána többen megismételnek tanítóról vagy cigányról. Az anekdota hajlékony természetére vet világot a következő változat a Borsszem Jankó 1930. évfolyamában: „Na, hogy vagytok?” „Köszönöm, úgy élünk, mint a paradicsomban.” „Igazán?” „Ha mondom. Tudniillik nincs mit felvenni magunkra, és mindennap reszketünk, hogy a háziúr kikerget bennünket.” De nemcsak minálunk otthonos. Nemzetközi vándorútjának nyomait a XVII. század közepe óta a mai napig igen sok német és francia gyűjteményben észrevettük. (Democritus, 142. 1., 102. sz.)

190. E D Z É S

VOLT Nagyváradon egy koldus, ki mindennap kalaplevéve járult a piaci kőszoborhoz, s alamizsnát kért tőle. Egyszer megkérdezték, hogy miért teszi ezt? — Csak azért, hogy megszokjam, s ne bosszankodjam, ha kérésemre az emberek is olyan kőszívűek maradnak, mint ez a szobor.

Szokoly Viktor szövege 1857-ből. Ugyanerről a tárgyról írta *Jókai Mór* az Üstökös 1860. évfolyamában Kakas Márton néven a „Diogenes és a szobrok” című versét.

„Oh, Uram, kegyelmes és nagyságos.
Amivel az Istenek megáldtak!
Pillants félre, nézd üres tarisznyám.
Nem ettem ma, azt sem tom, hol háljak?
Ha méltóztatnál valamit adni,
Adjon neked Zeusz ezerannyit.”
A szobor csak hallgatott és nézett,
Szóra sem méltatva az egészet.
„Oh, be nagy bolond vagy Diogenes,
Hiszen ez itt kőszobor, nem látod?”
„Kő biz' ez, de ép' azért instálom,
Hogy azután nagyon ne csodáljam,
Ha majd élő embert kérek szépen

S úgy indul meg, mint e szobor képe.”
Világszerte ismert anekdotánkat Jókai helyesen vonatkoztatja Diogenesre, mert ama elmésségek közül való, amelyek a híres és népszerű sinopei cinikus bölcselő neve alatt maradtak fenn és terjedtek el. A róla keringő mondásokban a népies felfogáshoz közelálló sok bizarr vonás és természetes meglátás van. Humoruk is nyers, vaskos, kirívó színű. Ezért nem estek ki az emlékezetből. Az ókori gyökerű Diogenes-anekdoták a XVI. században kaptak népies formát és szívósan tartják életüket még napjainkban is. (Democritus, 149. 1., 1. sz.)

Edzés

191. HEGEDŰ

KRISZTUS urunk Szent Péter társaságában sokszor leszállott láthatatlanul az égből a földre, megnézni, mit művel a halandó emberi nép. Nagyon szerette pedig az Alföldet, ahol nem fárad úgy el a gyalogember, mint a nagyfől-nagyle hegyvidéken, meg azután a szép kövér búzaföldeken csak több néznivaló akad a szemnek, mint a krumpliföldön, meg a végtől végig fán. Még a nap is másképp süt itt, aranyosan, pirosan, zölden, nem úgy, mint ott, csupa merő zölden. Hát amint egy ilyen alkalommal mendegélnek kettecskén szépen, útfokban találtak egy útszéli kocsmát, özön ló, meg ekhós szekér volt ott a kocsmá előtt, belülről meg nagy zshivaj, csatorálás hallott ki. Az Üdvözítő odaküldte tanítványát, Pétert:

— Eredj, fiam, nézd meg, mi folyik ott!

Szent Péter megfogadta ura szavát, a kocsmá felé tartott, aztán mikor meglátta a gazdát az ajtóban, hát ahhoz ment.

— Jó napot adjon Isten, gazduram! Miért van itt olyan nagy lárma?

— Debreceni vásárosok mulatnak, mert hát az úgy szokás, ha jó volt a vásár — felelt a gazda Péternek.

Ez meg, mert sohasem látott ilyen mulatást meg táncot, arra kérte az Urat, hogy eressze be őt, hadd nézze meg, mint mulatnak a hiúságos emberek.

— Nem jó lesz az neked, Péter fiam! — mondta neki az Üdvözítő.

Hegedű

De Péter ismét csak esenkedett, hogy hiszen azért járnak a földön, hogy kitanulmányozzák az embereket, meg aztán sohasem látott olyant. Hát az Úr beeresztette. De mert földi látnivalóért kíváncsiskodott, azután a hazugságért, mivel be akarta csapni az Üdvözítőt, hogy ő kitanulmányozni szeretné a hiúságos embereket, hát megbüntette az Üdvözítő. Az ajtóban hegedűt pöndörített a hátára, de erről Péter nem tudott semmit. Na, volt aztán öröm, mikor az öreg cigányt meglátták a részeg vásárosok! Amikor Péter nem akart hegedülni, hogy ő nem tud, meg nem is az övé a hegedű, neki estek, a^tán úgy megcibálták, hogy még! Alig bírt kiszabadulni a mérges vásárosok kezéből, csak az Úr segítségével, ki egy idő múlva megelégette a büntetést. Nem is szóltak azután egymáshoz semmit a dolgokról, de Péter sem ment többet kocsmába, hogy a hiúságos embereket tanulmányozza. Elég volt neki egyszer a részekből.

Szendrey Zsigmond jegyezte fel 1916-ban Nagyszalontán. Ez a szalontai néphagyomány, vagy egy hozzá igen közelálló változat volt a forrása *Arany János* híres víg legendájának (1853). Magyarországi rutén, erdélyi szász és román változatai ismeretesek még, azonkívül német és svájci népanekdotákban virágozik élete. Az irodalomban a XVI. század óta tarthatjuk szemmel. Anekdotánk kapcsolatához tartozik *Hans Sachs* „St. Peter auf der Hochzeit” (ijji) című mesterdala, amelyet *Prudens van Duyse* hollandul feldolgozott (1848), és *Auerbacher* verse, „Sanct Peter mit der Geige” (1827). Ebbe a körbe vág az a palóc anekdota, hogy Pétert, akár kívül fekszik, akár a fal felől, egyre rugdossák a csárdában táncoló huszárok. Egy rutén változatban Szent Pál fizeti meg drágán, hogy kedve kerekedik a mulatozásra. (MA. 138. 1., 93. sz.)

192. N I N C S O T T H O N

A TUDÓS kopogtat barátja ajtaján, mire kiszól a szolgáló:

— Nincs itthon az úr.

A tudós jól látta a játékot, de úgy tett, mintha nem venné észre és hinne a szolgáló szavának. Szépen el-takarodott.

Nemsokára ezután a tudóst látogatta meg ez az ismerőse. Ekkor meg a tudós csapta be vendége előtt az ajtót és maga kiáltotta ki fennhangon :

— Nincs itthon az úr.

— Hogy-hogy? — mondta a látogató nevetve —, hát nem magad mondod azt, hogy „nincs itthon az úr?”

— De ha mondom, nincs itthon — hangsúlyozta nyomatékosan a tudós.

— Ejnye, hát nem te magad vagy? Hisz' hangod el-árulja, hogy itthon tartózkodói.

— Ej, ej — mondta a tudós —, micsoda szemtelenség tőled, hogy saját szavamnak sem adsz hitelt, mikor én szolgálód szavára mindjárt elhittem, hogy nem vagy otthon.

Ekkor vette észre magát a jó barát és restelkedve kotródott el az elmés tudóstól.

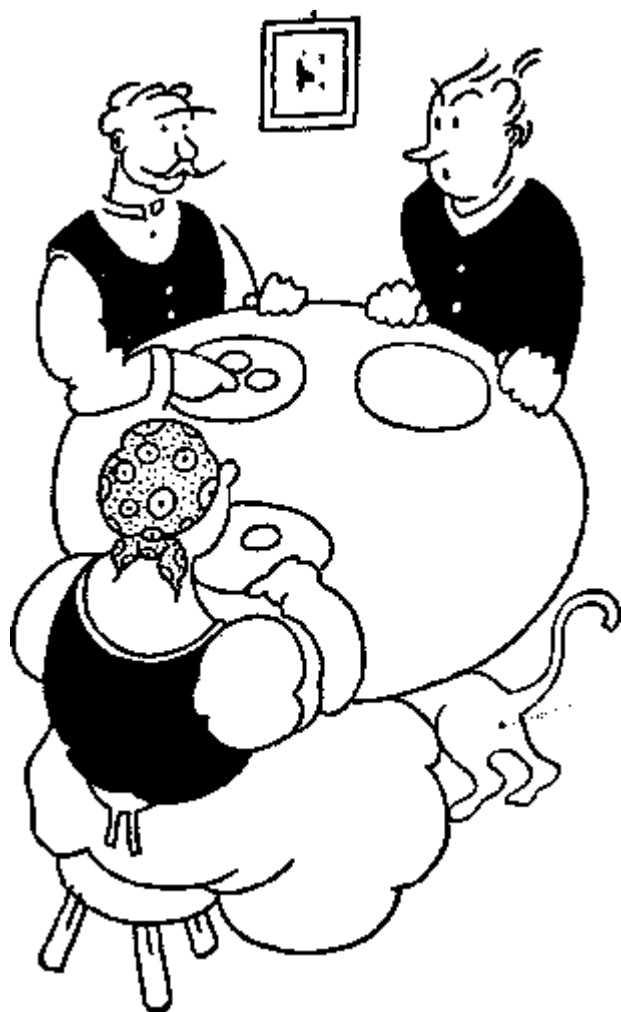
Vas Gereben anekdotájával (1856) magyar területen még legalább tíz helyen találkozunk, azonkívül német, francia, angol, olasz, spanyol, meg keleti párhuzamok tömege figyelmeztet, hogy az egész világ jól ismeri. A típusnak csak a két alapformáját mutatjuk be. *Naszreddin* különféle változataiban azt olvassuk, hogy va-

laki a hodzsához megy és kölcsönkéri tőle szamarát. „Nincs itthon” — mondja a hodzsa, s ebben a pillanatban bent elbődül a szamar. „Azt mondd, hogy nincs itthon, pedig hallom, hogy ordít” — szólt szemrehányóan az ember. „Különös vagy — mondta neki a hodzsa —, inkább hiszel a számárnak, mint egy ilyen ősz szakállú embernek, amilyen én vagyok.” Az újabkori nyugati gyűjteményekben a magyar szövegünknek megfelelő változat olvasható, s ez összevág azzal az anekdotával, amelyet *Cicero* beszél el Scipio Nasicaról és Ennius római költőről (Kr. e. III. sz.), a római műirodalom megteremtőjéről. Nasica egyszer fölkereste Ennius költőt, de a szolgáló azt mondta, hogy ura nincsen otthon. Nasica észrevette, hogy Ennius otthon van s a szolgáló csak ura parancsára titkolta el. Néhány nap múlva Ennius kopogtatott barátja ajtaján, mire Nasica hangosan kiáltotta, hogy nincs otthon. „Hogy beszélhetsz így, ismerem a hangodat” — szólt Ennius. „Oktalan ember — válaszolta Nasica —, én, mikor nálad voltam, szolgálódnak elhittem, hogy nem vagy otthon, s te nem akarod elhinni nekem, ha azt mondom, hogy nem vagyok honn?” (MA. 118. 1., 59. sz.)

193. TUDÁKOS DIÁK

EGY gazdag paraszt sokat költött fia iskoláztatására, ezért szerette volna már tudományát is látni. A fiú sokáig nem akart szólni. Egy böjti napon aztán három tojás került az asztalra, s ez jó alkalmul kínálkozott a fiúnak, hogy tudományát fitogtathassa. — íme atyám — mondta a tudákos deák —, én bebizonyítom, hogy itt a tálban öt tojás van, ámbár csak három látszik, mert ahol három van, ott kettő is van, márpedig három meg kettő az öt, következésképpen a tálban öt tojás van.

Az apa elcsodálkozott fiának a nagy bölcseségén, és így szólt:

Tudákos diák

— Igen jól van, édes fiam! Én elveszek két tojást, egyet anyádnak adok, a másik kettővel pedig próbálj te jólakni.

Kónyi Jánosnak ez az anekdotája (1782), mely a természetes ész fölényével gúnyolja ki a könyvből szerzett tudakosságot, pontos mása *Luscinius Othmar* német humanista latin (1524) és *Dotnenichi Lodovico* olasznyelvű facetiájának (1548). Finom éle a következő századok gyűjteményeiben, így nálunk is tartós életet szerzett neki. (MA. 177. 1., 164. sz.)

194. HASONLÓSÁG

EGY háromszéki gróf egyszer körutat tett terjedelmes birtokán. Egyik faluban egy hozzá igen hasonló csinos parasztleányt pillantott meg. Magához intette, s vállát megveregetve szólt:

— Öcsém, te derék fickó vagy! Vájjon nem szolgált-e valamikor édesatyám házánál a te anyád?

— Nem az méltóságos uram, — felelt bátran a székely leány —, de beszélik az emberek, hogy apám a grófnő huszára volt egyidőben.

A háromszéki gróf esete (1861) magában véve is mulatságos, de még érdekesebbé teszi, hogy *Plinius* és *Valerius Maximus* római írók a Kr. u. I. században ugyanezt Augustus császárról beszélik el. Az ő följegyzésük szerint egyszer egy vidéki ifjú jelent meg Rómában, s feltűnő hasonlóságát a császárhoz mindenki meglepődve vette észre. Felhívták rá Augustus figyelmét is, aki magához rendelte a fiatalembert és így szólt hozzá: „Anyád bizonyosan volt Rómában?” „Anyám sohasem járt itt — felelte az ifjú —, de apám gyakran megfordult a városban.” Ez a csattanós anekdota

természetesen megnyerte *Petrarca*, *Erasmus*, *Pauli*, sőt később a *Lessing* tetszését is. *Pfeffel Konrád* német meseíró versbe (1783) foglalta. (MA. 137. 1., 91. sz.)

195. DIONYSIUS

Az OLÁHFALVI öregasszony minden misén a királybíró hosszas életéért is imádkozott. Fülébe ment ez az áhítatosság a királybírónak, s megleste az imádkozót. A hír csakugyan igaznak bizonyult.

— Ugyan, néni, mondja meg, miért imádkozik különösen az én hosszas életemért? — kérdezte a királybíró.

— Én bizony csak azért, megkövetem kigyelmedet szépen, hogy én már vén vagyok, aki már a kigyelmed nagyapját is királybírónak értem. Hát ő csak túrhető emberféle volt, de már a fia, a kigyelmed édesapja, igen keményen zsarnokoskodott rajtunk. S ha még kigyelmed is meghal! Kigyelmednek is van egy jó korhantó fia, nem is jó arra gondolni, hogy belőle szintén királybíró lesz! Azért imádkozom tehát a kigyelmed hosszú életéért, mert félek, hogy még sokkal rosszabb lesz, aki a királybírószágban követni fogja.

Jókai Mórnak küldöttek be a Székelyföldről „A nagy tükör” című élclapjába (1858). *Haller János* Hármás Históriaja óta (1695) változatos magyar sorozata van, s valaha annyira közismert volt, hogy az Űstökös 1869-ben politikai karikatúrának rajzoltatta meg: Pannónia imádkozik Wenckheim miniszterelnökségéért, nehogy még rosszabb utód váltsa föl. Azért címeztük Dionysiusnak anekdotánkat, mert végső forrása, *Valerius Maximus* római író elbeszélése (Kr. u. I. sz.), Dionysius szirakúzi zsarnokról és az érte kö-

nyörgő vénasszonyról mondja el ugyanezt az esetet. „Nehogy meghalj s még kegyetlenebb utód lépjen helyedbe, fejemet ajánlottam az isteneknek életedért” — feleli az asszony Dionysius érdeklődésére. Az ókori szöveget a XIII. században a *Gesta Romanorum* átvette, s e nagy kedveltségű példagyűjtemény még a középkorban mindenfelé elterjesztette. Ugyanebben a században *Odo de Ceritona* francia cisztercita egy apátra és egy barátira alkalmazza ugyanezt a történetet. Nagyobb népszerűsége tett szert az olaszoknál, akik már a XVI. században ismerték s lényegét közmondássá tömörítették. Említésre érdemes, hogy *Luther* elbeszélése nyomán *Chamisso* német költő a múlt század elején versebe szedte. (MA. 112. 1., 49. sz.)

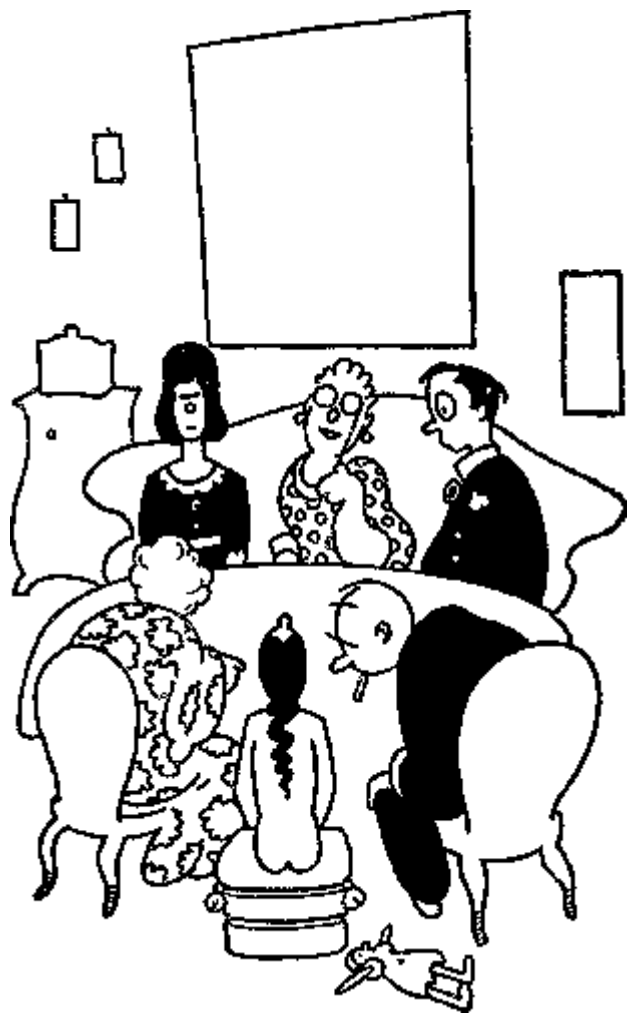
196. A LEGSZEBB ZENE

EGY társaságban a zenéről beszélgettek. Egyik a hárfát, a másik a hegedűt, a harmadik a zongorát dicsérte. Megszólalt erre valaki:

— Legszebb zene a nyárson forgó pecsenye sercegése.

Vas Gerebennek ezt az anekdotáját (1856), amely *KönyiniX* (1782), *Dugonicsnál* (1820) s újabban is néhány helyen ebben a rövid formában jelentkezik, *Poggio* részletesebben úgy beszéli el, hogy IX. Bonifácus pápasága alatt a kúriában egyszer arról folyt a beszélgetés, vájjon melyik a legédesebb és a legkellemesebb hang. Az egyik ezt, a másik azt mondta, de egyik sem állapított meg olyant, amiben mindnyájan megegyeztek volna. Végül Lito d'Imola, a firenzei kardinális titkára, azt a véleményét nyilvánította, hogy neki a legszebb hang az a csengetyűszó, amely ebédre hívja, különösen, ha nagyon éhes. Erre mindenki azt mondta, hogy Lito fején találta a szeget. *Naszreddint* is egyszer megkérdezték, hogy melyik muzsikát szereti legjobban. „A tálak és a tányérok zenéjét” — felelte a hodzsa. E régi tréfa változatos megfjtésekkel ma is él minden európai nyelven (Democritus, 148. 1., 175. sz.)

A legjobb zene

Könyörült a Tisza: nem lett hajótörés.

Partra jött a csónak.

Ottan állt a szentkép, no komé, most aztán

Ura légy a szóznak.

„Jaj, drágalátos szent, így volt az alkuba':

Oly gyertyát ígértem, miként egy szál gyufa.”

Kakas Márton (*Jókai Mór*) verse az Üstökös 1860, évfolyamában. *Kónyi János óta* (1782) a magyar anekdota a cigányra ruházta e tréfa kétszínű szerepkörét. *Barcsay Domokos*, a letűnt nemzedék kiváló humoristája, ezzel a régi anekdotával jellemezte a programbeszédék kétes értékű ígéreteit. A képviselőjelöltek is mindent ígérnek — mondotta —, s ha megkapják a szavazatokat, semmit sem tartanak meg, mint a cigány, aki a veszedelemben olyan gyertyát fogadott, mint a lábaszára, s amikor csökent a baj, gondolta, jó lesz olyan is, mint a kisujja, majd a fenyegető körülmények elmúltával egyiket sem teljesítette. *Huszár Károly* székesfehérvári prépost 1854-ben —, mint 700 évvel korábban *Vitry Jakab* akkai püspök és íjo esztendővel azelőtt *Abraham a S. Clara* augustinus szerzetes Bécsben —, egy templomi szentbeszédébe fűzte annak jellemzésére, hogy az emberek milyen buzgók a fogadalomtételben, s mennyire lelkiismeretlenek a keresztülvitelben. Azután élclapjainknak kezeügyébe esett, hogy vele ábrázolják hol Andrassy Gyula, hol Tisza Kálmán, hol pedig Bánffy Dezső politikai ígéreteinek összezsugorodását. Az emberi gyöngeség bizony a baj elmúltával rendszerint megfélekedzik a szorultságban fogant elhatározásról —, amint az olasz közmondás tartja: „passato il pericolo, gabbato il Santo” —, s úgy tesz, mint *Vitry* parasztja, aki a tengeri viharból partra jutva, azt mondta Szent Mihálynak: „Ne la vache, ne la veel”, azaz: „Sem tehenet, sem borjút nem kapsz.” *Poggio* mondja, hogy angliai útjában maga beszélt azzal az ír hajóskapitánnyal, ki a nagy tengeri viharban megmenekülése esetére Szűz Máriának olyan nagy viaszgyertyát ígért, mint a hajó árboca. Amikor egyik barátja figyelmeztette, hogy annyi viasz az egész Angliában sincs, ameny-

Esedékes adósság

nyi fogadalma teljesítéséhez szükséges, azt válaszolta, hogy a megmenekülés a fontos, az ígéretről aztán majd lehet tárgyalni az Isten anyjával. *Bebel* parasztja (1508) Szent Miklósnak akkora gyertyát helyez kilátásba, amilyen nehéz a szekere, s arra az észrevételre, hogy szekerét lovastól el kell adnia, hogy szavát bevált-hassa, azt mondja: „Csak segítsen meg, majd megkisebbedik az a gyertya.” *Paulinál* (1522) a megszorult tengeri utas a veszedelem fokozódása arányában Szent Miklósnak először olyan nagy gyertyát ígér, mint a lába szára, majd olyan nehezet, mint ő maga, s végül olyan terjedelműt, mint a hajó árboca, s az ellenvetésekre ezt válaszolja: „Tegyem csak szárazföldre lábamat, elég lesz egy misegyertya is.” Ilyen és ezekhez hasonló változatos vonásokkal vándorolt tovább *Erasmushoz* (1516), *Hans Sachshoz* (1544) s a XVII. századon keresztül *Abraham a S. Clarához* (1717). Népies nyomai az orosz, észt és az ukrán nyelvterületekig követhetők, s újabb keletű föl jegyzéseiből látszik, hogy a néphumornak ma is élő része.. (MA. 221. 1., 248. sz.)

198. E S E D É K E S A D Ó S S Á G

NÉHÁNY évszázaddal ezelőtt élt egypár csillagász, aki erősen hitt a földnek harmincezer évenként való megújulásában, vagyis abban, hogy az események ilyen nagy időközökben ugyanabban a sorrendben ismétlődnek meg. Történt pedig, hogy egy fiatal emberekből álló vidám társaság pazar lakomát csapott egy kisebb vendéglőben. Közben mindenről folyt a beszéd, így a harmincezer évi megújulásról is szó esett. A korcsmáros figyelmesen hallgatta vendégeit, s ez az érdekes jelenség nagy szöget ütött fejébe. Amikor fizetésre került a sor, a társaság egyik tagja így szólott hozzá:

— Bíz' úgy van, édes Istók bátya, harmincezer év múlva a világon minden úgy lesz, mint most, tehát mindnyá-

jan, kik itt vagyunk, harmincezer év múlva ugyanígy találkozunk és vendégei leszünk magának. Ez olyan biztos, mint kétszerkettő négy.

— Ó, kérem, igen le vagyok kötelezve, hogy az urak harmincezer esztendő múlva ismét szerencsétlenek — rebegte a korcsmáros.

— Jól van, Istók bátya, de leghálásabb akkor lesz irántunk, ha beleegyezik abba, hogy a mai számlánk kiegyenlítését a következő harmincezer évi összefolyásunkig elodázhassuk. Ígérjük, hogy akkor hiány nélkül kifizetjük tartozásunkat.

Λ korcsmáros nagy szemeket meresztett, majd mosolyra derűk:

— Nagyon szívesen beleegyezem, csak biztosan szeretném tudni, hogy harmincezer évenként valóban minden megismétlődik-e a világon?

— Kétségkívül.

— Így hát az urak harmincezer esztendővel ezelőtt is éppúgy vendégeim voltak, mint ma?

— Ez tagadhatatlan.

— Most már emlékszem, hogy annak a bizonyos harmincezer évvel ezelőtti lakomának az árával adósak maradtak. Szíveskedjenek tehát régi tartozásukat kifizetni, s akkor a maival szívesen várok még harmincezer esztendeig.

A Herkó Páter (1895) fenti anekdotájának a magva az a Platótól majd Cicerótól emlegetett csillagászati világév, amely alatt az egyenlítő egyszer körüljárja az ekliptikát. Ennek hossza 25.000 év, A régiek azt tartották, hogy egy ilyen platói világév alatt az összes

csillagzatok pályájukat megfutják, s arra a helyre térnek vissza, ahol a világ teremtésekor voltak. Ebből származott az a néphit, hogy 30.000 évenként az események pontos egymásutánban ismétlődnek meg. Anekdotánk az adósságcsinálás indítékával ennek a platói csillagászati évnak a kifigurázása. *Bebel* említi először (1J08) abban a formában, hogy két filozófus tér be egy vendéglőbe, ahol poharazás közben sok mindenről vitáztak, többek közt Plato világévről is, s miután megállapították, hogy 30.000 év múlva ugyanabban a fogadóban lesznek, azt az ajánlatot tették a vendéglősnek, hogy számlájukat majd csak akkor egyenlíthessék ki. „Harmincezer évvel ezelőtt önök nálam voltak — felelte a vendégfogadós —, s akkor sem fizettek. Kívánságuknak szívesen eleget teszek, ha a múltkori adósságukat rendezik.” Az anekdota tartalma ugyanezzel a fizetési mozzanattal *Paulinál* (1522), *Montanusnál* (1557) és követőiknél változatlanul megmaradt. (MA. 185. 1., 179. sz.)

199. A MEDVE BŐRÉRE

EGY medve az erdőben sok kárt okozott, összebeszélte ezért három fickó, hogy a kártékony vadállatot ártalmatlanná teszik. Bátorságszerzés okából előbb betértek egy csapszékbe, ahol a medve kontójára jól tele ették és itták magukat. Azt ígérték a csaplárosnak, hogy tartozásukat a medve bőrével becsületesen megfizetik. A csapláros egyelőre ezzel is beérte, amazok pedig kimentek az erdőbe. Nem sokáig kellett várakozniuk a medvére, jött az hívatlanul is, de a hányaveti, markaköpő legények úgy megijedtek tőle, hogy kereket oldottak és szétszaladtak. Az egyik fára mászott, a másik mercuri szárnyakon nyomtalanul eltűnt, a harmadik pedig, aki sem mászni, sem futni nem tudott, a földre feküdt, s pihegését visszatartva, holtnak tetette magát.

MSK

A medve bőrére

A medve ezt az eleven holtat tisztelte meg bemutatkozásával. Körülszaglászta, egynehányszor megforgatta, majd megvetően otthagya abban a hiszemben, hogy döggel van dolga.

A fára mászott körmös vitéz fogvacogva nézegette holt-eleven társa s a medve társalgását. Mikor már a veszélyen túl voltak, kérdezte tőle, hogy mit mondott neki a medve:

— Azt súgta fülembe — felelt az —, hogy máskor ne együnk s igyunk a bőrére, míg magát meg nem fogjuk.

Andrád Sámuel anekdoták (1789). Már 1536-ból és 1566-ból van szövegünk, s *Pesti Gábor* óta *Czuczor Gergelyig* minden jelentősebb magyar mesegyűjteményben megjelent. Ez az egész világon ismert, halhatatlan értékű ezópusi mese a csuvaszokhoz és a tatárokhoz is elkalandozott. Az ókorban közismert volt, a középkorban a XV. század elején *Bromyardnál* kelt újból életre. *Hans Sachs* feldolgozta (1559), s *Lafontaine* híres versét (L'ours et les deux compagnons) — széltében-hosszában ma is mindenütt olvassák —, csaknem valamennyi nyugati nyelvre lefordították. (MA. 119. 1.. 133. sz)

200. A SZABÓ ZÁSZLAJA

EGYSZER igen különös álmodt látott egy szabó. Azt álmodta, hogy az utolsó ítélet megkezdődött, a holtak fölámadtak, az isteni bíró megjelent s ítélkezett mindenki fölött. A szabó reszketve várta a maga ítéletét, s íme, mi történik? Egy mennyei kéz kigöngyölgetett egy hatalmas

KSK

A szabó zászlaja

tarka zászlót, s ez azokból a foltokból volt összeállítva, melyeket életében összelopkodott. Abban a pillanatban azt érezte, hogy a poklok fenekére taszítatik. Az ijedség miatt halálos veríték borította el, s kínos álmából fölriadt.

A szabó égi intésnek tekintette ezt az álmot, s erősen megfogadta, hogy többé lopni nem fog. Nehogy megfélekedezék elhatározásáról, megparancsolta segédeinek, hogy valahányszor szabni fog, figyelmeztessék a tarka zászlóra.

Pár hét múlva egy igen szép szövetből szabott ruhát, s meg nem állhatta, hogy néhány darabot félre ne tegyen. — Mester uram, a zászló! — kiáltottak a szabósegédek. — Ez a szín nem volt a zászlóban — mondta a szabó, s nyugodtan folytatta munkáját.

Az 1842. évi Erdélyi Házi Segéd című kalendáriumban akadunk rá. A kevésbé ismert magyar anekdoták közé tartozik, viszont Olasz- és Franciaországban annyira közkeletű, hogy a szabó zászlaját közmondásszerűen emlegetik. *Arlotto* firenzei plébános, mint facetiája elmondja (XV. sz.), jó barátságot tartott a szomszédságában lakó szabóval, aki egyébként derék mesterember volt, de nem tudott ellenállani, hogy a szövetekből egy-egy darabot a maga számára ki ne vágjon. Ezért sokat korholta őt *Arlotto* s folyton javulásra biztatta, de hiába. Egyszer súlyos betegségbe esett a szabó, s azt álmodta, hogy egy ember, kezében zászlóval, integetett neki, hogy kövesse. A zászló minden elképzelhető színű darabokból állott. Elbeszélte álmát *Arlottonak*, aki azt mondta neki, hogy az integető ember az ördög volt s a pokol felé hívogatta, a zászló pedig azokból a szövetdarabokból készült, amelyeket összelopdosott. A szabó lelkére vette a dolgot, javulást ígért, s *Arlotto* tanácsára legényeinek meghagyta, hogy amikor

szab, mindig kiáltozzák: „Mester, a zászló!” Egy darabig ment is a dolog, míg egy gyönyörű brokátszövetet nem hozott valaki feldolgozásra. Csillogó szemekkel irányította neki ollóját, s hiába kiabáltak a legények, egy darabot lemetszett ezzel a megnyugtatóssal: „Ez a szín nem volt rajta.” A *Naszreddin-változat* mindössze abban különbözik tőle, hogy itt a szabó álmában az utolsó ítéleten látja magát egy olyan nyakravalóval, amely a lopott szövetekből készült. További menete ugyanaz, mint az Arlotto facetiájáé. *Hans Sachs* ezt az anekdotát kétszer is feldolgozta. (MA. 202. 1., 214. sz.)

TARTALOM

<i>Bevezetés</i>	Lap 5
VILÁGJÁRÓ ANEKDOTÁK.	
1. Penitencia	15
2. Feltámadás.....	16
3. Lisztlopó	18
4. Vadászmise.....	19
5. Mennyei lakoma	22
6. Furfangos prédikáció	23
7. Rövid prédikáció	25
8. Hosszú prédikáció	27
9. Hová helyezze?	28
10. Viszontüdvözlés	29
11. Megindító prédikáció	31
12. Exegesis	32
13. Az utolsó ítélet	33
14. Az uzsorás	34
15. Csokonai prédikációja	36
16. Biblia-magyarázat	38
17. Hatásos prédikáció.....	39
18. A torkos szabó	42
19. A bibliás szabómester.....	45
20. Hic est, hic non est.....	47
21. Szegénységi fogadalom	48
22. Testamentum	50
23. Fiat piscis	51
24. Kártya-enciklopédia.....	53
25. Az ördögnek is kell gyertyát gyújtani	55
26. Csalárd asszony	57

	Lap
27. Tejes köcsög	58
28. Belfagor	59
29. Papirius	62
30. Gonosz asszonyok eredete	64
31. önfejjű asszony	66
32. Hűtlen özvegy	67
33. Nyelves asszony	69
34. Kész a cipő	70
35. Félszemű férj	72
36. Nitimur in vetitum	74
37. A legnagyobb teher	76
38. Égi áldás.....	78
39. Kívánatos almafa	79
40. A szüzesség védelme	80
41. Inkább az akasztófa	82
42. Kicsi feleség	84
43. Eltartja a fentvaló	84
44. Elmulasztott dolog	86
45. Szép asszony	88
46. Csábító tilalom.....	89
47. A próbára tett apácák	91
48. Vallásos elcsábítás	9)
49. Pórujárt udvarlók	95
50. Erdélyi menyecske	97
51. Okos nástyá	98
52. Nőcsere	99
53. A szegény disznó	101
54. Szegény tatár.....	102
55. Életkorunk.....	103
56. Vigasz	107
57. A bor tulajdonsága	109
58. Focus.....	110
59. Asinus vulgi.....	112
60. Cinkotai kántor.....	114
61. A nagy tök és a négy ökör.....	117
62. Rusticus imperans	121
63. A halál elkerülhetetlen	123
64. Crucifixus vivus	124
65. Saját akasztófa	125
66. Emberlánc.....	125
67. A torony füve.....	128

	Lap
68. Rátóti halálos ítélet	129
69. Salamoni ítélet	130
70. Rátóti észjárás	131
71. Rátóti deputáció	132
72. Élénk csevegés	134
73. Rátóti pecsétnyomó	135
74. A sváb és a sarkantyú	136
75. A kecske és a káposzta	136
76. Coriandrum-mag	138
77. Nagyothallók.....	138
78. Három balga	140
79. Obsitos-füllesztés.....	14*
80. A székely pofája	143
81. Állatvédelem	144
82. Forró leves.....	145
83. A szél ereje	146
84. A jó fiú.....	148
85. Halleves	148
86. Nem ismer magára	149
87. Fállábú libák	151
88. Hol a macska?.....	152
89. Bimbó.....	153
90. Baromélet	154
91. Cigány-számadás.....	156
92. Nehéz talány	158
93. A ködmön	159
94. Nagy bánat	159
95. Megfelelő követ	160
96. Varázslat.....	161
97. Tizenkét bölcső.....	162
98. Olcsó vásár	164
99. Késő bánat.....	166
100. Bajusz	168
101. Nagyobb ökör is.....	169
102. Fázékonyak! Figyelem!.....	170
103. Az elveszett tehén	171
104. Szamárféj	172
105. Rákok a levélben	174

	Lap
106. Bolondos légyirtó	175
107. Pathelin	176
108. Megnémult vádlott	177
109. Lollius és Theodoricus	179
110. Csak kíméletesen!	180
111. Vemhes vagy nem vemhes	182
112. Felsült tolvaj	183
113. Bolhapor.....	184
114. Fára nem mász	186
115. Miért nincsenek szamarak?	188
116. Jelbeszéd	189
117. Bagi uram frakkban.....	193
118. Bolondok könyve	195
119. Mindenki doktor	196
120. Az étel felosztása.....	198
121. Borsóhalászat	201
122. Damjanich aranyórája	202
123. A pénz súlya.....	204
124. Szintvallás	207
125. Beszélgetés a hallal	208
126. Nevető lovak	210
127. Szagért hang	213
128. A szokás hatalma.....	216
129. Szembekötősdí	218
130. Mesterlövés	220
131. Küldjünk csak hurkát!	222
132. Mindentudó doktor	224
133. A paradicsomból jövő ember	226
134. Az ördög szalonnája	228
135. A podagra gyógyszere	229
136. Markalf macskája	231
137. Alom és valóság	232
138. Osztzkodás a jutalmon	238
139. Teljesült kívánság	238
140. A rászédett halász	240
141. Láthatatlan kép	245
142. Csodálatos gyógyítás	249

	Lap
143. Adós marad	253
144. Tudós kérdések	254
145. Beszélő számár	257
146. Jó tanács a szabóknak.....	258
147. Igazmondó	260
148. Hasznos tanács	262
149. Magyar orvosság	264
150. Ahasvérus halála	265
151. Diagnózis	267
152. Fenyegetőzés	268
153. Legrútabb hely	270
154. Síró gyermek	271
155. Ebrius	273
156. A borivó szomjúsága	274
157. Az öreg ház	275
158. Úgy sem lesz vicispán	277
159. Állatpör	277
160. A rászedett tolvaj	280
161. Kegyetlen ítélet	281
161. Megvesztegetett bíró.....	282
163. Megkent bíró	285
164. Fülemlifütyty.....	286
165. Az ördög és a fiskális	288
166. Molnár és prókátor a mennyországban	290
167. Praecedat latro, sequatur carnifex	291
168. Szofizma	292
169. Pecunia deposita	293
170. Becsületes megtaláló	296
171. Csimaz.....	297
172. Bevonulás	299
173. Rőgtönző Galeotti	300
174. Ártatlan gazemberek	301
175. A hálás állásnélküli	302
176. Ádám apánk	304
177. A király pohara	305
178. A követ feje.....	306
179. A követ köpönyeg-széke	306

	Lap
180. Rövid kard	308
181. Az ártatlanság bizonyítéka.....	309
182. Mátyás király lustái.....	310
183. Ajándékpénz	312
184. A festő gyermekei.....	314
185. Hála.....	314
186. Jóllakott szűnyogok	316
187. Halvérű matróz	318
188. Egyszerű megoldás.....	320
189. Angyali dolog	321
190. Edzés.....	322
191. Hegedű.....	324
192. Nincs otthon.....	327
193. Tudákos diák	328
194. Hasonlóság.....	330
195. Dionysius.....	331
196. A legszebb zene	332
197. Fogadalom	334
198. Esedékes adósság	338
199. A medve bőrére.....	340
200. A szabó zászlaja	342